

LOSONCZI PHÖNIX.
TÖRTÉNETI ÉS

SZÉPIRODALMI
TEGÉNYKÖNYV.

SZERKESZTI S KIADJA :
VAHOT IMRE.
BUDAPEST 1852.

LOSONCZI PHÖNIX.

TÖRTÉNETI ÉS SZÉPIRODALMI

EMLÉKKÖNYV.

AZ 1849-diki HÁBORÚBAN FÖLDÜLT ÉS ELPUZTÍTOTT LOSONCZ VÁROS
NÉMI FÖLSEGÉLÉSÉRE.

Yvorovich könyv

KIADJA ÉS SZERKESZTI.

102.

V A H O T I M R E.

III. KÖTET.

PEST, 1852.

[Faint, illegible handwritten text]

EMICH ÉS EISENFELS NYOMDÁJA.

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
TÓTH MIHÁLY.	
Losonz vidéke.	1
TOMPA.	
A lidércz.	15
TÓTH ENDRE.	
Szakaszszátok le.	19
ÁRNYÉK PÁL.	
Minő a világ.	20
OBERNYIK.	
Rácvidéki kalandok.	21
MENTOVICS.	
Tengeri ut.	51
LÉVAI.	
A szerelmes betyár.	54
ORBÁN J.	
Velence.	56
SZELESTEY L.	
Búvirányok.	71
VAHOT SÁNDOR.	
A szép domb fája.	74
FÁY ANDRÁS.	
A viharok.	76
SZÁSZ KÁROLY.	
Hozzá.	104
SZÉKÁCS JÓZSEF.	
Sirkövekre.	105

	<i>Lap.</i>
NAGY IVÁN.	
Patócsi Zsófia.	107
SZÉKÁCS JÓZSEF.	
Themistokles.	113
ZALÁR.	
Első szerelem.	114
LÉVAI.	
Szüretünk.	116
BANGÓ P.	
Ugyan mi lelte a mezőt.	117
VAHOT IMRE.	
Az orvosok. (Vigjáték.)	120
ARANY JÁNOS.	
Az ó torony.	157
SZÉKELY JÓZSEF.	
Jennyhez.	158
TÓTH ENDRE.	
Kikelet.	160
TÓTH FERENCZ.	
Losonczy-testvérek és Bátorj Mária.	162
TÓTH KÁLMÁN.	
Virág Gergely. (Költői beszély).	181
JÓSIKA MIKLÓS.	
A tábor.	202
GYULAI PÁL.	
Szüreten.	212
SZÖLLŐSI BENŐ.	
Felhő támad.	213
KÖVÁRY LÁSZLÓ.	
Brandenburgi Katalin.	214
PETŐFI SÁNDOR.	
Kis-Kunság.	248
Az aláírók névsora.	
Látogatás Losonczon.	
A Losonczy Phönix alapítványai.	

LOSONCZ VIDÉKE.

Nógrád, átalán véve híres szép vidékeiről; s ha ezen szépség a természet nagyszerű műyeinek változatossága- s regényességében áll, úgy azt Losoncz vidékén található fel. Éjszokról nyugotra Nógrád legmagasabb hegyei az ostroszki heglánczhoz tartozó, éjszak-nyugotra elnyuló jávor a nagylibercsei Liszecz, a málnapataki és színobányai hegyek egy nagyszerű félkört képeznek, s e félkörben különösen kitűnő a kistugári kőszikla, melyre fölmenvén, szükségtelen külföldi panorámát keresnünk; előttünk fekszik a természet egész pompájával Nógrádnak nagy része. — Éjszak felől cser, tölgy és bükk-erdőkkel koszorús bérczek Gümörbe messze lenyulók, melynek görbe gerincein a lélekemelő látás szintén Putnokig terjed. — Nyugotnak a gácsi vár, posztógyár-épületeivel; Losoncz városa számos helységekkel, gazdasági épülettel, és csinos kertekkel, legszebb virító rétek- és kaszálókkal, tarkázva itt-ott hűvös ligetekkel. — Keletnek kúp alakú hegyek diszlenek, melyek a kellemdús tájt még inkább regényessé teszik; szóval, innen nézve le Losoncz vidékére, lehetlen a természet remekműveiben nem buzdulni föl annak alkotója imadására. Nagyszerű szép látvány ez, egyetlen része édes hazánknak! Vajjon melyik képiró lesz — méltán kérdehetjük egy derék természetbúvárunkkal — ki e szép vidéket legalább csak a magyar közönséggel is megismertesse. Leginkább mi fölöttébb fájdalmas, még tehetségeseb művészeink is idegen földön keresnek regényes tájakat, mintha édes hazánkban hasonlók nem találtatnának, — mintha más s mostohább erő működött volna annak alkotásakor; holott e honban is elég pazar-kezekkel alkotott sokat a természet, mi éltünk nyomorán enyhít, bő mértékben ártatlan öröm-élvezettel kínál, s éltünket kedvessé teszi.

Földminőségére tekintve Losoncz vidékének, az ösképlettel összeköttetésben álló földterek többnyire vadvizesek, a szántóföld nagyrészt köves, a földmivelés sok fáradsággal jár. A gabnatermesztésre legalkalmasb, fekete homokkal egyes föld találatik a dolerit (darabos mészkő) és a salak-alakú trachyt-kép-

letek közti földtereken; az abe-lovai s turopolyai föld sok helyen könnyü, porhanyós, és, ha kivált az abban nagymennyiségben találtató kövektől szorgalmasan kitisztítatik, nemcsak rozst, árpát, mindenféle eleséget, sőt jóféle tisztabuzát is terem. Losonc vidéke, mint Nógrádmegyének ösképletből álló éjszaki része, különben is hideg éghajlat lévén, vadvizes föld, minden ipar mellett, a lakosoknak elegendő kenyeret nem adhat. Ezen hiány az által pótoltatik, hogy a hegyi lakosok, kaszállás és aratás alkalmával, munkakeresés végett ezrenként mennek le hazánk boldogabb vidékeire élelmet keresendő. Több helyeken, mint Cseh-Brezón, Kornán, Málnapatakán, faedényeket, — számos helyeken, mint Gácson, Tamásiban, általában a megye felső részeiben, fazekakat, mindenféle cserépedényeket, Kisfaluban s Losonczon híres kályhákat készítenek, — Poltáron pedig cserép-zsindelyt. Jó-hirben álló pipákat (mintegy 50,000 darabot) égetnek Podrecsány, Tamási, Maskova. Legjobb agyag találtatik Gácson, Maskován, Tamásiban, Nagyfaluban; legnevezetesebb a poltári. Jelesül a poltári agyagból készíttetnek az üvegyárakban olvasztókemenczék felállítására szükséges téglák, melyekből készült kemenczék a 20—30, sőt 47-ig folyvást tartó tüzet is kiállják, s messzeföldre, Zemplén, Borsod. Bars, Zólyom, Hevesmegyébe nagymennyiségben szállítatnak, melyekért a poltári lakosok nevezetes pénzösszeget kapnak. Az érintett téglák jósága, tartóssága, sokat függ attól, hogy azokban kisebb s nagyobb mértékben kénkö találtatik, mely hat-hét ölnyi mélységű agyagbányákban ásatik. Az e vidéken lakó szegénységnek nagy segítségére szolgál; a megye magtára, a gácsi posztó- és cukor-, a rimabrezói vasegyülethez tartozó málnapataki vas-, a nógrádi Sauer-, Czán- és Kuchinkaféle jeles üvegyárak, melyek több ezer embernek adnak kenyeret, s kivált oly szűk esztendőben, mint az 1846. és 47-iki, a dolograképes szegény népnek fogyhatlan keresetforrásává válnak. Hála azért a gyárak birtokosainak, kik, mint az említett üvegyárak, készítményeik tökélyesbitésén iparkodva, s a csehországi üvegyárakkal vetekedve, — nemcsak hogy számos ezrekből álló pénzösszeget kivitelétől mentik meg a hazát, sőt Szervíába s Konstanczinápolyba időről-időre küldeni szokott készítményeikért számos ezrekből álló pénzösszeget noznak be a hazába; hanem, tulajdon nyereségük mellett, az országnak, kivált a szegény földnépnek, mely a zordon éghajlatú mostoha tájakon mindennapi élelmére elegendő eleséget nem szerezhetne, kimondhatlan hasznot hajtanak. Ha azonban az is megtörténik, hogy, kivált az alföldre lemenők, szűk termés miatt munkát nem kaphatnak, ezen áltál is lehetne némileg segíteni, ha Lónya- és Szinobányán (Losoncztól 2 órányira), hol több rendbeli elhagyatott bányák találtatnak, a bányamivelés újra föllevenítették; és ha ezenfelül a gabna- és burgonyából pálinkaégetés, mely a szeszes italokkali mértékletlen élésre, ez pedig erkölestelen tettek elkövetésére alkalmat nyújt, törvény által tiltatnék el, másfelől Éjszakamerika és Angolhon példájára, mérsékleti egyletek állittatnának fel.

GÁCS TÖRTÉNETI TEKINTETBEN.

Losonczi vidékén kétségkívül első nevezetesség, Gács mezővárosa, nemcsak azért, hogy midőn Nógrád várai, részint az idő dülő hatalma, részint az ellenség ostromai miatt mind rombadőltek, a gácsi vár mind e mai napig teljes épségben áll; hanem azért is, mert Gács hazánkban legnagyobb posztógyárral bir, — czukorgyáráról s jó hirben álló, igen kapós fehérccserépedényeiről egész vidékben híres. Míg azonban ezeket, mint inkább az iparstatistikára tartozó czikkeket, alább részletesen előadnók, kitűzött feladatunkhoz képest, előbb különösen Gácsvára történetét írjuk le.

Gács, tótul Halitsnak neveztetvén, innen Bél Mátyás azt következteté, hogy ezen vár a Galicziából jött régi Haliczi nemzettől vette nevezetét, mely nemzetet először könyves Kálmán, utóbb II. István, végre II. Géza hódította meg, Galicziát Magyarországhoz csatolván. Innen Gács Galsurinak is hivatott, melyből az akkori magyarok Halicsot, utóbb, könnyebb kimondás végett, Gácsot képeztek.

Mások ismét Galsuri helyett Gács-várat olvasnak, s ezen szót a cseh nyelvből származtatják, állítván, hogy Gals-hura, mely a mai tót nyelvben Gács-horúnak mondatik, magyarul Gács-hegyét jelenti.

Ez utóbbiak a gácsi-vár eredetét is, a csehek Magyarországhani tartózkodásuk idejéből hozzák le. Azonban, Bél Mátyás, gr. Forgách Ferencz nagyváradi püspök, és Engel hiteles történetírónk bizonyágaik után, a csehországi husziták vezére, Giskra (vagy a g. betű cseh nyelven j-nek olvastatván, Jiskra) a gácsi várat csak megújította, s hogy a szomszédvidéken annál inkább üzhesse hadi kicsapongásait, számosabb őrsereg tarthatása végett, nagyobbította. Giskra már 1433-ban Pozsonyt, Nagy-Szombatot s ezeknek egész környékét ellepte.

Hunyady János után elpusztult a gácsi vár, sőt később 1544-ben az ország rendei által széthányatni rendeltetett, mint olyan vár, mely nem királyi engedelem mellett újított meg. Végre gr. Forgács Zsigmond 1612-ben nagy költséggel helyreállította, s most is azon állapotban látható.

Majd másfél század alatt hevert pusztán s romban a gácsi vár, midőn e szerint azt gr. Forgács Zsigmond újra fölépítteté, annak épületeit éjszak-dél felé nyúló hosszúságba tétette, minden szögletén erős bástyákkal körülvetette, s előrészére két egymásra nyíló kaput állíttatott, az egész várat mély sánczczal körülkerítteté, s e fölött a várban 60 ölnyi mély kutat ásott, melynek jó és egészséges vize mind e mai napig használtatik.

Hogy a gácsi vár 1612. óta mind e mai napig erős épségben fenáll, midőn Nógrád, sőt Magyarhon több híres várai e hazában dülő tatár, török, huszita és kurucz-csapatok ostromai alatt leromboltattak, — midőn maga az e vár alatti

Gács mezőváros többszöri tűz által elpusztított: ezt leginkább a gr. Forgáchok állhatatos jellemének s a dynastiához hű ragaszkodásának köszönhetni. Kisértették s kecségtették hízog leveleikkel őket is a felkelők, de ők nem hajlottak, — mint ez magának Tököly Imrének 1678-ról költ s akkori országbíró gr. Forgách Ádámmal irt levele tanúsítja, melyet itt csak azért is közlök, hogy a XVII-ik századbéli nyelv- és irmodornak egyszersmind egy példányával szolgáljak. Tököly levele szórul szóra így következik: „Méltóságos Ghymesi gróf Forgách Ádám Judex Curiae uramnak. bizodalmas nagy jó uramnak eö kegyelmének adassék. —

„Méltóságos gróf, Judex Curiae uram! nékem bizodalmas uram! Szalay Pál uram által Németujhejből való levelét kegyelmednek tartozó obligatioval vettem; tehetségem szerént ez úttal is édes hazám s Nemzetem szabadsága restitutiojával eö Felsége igaz hívének s egyébaránt is igaz hazafinak kívánok experiáltatni, az minthogy eddig talán csak látni és hallani, most már ugyan követségben credentiákkal expedialtatik eö Felségéhez, s az eö Felsége némely ministereihez ugyan Szalay Pál uram eö kegyelme, kire én is bizván bizonyos dolgaimat, izentem eö kegyelme által, édes Gróf uram kegyelmednek, bizodalmasan kérvén szómmal, mondandó eö kegyelme szavainak hitelt adni, és az én méltatlan személyemet és csekély szolgálatomat ezen állapotokban respectusban vévén eö Felsége előtt, és az kik előtt illik, helyes kívánatomat promoveálni méltóztassék, kiért én is kötelezem magamat kegyelmed szolgálatjára. Tartsa és éltesse Isten édes Gróf uram kegyelmedet megromlott Hazánkknak szerencséjére.“

Datum ex Castris ad Véglyes positis, Die 10. nov. 1678.

Kegyelmed köteleés jóakaró szolgája,
gr. Theökölyi Imre m. p.

Itt ugyan nincs meg többé a nyelv szüzessége. Átalában Bethlen s Pázmány idejétől országnagyaink magyar leveleit latin szavakkal látjuk eltarkitva. De mégis e nyelv, melyet apáink különösen a szatmárnémeti békekötésig beszéltek, bámulandó, nemesak az egyes szavak helyesb értelmi alkalmazásában, de főként a ragozások szigorú szabatosságában, a kifejezések eredeti fordulataiban és különösen a magyar sajtáságos szókötés minden szabályainak oly hű megtartásában, mire egy példányt még a XVII. századból épen a gácsi vár történeti leírásában következtetünk.

Tökölynek idézett levele az I. Leopoldhoz tántorithatlan hűségű gr. Forgách Ádámmal hatásnéküli volt. Ugyanazért Tököly kezetsfogva Balassa Imrével, még azon 1678-ik évben gr. Forgách Ádám ágyuit Gácsról elvitette Divénybe. Mimódon vitette pedig azokat el, kitetszik Makkfalvay Jánosnak, Gácsvára kapitányának, gr. Forgách Ádámmal irott leveléből (Theatrum Europae Tom. XI. Pag. 1172 et sequ.), mely az eredeti után, főleg az említett nyelvsajtásági tekintetekből is, egészben idézve itt következik:

„Kegyelmes uram!

„Minket a mézesbuza mellett, az madarászok szépen szálló sipokkal valóba reávevének, kiknek oka mind Balassa Imre uram eő Nagysága, a mint tudjuk.

22-ik nov. Palotásról megindulván Teököly uram és Balassa Imre eő Nagok magok hadjaival, olykor pedig, hogy tizenkét órakor az eleőjárója nyaralattal jövén, csak elleptek egyszersmind bennünket marhálnkkal együtt, legelőben is elővévén a juhokat, az Divényig indítván Divény felé, azokat Tamásinál elérvén, visszahajtottam. Mégh odanyargalóztam, addig Theököly uram eő Nagysága is az táborhelyre érkezvén, mindjárt mentem eő Nagyságához, tudakozván mint vagyunk; nem lettünk é mégh eördögökké? Kire mondtam Nagyságához: Uram! azelőtt sem voltunk mink eördögök, most sem vagyunk. Azonban mondja eő Nagysága: No hadjunk most békét ezeknek, hanem jöjjön kegyelmed, és felém menvén, kérdvén, hol van most Gróf ur? mondván, úgy irtak és tudom Nagyságos uram, hogy eő Nagyságok Rajkán vannak. Mondja eő Nagysága, Makkfalvay uram, ha ma nem is, de idein kegyelmed, magával hozzon alá hozzám egy hites tizedest, a kit én is megesküttetek, kinek Gróf uramhoz kell menni az én levelemmel, — mert az úrnak nagy dolgoékról kell írnom, de idein, mert meg fogunk indulni, én megeselekedtem, ezen levelem vivő hites tizedest Szabó Jánost, idein alá vittem magammal, mondván: Nagyságos uram, im ihon már a hites tizedes, mondván, jó im kész a levél is, szállítván Czotó András uramat, mondgya, ezen tizedest esküttesse meg, hogy igazán járjon ez dologban, agyon kegyelmed úti költségre ft. 4, igazítsa ki Makkfalvay uram. Ezek így megh lévén, már a Tábor mester meghindulván s a Tábornak is egy része, azonban vitette magát Balassa Imre eő Nagysága Teökölyi uramhoz, . . . csak utánna a Tábor mesternek, mert Tábor még ma megh nem indul, úgy mint 23-ik, hogy minket inkább ronthassanak az Nagyságod jószágát. Azon nap mind csak azon untatta Balassa uram Teökölyi uramat és a Tanácsokat, csak hogy megronthassanak minket mind várostúl, az minthogy a sarampón belül szállították az eő felsége Táboráról való követét, kit Lesly General uram eő nagysága küldött követséget, azzal együtt Besztercezi Aynemer fiát rabúl is vele lévén, azokat hatvan gyaloggal eörizték Géczy István és Géczy András uramék magok szolgálkával együtt, vigyázván azok is arra, hogy ha mi veszedelem fog bennünket követni, kit el is végeztek volt már nagyobb részint, el is voltak rendelve a gyalogságok, de az Isten mégis másképen rendelte, mintegy négy órakor délután, alá menvén megént az Táborra, kérvén azon Teökölyi uramat, hogy parancsoljon eő Nagysága, ne rontanák el az majorházak és istállókat, mivel már az padlásokat kezdték volt szaggatni. Parancsolt mindjárt ugyan eő Naga négy katonának oda menni, azok oltalmazták az mint által mászhattak, én magamat megtartóztatván, Teökölyi uram, akkor ott lévén Balasy Imre uram is eő Nagyságánál és Farkas Fábján uram is, magánosan beszélgetvén magok között, egyszer csak szólit Teökölyi uram eő Nsága he a sátorban, és mondgya „megmon-

dották e kegyelmednek Makkfalvay uram az követséget vagy is izenetet? Kérem kicsoda Nságos uram? Nekem senki semmit sem mondott; mondgya, ehhez nem kell szó, hanem a leövő szerszámokat elveszük, mert nekünk arra szükségünk vagyon; mondám, hát Nagyságos uram, azután mit teszünk mi, az én kegyelmes uram az várral, ha leövő szerszám nem léssen benne? Mondgya, ti lássátok, hiszen senki sem bánt kegyelmeteket. Hát Nagyságos uram, mire való a Nagyságos paroláta, és a magáról adott levele? mondgya eő Nagysága, kicsoda levelem, nem tudom? Én azonban kiveszem kebelemből eőket, együtt az alá küldött párral, és megolvassván, mondgya eő Nagysága: elmentenek erről, mert a Német nem akarja az armistitiumot. Mondam, Nagyságos uram, mi arról nem tehetünk, vagy akarja vagy nem, de azon nagyságotok levele addig tart, valamégh Szalay uram eő kegyelmek és Gyürky Pál uraimék el nem jönnek. Azért kérem Nagyságodat, az Istenért, addig váraozzék már Nagyságod még alá jönnek, vagy Urunk eő Nagysága; megírom az dolgot, ily gyalázatot és kissebbséget Nagyságod ne tételesen, az én kegyelmes uram eő Nagysága várán és magán; mondgya: bizony jobb ha felmegyön kegyelmetek, míg több érje kegyelmeteket, mert ennél nagyobbbal is tartoznátok, és Ukmár uram is csak készüljön, mert el kell velünk jönni. Ezeket csak mind hallgatván Balasy úr, csak egyetlen egy szót sem szóllott közénkben, és mondgya Tökölyi Balassa Imre uramnak; Gróf uram csak menyen el kegyelmed már; és magának fogatván, mindgyárt indult Divény felé; magam ott maradván, megént instáltam Teökölyi uram eő Nságát sokáig; keménykedvén eő Nsága mondgya: hijába Makkfalvay uram, mert csak nem lehet a semmi nélkül, hanem anyi anyi maradjon ott is benne, ki is kell belőlök adni. Mondván, lássa Nagyságod az erő ellen én már nem tehetek, már most ályon az Nagyságod jó akaratyában a dologh. Mondgya arra eő Nagysága: Makkfalvay emberségemre és becületemre fogadom, vissza adatom és visszaküldöm eőket Ukmár urammal együtt, talán addig az armistitiumra reá állanak ott fent. Mondám: ályon már most az Nagyságod jó akaratyában az dologh, mondgya Csoló Andrásnak, menyen el fel Makkfalvay urammal, és az én gyalog hadnagyommal, semmi kárt ott fent ne cselekedgyenek, fejek vesztesége alatt senkinek, hanem bocsássanak alá az leövő szerszámokhúl, és ott is maradjon benne. Ugy feljövén már setétben, úgy bocsájtották le a tó felül való bástyáról az hasatott ágyút, az kapu fölött való rövidet is, és az város felül kettőt, de annak az egyikét visszahoztam másnap az Táborrúl, de az hármát csakugyan elvitték három tonna porral, és mindenik ágyúhoz negyvenkét golyóbissal. Másnap alá megyünk Ukmár urammal idein, Csoló urammal; hát már akkor nézegették eőket Teökölyi uram több jó embereivel együtt, akkor én mégis instálván eő Nsága előtt, hogy ha lehetséges ne vitesse el eő Nsága eőket. Mondgya eő Nsága, egyikét vitesse vissza még kegyelmed, mivel a kezei is rosszak; azt félre állítván, mondám Teökölyi urnak eő Nagyságának: Mivel már Ukmár uramnak is kell menni, Nagyságoddal, Ukmár úrral pattan-

tyust Nagyságod elküldöm, hogy vigyázzon a leölvő szerszámokra az útban: mondá mosolyogva öő Nagysága, igen is jó léssen; elfutottak a német pattantyusért, hogy készüljön, menyen el velek; egy emberséges ember a ki ott hallgatta: de édes Makfalvay uram, bár ne küldgye kegyelmed azzal senkit is, mert messze viszik azokat. Divény felé fordították őket. Köszönheti kegyelmetek mind az három napi létünket, és az ágyúk elvételét Balasy Imre uramnak. Én is csak abban hagyván a dolgot, jöttem Ukmár uramhoz és kocsijához, sirván, elbúcsúzván teőlle, csak feljöttem az várban, öő kegyelme is mindgyárt indult, azon nap Balasy Imre a várában vitetvén az három ágyút, minden cselédivel, leányával együtt felrakodván elment a Kuruczok Tábora után. Véglyest is mafeszegetvén, az benne való kuruczok, azok is Balasa urammal elmentek Táborok után Osgyanhoz, a ki egy nap innen addig ment.

Az Fülekiek belé kaptak volt az Tábornak hátulyában és mind két részről estenek le benne, de menyire valók nem tudom. Ugy látom Kegyelmes uram, hogy az az országfrontó pusztító gyülevész nép az sok prédával csak elmégyen, kitül még eddig minden marháink megmaradtanak ugyan, hanem a majorokat igen elpusztították, és az minemeü tavalyi szénánk még itt bent volt, azt mind elhordták, de az szalmánk Jelsövekben, Ráczkán, Dályon lévő kaszálók, Istennek hálá, mind megmaradtak, még csak már Ukmár uramat bocsájtának vissza, kit egyébbért sem vittek el, hanem Szalay Pál uramért, úgy gondolom, hogyha oda fel megtalálnák tartóztatni. Az többi ide való dolgokról ezen hites tizedes szóval is informálhatja Nagyságodat. Ezzel az Ur Isten éltesse Nagyságodat szerencsésen jó egészségben. Datum in arce Gács 23. novemb. 1678. Nagyságodnak alázatos szolgálja Makfalvay János m. p.

E terjedelmes levelét Makfalvay gácsvári kapitánynak, nem csupán történeti tekintetből idéztem, noha ez világosan beszélő bizonyága aunnak is, mi nyugtalan, mi bizonytalan lehetett az élet, midön szegény hazánkat egyszerre három, egymás irányában ellenséges had pusztitá: hanem nagyfontosságú ezen idézett levél a nyelvnek azon tisztaságára nézve, mely ebben uralkodik; azon rövid, erőteljes kifejezésekre, s a kifejezések eredeti fordulatira, a magyar sajtóságos szöfűzésre nézve, mely a Tököly és Makfalvay között oly igen talpraesett, oly őszinte párbeszédet jellemzi.

A belviszály-szülte nyugtalan és bizonytalan sorsban osztozott árvult hazánkkal együtt a gácsi-vár is szinte 5 éven át; mignem 1683-ban gr. Forgách Ádám özvegye, b. Rehberg Mária Katalin, szinte hű ragaszkodást akarván tanusítani I. Leopoldhoz, az ehhez hű magyarokkal együtt tanácskozott, s e tanácskozmány után követeket küldött az akkori lengyel király Szobieszky Jánoshoz, hogy jönne segélyül és oltalmúl a pártokra szakadozott honnak. E célból követek választattak: Ukmár György, Dobai János, Baratsnaky Ferencz, Darvas János és Királyi Pál. E követeknek adott utasítás 1683-ik év nov. 9-ik napján költ; és így akkor, midön ezt megelőzőleg már a vitéz lengyel király, Szobieszky

János az ausztriai fővezérnek lotharingiai herczeg Károlynak segélyére jövet, egyesült erővel ugyanezen év sept. 12-kén a nagy török tábor t Bács kőfalai alól elverte, nemcsak, hanem a megfutamodott ellenséget üldözőbe vevén, Esztergomnál herczeg Károlylyal együtt a török nagyvezéren uj győzelmet vett, úgy, hogy innen nyakrafőre Belgrádba szaladni kénytelenítettet. Tököly Imre a török tábor e kettős szerencsétlenségét magáénak nézvén, felső Magyarországra vonult, egyszersmind I. Leopoldnál is békességet kért; másfelől a háboru folytatását is sürgette a török-udvarnál. De egyik szándékában sem boldogult, mert a következő 1684-ik év kezdetén (jan. 12-kén) költ királyi levele által közönségesen kihirdettette I. Leopold, hogy azoknak, kik febr. 1-ső napjáig az engedelmességre visszatérnek és a hűség hitét leteszik, vétkök elfeledtetik, nemeségük, becsületök s minden javaik visszaadtnak. A hitletétel helyéül Pozsonyt, annak elfogadóivá pedig lotharingiai Károlyt és b. Abellet nevezte ki. Meg is jelentek igen számosan a kiszabott helyen és időben hűségi hitők letételére. És így épen azt, mit a gácsi követtségnek adott utasítás tartalmaz — I. Leopold közböcsánatot hirdető levele — a gácsiaknak is esedezésök és kívánságuk szerint rövid idő alatt önként megadta.

Később Rákóczy Ferencz 1703-ban ujra fölkelvén: a gácsi vár menedékül szolgált azoknak, kik az ausztriai házhoz hivek maradtak s meg is oltalmazta őket a mindenfelül sebesen repülő golyók ellen. Mintegy 2000 fegyveres gyalogság ostromolá a gácsi várbelieket, de ezek oly vitézül védték magukat, hogy az ostromlókat két izben visszaverték, végre pedig egészen szétszórták őket. Azonban idővel annyira megszorodott a felkelők száma, hogy a gácsi várbeliek is kénytelenek valának engedni a rájuk rohanó nagyobb erőnek. De e veszélyes helyzetökben is a király iránti hűségöket tanusítandók a gróti sz. Benedek conventjéhez igazoló levelet küldének. Mivel pedig minden ágyu s egyéb fegyver nélkül hagyatott a vár, csakhamar visszakerült a császáriak hatalmába, — annyival inkább, mert Rákóczy 1710-ki januarban hadával a Nógrádban táborozó császári sereget megtámadván, a szerencse nem kedvezett többé fegyverének, — Vadkert táján történt ütközetben 2000 csatárja esett el, gyalogsága pedig Siekingen tábornagytól egészen elfogatott.

Ekkor épen Bonifusz nevü francia volt a gácsi várörzet parancsnoka, kit Rákóczy szállított oda népével együtt, de a ki Rákóczy szolgálatját megunván, mihelyt a császári fegyveres sereg ostrom alá vette e várat, azonnal feladta azt, szemébe mondván egész elszántsággal Rákóczynak, hogy: csak annyi zsoldot sem nyert volt, melyen más falábat vehetett volna magának (mert azelőtt egyik lábát ágyugolyó sodrá el,) mely szavaira azt nyerte válaszul: vigyázzon magára, nehogy a másik lábát is elragadjja az ágyugolyó.

Zentul gr. Forgách János Ádám Nógrád főispánja lett e vár békes birto- kosa s mint ennek utóda birja mind e mai napig épségben e várat a ghymesi és gácsi gr. Forgách család.

GÁCS FÖLDIRATI TEKINTETBEN.

Gács-váralja (Halics) magyar és tót lakosokból álló mezőváros. Losoncz-tól éjszaknyugotra egy, B.-Gyarmattól éjszakra 5, Pestről éjszakra 14 m. földnyi távolságra. Fekszik e város épen a vár alatt, mely egy hosszas-kerek s magában álló hegy tetején épült. E várhegy maga éjszokról délfelé hajlik. Keletnek Losoncz felé szép rónaság terjed el s Gácsfalvát a hegy meredekétől csak Tugár folyóvize választja el, melynek egyik ága az uraság halastavába ömlik, hol ez-előtt fél évszázaddal vadaskert volt. A hegynek egyik oldala szőlőtőkékkel van beültetve, tetejéről pedig az éjszakra eső majd kisebb dombokra, majd a magas kősziklás, komor bikkes erdőségekkel koronázott hegyekre, mint szintén a várpalota erkélyéről s keleti ablakából Losoncz, Gyarmat és Vácz felé elragadó kilátás esik. Gács városa lakosai: rom. katolikusok 1062; — ágostai hitű evangélikusok 148; — izraeliták 35; — összesen: 1245. Jelesebb épületei: a kath. két tornyu fiók-templom, mely egyszerű jó ízléssel az újabb korban épült; a cs. kir. sóház, s a posztó- és czukorgyárakhoz tartozó, többnyire emeletes kőházak. Van derék fogadója is. Földesura e városnak a várnak s a hozzá tartozó uradalomnak a régi gyökeres Forgách grófi nemzetség.

Gács vára hegyének alján kelet-éjszakra fekszik Gácsfalva.

Régiség tekintetében főlemlitendő itt a r. kath. templom, mely a XII-ik század óta áll fenn. Belől a nagy oltár, jobb oldalán éjszak felé van egy nagy faragott kővön, sajtáságos goth-alakú betűkkel emlékirati modorban kurtított szavakból álló ósrégi kifaragás, melynek magyarázata több régiség-buvár által fejtetett meg.

A sekrestye boltívén egy kerek kővön az évszám 1350. Ehhez közel, ugyan-csak a boltíven van rajzolta fenálló griffmadár, kiterjesztett szárnyakkal, ennek pedig melle bal oldalán ily hosszas (—) vonás alatt egy kis kereszt. A griffmadár dereka alatt látszik szárnyas oroslány metszve. A sekrestye végén s a templom boltíve kezdetén felül azon évszám látható, mely a rajzolat balrészén. A szokott karzaton felül még két ülnyi magasan van az orgona, mely mögött hat ember is elfér, hová igen keskeny lépcsők vezetnek s a letekintés innét a templomba szintén széditő.

Van az 1712-ki dőgvész idejéből aranyozott ezüst sz. edénye, mely kétféjű sast ábrázol. E templom mellett áll ennél magosabb fatorony, oly erős gépezettel, s oly mesterileg készítve, hogy az egészben semmi vas nincs. Készítette egy molnármester, mint ezt a felírás tanúsítja. Mily erős legyen e faalkotmány, onnan tetszik ki, hogy felső emeletében négy harang függ, melyek közül a legnagyobbik 10 mázsát halad.

Milyen volt a magyar nyelv Gácson a XVII-ik század derekán, tanúsítja

azt a fatoronyról néhány évvel ezelőtt levett rézgombon találtatott ékes magyar írás egy ív papiroson, melyet a hajtogatás vonalain a szűféreg annyira eldarabolt, hogy az írás folyvást nem olvasható többé; de annyit mégis kivehetni belőle, hogy Makfalvay János Gács vára gondviselője saját aláírása mellett bizonyítja, hogy miután ő a török-rabsághól 1666-ban kiszabadult, még fogságban tett fogadását 1674-ik év nov. 13-án végre is hajtotta. Az aláírás, mely ma is jól olvasható, e következő: Makfalvay János m. p. Gács gondviselője.

A gácsi régiségek közt szintén említésre méltó, egy misemondó könyv gothbetűkkel, melynek véglapján nyomtatva ez áll: „Venetiis accuratissime impressum in aedibus Petri Lichtenstein colonensis germani. Impressis vero Urbani Raym. Librarii Budensis Anno Virginei partus. 1512. Die 3-a augusti.“ Szintén e könyv elején gothbetűkkel nyomtatott felírás van: „Missale istud est Ecclesiae Stae Elisabeth civitatis Cassoviensis. Emptum ex Testamento Magistri Georgii Protkár. 1514. Gestur pro eo.“ Szintén egy kis kéziratban feljegyezvék a dögghalál idején megholtak, melyből kitetszik, hogy Gácson egy-egy nap 13 temetett el. Nem lehet itt említetlen hagynunk Schifner Lőrinczet is, ki mint sóházi ellenőr 1813-ban magtalan halván el, javaiból tiz szegény tartására hagyott végrendeletileg alapítványt, melyből tiz koldus nyer ma is táplálást.

Gácsfalu lakosai: 556 r. katolikusok. Hogy az itt lévő s fentebb leirt ritka ősrégiségű templom egy időszakban az ágostai hitű evangélikusoké volt, s hogy 1642-ik évben gr. Forgách Ádám kívánságára, több magyar főemberek jelenlétében, Pilárik István lelkész Gács várában is a protestans isteni tiszteletet több-izben végezte; ezt a „fata evangelicorum Nogradensium M. S.“ régi kézirat sub nomenclatione „Gács alja“, alias „Gácsfalu“ tanusítja. Azonban ez akkor történhetett, midőn az országban alig volt három főember, ki a prot. vallásra ne tért volna. Később a jesuiták által gerjesztett vallásüldözés ezt megváltoztatta.

GÁCS STATISZTIKAI TEKINTETBEN.

Gács statisztikai tekintetben, kivált az ipart illetőleg, nemcsak Losonczi vidékén, de hazaszerte híres. Ugyanazért két igen nevezetes gyárának, u. m. a posztó- és czukorgyárának, hiteles kutatókból merített leírását — mennyire az illetők részéről titkolódzás engedi — legújabb adatok szerint részletesen leírni megkísértem.

A gácsi posztógyár hazánkban mindeddig legnagyobb; még a múlt XVIII. században állítá azt fel eredetileg a gr. Forgách nemzetség gácsi ága. Kezdetben csak rása-szöveteket készített a gyár, s csak később alakult át posztógyárrá, s ez első időszak 1800-ik évig tartott, 1800-ban részvényes társulat állott össze, s a gyár alaptőkéje 200,000 váltó forintban állapítatott meg. Ezen

összeg fele épületek és gépekbe, szóval, a gyár felszerelésébe fektetett, másik fele pedig, szintén 100,000 forint, kétszáz részvény aláírásából, egy-egy részvénybe ötszáz forintot számítva, gördült össze. E részvényes társulat előbb 12 évre, utóbb ismét 6 évre alakult, és így a gyár második időszaka 1818-ik évig tartott. Ez időközben, 1811-ben, bekövetkezvén a bankópénz-ötödülés, egy-egy részvény 217 ftra olvadt le. A részvényesek ekkor az ily módon leolvadt részvényt kerek számmal kétszáz forintra tévén, később közakarattal öt ilyen 200 forintos részvényből alakítottak egy egész részvényt, mely 1000 forintból állott. Ugyancsak ez időszakban, mellesleg kereskedést is üzvé a gyár, adósságokat csinált, mignem végre egyik részvényese, dégi Festetics Antal a gyár minden adósságait kifizetvén, s ezáltal a gyárt a további kamatfizetéstől is mentetvén, a gyár szabadabban kezdett mozogni, s 1818-ik év óta örökidőkre alakított; s ez a gyár 3-ik időszaka mind e mai napig. A gyár ezóta évről évre gyarapodván, ugyancsak Festetics indítványára az ezer váltó forintos részvény ezer pengő forintra emeltetett. Jelenleg a részvények száma mintegy másfél száz, melynek több mint fele dégi Festeticsé, — s mivel minden egy részvény egy külön szavazattal bír, neki a többi részvényesek fölött túlnyomó többsége van; de a ki azt szerencsére úgy a maga, mint az egész társulat javára gyakorolja. Kiléphetni ugyan a társulattól, de a gyár a részvény megvételében elsőbbséggel bír; s ki év végén jelenti magát, részvénye tőkévé válik, de mely csak hat év alatt részvényekben fizettetik vissza.

A gyár jelenleg következő remek erőművek és gépekkel van felszerelve: 4 gyapjuzuzó-gép különböző szerkezettel; 16 kártoló-gép; egy kártoló tisztító-gép; 2 előfonó-gép; 2 amerikai finom fonó-gép, egy-egy 240 orsóval; 16 finom fonó-gép 60 orsóra; 50 széles és keskeny szövőszék; 2 mosó-gép; 3 hollandiai sebes kalló; 2 törő kalló; egy kettős hollandiai szőrösítő-gép; 4 egyszerű szőrösítő-gép; 6 nyirő olló; egy, posztót hosszában nyirő gép; egy ollóköszörű-gép; egy simító-gép; egy kefe-gép; egy csiga-prés; egy csavargató-gép; egy fényesítő gözgép; 2 fényesítő-simító-gép; egy festőfát gyaluló-gép; egy festék-dörzsölő-gép. — Ezen itt elősorolt gépek s mozgonyok legnagyobb részét 24 ló erejű gőzerőmű mozgatja, egy vízajtotta kerék segédelmével.

A gyárban dolgozik naponként 200—300 ember; télen pedig foglalkodtat a gyár mintegy 600 falusi fonókat, rása-szövetekkel, évenként különféle nemű 800 mázsa gyapjút dolgozik fel. — A gyár teljhatalmú vezetője Buchler József. — Az évi gyártmányok: 7—8 ezer vég nagyrészen igen finom posztó, több ezer róf kazmir, 5—6 mázsa haraszt; s ezeknek értéke mintegy félmillió forint. Az utolsó években 4-től 5 száztólira emelkedett a kamatláb. Egy részvénynek jelenleg névszerinti értéke 1000 pengő forint. — A gyárnak az országban három rakodája van, u. m. Losonczon, Pesten és Miskolczon. A gyárművek magasabb árára sokat tett eddigelé azon körülmény, hogy művezetőket eleinte a honban nem lehetett kapni, s hogy ügyes gyárdolgosokat előbb képezni szükség volt.

Végre, megjegyzésre méltó, hogy a gyárdolgosok legnagyobb részben tótok s köztük egy magyar sincs. A gyárüzlet akadálya jelenleg, hogy mivel áruít készpénzért és szabottáron adja el, eladásban a külföldről hozott árukkal nem mindig versenyezhet. Ezen akadályon tehát csak a honi ipart védő törvényhozás segíthetne, s azon közszellem, és buzgóság, melyel az 1844-ki évben a hazai ipar felkaroltatott, s melyet évről évre az iparműkiállítás éleszthet, ápolhat és tartthat fenn.

A gácsi répacukor-gyár szintén e jelen században állott fel. Tulajdonosa a részvényes társaság, mely 80 részvényből alakult, egy-egy részvényt ezer váltó forintjával számítva; a gyár alaptőkéje 80,000 váltó forint. Vezetője pedig a gyárnak ez időre Fabriczy János uradalmi felügyelő. A gyártás idején 54—70 számítható gyárművesnek admunkát. Feldolgozhat pedig évenként, gépi erejéhez képest, 16,000—20,000 mázsát. Jelesül, dolgozik 1 reszelő-géppel, mely 3 lóerővel hajtatik s ennek egy fordulatával a reszelő 360-szor fordul; egy és fél óra alatt megreszel 25 mázsa répát. Dolgozik továbbá, a szükséghez képest, 6—12 darab kézisajtóval, melyből szabad tüzőn kifacsart répalevet két-két tisztító husz-husz akós rézkatlanban s 6 kigőzöltető s két süritő rézserpenyővel főzi ki. E gépek és edényeken készített czukorlisztnek egy részét a gyár maga finomítja, más részét pedig czukorlisztül adja el. A gyártáshoz szükséges égetett csontlisztet rendszerint Pestről hozatja; a szörpöket pedig, ugy szintén a répahulladékokat eladja. — 184 $\frac{1}{2}$ -ben 9200 mázsa répából gyártott finomított czukrot 360 mázsát; nyers czukrot pedig 600 mázsát, 184 $\frac{1}{2}$ -ben 17000 mázsa répából gyártott 495 mázsa finomított, és 850 mázsa nyers czukrot. — 184 $\frac{3}{4}$ -ban 6500 mázsa répából, gyártott 174 mázsa finomított, és 290 mázsa nyers czukrot. — Ezeknek folyó árát rendszerint a piac határozza, s rendszerint Pesten adatik el.

A czukorgyártás növekedésének vagy csökkenésének oka jelenleg az, hogy a gyár mostoha határa miatt másoktól kénytelen répát venni, s így annak növekedése is a répamennyiségtől függ. Ha a répamennyiség tizezer mázsát felülhalad, akkor haszonnal, különben, ha a répa kisebb mértékben kapható, kárral dolgozik a gyár, — és így jó esztendőben csak jó termés után jövedelmez. — A gyártott czukor ára magosbitására eddigelé nem kis befolyása volt a rosz utaknak, mivel ősszel, kivált Losoncztól Gácsig csinálatlan uton magas fuvarbérért történt a szállítás. Azonban közelebb elhatározá a megye, az útvonalnak köuttá leendő átalakítását, midőn a megyebeli szegénységnek, a nemesség önmegadóztatás általi fölsegélése, főleg a közlekedés hatalmas tényezője, a megyebeli jó utak építése tekintetéből történt.

BZOVAI ÜVEGGYÁR.

Losoncz vidékén, sőt egész Nógrádban legelőször állítatott fel a b z o v a i ü v e g g y á r. Fekszik Losoncztól éjszak-nyugot felé 4 órányira, a divényi uradalomban. Ezelőtt mintegy 40 évvel puszta vadon volt. Az akkori uradalmi főtiszt elvette egy veszprémi kereskedő leányát, s ezen nő fitestvére, Sauer Ferencz, mint vállalkozó szellemű férfi, meglátván a roppant rengeteget, azon eszmére jött, hogy itt czélszerű volna üvegyárat állítani. Ezen eszme, támogatva az uradalmi igazgatótól, egy órányi járásra alább a mostaninál, alapítván a legelső üvegyár Nógrádban, — s csakugyan itt is van az alapítónak temetőhelye. Ezt hívják ma már alsóhutának, s most ez a Zichy-család legidősbike által birt divényi uradalomhoz tartozó falucska, hol zsellérek, mesteremberek s a fővadász laknak, s a lakosok kevés szántófölddel is birnak s számukra korcsma is van. Itt a tűzifa mindinkább fogyatkozván, följebb vitte a gyárt a mostani gyárnok, egy kemenczével, a mostani helyére. Utána átvették a hutát annak jelen tulajdonosai Sauer Ferencz és testvére Antal, s lassanként a jelen virágzó állapotba hozták. Ezek közül sajátlag Ferencz a gyártó, Antal pedig a Pesten tartatni szokott raktár árusa. A gyárt közösen kezelvén, osztakoznak, a gyárnok az összegből egy negyeddal többet húzván.

Földesura e gyárnak a Zichy-senioratus. Évenként az uradalom részéről bizonyos kihatott erdőréssz adatik gyári tűzifa gyanánt; a gyárnok azonban köteles a már kivágott erdőt növelni, s jelenleg fenyőfával ültettetni be. Az erdőség oly sűrű, hogy a már kinőtt újabb vágások szinte járhatlanok, s így az erdő itt kipusztíthatlan. E szerint a helyért, a fáért, s kevés irtott földért fizetetik évenként a haszonbér.

Két kemenczénél, továbbá olvasztó, törő, örlő és szalajkafőző-gépeknél 200 embert foglalkoztat a gyár, ide számítva a fuvarozó napszámosokat is. Embereit készpénzzel fizeti. — s a gyárművesek népeisége egy külön gyarmatot képez, s hogy ezeknek városra ne keljen szorulniok, élelemzikkéért, — levonva havifizetésökből — ellátja őket liszt- és kenyérrel, zsiradékkal és főzelékkel, borral és pálinkával. Ezenkívül tart mézszárszéket, korcsmát, malmot, — a gyártmányi deszka-megnyerés kedvéért fűrészmalmost is, mint szintén kovácsműhelyt, legényeinek épületeket, raktárakat önköltségén emeltet, maga tartozván magának is lakot építtetni, melyre az uradalomtól csak 1000 váltóforintnyi segédpénzt nyer. A kötés szerint még hátralévő 5 év elteltével, a gyárnok lakát kivéve, a huta és több épületei szabad rendelkezése alá esendnek vissza.

Mennyi alap- s forgó-tőkéje legyen a gyárnak — ezt igen bajos kitudni; mert ezt a gyárnokok általában nem igen hajlandók másokkal közleni; mindazáltal annyi hiteles adatul szolgálhat, hogy minden pesti vásáron 20—25 ezer

v.fnyi összeget árulván, a gyár évi forgandó tőkét 110,000 v. forintra lehet tenni, — ha pedig az épületeket s ezek gyári felszerelését is ide számítjuk, áll a gyár 200,000 v. forintig.

Mennyi árut készít a gyár évenként pénzértékre nézve, s mily minőségben? — ezen kérdésre csak úgy felelhetni, ha a pesti vásárokról húzva közép-számot, az évenkénti készítmények árát 100,000 v. forintra tesszük. — Azonban a gyárnak raktára lévén Debreczenben és Ipolyságon is, bátran tehetni 150,000-re is. Minősége az üvegnek újabb időkben tetemesen javult, fehéredett, s reá annyivalinkább nagy gond fordítatik, mivel még 4 versenytársa van Nógrádban. Tart külön köszörülő és metsző intézetet is, mi nem minden üvegyárnál létezik. — A már említett rakpiacokon kívül, törökök, jelesül belgrád-videkiek, legtöbbit raknak hajókra Pesten, s szállítanak Konstantinápolyba. —

A gyárművek olcsóságára vagy magas árára rendszerint befolyásuk lévén az utaknak is, a gyár alakulása kezdetén csináltatott ugyan az uradalom majdnem járhatlan hegytorkokon át fel a hegytetőig vezető keskenyutat, mert a gyár oly magas hegytetőn áll, hogy oda az országúttól nagy másfél óra a felkapaszkodás. Azonban ez, ha az uradalom nagyobb figyelmet fordítna reá, jobb lábon is állhatna; mind e mellett is, mivel a megrakodott szekerek lefelé jönnek, ez nem gátolja a szállítást. Gyárdolgosokat folyvást kaphatni; ugyszólván a hegyi tót helységeknek ez kitűnő és kizáró jövedelmök. — A gyárüzletnek jelenleg legnagyobb gátolója maga az uradalom, mely a gyár újabbkori haladását megirigyelvén, a hátralévő öt évre tett új kötés szerint, a régi négy ezer forintot kilencz ezerre rugtatta föl, — holott, ha ügyes és vagyonos gyárnok nem találtatnék, a hozzá férhetlen rengeteg erdőségből a földesur majd mit sem kapna; mert itt a fa senkinek sem kell, s azt onnan kihozni többbe kerülne, semminthogy árucikkért fordíthatatnék, — ezt csak gyár vagy szénégetés emészthetné föl. — Az uradalomnak vérbirósága s rendezett tisztii hivatala lévén: a gyár is úri hatóság alatt áll. Ha tehát a gyárnok egyszersmind földesúr is volna, úgy lehetne várni, a gyárnak nagyobb felvirágzását. Az ilyenmü gyároknál is azért a bányászii törvényhatóság behozatala volna legczélszerűbb *).

TÓTH MIHÁLY.

*) E czikk 1847-ben íratott, de tárgyai azóta semmi lényeges változáson nem mentek keresztül.

A LIDÉRCZ.

Nagy a természet. Tartja benne
Két dús világ egymást öelve ;
Egyik feltűnő kép- s alakban,
Másik légszerű s láthatatlan.

Az ember nem lehet magában,
Mellette titkos társaság van.
A szellemeknek társasága,
S ki jó az emberhez , ki bántja.

Hegy völgynek, barlang és folyamnak
Saját szellemlakói vannak ;
A természet kultárgya , műve,
Lényekkel van megnépesülve.

Melléd ülnek , lépted kísérik,
Látják dolgod , hallják beszédid ;
Még éjjel is feletted állnak ,
Rád hajlanak s intézik álmaid.

Csengő kiáltást tész az érczbül,
Zöld lombot hajt az ágra ékül ;
A kőből szikrakép kipattan,
A tűzben éget , fojt a habban.

Ne kívánd , hogy bár pillanatra
Légy e társaktól elhagyatva ;
Ki mellett ők nem állnak örül :
Elzsibbad lelke , — és megörjül.

A finom tiszta légvilágnak
Tág birtokán lebegve járnak ;
A magas mennytől messze földig
Kinyúló hézagot betöltik.

Nagy a természet titka . . ! benne
Két világ áll egymást öelve ;
Amaz feltűnő kép- 's alakban,
Ez légszerű és láthatatlan.

A gyémánttermő föld ölében,
Ül a kincsszeffem zord sötétben ;
Dús garmadáit , kincs aranyának,
Előtte felhalmazva vannak.

És mond : „e bús üregbe zárva
Tart engemet sorsomnak átka !
Álmatlanúl hogy őrre légyek
Fényes göröngyök rejtekének.

Kincsem hideg csillámit, ah mért
Nem adhatom hő napsugárért!
Elöttem, e gyémánt-rakásnál,
Kedvesebb volna egy virágszál!

Az ember gazdagságra vágyik,
Gyötörvén gondja mind halálig;
Adok . . . s megkérdzem, mi végett
Imádjá úgy e semmiséget?

S felette im távol morajt hall. . .
Három kincsesó vágja bajjal,
S arannyal álmodó reményben,
A földet és sziklát keményen.

S örültek, a várt kincset érvén;
De jobban a szellem beszédén:
„Itt van . . . ! s ha elfogy, jertek újra,
S két ennyivel bocsátlak útra!”

Mohón rakodván mind a hárman,
Gondolta a szellem magában:
Megkérdzem ha visszatérnek,
Mi hasznát vették mindez ércnek?

És midőn még ingyen se' várta:
Megjött az első nem sokára;
De dörgő szót hallott legottan:
„Mondd el, hová tevéd mit adtam!”

„Hatalmas szellem! a mit adtál
Megyan . . . ! nehéz závar alatt áll;
Ah! ha egy kis fillért apadna:
Örültség szállna meg miatta!”

Testemen szétszakadt az öltöny,
Éhen, szomjan, s riadva töltöm
A nappalt és az éjszakákat,
Miként az üldözött vadállat.

A nyomort szembehunyva nézem,
Elöttem roskad özve éhen,
A fonnyadt képű özvegy, árva, —
S előtte kincsem zárva . . . zárva!

Mellyben anyámat eltemettem:
Más vette a zsúpot helyettem;
Fiam, rabszolga tengeren túl,
Hátán a hús korbács alatt húll. . . .

De nem váltom ki . . . ! a mit adtál
Megvan...! de adj még többet annál...!
Hisz ép úgy el van rejtve nálam:
Mint itt, e hegy mély padlanában!”

„Hah! esztelen fukar, ki éhen
Kopároz a bőség ölében!
S panaszát vérnek és nyomornak
Nem hallja: menj... mert széttiporlak..!”

Szólt, s a süket barlang haragja
Szavát, dörögve visszaadja;
S felhalmazott kincsenek ormán
Megül megint sötét-mogorván.

És most a második belépe.
S kit a kincs olthatatlan éhe
A mélységes barlangba fásaszt:
Imígy ad a kérdésre választ:

„Hatalmas szellem! átkozottúl
Kifogytam dús ajándokodbúl;
De van láttatja . . . istenemre!
Minden fillér átkot teremve.

A földön olly sokat mesélnek,
Mivoltáról a szép erénynek;
Mondják: van hűség s férfi-jellem,
Szilárd minden kisértetekben.

Hogy mindez, látszó buborék csak:
— S miként a gyenge buboréknak
Színes tojása, szerte pattan, —
En kincseimmel megmutattam.

Az emberek szemét aranyba
Mártott kezekkel bétakarva:
Az ártatlant gázolta lábam,
Az igaz embert függni láttam.

Kit a pénzvágy vásárra hajtott:
Vevém az embert, mint a barmot;
Önként arany jármamba bűván:
Jártam rajtok nagy vétkek után.

Akartam, s a testvér kezére
Loccsant a testvér drága vére;
És a fiú, hatalmas szellem!
Hamis tanú lón apja ellen.

A szűz crény elé s utába
A fényes maszlagot kihányva:
Elkábultan ölembe dőle. . . .
Vagy — eladta saját szülője.

Ki fenhordá fejét kevélyen,
A jellem büszke érzetében:
Kincset s vétket köték nyakába,
Hogy szemlesütve hordja lába.

Volt, ki szent lázban tépte mellét,
Szólván az isten s hon szerelmét;
Azután a kincser, hahaha!
Istenét és honát eladta!

Tapostam a család nyugalmán.
Rontásra ingerelt ha hallám:
Hogy két szívet gyémánt-kapocscsal,
Hűség, barátság egybefoglal.

LOSONCZI PHÖNIX III.

S midőn sok ösmert régi vétkek,
— Im már nyakig jóllakva vélek
Mulatságot nem szerze pálam:
Uj, ezifra bűnöket csináltam.

S e tenger véték, bűn, galádság,
Talán hogy síromat megassák?
Vagy sütye homlokomra bélyeg:
Hogy azt nyilván mutatni féljek?

Oh nem! de sőt nagygyá tevének
Sáfári a közvélemények;
S a világ engem nagy szavakkal
Tisztel, becsül, fél és magasztal.

Kincset hát szellem! kincset nékem.
Mert nem lehet már visszalépnem;
Csak kincset többet . . . és meglátod;
Mivé teszem még a világot!

„Hah, nyomorult! kiált a szellem
Haragjában a bús üregben,
El-el! szemem többé ne lasson,
Légy átkozott mind két világon!”

Szolt s a süket barlang haragja
Szavát, dörögve visszaadja;
S felhalmazott kincsének ormán
Megül megint sötét-mogorván.

Midőn a harmadik leszállá,
A szellem így rivalga rája:
„Hah, vissza kába nép! soh'sem nyer
Kincset tőlem többé az ember!”

„Nem is kell nékem! mond ez bátran,
S mely súlyosan feküdt nyakában:
Terhét földhöz csapá legottan,
Nem kérek én kincset, — de hoztam!”

Ez megmaradt abból mit adtál,
Egy fillért sem hagytam magamnál;
Vedd vissza! ah gyötrelmim átka.
Ragadjon rozsdaképen rája!

Nyugodt, boldog valék szegényen.
A kincsek közt zaklatva éltem;
S kiről szívemben jó hit állott:
Megútáltam embert, világot!

Irtsd a gonoszt, a jót neved, vedd,
Szent célon függjön szíved elméd:
Gyógyítgasd mély sebet fajodnak:
Küzdj, törj, áldozz - s követni fognak!

Igy hittem én! de ah gyalázat!
Az ember, mint a bős vadállat.
Még azt is összetépi marja:
Ki hön buzog segíni fajta!

Midőn egykor kilépfem innen:
Dús voltam a kincs- dús a hitben;
Örültem, elgondolva, mennyi
Jót fogok én ezzel mivelni!

Csalatkozáim! most visszatértem
Megtörve és hitben szegényen;
Ah, mert jótételeim nyomában:
Hálátlanságot járnai láttam.

Letörlém, a melyek folyának,
Könyűit a bánat fűának;
És a melyet sajtolt az inség:
Nyögést, sohajt elcsendesíték.

És alighogy magához lére
Az inség elesigázott népe:
Nyelvét öltötte rám, s a hála
Fejében, sér- s kövel dobála.

Csecesmőt találtam kitevé,
Apja lettem apja helyébe;
S midőn emberkort ére, fogta:
Mérget kevert titkon boromba.

Gazdagságom sok száza, ezre.
Ment közhasznú intézetekre;
Felboldogítám a világot,
S a világ bolondnak kiáltott.

Ha kértek a közjó nevében:
Ontám a pénzt, számát se néztem:
S kinpadra vonczoltak legottan,
Hogy azt a pénzt, bárhol, de loptam.

Tüzes fogókkal öszvetépvé
Félholtan dobtak a szemétre;
A kórház, melyet én emeltem:
Be nem fogadta csonka testem.

Végre, egy özvegyasszony által.
Kit én tarték hetedmagával:
Templomrablás vádjába estem,
S kötélhalált mondtak felettem...

Elég . . . elég! dörögve vága
Az ingerült szellem szavába;
Az ember gaz s örült! ne légyen
Kincsem tűz és gyilok kezében!

Ezt mondván, a sötét üregnek
Szikláit ingadozni kezdtek;
És barlang, szellem s kincs a hogy van:
Lesülyedt a más pillanatban.

S mélyen, mélyen a föld ölében,
Úl a szellem zordan, sötétben;
Előtte dús kincs és aranyak
Felhalmazott rakási vannak.

S szolgálai, a bolygó lidérczek,
A föld színére feljövénnek;
Hogy a kincsásót a ki látja:
Becsallják mélység- és mocsárba!

TOMPA:

SZAKASSZÁTOK LE MÁR EZT AZ EGY VIRÁGOT!

Mi ragyog még fõnn a setét lombok között,
Mi virágot tart még a fa tündér ága?
Elhullt levelkét sem találhatnád meg,
Ugy eltünt már az én életfám virága!...
S mégis olyan színes reszket egy fölötté:
A remény... e szívet gyötrõ édes gond —
Szakasszátok le már ezt az egy virágot,
Hadd hulljon utána életem — a lomb.

Hasztalan virított, hasztalan hullott el;
Rajta nincs jövendõm várva várt gyümölcse,
Mely fáradt utamon átsebzett lelkemre
A földi boldogság balsamcseppjét öntse!
S ez mégis mosolyog . . . ott virít elõttém. . .
Kapkodok utána, mint egy félbolond — —
Szakasszátok le már ezt az egy virágot,
Hadd hulljon utána életem — a lomb.

Ugy ülök én már e bánatos fa alatt,
Mint egy kõbõl metszett koldusnak formája...
Elõttém megy uram: a sors . . . de rám se' néz,
És én sem nyitom meg ajkimat hozzája.
S életem rónáján a remény bokrának
Szép harangvirága mégis egyre kong — — —
Szakasszátok le már ezt az egy virágot,
Hadd hulljon utána életem — a lomb.

Egyetlen okom is, a melyért idáig
 Ápolgattam ezt a ragyogó virágot —
 Széthullt! mint egy fényes szivárványpántlíka.
 Mellyet az alkonyat szerteszéjel vágott.
 Te értted virult még édes kedves hazám. . . .
 De oh, sorshajódnak hol a kikötő domb?
 Szakasszátok le már ez örült virágot,
 Hadd hulljon utána életem — a lomb!!!

TÓTH ENDRE.

MINÓ A VILÁG.

Ha a szülő csókolja gyermekét, S csókoljon bár barátot a barát
 Természetesnek látja a világ, Júdásescókoknak bűnös ezrivel —
 És kötve tartja nyelve kerekét, Azt a világ öt újjkőzt nézi át:
 Mig a leány apjának csókot ad. Mert a barát szokott dolgot mivel.

De csókoljon meg a lány egy legényt, De már ha hűg csókolja bácsiját
 Azt a világ már kárhozzatni kész. Az érdekes s szép a világ előtt;
 S addig szapúlja, szólja a szegényt, Csak az boszantja szájpaplózatát —
 Mig többet is lesz tenni vakmerész. Hogy nem fogadják' testvéröknek őt.

Midőn a nő férjét csókolja meg! Gizám! ha ily bohók az emberek —
 Urbáriomnak tartja a világ: Csuppant's velem — kinek mi gondja rád?
 De kigyóként azonnal rásziszeg Hisz' a világ csak nem szólja meg
 Ha idegennek egy pár csókot ad. Ki az egész világnak csókot ad!

ÁRNYÉK PÁL.

RÁCZVIDÉKI KALANDOK.

— Beszély egy regényből *) —

.....Mig külön féle gondolatok közt a város utczáin, bizonyos irány nélkül, fel s alá bolyongtam, azalatt közel egy óra telt el. Vérem kihűlt s az éj hűvös szellője felköltött komoly reflexióimból. Haza akarék térni, hogy lepihenjek. Szétekinték. Egy emeletes ház mellett valék, melyen túl, jobb kéz felől, messze nyuló üres tér folyt el, a vak sötétség alig engedte sejteni a szemközti álló egyes házak elmosódott alakjait. Egy ablak sem világított többé. Az idő éjjelen túl volt s a város népe mindenütt nyugalomra hajtá fejét. Csend és mély homály uralkodott mindenfelé.

A ház, mely mellett megállék, a többi, földszintes épületeken jóval felültolva fejét, sötét rémként látszék mintegy kémlelődni a csendes város felett. A földszinti magasabban álló ablakok alatt sorban mindenütt egy-egy vastáblával elzárt négyszögű nyílás látszék, mikint nagyobb városokon a pinczelakások ablakai. Egy pár ily nyílásból a vastáblák cserzékein keresztül bizonyos fénysugár ötlött szemeimbe. Magam sem tudom: vizsgasághól é, közelebb léptem az egyik ablakocskához, honnan a keskeny világvonala előtört. Azonban alig közelítettem a házfalhoz, egyszerre ismeretlen helyről két sötét férffalakot láttam s chehen felém közelíteni. Mielőtt, veszély esetére, elővigyázatról gondolkozhattam volna, mindkettő melletttem termett s kémli szemekkel tetőtől talpig végig méregettek.

Mind ez pillanat műve volt. Talán elfűthattam volna: mert ifju lábaim bizonyosan könnyebbek valának, mint a két ismeretlenéi: azonban komoly veszélyről nem is álmodám s a hirtelen megjelent két egyént nem is tarthatám másnak, mint e vidéken czirkáló éjöröknek, — kik engem talán tólvajnak gya-

*) Szerzőnek a Phönix 1-86 kötetében „A szép ráczi leány“ című novellája színe ezen, még ki nem adott regényből van kiszakasztva.

nitának, nem egészen ok nélkül. Épen ezért czéltalannak, sőt talán károsnak is tartám a futást; — azonkívül hogy ezt katonai hiúságom sem engedé. Azonban a két éji tünemény alig végzé el a szoros kémlelődést: jól láthatám hogy az egyik öltönye alól hirtelen egy villogó fegyvert ránta ki s ugyanazon pillanatban, mielőtt még félreugorhattam volna, nagy erővel felém szurt s a fegyver oldalamba merült.

— Gazember! kiáltám a gyilkosnak, égő dühre gyulva s egyszersmind kezem gépszerűleg oldalom mellé kapott, keresve fegyveremet, mely azonban, szerencsétlenségre, nem volt nálam.

— Öld meg a gaz kutyát! szóla a másik rácz nyelven méreggel összeszorított fogai közl, — szurd le!

Az előbbi ismét felém irányzá a handzsárszerű eszközt: de én ekkor sebesen félrelépve az acél csak balkaromat, sérté meg.

Az előbb kapott seb azonban mély és hathatós volt. Érzém hogy vérem bőv patakban rohan kifelé. Eröm gyöngülni kezdett, — szememre homály ereszkedék, — nem bírva tovább lábaimon állani, a földre roskadtam, ámde még eszméletem nem hagyott el egészen.

— Gyilkos! segítség! kiáltám a földön heverve, mert nem hívém hogy oly városban, hol a mi seregünk állomásozott, kiáltásom után a gyilkosok mellett maradni s megölni merészelnék.

— Szurd agyon, — öld meg egészen, dühöngött ismét az előbbi ösztönző. Ha élve marad: elárul bennünket s a gaz faj nyakravalót készít számunkra. Nem tudod e hogy apádat is a varjak vacsorálták föl?

E szavakra a fegyveres felém lépett. Láttam az éles eszközt kezében vilámlani. Fejem fölött állott s mintegy mérgetni látszék: hova szurjon.

— Mit csináltak itt? szóla most egy ujon érkezett egyén. Ördög és pokol, — ismét gyilkosság! Gaz nép, félre, mert ha meghalt, istenemre utána küldlek mindkettőtöket.

Ez utóbbi igék tompuló érzékeim előtt már úgy tetszetek, mintha csak a föld alól szállottak volna föl. Szemeim elé sűrű fátyol tolt, — füleimben csak valamely tompa zugást hallék s aztán ez is megszűnt, — eszmélet nélkül maradtam.

Midőn ismét magamhoz jövék, egy könnyü tábori ágyon hevertem. Fölöt-tébb gyöngé valék s érzékeim tompultak. Érzém hogy oldalam szorosán át van kötve; e körülménynél fogva visszaemlékeztem a velem történetekre s tudám hogy meg vagyok sebesítve: de ez emlékezet homályos és zavart volt, miként elmúlt nehéz álomkép: azt azonban, hol vagyok s miképen hozattam fekvő helyemre, egyáltalában nem sejdithetém.

Nagy nehezen fölvetém pilláimat. Szétteltekinték. A hely sötét volt, csak messze tőlem látszott valamely mécs pislogó világa. A fogyó lámpa távolságából tüstént tudhatám, hogy nem saját lakáson vagyok s egyszersmind hogy a

terem, melybe hozattam, fölöttébb tágas. Agyam mellett nem volt semmi, csupán egy szék, melyen felső öltönyöm hevert, — tul ezen semmit sem láthaték, talán a sötétség vagy erőtlenségem miatt. Fölfelé irányozva nézésemet, kivehetém hogy a terem alacsony, de terjedelmes boltíven nyugvék. Egyéb körülményről nem tudtam magamnak számolni.

Daczára tohetlen erőtlenségemnek s a nélkül hogy tudtam volna; minő helyre, minő kezek közé jutottam, föl akazék kelni. Megkísértettem néhány-szor, de siker nélkül, még csak testem felső részét sem bírtam fölemelni. Azonban ezen többszöri sikeretlen erőködés közt a könnyű agy meg-megmozdult s mindannyiszor hangosan recsegett terhém alatt. Végre föl hagytam a hasztalan próbával s mozdulatlan helyzetben vizsgálya meresztém szemeimet az előttem elterült sötét ürbe.

Kévs, idő mulva azonban küzdelmem után egy emelt alakot láték agyam felé csendesesen közelitni. A férfi lábujjhegyen jött, oly halk léptekkel, hogy ha nem látom, füleim észre nem veszik közeledtét. Csupán egy köpnyszerű takaró függött vállain, egyébkint csak a test legközelebbi fejer ruházata világított élelem. Szónélkül egészen hozzám jött, — jött kémtelve lehajlott, fölém s suttagó, csendes hangon kérdé:

— Nem alszik ön?

— Nem, mondám erőtlenül. Hol vagyók?

— Tehát ne mozduljon ön, szóla az ismeretlen, a nélkül hogy kérdéseimre válaszolt volna. Sebe jelenleg jól be van kötve: de ha nyugtalanzkodni talál ön: a kötés és seb szétnyilik, a vér elered és akkor —

— De nekem lakásomra kell mennem, szólék határozottan, hár, oly erőtlen hangon, hogy magam is alig hallám beszédemet. Akarki ön, kérem, legyen oly szives, segéljen lábomra s vezessen szállásomra.

— Az kétszeresen lehetlen, szóla a férfi. Legyen ön bekében. Még nem telt el egészen az éj, ön legjobb, leghibtosabb helyen s meleg karok közt van. Aludjék, ha lehet, én távozom.

— Megálljon ön, szólék türelmetlenül, — nekem haza kell mennem. Én honvéd vagyók, holnap indulni tartozom új állomáshelyemre.

— Egyáltalában nem történhetik meg, felelt az éji tünemény egy sohajtás után. Sebe ki fogja önt menteni. Mit önnek most tenyi kell, az a pihenés.

— De hát hol vagyók? Azt legalább tudni szeretném, szólék némi nyugtalansággal.

— Baráti karok közt, felele az ismeretlen, elégedjék most meg ezzel. Majd később többet tudandó ön.

— Ugy tetszik, szólék merőn az ismeretlenre függesztve lapkadt szemeimet, hogy én önt már láttam valahol, s c hang nem egészen idegen előttem.

— Meglehet, válaszolt emberem, föl ismerhető sötét kifejezéssel s annál

jobb önre nézve. De most engedelmeskedjék ön intésének, habár ön az engedelmisséget — Igen, pihenjen, aludjék ön. Jó éjszaka!

Ezt mondva hirtelen elhagyá ágyamat s lassan tovább lépegetve, a merről jött, alakját nem sokára a vak sötétség egészen benyelé. Engem ismét az előbbi csend és bizonytalanság vett körül.

Darabig még ébren maradtam: de elmém sokkal tompultabb volt, mintsem a nálam megjelent egyénről kiválólag gondolkozhattam volna. Csak homályos, zavart képek usztak lelkem előtt, mikint félalomban, míg végre a teljes kimerültség erőt vőn rajtam s tartós és mély álomba süllyedtem.

Midőn fölébredtem, valamennyire könnyűtebbnek érzem magamat. Már ekkor nappal lehetett, bár a térémben, melyben valék, még mindig félhomály uralkodék. Fölpillanték. Az alacsony és inkább széles mint hosszú ablakok erős vastóblakkal valának elzárva, melyeknek hasadékaim csak igen kevés napvilág lopódzott be. E vastóblakból azt gyanítám hogy ugyanazon épületben vagyok, mely mellett megmáadtattam, és ha úgy: akkor mindenesetre azon pincze-szálláson, melyet látek. Ezt igazolta az alacsony boltózat s a térének padozat-nélküli, egyszerű fölézete. A térémben körülpillantva, jól láthatám hogy ez igen tágas s a piszkos barna falak mellett köröskörül számos hordók és nagy ládák tüntek szemeimbe; ezenkívül távolabb egy nyugágy, mely épen mint az enyém, egyszerű és könnyen tovább vihető volt. Az egész fölöttébb komor, rideg s visszataszító jellemmel bírt.

Epen azon gondolkoztam, vajjon álom volt é vagy valóság az éjen azon ismeretlen tünemény, midőn ugyanazon alakot látám felém közeledni. Csendesen lépegetett, mint az éjen, hihetőleg hogy, ha aludnám, föl ne verjen nyugalmamból. Ismét egészen ágyamig jött s látva nyitva-levő szemeimet, tüstént megszólított:

— Reménylem, jól aludt ön az éjen, kapott sebe daczára, mondá ő, miután ágyam mellé székre ült. Nem fáj é a seb?

— Nem, felelek emberemnek, szemeimet merőn arczára függesztve, melynek halványsága, de egyszersmind finomabb vonásai a félhomályon keresztül is átragyogtak.

— Nem érez ön éhséget? kérde ismét a különös gondviselő. Készen van ön számára egy kis jó erős leves.

— Köszönöm, mondám, nem utasítom el: de kérem önt előbb, mondja meg hol vagyok? aztán segíjen minél előbb szállásomra.

— Mi az elsőbet illeti, szóla ő, ezt szükségtelen ömnek tudnia; — másodikra nézve már megmondtam az éjen hogy ezt az ön ereje nem engedi s egyáltalában veszélyes volna az ön életére nézve. Nyugodjék meg ön s most elhözöm a reggelit.

Ezt mondva ismét távozott. Jól láthatám hogy mig beszélt, többnyire melyen a föld felé estiggeszté szeméit. Arczán valamely sötét balsors s elszánt-

ság volt fölismerhető: de vonásai, minél tovább vizsgáltam, annál inkább ismerősöknek tetszetek előttem.

Nem sok idő múlva az ismeretlen visszajött, egy csészét és kanált hozva kezében. Letült ágyamra s miután a kanállal meghűtögeté a párolgó nedvet, lassanként, apró adagokban, szájamba töltögeté. A meleg erős leves fölöttébb jól esék gyöngült testemnek, s ez alkalommal egyszersmind közelebből szemléltetem gondviselőm arcát. Nem volt többé kétségem, csakugyan fölismertem őt.

— De hát mennyi időig kell még itt maradnom? kérdezém szokott túrelmetlenséggel őt, miután az éték elfogyott. Én egyáltalában nem szeretek idegen helyen lenni, főleg hasonló helyzetben.

Társam gyöngéden mosolygott s aztán szóla:

— Tudom jól hogy ön bátor, de talán mégis nem véli magát itt egész bátorságban?

— Oh igen, mondám egész bizalommal, hogyan ne? Hisz már tudom, ismerem önt.

— Engem? szóla emberem némi rémülettel.

— Igen, igen, válaszolék, — emlékezhetik, egykor egy kalandot beszélt el életéből a tábori tűz mellett. Nem csalódom, ön honvéd, miként én.

— Csitt! mondá az ifju hirtelen s kezét szájam felé mozdítá, — esitt! egy szót se erről!

— Hogyan? szólék csendes hangon. Nem vagyunk bátorságos helyen? Ön megcsalt engem.

— Ön bátorságban van, míg én élek, válaszolt Cserni némi sötét bánat kifejezésével. De önnek itt nem szabad multamat emlegetnie, mert e hely elleneséges, — ez nem a magyar tábor. Mindazáltal ne féljen ön semmit, — igérem, egy hajszála sem fog meggörbülni.

— Ne féljek? szólék némi sértett önérzettel. Nem, de ön egykor számo-land arról, hova vitt és hol tartott engem mintegy fogva.

— Én csak istennek fogok számolni, szóla az ifju ünnepélyesen, mialatt ég felé emelé még mindig ragyogó szép szemeit. Még egyszer mondom, legyen ön nyugodtan. Önt csak velem együtt érheti veszély; — míg én itt vagyok és élek, ön a legnagyobb bátorságban van. Mire nézve kétszeresen szükséges önre nézve hogy hallgasson s békében legyen.

Szólni akartam, ujjalag kérdéseket tenni: de azután ismét megváltoztattam szándékomat. Csak szemeimet függesztém merőn, mozdulatlanul az ifju arczára. Ő rám tekintett egy perczre: de mintegy visszarettenve merőn, beható nézéstől, miként bűnös, hirtelen, villámként elfordítá tekintetét s aztán gyorsan távozott.

Többféle kétségek közt hanyattam. Hol vagyok? minő helyen? Miért e titkolódzás s hallgatási parancs? E földalatti üreg mi célra van itt? s minő szerepet visel benne az ifju enbér, ki már egykor különös, regényszerű kalandja s

érdekes külsője által részvéteimet annyira fölingerelte? Annyit láttam, hogy jelenleg a hallgatás csakugyan legtanácsosabb, mert védtelen helyzetemben eszélytelen volt volna magamat netalán veszélynek kitenni: de erősen elhatároztam, hogy mihelyt erőm helyreálland s távozhatom, ha lehet, titkon fogok kiszökni, nehogy valamely fogadás visszatartóztasson a gyanus helynek rögtöni megvizsgálásától. Ezzel, úgy hittem akkor, hazámnak s az ügynek tartozom, bármennyire hálátlansággal fizettem volna ez által a jelenlegi szives ápolásért. Több okom volt a gyanura Cserni ellen. Ő, miként én, honyvéd volt; — miért rejtőzék tehát ez alacsony üregbe, nyomorult vászonöltönybe burkoltan? s ha csakugyan igaz uton járna: miért a félénk, kikerülő tekintet? miért intett hallgatásra, midőn ismert állását említém?

Nem annyira a lélelem, mint e kérdések fölöttébb élénken foglalkodtaták lelkemet: noha, másfelől megvallom, az ifjunak minden biztatásai mellett sem hittem életemet egész bátorságban. Így telt el néhány óra. Ez idő alatt, senkit sem láttam a tág teremben. Este felé tagjaimban hideg borzongatást éreztem, melyet aztán igen erős forró láz követett; ez alatt nem tudtam magamról semmit s mozdulatlan feküdtem ágyamon.

Ismét sötét éj volt, midőn valamennyire magamhoz jövök. Széttekinték, — a terem épen úgy volt, miként előbbi éjen, — a haldokló mécs tölem messze pislogott, csak alig vetve némi sárgás rezgő világot a füstös falakra és boltivire. Réleszméletem közt, először ingerült fantaziámpak úgy tetszék, mintha valamely sirbolthban hevernék; mellém képzeltem lecsett koporsóm födelét s a mély, hallgatólag csend elborzasztólag hatott rám. Szólni akartam: de erőm egészen elhagyott, s e mellett ajkaim, nyelvem szárazak valának mint égő kemencze, Lassan lassan azonban rendeződni kezdtek eszméim. . . Fölismertem a valót, tisztán állott előttem helyzetem egészen. Fölöttébb gyöngve valék s e mellett égő szomj epeszté ajkajmat. Mennyire erőmtől telhetett, szólottam néhányszor, — nyögve és fohászkodva inkább, mint kiáltva: de vagy senki nem volt jelen, vagy gyöngültégem miatt hatástalanabb volt hangom, semmint valaki, főleg ha álomba volt merülve, meghallhatta volna. Így kínlódtam darabig. Végre úgy tetszék, mintha valami sötét alakot láttom volna a távolban a pislogó mécs körül. Erősebben meresztém szemeimet s kevés idő múlva már nem egy, hanem két árnyszerű tüneményt vettem észre a sárgás világfolyadékban. Kiáltottam ismét minden erőmből; de e szózat nem volt erősebb mint a gyöngve eszesemő nyöszörgése. A két alak nem jött közelebb, csak azon helyen mozogtak, miként ha két földalatti gnóm vagy daemon lebegett volna szemeim előtt. Végre úgy láttam, hogy az egyik a mécsset kezébe véve elül megindult. . . azon irányban, mellyben én fekvém. Még most is emlékezem: e sötét, talán ismeretlen alaknak közeledése mennyi gyönyörrel tölté el szívemet. Mert a gyötrő szomj már tűrhetlenné lőn. A két egyén halkan közeledett, — hosszú kísérteties árnyékot vonva maguk után a komor földalatti üregben. Nem akartam addig szólani, míg

közelebb közelebb nem léptek, mert a távolból úgy is siker nélkül erőtettem volna hangomat. Végre mintegy tíz lépésnyire megállapodtak s az egyik a lobogó mécszet vigyázva egy, a fal mellett álló hordóra helyhezteté. Ez Cserni vala . . . ugyanazon érdekes ifju, — kit már Melánia, a szép rácz leány nyal regényes kalandjáról ismerünk. — Könnyen megismerém őt. Arcza, mely különben is szokathatnúl halvány volt, most a lámpa sápadt világánál halotti színben tünt föl. A másik egyént nem ismerém, — csak annyit láttam hogy felső öltönyét egész füleig fölhuzá, — különben inkább ifjunak tetszett, mint vénnek, vagy csak középkorunak is.

Miután mindketten megállottak s a mécs jó helyen állott, az ismeretlen körülnézett s társához fordulva szóla:

— Nem hall itt bennünket valaki? Bátorságban vagyunk?

— Oh nem, senki sincs, szóla amaz.

— De én amoda egy fekhelyet látok, kezdé ismét az ujon jött, — s mintha feküdnék rajta valaki.

— Ah az nem hall semmit, felele Cserni, — azon ficzko élet-halál közt lebeg . . . aztán jelenleg alszik is; — egész délután lélek sem jött bele, olly mély álomba volt merülve.

— Tanácsos lesz mégis megtekinteni, szóla az idegen s ezzel egyenesen ágyam felé indult.

Én látva a vendég közeledtét, rögtön egészen homlokomig arczomra rántam a takarót, — szemeimet lezártam s a legmélyebb alvást kezdtem színleni.

Az idegen, miként lépteiből észrevehetém, közvetlenül ágyamhoz jött. Bizonyosan megvizsgálta: ha vajjon alszom é? s megcsalatra tettetéseim által, ismét távozott. Én pedig ujjal felnyitám szemeimet.

Bármily epesztő szomjuság kínzott: még sem akartam egy hanggal is elárulni ébrenléteimet. Mozdulat, nesz nélkül figyeltem a két egyén minden szavaira s tetteire. Ugy véltem hogy ha egymással váltandó beszédüknek tanuja lehetek, igen fontos felföldözéseknek jutandok nyomába.

— Alszik, szóla az idegen, társához érve, tehát végezhetünk. Ime, fogadja ön megbizási okiratomat.

E szavakkal egy összehajtott papirt vett elő kehléből s Cserninek nyujtá át. Ez átvevé az iratot s aztán közelebb hajolva a mécsvilághoz, néhány percz alatt átfutá tartalmát.

— Jól van, szóla azután, megelégszem. Tehát tudni szeretném, mily megbizással keresett fel ön engem?

— A vezér, szóla az idegen, legelőször is értesülni kíván arról: mennyi és minő hadiszer találtatik itten az önök gondviselése alatt?

— Nézzen körül ön, válaszolt Cserni, ezen hordók, melyeket lát, löporral vannak telve. . . .

— Ez is? kérde az ismeretlen némi meglepetéssel, azon hordóra mutatva, melyen az egyszerű mécs pislogott.

— Igen, felelt amaz, ez itt mind... kivétel nélkül.

— Az istenért, szóla az idegen élenkben, vegye el róla az égő mécsset. Veszélyes dolog...

— Hm, felele Cserni, hideg mosolyal, legyen ön nyugodtan. A halál itt csak olyat érhet, ki azt keresi. — Nem látja ön, hogy én bátor lélekkel vagyok. Lehetnék é így, ha veszélytől kellene tartani?

— Igaz, igaz, mormogá az ismeretlen... de mégis nem ártana nagyobb óvatosság — s ezt mondva mintegy pár lépéssel hátrált előbbeni helyétől.

— Lőfegyver, folytatá Cserni hideg nyugalommal, nincs több száznál: de ezek a legjobb állapotban. Ha addig, míg rájuk szükség lenne, meg nem semmisülnek.

— Hogyan? mondá az idegen, — miként érti ezt ön?

— Magam sem tudom, felele Cserni egykedvűen. Azonban tudhatja ön, hogy ily időben s hasonló helyen semmit sem tarthatunk bizonyosnak. Csak az imént nyilatkozatá ki ön félelmét, — s talán nem ok nélkül. Ki tudja, ha egy csendes éjen nem fog é az egész raktár velem és az egész házzal a levegőbe röpiülni?! —

— Mentsen isten, szóla az új társ halkán: A vezér azt mondá, hogy nem sokára reménye van e várost visszafoglalni a magyaroktól. Azonban serege számára lőpor szükségeltetnék... s épen azért sietne e hely birtokába jutni. Reményli, hogy addig...

— Mintegy mennyi idő alatt történhetnék ez meg? kérde Cserni a jövővényt.

— Azt nem tudom: — azt nekem nem izené meg, válaszolt amaz. Tudja ön, én még most a magyar seregben szolgállok... nem tudom: meddig. Így azonban talán még többet használhatok ezen ügynek — —

— Jól van, az nekem mindegy, vága közbe Cserni, bizonyos szigorú, sőt mondhatnám megvető kifejezéssel. Nincs okom, sőt jogom sem az ön állását vizsgálni. — Én csupán kérdésre felelek. Van még valami, melyre nézve ön felvilágosítást kíván?

— Csupán ennyi volt, szóla a kérdezett. Senmagamra nézve annyit mondhatok — s azért is mondám miszerint a magyar seregben szolgállok, hogy ha — netalán —

— El ne áruljain önt? szóla Cserni hevesen. Nem hiszem, hogy alkalom lenne rá. Egyébiránt úgy vélem, az ügy, melynek szolgálni szoktunk, nemcsak babérokat oszt, de gyakran áldozatot életet kíván s erre mindennek, ki magát valahova följajnlá, el kell készülvén lennie.

— Ebben igazsága — van — önnek, szóla a vendég némi akadozással. Most tehát én távozom, mert holnap jókor indulni fogok. Isten önnel!

Igy szólva kezét nyujtá Cserninek, ez azonban a mécs felé nyult s érintetlenül hagyá a kinyujtott jobbot. Az idegen főlebb húzá arczára öltönyét, aztán mindketten megindultak, mely homályban hagyván az előbbeni látkört.

Kevés idő múlva azonban újra valaki közölte felém. A mécs már ekkor ismét régi helyén állá. Az alak ágyamhoz lépett, — természetéről Cserninek ismertem. Halkan hajlott le hozzám, figyelve légzésemet, de nem szólott semmit.

— Ébren vagyok, megszólalék gyöngge, de fájdalmas hangejtéssel, nincs semmi szükség a lappangó vizsgálatásra vagy kiméletre.

— Miként érzi ön magát? kérdé a szörnyü ember oly gond- és szeretet- teljes hangon, mintha csak virasztó anya kérdezné beteg gyermekét. Azonban e szemtelen kontraszt még élesebbé tévé küzdésemet.

— Néhány peroc óta fölöttébb rosszul, felelek, annyi nyomatókat erőtetve gyöngge hangomba, mennyit csak lehete,

— Nincs önnek valamire szüksége? szóla ismét amaz az előbbi kifejezéssel.

— Legelőbb is, mondám némi szünet után, ohajtanék egy világos lámpát hozatni kettőnk közé, hogy önnek azemeibe tekinthetnék.

— Ön tehát bizonyosan nem aludt, szóla Cserni, a nélkül hogy mozdult, vagy hangját változtatta volna. Kihallgatta ön együttbeszédünket. Annál jobb,

E szemtelen felelet újra egész erőben visszahozta érzelős fájdalmamat. Darabig azonban nem szólottam semmit. Éreztem, hogy szeméibe két forró könnyü tolt.

— Mondja meg ön nekem, szólék elvégre, van-e itt önön kívül egyén. kihez kérást intézhetnék?

— Mi volna az, mit én nem tshetek ön számára? kérdé a fiatal.

— Régóta szomjazom, válaszolám fájdalmas hangon. Ha volna akárki, ki nek kezéből egy ital vizet nyelhetnék, mert inkább bármely kegyetlen ellenség nyujtsa azt, mintsem saját fajombeli, ki áruává lön.

Cserni nem szólott, hanem kezét kezemre helyezetté. E kéz azonban nem remegett, — aztán, jól hallám, egy sohaj szakadt ki kebléből.

— Ön igaztalan irántam, monda azután sötétén. Meglátandja egykor, hogy nem valék áruló; é vélemény nem alapnélküli ugyan, de mégis fáj öntül. Ön sajnálni fog — igen sajnálni, ha van önben részvét az emberi szerencsétlenség iránt; de egészen elkárhoztatni nem. Hibáztam, de nem vagyok egészen bemooskolva s hibámat nagyszerűen akarom kitisztítani. De elég most ennyit. Elhozom önnek az italt s tudja meg, hogy a kéz, mely azt átnyujtja, oly tiszta az áru- lástól, mint az adandó viz cseppei.

Ezt mondva sebesen távozott, engem a legnagyobb kételyek közt hagyván hátra. Ny világos tanuságok közt is még mindig volt bennem valami titkos szó- zat, mely ez embert nem kárhoztatá egészen. Szavai s egész magaviselete inkább szerencsétlent, mint tökéletes bűnöst mutatának. Azonban valamely rejtett szem-

vedély, valamely titkos s nagyszerű terv tünt ki mellékesen ejtett szavaiból, melyek sötétek, kétértelműek valának, mint oraculumok vészjóslatai. De a nyugodtság, mely egész lényén fölismerhető vala, mely azonban inkább egy reménytelen jövőt, egy nagyszerű resignatiót, mint boldogságot árult el, azon meleg, baráti gondoskodás, melylyel gyöngeségemet ápolta s minden ohajtásomat lehetőleg teljesíté, sokképen szelidítették az ész kemény ítéletét.

Nem sok idő múlva Cserni visszajött egy pohár friss vízzel. Ittam, mert már tovább lehetlen vala túrnóm az égető szomjuságot.

— Az éj még nem nagyon messzire haladt, szóla ápolóm, miután visszaadtam az üres pohárt. Önnek pihennie kell s nekem egy kis álomra van szükségem. — Nyugodjék ön békében. Jó éjszakát.

Nem szólottam semmit. Ő távozott. — E percztől fogva megváltoztattam magamviselését. Nyugodtnak, gondtalannak mutattam magamat, mintha mi sem történt volna, s epedve vártam, hogy némileg felüdülve a gyanus helyről távozhassem.

Az éj többi részét csaknem álomtalanul töltém el. Így folyt el néhány nap, mialatt sebem behegedt s erőmet folytonosan növekedni érzém. Gyakran éjente, midőn senki sem látott, megkísértettem a fölkelést, s midőn erre elég erős valék, ide s tova kezdék lépegetni.

Eleinte járásom gyöngye volt és ingadozó: azonban lassan-lassan biztosabb, szilárdabb. Nappal feküdtem s általában úgy szinleltem, mintha még fölállani sem bírnék más segedelme nélkül. Cserni folytonosan a legnagyobb figyelemmel volt helyzetem iránt; ő maga nyujta ételt és italt; s midőn — előttem titkolt — foglalkozásai engedék: órákat ült ágyam mellett, mely idők alatt rendszeren egyszerű, érdektelen tárgyakról oseevegtünk, mindenesetre olyanokról, melyek jelen környülményeire s az említett éjen hallott árulási tervekre legkisebb vonatkozással sem voltak. Kivüle más nem igen jelent meg a boltüregben, ágyam felé pedig épen nem közelített senki.

Midőn már — hála az ifjui éveknak — előbbeni erőmet csaknem egészen visszanyertem: elhatározám megkísérteni titkolt tervemet, s bármi áron menekülni a kellemetlen szállásról. Éj volt, — erős föltételem előzte az álmot, midőn mások mélyen pihentek. Körülnéztem, — semmi zajt nem hallék, — egy élő sem láték — csak a mécs égett mindig ugyanazon helyen, hol máskor, gyöngye, derengő világot osztva szét bizonyos távolságra. Halkan fölállottam, rám öltém ruhámat s megindultam azon irányban, merre a lámpa pislogott. Lassan, nesztől lépegettem előbb előbb, vigyázva és magam előtt tapogatva, nehogy valamibe ütközve lármát okozzak, s egyszersmind magamat megsértsem. Így haladva, egészen azon helyig jutottam, hol a mondott lámpa világított. Itt már tisztán láthatam a közelebbi tárgyakat: de egyszersmind élesebben is kelle vigyáznom, hogy valamely ébrenlevő vagy ébredő meg ne lásson. Megállva körültekinték. Nem messze a lámpától egy ágy álla, épen mint az enyéem, s rajta egy

alak pihént, mikint látszék, mély álomban. — Csendesen, vigyázva, lábujjhegyen az ágy felé mentem. Cserni volt, — szemei lehunyva — szunnyadva. Arca halvány volt, mint egyébkör, halványabb, mint midőn első izben látam s'a sötéttel küzdő lobogó világ kísértetiesen röpkedett a szép, de hervatag arcz márványán. Ezen vonásokban azonban nem volt semmi szigorú, semmi rettentő, vagy bűn marzanosága. Ugy feküdt, mintha ott feledett halott volt volna, az életből fönmaradt némely szenvedések nyomaival. Darabig nem távozhattam, annyira érdekesnek, lekötőnek látszott most előttem ez alak, melyet még eddig e börtön hajlékban nem volt alkalmam így tisztábban vizsgálhatni. Végre mennem kelle. Az alvó mellett egy fényes tör hevert, látszólag fölbontott keblé-mellől csúszva ki a kemény fekhelyre. Ezt magamhoz vettem s aztán úgy, miként jövék, visszavonultam.

Ezen tul nem messze kellett mennem, s már a terem végén vagyis előrészen valék. Egy nagy és erősnek látszó vasajtó álla előttem, mely természetesen be vala zárva. Körülvizsgálva az ajtót, úgy találtam, hogy a kulcs a zárban van s tüstént a legnagyobb óvatossággal a felnyitáshoz kezdék. Halkabban mint óramutató haladása, fordítám a kulcsot, vigyázva még légzésem lassu susogására is. A zár engedett, lassan odább tolult, — azonban még egy másik fordítást kelle tennem. Ez is sikerült: de midőn a zár egészen fölnyilt, hangos csattanást okozott az erős vasretesz, akár történetesen, akár pedig — mi inkább hihető — kiszámítva így készítve a művész keze által. Hirtelen félbehagytam a munkát. figyelve, ha nem leend é az okozott zajnak valami következménye. Félrevonultam — s innen látam, hogy Cserni hirtelen fölüté fejét, s aztán gyorsan talpra ugorván kémlelve széttekintett.

— Ki az? mit akar? szóla aztán az ébredő kemény hangon.

Semmit sem feleltem.

— Ki jár itt? szóla ismét Cserni, s egyszersmind az ajtó felé jött, melytől nem messze állottam, még nem tudva mitevő leendek.

Közelebb érve észrevőn. Merőn rám bámult, mintegy hitelt nem akarván ádni szémeinek.

— Mit akar ön itt? kérde aztán, midőn egészen fölismert, inkább bámulat mintsem szigor hangján.

Darabig nem válaszoltam, csak mozdulatlan állék, miként köszobor, a félhomályban.

— Hogyan, miért hagyá el ön ágyát? szóla ismét Cserni közelebb lépve hozzám.

— Ki akarok menni, mondam határozottan.

— Miért? hova? lön ismét a kérdés.

— Szállásomra, felelék daczosan, — tovább nem maradhatok e förtelen tanyáján.

— Menjen ön vissza ágyába, szólja Cserni félparancsoló és szánakozó hangon. Hogy mikor térhet ön szállására, azt én fogom meghatározni.

E nyilatkozat egészen fölingerelt. Most, midőn erőm nagyrészt ismét visszatért, vérlázító gondolat vala egy áruló akaratától függeni.

— Még eddig nem tanultam meg, szólék hevesen, más határozata nyomán intézni lépteimet — s itt, e helyen bizonyosan nem tanulandom meg. A kormány és király nevében, kinek tisztje vagyok, felszólítom önt, hocsásson e helyről békével.

Cserni keresztbefoná mellén kezeit, mintegy szánakozó kicsinyléssel tekintett rajtam végig, aztán válaszolt:

— Azt hiszi ön, hogy e szavak talán birnak még rám nézve valami hatással? Egyébiránt ha ön nem tanult még meg más akaratától függeni: járjon legalább saját józan esze és szives tanácsom nyomán. Ön most nem távozhatik; — ezt mint jó barátja mondom önnek.

— Uram, szólék epével, ki hatalmazta fel önt, hogy magát barátomnak nevezze? Nem gondolta é meg, miszerint ez rám nézve megbecstelenítés, s ezt, bárminő volt is önnek köröttemi szolgálata, rangom és tiszta becsületem el nem tűrheti!

Cserni ajkába harapott, — egy lépést hátrált. Arczára tekintetem, kékes halványság terült el rajta. Darabig nem szólott semmit.

— Ha önt, szólja elvégre, e sérelemért meg akarnám hoszulni, csak az ajtót kellene föltárnom, hogy ön eszeveszett céljának induljon: azonban eltűröm ön heveségét — s talán hálátlanságát — tevő hozzá fojtott hangon. Most még nincs semmi elkészítve az ön távozására, s azért itt kell maradnia, mert más-ként, tudja meg ön, bárminő véleménynyel van ön fölölem, remegek önnek életeért.

— Vagy inkább saját nyomoru életeért, szólék mintegy megvetőleg, csak igen kevés hatást gyakorolván rám az előbbi meleg kifejezéssel elmondott beszéd.

— Talán ez is állhat, szólja Cserni hidegen, vállvonítva. Sokkal inkább ismerem önt, semmint ne tudnám, hogy holnap első teendőének tartaná, ben-nünket a katonai hatóság előtt följelenteni.

— Nem tagadom, szólék büszkén, szokatlan vagyok a hamis ígéretekhez.

— Tehát ön egyáltalában nem távozhatik, válaszolt Cserni.

— S én mégis el fogok menni, szólék ismét ingerültebben, bármibe kerül is, — és ti remegjete, árulók, — halál és gyalázat lesz készen számotokra!

— Halál? monda Cserni, hideg megvetéssel. Véli ön, attól remegek? Inkább attól félek, hogy nem találán meg azt, vagy nem úgy, miként én akar-nám. Menjen ön vissza nyughelyére s ne erőködjék hasztalanul, megváltoztatni akarván azt, mit ön nem ért, de mi, a titkos sors folyásaként, minden küzdelem ellenére el fog következni. Véli ön, hogy áptoltam volna önt veszélyes sebében,

ha önnek vesztét kívánnám? De épen azért, s mivel ön nem ismeri a körülményeket: kötelességem belátásom szerint meggátolni önnek saját kárára indult törekvéseit. Még egyszer mondom, térjen ön vissza nyughelyére s várjon tőlem és az időtől.

— Innen e helyből csak egy ut van számomra, mely kifelé vezet, mondám türelmetlenül, — nincs szükségem többé gondviselőre, — az eddigi ápolást köszönöm, de hálából s annál kevésbé félelemből nem engedem magamat bebörtönöztetni. Én szabad vagyok s majd meglátom: lesz é valaki, ki engem föltartóztatson utamban!

Ezt mondva sebesen az ajtó felé menék, hogy azt fölnyitva, távozhassam. Azonban Cserni hirtelen utamba lépve föltartóztatott.

— Igen, lesz, szóla emeltebb hangon s az én vagyok. Vissza ez ajtótól, különben erőszakhoz nyulok, s izmos kezeivel hátralökött egy pár lépésnyire.

— Meg ne illessen, meg ne illessen ön, kiáltám vad dühtől lángolva, — kezei megfertőztetik testemet! Ha ön erőszakot használ: jó, én is erővel fogok kironítani. Nem bánom ha egyikünknek halnia kell is.

És ismét az ajtó felé törtem, mely előtt a sugár halvány ifju álla mozdulatlanul, miként márványszobor, élő gátat képezve a kimenetel előtt.

— Oktalan, monda mintegy szánakozó mosolylyal Cserni, mit akar ön?! Ép, egészséges korában sem volna ön képes elmozdítani innen. — És ő csakugyan valót szólott, mert még alig üdülve föl betegségemből, akár szétmorzsolhatott volna idegzetes kezeivel.

De én akkor hevcmben nem gondoltam meg semmit. Oda rohantam a szilárdan álló ifjuhoz s félre akarám mozdítani helyéből: ámde minden erőködéseim sikertelen vala.

— Mivel ön nem akar a jó tanácsnak engedni, kezdé Cserni némileg ingerülten, tehát, mint gyermeket, enmagam fogom visszavinni fekhelyére.

Igy szólván átülelt kezeivel s fölemelt, hogy tovább vigyen.

— Hozzám ne nyuljon ön! szólék fuldokolva harag és kimerültség közt, — nem felelek semmiről s egyszersmind az ő ágyáról fölvett törrel védni kezdém magamat, hogy karjaiból kiszabadulhassak. E tusa közben a tör hegye Cserni karjába merült s kibugygyant vére végig ömlött rajtam.

— Mit tesz ön?! kiálta a megsebesített ifju haragra gyulva s kezei lehányatlottak rólam. Én ismét szabad valék. Azonban látva a bőven patakzó vért: egyszerre visszaishonyodtam tettemtől. Fennmaradt gyöngeségem s az átszenvedett küzdés különben is testemmel együtt lelkemet is megtörte. Némán állottam, fejem szédelegni kezdett s nem valék képes, ha lehetett volna is, távozni.

— Eszelős! mondá Cserni megvetőleg, — miért nem tudta alkalmasb helyre s mélyebben taszítani a töröt? Ellenségeink bizonyosan megköszönték volna

önnek s én megérdemlém üntül, mert életét mentettem meg s most is azt akarom, hogy hátorságban távozhassék innen.

Le valék verve. Sajnáltam tettemet. Azonban gyöngeségem közt is több büszkeség élt bennem, semmint bocsánatot kérve kezemet nyujthattam volna a sértett ifjunak.

E perczben a vasajtó, melyről fönebb szólék, hirtelen fölnyilt s a másik pillanatban már egy fegyveres rácz állott mellettünk.

— Kapitány, monda az ujon jött, lármát hallottam. Valami bajnak kell lenni. Parancsold, hogy öljem meg ezen kutyát.

E szavakkal éles fegyverét felém szegezé, várva csak egy intést, csak egy jeladást.

— Vissza! kiálta Cserni a rácznak a legtisztább léleknyugalommal és parancsoló felsőséggel. Ezen szegény beteg, tevé azután hozzá, mintegy részvét-tel, forró lázban szenved. Nem tudja: mit cselekszik. Forró betegségében kiugrott ágyából s most nem hirom ismét oda visszavinni.

— Értem, kapitány, válaszolt a rácz tompa tudatlanságával: — de a vér! — istenemre, én vért látok.

— Igen, megsértettem szegényt, szóla Cserni. Töröm, mely keblemben hevert, oldalát sérté meg, midőn karom közé fogtam. Jer, vigyük vissza ágyába.

Cserni intett szemeivel, hogy engedelmeskedjem. — Nem annyira félelemből, mint inkább teljes kimerültségem miatt békén szenvedtem, hogy a két egyén karjára vegyen s ismét ágyamra helyeztessen.

— Most távozzál, Tódor, szóla Cserni a rácznak, — állj tovább őrt odakünn. Itt nincs többé szükség rád.

— Jól van, kapitány; válaszolt amaz, ha valami baj lesz: csak szólítson — s ezzel rögtön távozott.

— Nincs valami baja önnek? kérdé Cserni, lehajolva hozzám, — nem tört föl behegedt sebe? — s mindezeket ismét oly meleg, oly részvétteljes hangon mondá el, hogy gondoskodása éles gunyként metszette át szívemet.

— Az istenért, távozzék, távozzék ön tőlem, nyögém tompán. Kétszere-sen meggyőzött ön. Igen gyöngye vagyok, hadd pihenjek.

— Tehát nyugodjék ön, mondá az ifju. Legyen csendesen, mintha misem történt volna. Én már elfeledtem. Feledje ön is.

Ezzel megszorítá gyöngéden melletttem lankadtan heverő jobbjomat s aztán távozott.

A végbement esemény után csak igen keveset aludtam reggelig: de lelkem a kiállott kedély- sőt szenvedélyhullámzás közt megtörve, kimerülve volt, tag-jaim az erőm feletti tusa miatt remegve vonaglottak. Bizonyos tompa, merev nyugalomba valék sülyedve s lankadtabban, betegebben fekvém, mint előbb....

Az ezen éjt követő napok semmit sem különböztek a többi lefolytaktól.

Cserni szokott gondoskodással járt köröttem. Ritkán, keveset szólott, — én még fősvényebb voltam a szavakban s hidegebb, visszatartóbb mint bármikor.

Hat nap folyt el így, mely alatt ismét kipihentem a mondott éj behatásait. A hetedikén, késő este, midőn már a világ nyugalomra tért, megjelent ágyamnál Cserni. Lehajolt fölém s részvéttanusító hangon kérdé: Nem alszik ön?

Szavaiban, nem tudom: minő titkos rezgés volt, mely mintha félelmet, elfogultságot, vagy egy nehezen titkolható benső küzdelem mutatott volna, — oly megható erővel futotta el a halló idegeket.

— Nem alszom, szólék egyszerűen s szemeimet az ifjura függesztém; de a sötétség miatt nem láthatám: minő lélekállapot tükröződik annak vonásain.

Cserni leült ágyam szélére: darabig hallgatott; de a mély csendben könnyen kivehetém, hogy keblét néhányszor félig elfojtott sóhajlás feszíté.

— Ön holnap este — éjen vissza fog menni szállására, vagy hova akarand, szóla végre az ifju oly megindult hangon, mintha a legmélyebb szerelem mondta volna ez igéket.

E rezgő, tompa és bánatos hang s a reménytelen hír annyira meglepett, hogy egyáltalában nem valék képes felelni.

Néhány perczig néma csend következett.

— Ugy látszik, kezdé aztán ismét az ifju, mintegy csüggedt keserűséggel, hogy ön kevésbé örvend szabadulásának, mert az az én kezeimből jő. Ön, miként a nagy világ, nem tud, vagy nem akar különbséget tenni a szerencsétlen és aljas bűnös közt. Ön, miként mondám, holnap szabadon mehet minden veszteség, minden további sérelem nélkül. Én magam fogom önt innen kivezetni és elkísérni.

Nem tudám elhatározni: e szavakra mit feleljek. Ő áruló volt azok szerint, miket láttam és hallottam: de szabadulásomnak hire s különösen a kebel legmélyebb rejtekeiből fölszakadt hang nagy mértékben szelidítették lelkem eddigi szigorát.

— Köszönöm, szólék elvégre. Ha talán ön ezért s az eddigi szivességért valami hálatettet igényel: szóljon. — Hogyha elveimmel és becsületemmel nem ellenkezik: teljesíteni fogom azt,

— Igen, én azt hiszem, szóla némi hallgatás után Cserni, miszerint számot tarthatok ön rokonszenvére, sőt sajnálatára. Nem kívánom, hogy ön titokban tartsa azokat, mik önnel itt történtek, nem hogy elhallgassa ittléteimet; sőt inkább, ha valami részvétet igényelhetek: csupán abban határozódik ohajtásom, hogy ön egykor fődözze föl a valót azoknak, kik engem ismertek. —

— Hogyan? kérdém csodálkozva, — ön maga ad rá szabadságot, hogy eláruljam?

— Igen, válaszolt Cserni határozottan, a mikép ön akarja nevezni. Azonban hogy minden körülményt pontosan elbeszélhessen ön, legfőbb ohajtásom volna, ha ön ismerné történetemet s tudhatná az okokat, melyek e helyre vezettek.

— Azokat tudni legégőbb vágya szívemnek, válaszolék s csakugyan jelenleg semmit sem kívántam jobban, mint valami fölvilágosítást nyerhetni e különös ifju legközelebbi élettörténetéről, mert nem hívém, hogy [csupán könnyelműség volt volna, mi őt e helyre hozta s e sötét boltüregben tartotta árulóként.

— Tehát hallja meg ön, mondá Cserni s ítéljen ön, ítéljenek mások is; mert, mint mondám, akarom, ohajtom, hogy ön azok előtt, kik ismerének, leleplezze a most titkos okokat, érzelmeket... Egy van, mi az élet után még fennmarad az emberből, — folytatá aztán az ifju áthatott ünnepélyes lélekkel — s ez a jó hír, becsület, — ez a lélekhalhatlanság ezen a világon... a többi por, hamu és hiu álom! Nehezen esnék tudnom, hogy mindenki elkarhozzat, mindenki utálattal említi nevemet a halál után.

— A halál után? kezdém esodálattal és némi szorongás közt.

— Ne szakasszon most félbe, szóla Cserni fájdalmas komolysággal. Vannak percek, midőn lelkünk megnyílik egészen, ha szinte nem olyan van is oldalunknál, ki velünk érezne, bennünket felfogni akarna vagy tudna. A rózsza egészen kitáruul, mielőtt virága elhervadna s szirmait lehullatná, akár a nap sugárainak szerelme, akár hideg boru ül fölötte... Ön, ha nem tartozott is barátaim közé, mivel talán közelebről nem ismert, ön bármily hideg de nemes lelket bir sajátjaul. A velem történt küzdés ezt bizonyítja. Önben bizom, önben reménylek, hogy teljesítendi kívánatomat s nem hagyandja a mostani szenny- és sötétségben heverni nevemet: de elmondandja, miket halland, elmondandja a valót, mert minden szentekre esküszöm, ön valót fog hallani!

— Ezt fogadom, mondám tompán, nem kevésbé áthatva a komoly, ünnepélyes beszéd által.

— Tehát hallja ön röviden történetemet, szóla Cserni s következő elbeszélést mondá el ismét életéből. —

„Azon megnyert csata után, melynek következtében ön fogságra tétetett, mi mint győzelmes sereg, nagy örömmel és pompával vonultunk be e város falai közé. A nap ünnepi volt s a város azon része, mely irántunk rokonérzelemmel viselteték, viszhangozá örömlüket. A másik rész szobáiba vonult el: de amazok zenével, éljenkiáltásokkal jövének a nap hősei elé. Az utozák telve voltak hullámzó népsokasággal. Gyermekek, ifjak, aggott öregek sietének fogadni bennünket. Virágokkal hinték utunkat; — az ablakokban pedig nők és leányok ragyogtak ki, üdvözlöteket integetve. — Épen ezen épület alatt vonultunk el, melyben most vagyunk. Midőn már szorosán a ház mellett jövének: hirtelen egy szép rózsza hullott az egyik ablakból lábaimhoz, mely a magasból lerepülvén előbb könnyen megérinté füvegemet s aztán a földre esett. Én lehajoltam a gyönyörű virághoz, egyszersmind pedig fölvetém szemeimet, azon tájra, melyről a rózsza lábaim elé szállott. Az emelet egyik ablakában egy hasonlíthatlan szépségű fiatal hölgyet pillanték meg, ki vidáman és pajkosan mosolygott a szöke fürtök sugárja közül. Ő észrevevé, hogy a lehajított virág kezeim közt van. Én egy

csókot nyomtam a rózsa nyiló szirmaira, mely épen aként mosolygott, mint az ablakbeli gyönyörű szüz rubintszája, aztán keblemre tűzvé az illatos virágot a sorok után tovább mentem; azonban távozásom közben még egyszer megfordulva visszatekinték a keblemen ülő virág szebb testvére, mely tekintet alatt szemeknk egy rövid perczen két ellobbant villámként találkoznak egymással.

Ez egyszerü, de véletlen esemény néhány nap alatt megnyitá clöttem a közelebbi ismeretség ajtaját a leánykához. Ily időben, a lelkesedés idejében könnyebben lehullanak a társas élet, elvonultság és illem szorító kötelei. Nem akarom hoszasabban előadni napról napra fejlődő szerelmünk lépesöit. Szivem az első szerencsétlen láng után ismét könnyen szikrát kapott, s csakhamar tüz-tengerré változott, miként előbb. Melánia feledve lön, vagy inkább azon szerelem, mely benne, általa élt, mint lélek a metempsychosis tanai szerint, más élöbe küldé sugárerejét. Én ismét szerettem és szerettetém.

Alvine gazdag, tekintélyes háznak egyetlen gyermeke vala. Csupán atyja élt, anyját rég elveszté. Legkisebbé sem leheté ugyan reményem, hogy öt valaha nőmmé tessesem. Ezt jelenlegi állásomon kívül, a leányka atyjának mérhetlen gazdagságával összenött büszkesége sem engedé: — azonban nekem nem volt czéloom, nem kinézésem. A valódi szerelem nem számít, csak érez s én égő szenvedélyem holdogsága közt sohasem gondoltam arra, hogy ha egykor pályám másfelé szölit: talán el kell hagynom öt örökre s a föld legszebb gyermeke más egyén karjai közt engemet feledni fog.

Ne csodálkozzék ön, hogy az első szerencsétlen szívviszony után ismét fogékony voltám a szerelem iránt. Ki egyszer szeretett, mindenkor fog szeretni. A forró kebel olyan, mint a nap, mely ha egyszer kigyult, folytonosan lángolva árasztja szét melegét, s ha este lenyugszik vagy a tél napjaiban tölünk messzebb távozik: akkor mások fölött terjeszti el sugártengerét. Alvine szép volt, mindazon kellemekeket föltaláltam arczán, mik egykor Melániában lebilineseltek; lelke kedélydus s e mellett merész és férfias, mely hasonló korszakban a csaták fiát nem kevésbé ragadja meg. A tiszta és gyöngéd női lélek hősies tüzzel olvadt egybe szemeiben, hóarczán magasb szellem hajnala sugárzott. Szerettem és imádtam öt.

Azonban néhány heti pihenés után egy napon tudunkra adatott, miszerint következő reggel indulni fogunk, miként a jól értesültek állíták, ismét valamely hadi vállalatra. Most láttam csak: minö iszonyu fájdalmas leend a megválás. Azonban még ekkor a szenvedély hullámai nem hágták meg a kötelesség és katonai büszkeség szirtoszlopát. Készen valék az indulásra.

Midön Alvinétöl — atyja jelenlétében — bucsut vettem: ő utánam jött s halkán sugá fülembé: — Éjféel felé elvárom önt a kertben. Még néhány szóm leend még szem közt.

Nem kell mondanom, hogy pontosan megjelentem a kitüzött helyre. E házhoz egy kised kert tartozik, melyben gyümölcsfák és virágok vannak ül-

tetve, hol gyakran órákat töltünk együtt Alvinával. Az éj szép, csendes volt, telthold ezüst világa derengett a város fölött. Nem aludtam semmit a mondott idő előtt. Éjjél tájban elmentem a kert felé; könnyen átléptem az alacsony kerítésen s várakoztam. Még senki sem volt jelen, csak a félhomály rajzolt a távolban forró képzelmem elé tündéralakokat, melyek ismét feloszlottak s a csendes éji szellő lengeté a kert lombjait.

Végre az előttem elnyuló uton csakugyan egy alakot láttam felém tartani. Dobogó szívvel indultam feléje. A megpillantott egyén lassanként közeledett: de, mennyire kivehettem, nem nő, hanem férfi volt. Mi ez? gondolám, — föl van fedve a tervezett ártatlan légyott s most büntetni akarják a vélt csábítót? Azonban a kétséges egyén egészen hozám ért. Honvéd volt ez, épen mint én csinos egyenruhában, oldalán karddal: de az egész termet fölöttébb ifju életidőt árult el. Az ismeretlen megállta előttem s némán néze darabig szemem közé, én sem levén képes a bámulat s meglepetés miatt csak egy igét is ejteni.

— Kicsoda ön, mit akar e helyen? szóla végre a kised termetű katona, erőtetve ejtett mély hangon, melynek azonban eredeti tiszta csengése ez álarcz alól is fölismerhető volt.

— Én? én? szólék akadozva, félve nem magamért hanem a kedves leányért.

— Igen, ön, folytatá ismét az előbbi, — de miért szükség kérdenem? Ön Alvinehez jött titkos légyottra — ő, mindent megvallott. Ön visszaélt egy leány jóságával. Tagadja ön?

A féltékenység minden kínai tépték idegeimet. E férfi, gondolám, talán egy nálamnál jobban kegyelt udvarló, kinek a leány lelkiösmeret parancsaul tartá szándokolt lépését kivallani s most számolni, talán vivni akar velem.

— Igen, uram, szólék neki bátorodva, nem tagadom, azon leánykához jövék, mert szeretem őt, jobban életemnél.

— Hm, szóla a kis honvéd ajkai körül bizonyos mosolylyal. Ön csábító. Én is szeretem azon hölgyet s esküszöm jobban, erősebben, mint ön. E mellett állíthatom, miszerint előttem neki semmi titka nincs. Ezt láthatja ön is. Tehát, kérdem, visszalép e ön, vagy meg fog vinni velem?

— Önnel? válaszolám bizonyos lenézéssel, mégégyszer végig tekintve a vélt vágytárs gyermekded gyöngé testalkatán.

— Igen, velem, szóla amaz. Vagy vonakodik? fél ön? gyávanak kell neveznem?

— Félni? én? kiáltám hevesen. Isten neki, tehát legyen!

E szavakra kezem kardom markolatára szorult, ki akarván azt vonni hüvelyéből: de e pillanatban az előttem álló kised honvéd mellemre veté magát, kezeivel átölelé nyakamat s gyöngéd arcát kebelemen rejté el.

— Tehát meg akarnál ölni, — rosz ember, szóla egészen megváltoztatott

hangon, melynek fuvolaszerű kedves zenéje nem volt ismeretlen előttem s ezer édes érzelmek rajzának föl egy perczben szívemben.

— Alvinc, te vagy, te vagy é? kiáltám forró szerelmem hangján a mellemen csüngő alaknak, mert az édes ajkak az ő mennyei hangján szólottak, — s egyszersmind visszavonva magamat letekinték az arezra, melyen végre fölismertem egészen a feledhetlen vonásokat.

— Oh, ne nézz, ne nézz rám, nyögdelé a gyönyörű teremfés, szégyenlem magamat! Ne nézz szemcimbe, mert elolvadok.

De én nem hallgattam e szavakra, lehajoltam hozzá, — hosszan ittam az új érdeket nyert arez ritka kellemeit lelkembe. Mosolygva tekintém körül csinos öltözetét, a kisdéd kardot, mely oldala mellett függött, a könnyű füveget, mely alól fürtei aranygyűrűkben hulltak le hónyakára. Aztán megcsókoltam tiszta homlokát, szemének gyémántcsillagát és végre a rubintszáj fakadó rózsabimbuját.

— Oh, mit mondasz mindezekre? monda a leány önszemrehányó kifejezéssel. Ugy é ostobát tettem? Örült, eszelős vagyok? Mert, lásd, nagyon, igen nagyon szeretlek. De azért nem haragszol rám, ugy é, ezen tettemért?

— De hát miért, — hogyan mondhatod ezt? szólék szerelmem hangján, mindeddig azt vélve hogy e tett csupán vidám leányszeszély következménye.

— Oh vigy, vigy el tehát magaddal, monda Alvinc kérve. Lásd, meg kell halmom, ha te távol leendsz. Melletted, közeledben akarok lenni minden időben. Védni és ápolni, ha kell. Vigy, oh vigy el magaddal.

Fontolgatás vagy ellenvetés helyett viharzó örömmel karoltam át a kedves ényt. Most már egy perczig sem akartam késni, nehogy a hölgy megváltoztassa föltételét. Oly boldog, oly elégtült valék.

Sietve távozáink, nem gondolva meg mit teszünk. Az éj még mindig szép és csendes volt. Az ég tiszta kupjáról a hold mosolygott le kalandos utunkra: de a horizon szélén szürkülő vékony fellegfátyolon ottanottan egyegy halvány villámfény reszketett, mintha a sors haragjának jelképe volt volna. . .

Másnap jókor hajnalban csakugyan indultunk. Alvinc velem jött. Együtt fáradtunk a nap égető melegében, — együtt pihentük ki lankadtságunkat. A gyöngye női test hihetetlen erővel küzdé le a katonai élet szenvedéseit. Nem csüggedt, nem panaszkodott, ha éhezünk, szomjazunk vagy éjente csipős szél és hűvös esőben vándorolnunk kelle. Láttam hogy areza a szokatlan fáradoalmak miatt halványabbá, fénytelenebbé lön: de azért lelki ereje nem hagyta el, szerelme nem gyöngült s ha tünni kelle: ő álla mellettem vigasztaló anygalként.

Néhány hétig most ide majd amoda utaztunk, sehol sem töltve huzamos időt. Végre csatába ereszkedénk az ellenséggel. A győzelmet könnyű nyereségnek tekintők, mert a másik fél csak csekély számmal volt. Mielőtt a harcztérre indultunk volna: forrón kértem Alvincet, maradna hátra s ne kockáztatná életét, szabadságát: de őt semmi kérés nem bírható rá hogy tölem elmaradjon.

Szerelme s azon hősies lelkesültség, mely sajátja vala, ösztönzék: sorainkkal együtt szemébe tekinteni az ellenségnek. Midőn végre a csapatok előre indultak s az ágyuk mennydörögni kezdének, láttam hogy Alvine arcza szokatlan biborfényben égett s szemei electricus lángfolyamot lövelltek.

A csata kifejlődött, — a mi csapatunk hosszú vonalban csatározó kísérletre küldetett előre. Folytonos tüzelés közt haladtunk tovább tovább a bokros egyenetlen területen. Balra tőlünk a középpont ágyui morogtak s ezen túl távolabb a balszárny terjeszkedék ki. Alvina mindenütt velem, mellettem lépdelt. Megmegtörle izzadt homlokomat s aztán tovább mentünk. Még most sem tudom miként történt, mert azon nap után senkit sem kérdeztem meg többé az események fejlődése felől, — elég az hozzá, hogy elnyult csapatunk hirtelen két oldalról egy nagyobb számú seregtől lőn mintegy bekerítve. Közülünk többen elhullottak s vezénylő tisztünk csakhamar észrevevén hátrányos helyzetünket, tömött sorokba állítá az egészet s visszavonulást parancsolt. Ez csendesen, teljes rendben történt meg. Már nem messze valánk ágyútelepünkről, midőn az ellenség hátunk mögött összesítve erejét üvöltve ránk ronta. Süvöltő golyózapor röpült sorainkra s többen elhullanak. Arczot kelle mutatnunk s visszavernünk a bős csoportot. A harc heve nőttön nőtt, — az ellenség dühösen vitt s mi nem akaránk többé engedni, mert ez engedés futásszerű leendett. A két ellenfél közelebb közelebb jutott egymáshoz. Én az elősorokban harcoltam, a leányka, mint mondam, szüntelen oldalamnál. Már némely vakmerők egészen hozzánk közeltek s karddal és szuronyokkal támadának meg bennünket. E pillanatban egy pisztoly irányoztatik felém a támadók részéről s a golyó balkaromat furja át. Alig hogy a seb fájdalmát érezni kezdém: parancs érkezik a fővezérségtől hogy rögtön vonuljunk vissza. Én titkolni akarám Alvine előtt bajomat. Gyorsan visszaindultunk: de erőm lépésről lépésre fogyni kezdett. Szemeim elé homályos ködfátyol toltul, mig végre félájultan hullottam a földre.

Mi történt ott velem, már nem tudhatom; csak annyira emlékeztem homályosan, hogy midőn erővesztve elesém, Alvina kétségbeesett fájdalomsikolással borult rám. Ezek után egészen elhagyott eszméletem.

Midőn ismét magamhoz jöttem, egyszerü tábori kórházban fekvém gondos ápolás alatt. Sebem nem volt veszélyes: de fájdalmam és a vérvesztésből eredt gyöngültség kényszerítének orvosi ápolás alatt a kórházban maradnom.

Mihelyt gondolkozni és emlékezni tudtam: rögtön a szerencsétlen szerető jutott eszembe. Hol van? Mi sors érte őt? — ezek valának a kérdések, melyeket azonban ápolóim közül senkisé tudott megfejtetni. A leggyötrőbb kétségek közt kínlódtam.

Végre néhány barátaim jövének látogatásomra. Ezekből megtudtam, hogy azon szárnynon történt visszavonulás daczára a legnagyobb győzelmet vettük ellenségeinken. A mieink egészen az ágyútelepekig hátráltak s itt a vakmerően előnyomult nép nagy veszteséggel veretett hátra. Kartácsaink jól irányzott zápora

által. Alvine, midőn kétségbeesve rám borult, hasztalan intetek társaim által hogy velők együtt távozzék. Nem hagyott el. Talán halottnak vélt s a reménytől fosztott szerelem előtt nem volt többé elég sötét jövő. Midőn végfe az ellenség visszaveretett s tul üzeték azon helyen, hol én megsebesülve elesém, társaim csupán engemet találtak meg, még mindig eszméletlenül heverve: de a leányka sehol sem volt látható. Az ellenség minden bizonynyal fogolylyá tevén elhurczolá az élt, mig velem, a halottnak gyanitottal ki sem gondolt a gyilkos tömegeből. A csata végeztével társaim a többi halottakkal és sebesültekkal engem is visszahozának s jelenleg a tábori kórházban ébredtem föl halálszerti ájulásomból.

Csupán ennyit tudtam még a történetekből: de e kevés is elég volt tisztában lenni az iszonyu bizonyosságról. Alvine kétségkívül az ellenség zsákmányává lön, — legrettentőbb sors, mit csak gondolhattam.

A kettős fájdalom súlya alatt kétségbeesve elsőben nem volt más gondolatom, mint hogy föltépve sebem boritékait folyini engedjem véretem, mig nem meghalok. De aztán meggondoltam hogy Alvine még bizonyosan él, talán szerelmem segélyét igényli, — s ha csakugyan rám nézve el van veszve, ha halnom kell: legalább mellette, hozzá közel haljak meg. Tudni akartam, hol van, minő sorsban, mert a bizonytalansággal nem volt erőm sirba menni. Látni ohajtottam még egyszer, akármibe telnék, haszinte jó híretem, becsületemet adandottam érte áruba — az étellel már ugy is mit sem gondoltam. E legyőzhetlen vágyak közt megért lelkemben a határozat, mely által pályám minden gyönyörrozsáit, büszkeséget, kötelességérzetet, hitvány, tört kóróként porba tapodtam.

Néhány nap mulva többé sebem nem szükségelt ápolást és orvosi segélyt. Elhagyám a kórházat: de a helyett hogy csapatomhoz visszatértem volna: egy éjen czondra áruhába öltözve elhagyám a várost s csavargó mellékutakon elértem a rácok táborhelyére.

Senkisé meggyanítá kiléteemet, s mivel elleneink nyelvében elég jártassággal birtam, könnyen forogtam közöttök s csakhamar felvilágosításokat nyertem Alvine sorsáról. Ő csakugyan elhurczoltatott, mint hadi fogoly. Szerencsére vagy szerencsétlenségre, mielőtt a boldogtalan a felbőszült, vad csoporttól valamely méltatlanságot szenvedhetett volna: a csapat fővezére megpillantá őt s parancsot ada embereinek a becses foglyot a táborba vezetni, — talán bizonyos emberi szánalomból, vagy talán — mi inkább hihető, mivel már akkor éles szemei fölismerték a férfi-öltöny alatt lappangó gyönyörű szüzet.

A csata végeztével Alvine fölfedé a vezér előtt nemét és rangját, reménylve hogy így annál könnyebben visszanyerendheti szabadságát. Ámde épen az ellenkező történt. A rác csapatvezér egy erőteljes, negyven éves férfi volt, telve vad, hódíthatlan szenvedélyekkel. Rövid idő alatt őrjöngő szerelemre gyult a kecses hölgy iránt s csak azon föltét alatt ígért számára életet és szabadságot

ha a hölgy nejévé leend; — ellenkező esetben a hadi fogság legnagyobb szigorával s vak dühre izgatott népe minden kegyetlenségeivel fenyegeté őt.

Igy állának a dolgok, midőn én a rácz táborba érkeztem. Mind ezeket bizonyos egyéntől hallám meg a vezér környezetéből, ki mellette segéd vagy fegyverhordozói szerepet viselt. Mert nem kiméltem semmi fáradságot, semmi utanjárást, csakhogy Alvinéről minél több bizonyos értesítést vehessek, s ha talán lehetne, közelébe juthassak.

Alvine kétségkívül azt hívé hogy én halva maradtam a csatamezőn. Élénken képzeltem szenvedéseit. Ott, az idegen helyen, mindenkitől elhagyatva, vad, feldühült nép körében, hol az életen kívül még nagyobb kincset is vesztete vala, minő lehetett rá nézve az élet! A vezér naponta gyötrötte szenvedélyes ajánlatával. Ez jól ismerve a leánya családi nevét, annál inkább erős volt föltételében. Határtalan ur volt fölötte s remegni kelle méltán kitörendő haragjától.

Cserni itt néhány perczre félbeszakasztá beszédét, jobb kezével elrejté arczát, keble mélyéből egy mély sohajtás szakadt föl, aztán így kezdé ismét:

Szerencse hogy homály fűd bennünket, mert azon pontnál, hova értem, nem merészelnék ön szemei közé tekinteni s félnék hogy ön meglátja szegyéntől pirosuló arczomat. Tettem nyomorult, talán aljas is volt, — bár bűnösnek azt nem érzem. Csak az ekként kifejlett sors, lángoló szerelmem és a legkedvesebb lény iránti forró részvét ragadhattak hasonló tettekre.

Azon egyénektől, kiktől értesítéseket szoktam venni, megtudám, miszerint a fővezérség nagy jutalmakat szokott osztogatni azoknak, kik a magyar táborot kikémelelik s onnan bizonyos tudósításokat hoznak, — hogy azonban ily veszélyes munkára csak igen kevesen szoktak vállalkozni. Tüstént elhatározám magamat. Elmenék a fővezérhez s magamat kémül ajánlám föl, reményelve hogy ha ezt teszem s azon emberrel, ki Alvine sorsát kezében tartja, érintkezésbe jövök, sikerülend, legalább egy pillanatra megláthatnom őt.

Ajánlatom elfogadták, sőt ügyes eljárásom esetére nagy pénzbeli jutalom ígértetett számomra. Áruhámban elhagyám az ellenség hadiszállását s visszajövék e városba. Minő leverő és fájdalmas volt itt, hallanom nevemet néhány szökevény megemlítése alkalmával s megtudnom egyszersmind hogy, újabb szigoru határozat erejénél fogva, bizonyos halálítélet vár rám a hadseregnél! Nevem meg volt bectelenítve. Többé vissza nem térhettem. A haláltól nem féltem ugyan: de most nem hagyhattam még Alvinet bizonytalan sorsának. Rám nézve már nem volt több remény, mert hogyan, minő életet élhettem volna a szerelem legragyogóbb boldogsága közepett is, megvetve, rossz hírben, bujdokolva és gyalázatos halált várva fejemre?! De Alvine, ő még reménylhetett . . . ah ő sem többé, ha én örökre boldogtalan valék.

Néhány nap mulva, mintha foglalkozásomat végeztem volna, ismét visszatértem a rácz táborba. Beszéltem miket nem láttam, — értesítéseket adtam

teljesen költött anyagokból s költött szinekkel. Elmondtam, miknek ráfogása a mieinknek nem árthatott s az ellenség fileit pedig gyonyorkodtete. A vett hírek kielégíték teljesen a fővezért — működésem megdicsértetett s jutalmul szép öszveg pénz nyomatott kezembe. . . Átok e summárai meg az egész épen van, — nem költék el belőle csak egy fillért sem. Holnap önnek fogom átadni, hogy a nyomoru szerzeményt, adandó alkalommal, emberi jótékony célra fordítsa.

Alvinet nem láthattam ez alkalomkor: pedig többször és huzamos időt tölték a vezér lakásán. Az emberekben nem biztam, különben levél vagy izenet által tudósítottam volna hogy élethen és hozzá közel vagyok. — Már ekkor a vezér szerelmi unszolásai sürgetőbbek s egyszersmind fenyegetőbbek valának. Azzal rettenté a védtelen leányt, hogy ha visszautasítja lovagias ajánlatát: őt a vad nép féktelen szeszélyének engedendi át; — állása és az idők viszonyából kifejlett helyzet fölhatalmazá őt hasonló tette, a nélkül hogy az osztó igazság méltó boszujától volt volna oka rettegnie. És ha képzelt volna is megtorlást: mit gondolt ezzel önző, de egyszersmind legyőzhetlen szerelme?! —

Kevés időre azután, midőn a mondott első vállalatot elvégeztem, a vezér ismét magához hivata. Bizalmát már ekkor, a mint láthatám, egészen megnyertem. Most egy levelkét ada kezembe, melyet ide e helyre kelle elhozni, hol most vagyunk. Nem szükség talán mondanom, — mert az eddig látottakból tudhatja ön, — miszerint e hely az ellenségnek titkos löpor- és fegyvertáruul szolgál, melyre a magyarok mind eddig rá nem találtak. Itt, e földalatti boltban van elrejtve, szükség esetére, több száz mázsára menő löporkészlet, s bizonyos számu fegyver. A vezér e helyet jól ismeré, mint ki még nem olly rég volt kénytelen e város falai közől a magyarok elől kivonulni. És e ház, történetesen épen az, melyben egykor Alvine lakott, — s melyben atyja még most is lakik; — azon ház, melynek ablakából egykor a szép rózsza fővegemre s aztán elém, a földre röpült; — s végre azon ház, melynek kertéből szép holdvilágos éjen együtt távozánk: Alvine és én a szerelem kíséretében, örömteljes perczek közt, kétes jövőndöbe, — melyben már előre haragos lánggal égett fejünk fölött a sors büntető boszuja:

A mondott megbizatus alkalmával szerencsés voltam a vezér bensőbb tereibe juthatni. Miután ő a szükséges leveleket s egyéb utasításokat átadá, távozám. A ternek egyikében Alvine jött elém, szomorun, földre csüggesztett fejjel. Halvány és hervadt volt, mint harmadnap előtt leszakasztott virág, — de még mindig szép, még szebb mély bánata gyászszinében, mintsem azelőtt. Ő nem ismert meg, mert különöz öltözetem egészen megfoszta előbbi alakomtól s egyáltalában nem látszott a körötte levő tárgyakra figyelni. De én hirtelen mellé léptem s e szavakat sugám fülébe: Tégy meg mindent, mit a vezér kívánni vagy követelni fog, — aztán ennek lépteit hallván, sebesen távozám, csak képzelve, de nem tudva hogy Alvinet minő lélekállapotban, mily érzelmek közt hagyám hátra.

Ekkor láttam először e helyet, mely még mind ez időig titokban tudott maradni a mieink szemei előtt. Valami különös benyomást tón rám e boltüreg már akkor. A reményvesztett szerelem és pálya ábrándos tervei ébredtek föl már akkor lelkemben ennek látására, — sötét remények, borzasztó gondolatok, melyek azonban épen azért valának kedvesek lelkem előtt. — A szerencsétlen vad örömmel rohan megsemmisítő remények, kétségbeesett tervek karjaiba. Azonban e tervek, bármily zordonak s ábrándosak valának is akkor, most már a végteljesülés órája felé közelgenek s minden kétségen kívül valósággá válnak.

Midőn elleneinkhez ujjalag visszatértem, a vezér egy-két bensőbb embe-reitől titokban hallám beszéltetni, miszerint urok rövid időn nősülni fog. Mi-ként mondák, azon szép fogolynő leend hitvesévé s némelyek ezenkívül tudni akarák hogy a vezér, e nősülés után, végkép el akarja hagyni jelenlegi pályá-ját. Ő, így említék, hitvesével együtt a magánélet kényelmeibe térend vissza s e végett már értekezletbe bocsátkozék a magyar tábor és polgári hatalom fő-nökeivel, kiktől reményli hogy ha önkényt elhagyandja az ellenség ügyét, a megtérőnek az eddigiekért bocsánat s javainak szabad élvezhetése fog meg-adatni.

Mindez nem volt előttem váratlan, sőt bizton reménytettem hogy adott intésem következtében, Alvine engedni fog. Mit képzelt ő terveimről? — nem tudhatám. Ezek iránt még enmagam sem valék tisztában: azonban mindenek előtt ki akarám őt szabadítani a legfőbb veszély örvényéből. Künn; a szabad életben oly sok ut látszék előttem nyilni vagy a szerelem vizsonti élvezetére, vagy rozszabb esetben — nem mondom boszuállásra: de legalább az egymás melletti halálra.

Boldogtalan én, — gyakran édesebb reményálmaim közt nem gondoltam meg, hogy rám nézve már minden elveszett, — hogy lángoló szerelmemben min-dent föltevék a kockára s mindent elvesztettem. Csupán egy maradt még meg: — nyomoru életem s ezt már nem akarám hijában, nyomtalanul elpazarolni. A becsület és jóhír pályája elsülyedt. Mit teheték, haszinte Alvine visszaadatott volna is? Hol, minő emberek közt élhettem volna félelem s becstelenség nél-kül? Számomra nem maradt fen, csak egy választás: de ez egyetlen czélnak kelle kezembe adnia a teendők fonalát s e czélnak — kénytelenségnek eszközzé kelle válnia egy nagyobb, de iszonyu föltétel végrehajtására.

E végett mindenekelőtt arról kelle gondoskodnom hogy — bizonyos idő-ben legalább — közel legyek Alvinához, ha majd a férj karján nővé leend. Nem kétkedtem benne, hogy a gyermeki szeretet visszavivandja igényeit s a leány menthető tévedése utáról legelőbb is az apai karok közé fog sietni. E biztos remény ezen házig, ezen épület alatt fekvő boltüregig vezeté eszméimet. Még nem valék magammal egészen tisztában: mit teendek, de elhatározám hogy itt várom be az új párt, — a még mindig forrón szeretett hölgyet s a férjet, kit most már kettős okom leende gyűlölni.

Nem mondom el: minő eszközöket használtam föl hogy ide jussak. Már eddig is oly sokat beszéltem el, miknek megemlítésénél felettébb nyomasztó volt a tényekről emlékezéseknek szavakká válniok. De el kelle mondanom mult sorsomból a főbb tényezőket, mert nem akarám leplezni hibámat: de egyszersmind számolnom kelle az inkább szenvedély miatt eltévedt mint bűnös életről. Elég annyit említnem hogy néhány hét óta itt vagyok, mint felügyelője e helynek. Ritkán mentem ki a városra s mindeddig, önön kívül senki sem tudja itt léteimet. E rejtett holtüreggel különben is senkiséem gondol, — egy kereskedői raktár czim alatt áll az egész. Azon egy pár ember azonban, ki itt velem van, szorososan vigyáz, nehogy idegen szemek betekinthessek a rejtek titkaiba.

Azon egyénektől, kik a többször említett rácz vezér körében bensőbb ismeretségben állának velem, folytonosan értesítéseket vevék Alvine sorsáról. Legközelebb bizonyos egyén, szinte tudósítást hozza számomra felőle levél által. A vezér csakugyan odahagyja jelenlegi állását. Személye a mieinktől biztosítva van, miután letéve fegyverét, odahagyandja az ügyet, melyért eddig harczola. Ő — oh miként mondjam ki? uj nevével terjedelmes javaira fog költözni, hogy ott háborítlan élvezze a szerelem kéjeit. Előbb azonban ide jönnek el, Alvine atyjához, ki erről már kétségkívül tudósítva van. Itt, ez épületben fogják megtartani a boldog nászünnepélyt. . . E nap épen a holnapi leend. . .

Ime, ezek éltem legközelebbi eseményei, folytatá Cserni kevés szünet mulva. Nem igénylem hogy ön ezek hallása után, talán valamely álrészvéttől elkapatva, rögtön védelmemre keljen s homlokegyenest megváltoztassa eddigi véleményét: csak azt ohajtom hogy mindannyiszor, midőn fölöttem ítélet hozatik ön vagy mások által, emlékezzenek vissza az elmondottakra s vegyék tekintetbe egy szenvedélyektől ostorozott kebel benső életét. . .

Cserni végzé beszédét. Hosszu hallgatás következett. De én érzém hogy még nincs minden elmondva. A mult föl volt tárva előttem: — de a jövő?! Mi rejtezhetik ez ember lelkében, kinek minden szavaiból olvasható vala egy nagy-szerű resignatio? Miért, mi czélből jött ide, és töltött el annyi időt e földalati üregben?

— De hát mit akar ön már most tenni? kérdém végre az ifjút, megtörve a hosszú hallgatást. El akarja a hölgyet talán ragadni?

— Oh nem, monda Cserni, miért? Ez aljas és önző tett leendne. Aztán hol, mikép reménylenék én már boldog életet, ki zászlómat, a becsület és kötelesség pályáját elhagyám?

— Mit tehát — szólék ujjalag elfogultan — Ön valami titkos szándékot rejteget, mely talán iszonyubb mint gondolni merészelném. Halni akar ön?

— Nem ezt tenné é ön jelen helyzetemben? kérdé Cserni komoran. Tünné é ön, mint férfi, mások lenézését, gunyát, vagy talán gyalázatos büntetést s legjobb esetben bolyongó, rettegő életet?

— Az öngyilkosság nem mindenkor bátor lélek ténye, válaszolék kitérőleg;

Gyakran a gyöngye folyamodik ehhez kétségbeesésből. Az erős tűr s nagygyá lesz a szenvedésekben. Ön még ifju, ily éltet semmivé tenni igaztalanság volna a gondviselés ellen.

— Hm, monda Cserni, fölismerhető keserü mosolylyal, ki fogja meghatározni: meddig terjed az erő és a gyöngeség határa a lélekben? A nagy gyöngeség, hatásánál fogva, az erő birodalmába lép át. És a gondviselés?! Azt hiszi ön, hogy azon főhatalom, melyről beszélnek, számba vesz egy parányi emberéletet? Nyomoru balvélemény! Vétkezem é én, — rendelenni dolgot teszek é, ha itt hagyok egy égő tengert — az élet szenvedélyeit? Vétkezem é a gondviselés ellen, midön ugyanazon gondviselés már ezrek halálát nézte el a csatamezőn s a polgárok eszeveszett lázongási közt? — Ne higye ön, hogy többek vagyunk egy tengeri hullámnál, mely egyik perczben még az ég csillagait tükrözi vissza s a másokban már széttörik s az egészbe oszlik föl. A gondviselés csak az egészet tekinti, — egyeseket nem. Ha ön, ha valaki valami működéssel megsemmíthetné az egész élő tenyészetet: ez talán megrendítné a gondviselést, mintha valamely láng ki tudna apasztani minden vizet a föld színén: de mit gondol azzal a teremő kéz, ha e lélek néhány évvel előbb elevenít más testet, — s e testből előbb fejlődik más élet?! Az egész változatlan marad meg, mint a tenger, ha egy hulláma feloszlik. A virág, mely kora tavasszal elhervad, a féreg, mely reggel létre jő s este már meghal, jobban teljesítik az élő világ feladatát, mint a százados tölgy s hosszúéltü állatok, mert anyagot adnak különböző tenyészet előállítására s osupán ez ezélja a természetnek. Mint gyermek, csak a munkában gyönyörködik, s elrontja művét, hogy ismét újert fáradjon. Teljesítük tehát föladatát! — Azért adá ugy is keblünkbe a rontó szenvedelmeket, hogy előbb keressük a halált. Én már bevégeztem egészen pályámat, — most — most nem vagyok egyéb holt tömegnél, mely új alakokat vár. A pálya rövid volt s nem is kéjtéljes: de nyugtot ad ez eszme: pihenni fogunk!

E sötét eszmesorozat, megvallom, különös hatást tön rám; nem tudtam mit felelni a feketevérü philosophiára. Mikép hasonló esetben történni szokott, ismét mély hallgatás következett, mely után az ifju lágyan megnyomva kezemet, szó nélkül távozott.

A következő nap, miként képzelni lehet, különbözőféle érzelmek és gondolatok közt folyt el. Csernit csak igen ritkán és akkor is kevés időre láthatám. — Talán önkényt nem akart velem időt tölteni s beszédet váltani; — talán általam nem ismert foglalkozásai tarták el. — Az est végre eljött. Mintegy kilencz, tíz óra közt lehetett, midön az épület emeletéből vidám zene hangjai hatottak le hozzám, tompán ugyan és megtörve: de annál andalítóbban, annál regényszerűbbleg. E helyzetben, a csak kevéssel azelőtt hallott elbeszélés s egyszersmind gyantított sötét tervek után nem mondhatom el: mi visszás, megrázó s elbódító behatást gyakoroltak a jókedv e hangjai idegeimre. — Így válnak; gondolám, az életben a vidámság s könnyü kedély örvendő hangjai gyakran balsors és vész

gyászdalaivá. Mert az élet tüzhányó hegy oldalán viruló növényhez hasonló. Gyakran akkor söpri el azt a vész, midőn legbujábban terjeszti szét virágszirmait s adja át illatát a szellőknek. . . Most még mennyi ömlengés, fényes remény oda fenn; — de minő készülétek ide lenn?! Ki tudta volna csak a néhány órai jövőt is megjósolni? s kinek erejétől függhetett azt eltávoztatni?!

Tőlem talán? — Mit tehettem volna én? — Egyszer már megkíséztettem a szabadulást, hogy a gyanus ifjut tönkre tegyem; most szinte azt kívántam volna tenni, hogy őt megszabadítsam? De mitől? Tudtam é én nyilván, mit akar ő? Aztán, ha följelenténem s vészes szándoka — bármi volt legyen is — dugába dől: nem leendtem é csakugyan árulója a szerencsétlennek? A katonai szigoru hatóság, a hadi törvény csak a multakért vonandotta őt számadásra s rólam, a följelentőről senki sem tudta volna: mit és minő vést akartam eltávoztatni? Ez esetben az emberi részvétnek nem súlyosb gyűlölete szállott volna é rám, mintsem az ő fejére? Végre azon időpercztől, melyben a szerencsétlennek kalandját végig hallgatám, inkább szomorú szánalommal adóztam neki, semmint kárhóztattam volna őt. Távol valék ugyan attól, hogy tetteit egészen helybenhagytam vagy a sors és elkerülhetlen kényszerűség kifolyásának tartottam volna. Ezt már szigorubb, hideg véralkatom sem engedé, ki t. i. még eddig soha sem éreztem a szerelem óriási nagyságát: — de viszont az emberi közös érzetből, a férfias lovagiasságból következett, hogy visszaborzadtam, árulója lenni egy inkább szerencsétlen mint gonosz szívvel bíró egyénnek.

Ily küzdelmek közt; — mintegy félóra után, midőn a hájos zenehangok füleimbe kezdének rezegni, Csernit láttam felém közelíteni. Fejébe főveg volt nyomva, mely alól dús hajsátora folyt alá. Dereán egyszerű blouse volt körülkötve s e mellett oldalánál egy rövid kard függé hüvelyében.

— Itt az idő, szóla az ifju mellém érve, induljunk, és hangjában valami benső izgatottság, bizonyos kedélyháborgás látszott remegni.

— Én nem megyek, nem akarok innen egy tapodtat sem menni, szólék elfogultan, — szükséges önre nézve, hogy itt maradjak.

— Minő helytelen beszéd ez?! — kiáltott az ifju némileg ingerülten. Esküszöm, hogy ha ön most nem távozik: úgy sohasem fog többé e helyről kilépni.

— De az isten szerelméért, szólék ismét, melegebben, mint véralkatom sajátja vala, fogadja föl tehát ön az egyet, hogy kimélni fogja életét.

— Hm, válaszolt Cserni keserű gúnynyal, hisz' ön még nem tudja: mit akarok én. Ne higye ön, hogy bár szerelmem és balsorsom elkábított, azért őrjöngő vagyok. Ön bizonyosan helybenhagyandja tettemiet. De ám miért akarná ön, hogy járjon a gép, mely már végképen lefolyt? Én hamar elvégeztem a futást, a kerekék megtörve, elromolva vannak. Ilyen az élet; az egyik siet, a másik lassan forog le oda, hova mindnyájan térendők vagyunk. Higye ön, van az egyénekben valamely csalhatlan ösztön, bizonyos öntudat nélküli sorsismeret, melynélfogva az élő lény megérzi, ha számára rövid élet szabott ki. Ez nem

sejtelem, nem okoskodás szülötte, nem épül mult tapasztalatokon vagy jövőbe pillantó előjóslaton: de magyarázhatlan ösztönkép bele van oltva testbe és lélekbe egyaránt. Tekintse ön körül az ilyeseket s meglátandja: mennyire sietnek élni. Miként a növény, mely hamar elhervad, már kora tavasszal virágzik és gyümölcsöt hoz: úgy az ilyenek, bár erőtlen testalkat, betegség nem siettetik is a halált, hamar fejlenek, — lelkök hamar és gyorsan átszenvedí az ifjuság lángérzelmeit — többet vagy kevesebbet, — s aztán a kiégett, elgyötrött kebel kész a megsemmisülésre. — Így, ilyen vagyok én. Érzem, tudom, vesznem kell. Azért ne szóljon ön. Senkisem képes föltartóztatni a sorsszerű kénytelenséget. Menjünk s hagyjon ön engem saját sorsomnak.

Cserni e szavakkal megfogá karomat s vezetett.

Hallgatva menénk a kijárásig. Itt vezetőm megnyitván a már egy izben említett vasajtót kiléptünk rajta. Aztán a nehéz vas zárt maga után gondosan bereteszelte s néhány lépcsőn fölfelé hágván a kapu alá s innen az utcára jutottunk. Az éj sötét, holdtalan, de csendes volt, — a város utczáin egy-egy lámpa pislogott nagy távolságra egymástól s itt-ott az ablakokból csillogó fény töredezett felénk. Nem tudom: fönmaradt gyöngeségből é vagy bizonyos kedélyrázkódás miatt, melyet el nem tagadhattam, lábaim egy kissé remegtek alattam. Alig értünk a szabadba, Cserni egész gyöngédséggel megfogván karomat, ismét vezetni kezdett.

— Merre, hol van az ön szállása, ha innen tájékozni tudja magát? kérde Cserni elfogultan.

— Oh igen, válaszolám fojtott hangon, — amoda; — a ház ide látszik, de jó nagy távolságban. Csak ezen a hosszú téren kell átmenni.

— Jó, igen jó, — mondá az ifju, mintegy más tárgyon lebegvén gondolati-val. Elkisérem önt darabig. Nem kérem hogy megengedje. Megtörténhetnék, hogy a kapott seb miatt elgyöngülne az utban. Így nyugodtabb leszek.

Nyugodtabb! gondolám. Mennyi időig? Hány percnyi nyugalomért fárad értem.

— Köszönöm, szólék. Ugy érzem, semmi bujom. Azonban örvidenek, ha egészen szállásomon fogadhatnám el önt.

— Az nem lehet, — az nem lehet, válaszolt Cserni élénken. Máskor szerencsémnek tartottam volna. De most ennek már vége. Tehát ott, azon templomig elkisérem önt.

E kitűzött határczél ismét megdöbbentőleg hatott lelkemre. Talán azért akar a templom körében válni el tőlem, hogy ott aztán imádkozzék.

Hallgatya értünk az egyházig. Itt megállapodott Cserni. Elbocsátá kezemet.

— Most tehát meg kell válnunk, szóla oly hangon, mely mintha befedett koporsóból hangzott volna ki, oly siket és tompa volt.

Semmit sem szóltam: de nem mozdulék helyemből.

— Ime, folytatá a szerencsétlen, azt mondám, hogy ön kezébe adandom

azon pénzt, melyet egykor gyanított szolgálatomért adott az ellenség. Fordítsa ön valamely jótékony célra. Segítsen vele szükölködöket, árvákat — — vagy —

Szavai megszakadtak; — némán nyújtott kezembe egy összetúrt papircsomót, melyet én szinte hallgatva rejtettem zsebembe.

— Most tehát a megválásnál bátorzkodhatom é egy kézzsoritást kérni öntől? kezdé Cserni ismét, még tompábban és siketebben, mint azelőtt, hogy szavai átrezgék minden idegeimet.

— És én többet kérek, válaszolék megindulva, — többet kérek öntől. Teljesítse kívánatomat, ha még a lángoló szerelmen kívül képes ön más érzeményt viszonzni.

— Mit, mit akarhat ön? kérdé Cserni gyermekded, remegő örömmel.

— Egy ölelést, egy baráti csókot! kiáltám fuldokolva. Barátom, éltem megmentője jöjj karjaimba!

Szó nélkül, tompa, elfojtott zokogás közt veté magát a boldogtalan keblemre. Néhány perczig hevert ott. Érezte s érzém én is, hogy hosszú, nagyon hosszú időre, talán örökre fogunk egymástól megválni.

— Szerencsétlen, gondold meg, mit akarsz tenni, szólék a karjaim közt pihegőnek. Gondold meg az élet becsét. Ki még szeretni és érezni tud, az nem lehet egészen boldogtalan.

— Oh igen, mondá Cserni, kifejtözve keblemről. Számomra épen azért nem nyilhatik több öröm, mert forrón, olthatlanul tudok szeretni. Isten önnel, folytatá aztán hirtelen visszarágadva a férfias szilárdságot. Isten önnel. Emlékezzék egykor rám.

— Isten önnel, mondam még egyszer, kezét megrázva, aztán ő hirtelen hátat fordított s gyorsan vissza lépegetett, — alakját az éji homály csakhamar eltakará szemeim elől.

Én még ott állottam a hűvös éjben. Azt hívém, hogy ha távozásomat képzelni fogja, visszatérend s a templom küszöbén, vagy valamelyik kőállókép előtt könyörögni fog. Hasztalan várakoztam. Több percz telt el — ő még sem jött.

A toronyóra fölöttem tizenegyet kongott. Én még folytonosan a tömött sötétségbe meresztém szemeimet, miként ki gyötrő álomból fölrettenve látni véli s keresi a rémalakot, mely előle eltűnt. Azonban semmit sem láttam, — hang nem jött füleimbe.

Végre érezni kezdém a hűvös éji lég behatását. Tehát megindultam az elkezdett irányban s néhány pillanat múlva szállásomon valék.

A lefolyt napok, az elbeszélte események, — az ifju elszánt lelkülete oly csodás, rendkívülinek tetszék most előttem, miután ismét régi rendes helyemen valék. Ámde legkisebbé sem kételkedhettem a szomorú valóság fölött. Az átadott pénzesomó meggyőzhetett, ha kételkedtem volna, hogy mindez nem volt álom vagy phantasia szüleménye.

Nem birtam fris erővel, sőt pihenést igénylő lankadtságot éreztem, — hisz' csak az elmúlt éjen sem sokat aludtam. Azonban még sem feküdtem le. Fel s alá jártam szobámban, — néha-néha óranegyedekig ácsorogtam ablakomnál, s hosszasan néztem a kivilágított emeletét azon épületnek, melynek legalsó boltüregét csak nem rég hagytam el, — minő gondolatok- és érzelmekkel! s minő fájó ismeretével az ottani körülményeknek!! —

Még mindig nem tudtam elhatározni: mitevő leendek a szerencsétlen ifjut illetőleg. Ha kegyelmet eszközölhetnék ki számára s megtarthatnám az életnek! Ez eszme fölöttébb ingerlő volt szívemnek. Azonban reggelig már mit sem tehettem. Azt hittem, idővel megjö a határozat s jelenleg nem is valék oly kedélyhangulatban, hogy valamit komolyan, észszerűleg meg tudtam volna fontolni.

Már éjfél elmúlt s én még mindig fen virasztottam. Egy óra felé a többször mondott ház emeletében elenyészett a fényes világítás. Csupán egy ablakból derengett még ki némi tört sugár, aztán néhány percz mulva ez is elsötétült.

Ott a néma magányban, a lefolyt eseményektől átrázatva mintegy uj kinos érzelmet költött föl bennem a mondottak szemlélete. Ez érzelem csupán a részvét és átvett, magamra képzelt lélekállapot viszsugára vala, és mégis oly fájó, oly nyomasztó. Mit érezne itt, gondolám magamban, egy forró, tántoríthatlan szerető, miként Cserni, — ki többé nem bírhatja az imádott lényt, s még csak parányi reménye sem lehet ahhoz. Mit szenvedhetne, midőn látja, hogy ablakai az épületnek, melyben a kedves lény koszoruzott fejjel, de kétségkívül vérző szívvel tartá menyegzőjét, egyszerre elsötétülnek... A még világító lakosztály a hálóteremet képezi. A szűz menyasszony ott van, — halványan oldja le fejér lepleit. Az ágy függőnyei szétvonulnak s ő ott fekszik dagadó párnákon — másnak kincse...! Most a gyertyafény ott is kialszik — —

E pillanatban egy iszonyu csattanás s mennydörgésszerű bömbölés rendité meg idegeimet. Ablakom üvegei hangos csörgéssel rázkódtak össze, mikéntha ezer ágyu és bomba szakadna szét. Midőn fölpillantottam, rémitő vörös láng közt látám az érdeklött ház szétszakadozott falait. Iszonyu látvány volt ez, melytől még most is, annyi idő után borzadni kénytelenítetem. A különbféle összeomlott anyagokat talált tűz áradatként terjedt el, vérvörös tengere közt sziklákként nyulva ki egy-egy faltöredék vagy még most is dőléssel fenyegető tetőrész... Koronként ismét uj-uj dörgés és rázkodás szakadozott, s ilyenkor ködarabok, égő üszkök, láng és füst szóródott szerteszét — — ujjabb rombolás a rombolás fölött. De nem kísértem leirni e gyászos és hajborzasztó eseményt... nincs rá elég erő, emlékezete még most is élénken fáj s e fájdalomban nincs semmi édes: — hideg, vérfagyaláló az, és iszonyító.

Néhány percz alatt az utca, lakásom alatt is, egészen megtelt elrémült sokasággal. Én is lementem a nép közé. Senki sem tudta, hogyan, miért történt ez iszonyu esemény. Találgattak, okoskodtak, tudakozódtak: de a valót, az igaz

okot csak én tudtam. Ők azonban boldogabbak voltak, mint én e tudalom mellett.

Az égő épületromhoz senki sem merészelt közelíteni. Sőt ez, miután, elég későre, a hatóság intézkedni kezdett, meg is tiltaték. Így én sem mehettam a dűledékekhez; pedig későbbben a löpor nem tőn több fölvetést. Bizonyosan az egész készlet légbe repült. Kedvem és bátorságom volt volna megtekinteni a helyet, — hisz a részvét vonzott ahhoz. Azonban nem bocsáttattam.

Reggelre kelve néhány vizsga és egyszersmind bátrabb egyén kerülgeté a pusztulat szomorú helyét: de még a romba dőlt épületig senki sem merészelt menni. Föltettem magamban, hogy színről színre megtekintem a széthányt maradványokat. Fölléptem az omladékokra. — Valóban ez megdöbbenő kép volt a szemlélőnek. Itt-mott még egyes füstgomolyok kavarogtak föl a legelső osztályból — legközelebbi kórházamból. A kőfalak egy helyen szétdulva, darabokra törve voltak, másutt a légbe repült, de ismét visszahullott töredékek halomba tornyosultak. Semmi sem maradt épen, semmi romlatlanul, — mindentűt a duló elem romboló hatalma. Alig lehet megismerni: ez vagy amaz töredék hol állhatott, — minő célra használtaték. Belebb lépve a romok közé, egy emberi holttestre akadtam. Széttépett ruházatáról még annyit gyanítani lehet, hogy egykor nő volt: — de a füst s égés szinte koromfeketévé változtaták öltözetét. Az alakjából kivetkőztetett test... de nem többet erről. Iszonyodom még a visszaemlékezés képeitől is... E holttest bizonyosan a szerencsétlen Alvincé lehetett.

Cserni tetemeit hosszú keresés után sem találtam. Őt közelebről érve a kirontott elem borzasztó ereje, kétségkívül, ezer darabokra szaggattatott s a megmaradt testrészeket tűz emészté föl...

E lélekrázó esemény után minden perc, mit még a városban kelle töltenem, százszorosan kínos volt különben is izgatott lelkemre nézve. Aztán rég új állomáshelyemen kellett volna lennem... Azért sietve fölkészültem s a következő hajnal már utban talált a felsődunai hadsereghez.

OBERNYIK.

TENGERI ÚT.

I.

Csendes éj borult az elsimult habokra,
Az elfáradt matróz mély álomban alszik:
Csak mi virasztunk a fényes csillagokkal,
Csak a tengerzúgás halk moraja hallszik.

Fényfelhők csoportja úszik el fölöttünk,
Körültünk susogló szellők röpkednek szét,
Néha elmaradva, majd ismét beérve
A vándorhajónak futását, rengését.

Oh mi jó e rengés!.. Gyermeknek levénk é,
Álmodjuk é csupán tépő fájdalminkat?
Nem bölcső e hajó, és ezen bölcsőben
Nem édes anyáknak áldó keze ringat?...

Nem az ő ajkának altató zenéje
Ez a lassú zúgás, ez a hulláménekc?
S a sok fényes csillag, a derengő felhő
Nem az ő dalánál látott álmokképek?!...

Kelj föl zúgó tenger csendes nyugalmadból,
Hullámid halmozd fel szédítő tetőkre:
Temesd el e bölcsőt, és a gyermekeknek
Összetépett szívét altasd el örökre!

II.

Hová visz minket e gyorsreptű sas, melynek
Kiterjesztett szárnya a feszült vitorla?..
Elmaradt a száraz... mintha a mennyország
Csillagmezejére szálltunk volna róla!

Mindenütt a merre elszáll e madárnak
Más világtájokhoz irányozott útja
Körültünk, felettünk a sok ezer csillag
Az éjt átsugárzó lámpáját meggyújtja.

Nézz csak oda fenn az égnek kárpitján a
Hulló csillagokkal följegyzett betűkre:
Ez iratra, melynek minden kis vonását
Híven lemásolja a tengernek tükre.

Hallgasd a szellőnek suttogó beszédét,
Mely a hullámokat szellemdalra költi:
És meg fogsz győződni, hogy e messzeségben
Körülötted semmi, semmi sincsen földi.

III.

Szünj meg fényes égbolt, szünj meg már előttünk
Szépségeid hosszú sorát mutogatni,
Felhőfátyoloddal takard el orczádat:
Nem akarunk mi a földtől elszakadni.

Vond összebb vitorlád vándorok hajója,
Ne szállj olyan gyorsan, hadd jöjjön utánad
A talán örökre elhagyott vidékről
Gyötrelem, csalódás, s a keserű bánat.

Nincs más emléktünk e hosszú hosszú útra...
Hadd üljön szivünkön, mint felhő a bérczen,
Mely alant a völgyben a kristály-habokkal
Gyöngyöző forrásnak emléjévé leszen.

Hadd teremjen ottan gyöngyöket... mi sokszor
 Felfogjuk keresni a küzdelmes multat,
 S jó leend ilyenkor lelkünknek, szivünknek
 Ha meleg könyekkel a szem elborulhat.

MENTOVICH FERENCZ.

A SZERELMES BETYÁR.

I.

Maradj itthon, kérlek szépen,
 Ne kalandozz ily sötétben!

„Megyek édes anyám,
 Czimboráim várnak,
 Jó idő rosz idő
 Mindegy a betyárnak!”

Oh beh rosz vagy! oh beh félek,
 Hogy megfognak, utólérnek...

„Ne busuljon rajtam
 Édes anyámasszony!
 Elszállok én, ha a
 Derest megriasztom.

„Nem félek a vármegyétől
 A pandúrok fegyverétől...

Jaj csak a szívemet
 Tudnám elcserélni
 Avagy csak lehetne
 A nélkül is élni!

„Itt zúg az a veszedelem,
 Mely mindig együtt száll velem,

Hiába futtatom
 A Derest hiába..
 Ezt a veszedelmet
 Soh'sem hagyja hátra!

„Árva Panni! jámbor lélek!
 Csak még egyszer ölelnélek,

Csak egyszer látnálak
 Egyszer csókolnálak,
 Koporsódnak aztán
 Visszaadhatnálak!

„Fú a szélvész, sir a felhő,
 Jól hallom, hogy zúg az erdő..

Mit kesereg szívem
 Ily sokáig itten...
 Kedves édes anyám!
 Áldja meg az isten!”

II.

„Sűrű kerek erdő, völgyek, sziklabérczek!
Szerelmes fiamat hova rejtettétek!?
Oh csevegő madár, mondd meg hogyha látod,
Erdei vad! kiméld, ha előtalálok!”

De hiában őrjög, mert siró szavára
Nem kap feleletet a rideg határba...
Fiát a vadontól haszontalan kéri,
Madár meg nem mondja, vad meg nem kiméli.

A D e r e s ott fekszik erdő közepében,
A hol senki sem jár, egy bokor tövében...
Mellette aluszik kedves jó gazdája
S vele az utolsó itéletet várja...

Ott hever két pisztoly.. de nincsen megtöltve,
Félénk ürgefi sem fél már mostan tőle..
Körültök itt-amott éhes holló károg
S falevelet perget az őszi szél rájuk.

LÉVAI.

VELENCZE.

— Utazási jegyzeteimből. —

Augustus 8. épen péntek napra esett, midőn Triestből Velenczébe indulandó valék. A péntek nap baljóslatu nap a hajósokra. És épen ma a reggeli nap sötét-barna csillaga felhők megül tekintett Adria hullámaira s a triesti kikötő számos hajóra, melyeknek árbocjai magasan nyultak fel mint egy erdő. Dalmata gőzös már készen állott az indulásra s kisebb kéményén zugva tört ki a gőz, mint megeresztett zsilipen az áradó patak. Majd a kikötő sétagátja egy keskeny hajóhiddal összekötteték a gőzössel s én reggeli öt órákor tengerre keltem.

Először lévén tengeren szokatlanul érzém magamat. A hullámsirok hosszú sora, mit két oldalt a gőzös két kereke ásott, s maga után hagyott, minden perczben a péntek napot s a felhős eget juttatá eszembe. Midőn közel vagyunk a halálhoz, akkor becsüljük legjobban az életet. Ki tengeren valaha utazott, az fogja tudni mi ezen érzés? Midőn az élet és halál közt csak néhány deszka az elválasztó gát; midőn a hullámok mint megannyi rémképek folytonosan kísérik az embert; midőn fejünk felett a vészes fellegek, lábunk alatt a tenger mélysége, — s mi mint két tűz közé szorult csapat, labdák vagyunk a sors kezében; akkor tűnik fel előttünk az élet valódi becse, s akaratlanul is az égre tekintünk, hol az örök szellem működik, ki mind ezeket kormányozza.

De a péntek nap ez egyszer meghazudtolta magát. Nehány percz alatt a felhők eltűntek a dalmát szigetek megett; hová? kérdezd a szélőt, mely őket kormányozza, s a nap, mint egy kibékült király bíbor palástjával betakará a szép Adriát, ki nyugodtan feküdt medrében mint egy alvó hölgy menyegzője reggelén.

Ilyenkor a tengeri utazás tulvilági ábrándokra ragadja a legszegényebb érzelmet is. Távól a földi élet millió igényeitől, fájdalmaitól s bűneitől, egy költői társaságba képzeljük magunkat, hol mindnyájan egyenlő jog- és szabadság-

gal birunk, mindannyin egy közös patriarchalis háznak, a hajónak lakosai vagyunk, s mindnyájan egy célra törekszünk. A megedzett matróznak, s a művelt hölgynek egy és ugyanazon köre van itt: a hajó; egy vágya: a messze vágy; egy öröme vagy fájdalma: a tenger. Hát a gondolatot ki bírná itt lenyügözni? Meszse járnak azok, mint viharban a tenger hullámai s magasan mint a menny, mely felettünk nyílik. S az ég és tenger határait mérte e még ember meg valaha?

De ez ábránd csak néhány perczig tart. A halász-sajkák fehér lepedőkkel feltűnnek a tenger színe felett, mint a kék égen egyegy felhő-folt. A halász benne horgot és hálót visz, s ólálkodik a tenger szabad lakói után, hogy megölje azt, a ki őt nem hántotta. És mi a földi élet gözkrétől ismét . . . fölébredünk.

Mintegy kilencz óra felé a tenger játszani kezdett. A habok, mint a tenger pajzán gyermekei, hullámostoraikkal csapkodták hajónk oldalát. De gőzö-sünk ingatlanul sodrá el őket, s kevélyen mutatott gőzostorára, mely hosszan nyulott utána a léghen, mint üstökös után annak uszálya. Ellenben a halász saj-kák erősen küzdöttek a hullámokkal. Borzadva néztem mint hányják a habok a ferdén dőlt sajkát fel és lefelé, míg benn az ifju halász hideg vérrel szivta pipá-ját, semmit nem ügyelve a habsírokra, melyek alatta nyiladoztak. A tengeri ga-lambok és csüllök körül repkedtek csólnakját. Én védszellemeknek hittem őket, melyek szabaditni jöttek a hullámok martalékát. Csalódtam. Rablók ezek is mint amaz s préda után esengenek.

Tíz óra után a tenger ismét csendes lön. Rekkenő hévség állott be, jelül hogy Olaszország légkörét elértük. Én földabroszaimat, egy honfitársam látesö-vét vevé elő, s vizgáltuk a még mindig távolban tünező partokat. Jobb felől néhány tengerparti lak, Caorle és Grádó városok, tavolabb a hajdan híres Aquiléja álltak őrt a parton. Bal felől a hosszan nyúló dalmátszigetek fogták el a lát-kört szemünk elől, míg végre minden eltűnt, s az óriás víztömeget a mérhetlen ég karolá körül. Hasztalan keres ilyenkor szemed egy nyugpontot, hol elfá-radván magát kipihenhetné. Minden mit látsz, ingatag játéka a hullámoknak, mely pajzánkodik velök, mint a kaczer nő gyáva férjével. A távolban itt ott fel-tűnező hajók ismét eltűnnek mint varázs álmokképek, s világunk egyedül a hajó lesz, melyen utazunk. S e kis világban a fekete mór, a művelt olasz, az udvarias osztrák s a büszke magyar barátilag nyujtanak egymásnak kezet; pedig ha szí-vőkbe látnál, érzelmeik ó mennyire különbözök!! Azonban e kis világ itt nem sokáig tart. Meglátjuk Velence szigetcsoportját, s a tengeri élet kellemei s örömei azonnal háttérbe szorulnak. Én a hajó orrába futék. Feledve lön az ég, a tenger, a hajó, még a mellettem ülő mór leány is, ki fényes barna arczával, ki-dőlt ajkával, máskor figyelmemet megragadta volna. Vágyam egyedül Velence lön, a szép Adriának egykori büszke jegyese, melyről oly sok szépet, borzasztót, nagyszerűt s csodást olvastam és hallottam. Képzetelem a világhírű Márk terére s Rijaltó hidjára szállt, majd az ónsfedek, a sohajok hidja, s a doge palota te-

remei nyíltak meg előttem, s andalgásomból egy matróz durva hangja riasztott fel, ki egyhangulag számolá a 8—12 számokon a tenger állását, míg végre a hajókötelek zuhogása jelenté hogy gözösünk a nagy lagunán horgonyt vetett.

Velence, aug. 9. Márk terén állok, a világhírű sz. Márk piacán, melynek barna falai oly sok jónak és rosznak, szépnek és iszonyúnak tanúi valának. Ciceróném előttem áll, s megszokott érzéketlen modorban szavalni kezdi előttem betanult és sokszor elmondott szakmáját. Megállj ember, kiálték reá neheztelő hangon; hagyd kipiheenni érzelmemet e csodás helyen. Te érzéketlen vagy mint e márvány lap melyen állasz; te pénzért beszélsz. Te és e népcsoport, mely körülted hemzseg, nem értitek e falak beszédét, mely a történet két nagy korszakáról tud csodás eseményeket elbeszélni. Nézd ott a régi Procuratia tetején azon sor oszlopocskát; megannyi dogék szelleme lebeg azok felett, kik megvetve tekintenek ez elkorcsosult nemzedékre, mely pénzért beszéli el véres csatáikat s küzdelmeiket; de maga nagyot mivelní nem tud. Vagy nézd az új Procuratiát Sansorinó remek művét, mely mind kívül mind belől ezer emlékeivel bír a lehaldt századoknak. Ti nem bírnátok megszámolni a kincset, melyet az valaha magában rejtett. Vagy nézd a Márk egyházát, e szigetcsoport büszke királynőjét, ki 800 év óta ül e homokzátonyokon, márvány lábait a tengerbe fűrösztve. Európa adózott e büszke épület fölemelésére, s ti farsangot jártok előtte s viasz álarczot öltötök, talán hogy ne lássátok porladozását, mit kijavítani többé nem bírtok.

Kalauzom kigyulladva elhallgatott, s szótlánul mutatott a doge-palotára, melynek termeiben Velence hajdankori dicsősége a művészet által örökítve van.

De ne lépjünk be a művészet ezen szent templomába, míg előbb e csodás város történetével meg nem ismerkedtünk. Mert minden művészet csak akkor érdekes, csak akkor ragadja meg a lelket, ha ismerjük egyszersmind a helyet, az embereket, s a kort, melyet az képvisel.

Volt egy város a hajdankorban az adriai tenger délnyugoti csucsán, erős gazdag és hatalmas, mint a birodalom melyhez tartozott. A római császárok idejében először Aglárnak, majd erős váráról Sasvárnak, Aquiléjának nevezték. Virágzó volt e város, szárazon s tengeren nagy kereskedést űzött, úgyhogy gazdagságaért olykor Roma testvérjének, Roma secundának hívták. Erős vára büszkén emelkedett a tenger színe felett, mint egy királynő, s kulcsa volt éjszaka-felől a hatalmas Olaszországnak, mely akkor a rom világrész népeinek parancsolt.

Midőn a hunnok, mint vadászó oroszán fölverék fészkeikből éjszaka barbar népeit, az alánokat, keleti és nyugoti góthokat tönkre verték, s Alarich a nyugoti góthok vezére, mint űzött gim rémülve futott Attila előtt s Aquiléjaig meg sem állott: e város megrémült lakosai az adriai tenger oltalmára bízták magukat, s a mai Velence Riáltó szigetjén megtelepedtek, mely már akkor a paduai halászok által némileg meg volt népesítve. De Alarich Veronánál 402. a

hajdankor Wallensteinja, Stilico által legyőzve s visszaverve, a lakosok nagy része ősi városába ismét visszaköltözött.

Ötven évvel ezután Attila — a barátjának nemes, de az ellenségnek istenostora, — megsértette a chalonsi vesztett csata, s Honoria kezének megtagadása által, mint sebzett oroszlán, rohant Italia felé, s annak kulcsát Aquileját többszöri roham után bevette s várával együtt iszonyuan feldulta. A megmaradt nép, papjaival s ősz patriarchájával együtt, ismét Riáltó szigetén keresett menedéket, s ettől fogva ott állandóan megtelepedett.

A barbar népek ezen korban mint megáradt folyó hullámai sebesen rohantak egymásután, az elgyengült római birodalomban gazdag zsákmányt reménylendők. A nagybárd Alboin longobárd vezér 568. ujjal berontott Olaszország e tájékára, s a környék megrémült népei Aquileja példáját követve ismét sokan beköltöztek a tenger ingoványaira s ott lassanként több több szigeteken fölépíték a később világhírré emelkedett Velence városát.

Ezen szigetcsoport lakosai eleinte egy tökéletes népursági köztársaságot alakítottak. Minden szigetcsok egy, a nép által választott tribun felügyelése alatt állott. Ezen tribunok sokszor, mint a növekedő köztársaságban történni szokott — önkényes hatalmat gyakoroltak polgártársaik felett, s számukat később tizenkettőre leszállították. Résztint tehát e miatt, résztint a tengeri rablók növekedő száma ellen magokat biztosítandók, a tizenkét tribun fölébe 697. egy dogét vagy herceget választott a nép, ki a tribunok önkényes hatalmát korlátozza. — Velence tizenkét legrégebbi családai, u. m. Badoer, Contarini, Morosini, Tiepolo, Michieli, Sanudo, Gradenigo, Memo, Falieri, Dandolo, Barozzi és Palano, ezen 12 tribunoktól huzzák eredetüket, kiket a büszke velencei nép 12 apostoloknak nevez; kik után a négy evangélisták Giustiniani, Cornaro, Bragadino és Bombo családok következnek.

A dogék sorát megkezdi Paolo Lucio Anapesto, egy heracleai tekintélyes polgár. A nép törvényhozó, a tribunok birói, a doge végrehajtó hatalmat gyakoroltak.

A népursági államszerkezet jelleme: szabadság, kényszerütlenség.

A hatalomnak őzpontosítása a dogék kezében, némi megszorítása volt a szabadságnak s szükségeskép belső harcot idézett elő a tribunok és dogék között, mert egyenlők nem örömet kormányoztatnak egyenlők által. Szinte kétszáz évig tartott a harc a két fél között, míg végre a tribunok csatátvesztve elhullottak s a kilencedik század végével nevek is elenyészett Velence történetének szinpadáról. Ez a velencei államszerkezetnek első fordulópontja.

Midőn Anapesto dogévá választatott, Heraclea volt a kormányzás központja. De alig tölt el 40 év, Malamocco, végre Rialto lett a kormányzás főhelye; s 810. Nagy Károly és Nicephorus közti határegyenlítés alkalmával a szigetcsoport szabadnak nyilvánított. Itt kezdődik Velence növekedése. Mint a hajdankor mesés nymphái, emelkedtek föl a tengerből az épületek s pompás

egyházak. Egy népes város képződött az apró szigeteken, melyek számtalan hidakkal kötettek össze; és Rialto, hol 400 évvel előbb a paduai Entinopus az egyszerű halászhálóknak, az első szerény istenházat építé: számos paloták s templomok helyévé lön.

Majd a kilencedik század végén, az arabokkalai tengeri csaták — kik ekkor az adriai öbölt nyugtalaníták — tengerész-iskoláját nyiták meg Velenczének, s az ifju tengeri hőst előre készíték hatalmas jegyese — a szép Adria — kezének megnyerésére.

De az ifju még vagyontalan volt. Kelet és Nyugot kincseit kellett megszereznie, hogy szép jegyésével össze kelhessen. Fekvése a két birodalom határán s állása azok ellenében, erre nézve igen kedvező volt. A keleti és nyugoti császárság, mint két elaggott ősz, reszkető lábakkal állott birtokai felett. Gyermekük egymás közt viszálykodtak s gyors kezekkel késziték a sírt az elvénuilt ősz anyának. Az ifju hős ellenben növekedő erőben állott; s argusi szemekkel nézte a viszálykodást; melyet hasznára fordítván 11-ik Pietro Urseolo dogéja alatt Olaszországban, Istriában, Dalmatiában több birtokot elfoglalt magának, 997, s ezen felül, vám és kereskedési kiváltságos szerződéseket kötött a két császársággal. Így az ifju gazdaggá s hatalmassá lön. Dalmatia több városai védelmét keresték a terjeszkedő arab hatalom ellen. Ő megadá azt, s az ezekért folyt tengeri csaták hatalmát csak nagyobbiták és kifejték.

E közben a népursági államszerkezet hova tovább vesztett alakjából s szelleméből. A város előkelő polgárai takarékosság s kamatozó kereskedés által mind inkább gazdagokká, hatalmasokká lőnek. Hol a vagyon néhány kezekben összpontosul, ott a nagy többség nyomorult szegénységben sinlik, A nép itt is szegény volt, s mint ilyen, megvásárolható szolgája a gazdagoknak. Így a közgyűlések a demokratiai államszerkezet gyúpontjai lassanként árnyékhatalmakká, a nép a gazdag aristocraták bábjátékává lön.

Itt kezdődik Velence államszerkezetének második korszaka.

A hatalom megoszlott a doge és gazdagabb polgárok közt. A népgyűlések ezután csak a hatalmas aristocraták céljainak vak eszközei valának. De a világtörténeti tapasztalat, hogy két hatalom nem fér meg egymás mellett egyenlő polczon, itt is beteljesedett. Már a 10-ik században a dogék és aristocraták elkeseredve küzdöttek az elsőségért, s a gazdagok kitudák a különben árnyék népgyűléseket zsákmányolni hatalmok növelésére. Idejártul hogy az aristocraták halhatatlanok voltak; ellenben a dogék élete csak egy pár évtizedig tartott. Így a csata hovatovább egyenetlenebb lön. Az ujonan választott doge mindig mint ujoncz lépett ki a síkra, a harczedzett jobbágurak ellenében. Miért is az 1032-iki kísérlet — a doge-méltóság örökítésére rossz ütött ki, sőt azt eszközölte hogy mellé évenként választandó két tanácsnok adatott hatalma korlátozására. — Majd megkezdöttek a keresztes hadak 1096. s velők kelet és nyugot kincsbányája nyílt meg Velenceze előtt. Amaz. mert utat találnak magoknak Keletin-

diába; ez, mert a táborszereket ők szállították Konstantinápolyba, Kis-Ázsiába, Sziíába s Egyiptomba. Így Velence az akkori világ legelső s leggazdagabb városává lön.

E közben a meggazdagodott aristocraták mint kis királyok kéjtelve éltek márvány palotáikban, s uralkodtak a népen, mely óriási fényük által elvakítva volt. A doge mint köztük legelső s legfőbb, míg egyrésről a főbkekkel kaczerkodott, más oldalról korlátlanul nyomta a népet, mely rabszolgája volt. —

És ezzel harmadik korszaka nyilik meg Velence államszerkezetének, az ugynevezett mérsékelt aristocratia korszaka.

A forradalmi szenvedélyek mint rémes álom eltűntek, s a felébredt nép megeszmélvén magát, az ujonan választott doge Sebastiani Ziani mellé, nyolczvan személyből álló népképviselő tanácsot rendelt, évenként választandót, kik az állam belkormányzatain kívül, a had és béke jogait is kezelnék.

A szellemi művelődés, az erkölcsök nemesülése, tudomány, művészet, messterség, szóval a köztársaság belső virágzása, ezen államszerkezet alatt kezdett virágzásnak indulni.

A belső virágzást külhatalmának növekedése követé.

A lombard városok függetlenségi harczot vívtak ezen korban I. Fridrik német császár ellen. A pápa III. Sándor, a keresztény vallás rémes fegyverével az excommunicatióval, pártjokon állott. Velence nem késett ezen szövetség élére állani 1177. s a legnánói győzelem jutalma lön III. Sándortól a régen ohajtott gazdag jegyes: Adria; s egy szentelt rózsa, a szép menyasszonynak jegyajándokúl. Itt kezdődik az adriai tenger évenkénti eljegyzése; midőn a doge hadi hajók s ezer gondolák kíséretében, a Bucentoro nevű hajóról, nagy pompával egy arany gyűrűt vetett a nagy lagunába, mint a tenger egyedüli uralmának s eljegyzésének jelképét.

Majd elkezdődött a negyedik keresztes had.

Nyugat népei szentelt zászlóval kezökben s kereszttel melleiken rohantak az Üdvezítő koporsójánál... meghalni, üdvözülni. Velence akkori híres dogéja, a nagy államférfi és hadvezér En rico Dandolo, személyesen vezette a köztársaság hajósseregét a hitetlenek ellen. De ez alkalommal a szent föld mellözve lön. Konstantinápoly birtoka után sovárogtak nyugat kincsszomjas népei, melyet 1202-ben el is foglaltak s magok közt fölosztottak. És bár Balduin nyerte is el az új birodalom császári székét: de a gazdag ragadomány nagy része Velenceé lön. Candia, az Archipelagos és joniai tenger legszebb szigetei a tengerek királyát uralták. Velence kereskedői hatalma ekkor érte el tetőpontját. A gazdag nobilek kincsekkel bírtak, mikkel egy ország polgárai sem azon korban. —

De épen ezen körülményből származott azon vetélkedési irigység, mely az első sebet ejtette Velence kereskedésén.

A szomszéd Genua, irigy szemmel nézte Velence nagy gazdagságát, s

annak forrását elzárandó, a keleti császárság visszaállítására, s véle Velence kereskedésének elnyomására hathatós segílyt nyújtott.

De Velence a sors kegyeltje volt. Elzárván a genuiaiak Konstantinápoly kincsforrását: ő Keletindia után nyult, s annak kulcsát Alexandriát kezébe kerítvén, világ-kereskedését a fenyegető veszélytől, kevés veszteséggel megszabadítá.

A tizenharmadik század hanyatlásával ismét új korszaka kezdődik Velence államszerkezetének. Ez a negyedik és utolsó korszak. A mérséklett aristocratia helyét, az örökös jobbágurság váltá fel. Pradenigo doge alatt a választottak tanácsa nobilik tanácsává változott át. A gran consiglio tagja csak az lehetett, kinek neve az arany könyvbe beírva volt. Eleinte csak 260 család volt beírva, de később nagy pénzösszegért meglehetett vásárolni a beíratást. 100,000 arany volt a parányi helyecske díja. Mennyire becsülte azt a velencei nobili, csak azon egy eset is eléggé tanusítja, hogy midőn III. Henrik a francia trónt elfoglalandó, Velenczén keresztül utazott; a tanács őt nobilivé nevezte ki. A polgárság eleinte nem látá át az ebből származandó következtést s hallgatott, később nem láthatá, mert elnyomva lön. Majd Thiepoló lázadása balúl ütött ki, s a tizek rettenetes tanácsának föllállítását huzta maga után 1310. Ezen tanács választott maga közül évenkint három inquisitort, kik a köztársaság belcsendességét biztosíták. Hatalmuk korlátlan volt, ítétek vizsgálat nélkül, határoztak élet és halál fölött, s istenen kívül tetteikről senkinek számadással nem tartoztak. Ezen kívül volt a Pregadi, 60 személyből álló tanács, mely a köztársaság belkormányzatával foglalkozott. Továbbá a Collegio pieno, mely a külügyeket kezelé.

Mindezen tanácsok elnöki székében a doge ült árnyék hatalommal; vagy mint ők mondák: Rex in purpura, Senator in Curia, Captivus in urbe, extra urbem privatus. Egyedüli előjoga volt a tanácsban valamely tárgyat előterjeszteni vagy elhalasztani. Király volt hatalom nélkül. Nevében a tanács igazgatót aristocraticus zsarnoki hatalommal.

A rettentés rendszere, ha következetes, sokáig föntarthatja magát.

Ez volt oka, hogy ily borzasztó államszerkezet mellett is a népszenvedély ki nem tört, csöndesen maradt. Továbbá az, hogy a három államinquisitor a nobilik szabadsága, becsülete, s élete fölött is korlátlan hatalommal bírt, s a népet az ugynevezett Avogádorok vagy népszószólók által a nobilik erőszakteletétől oltalmazta.

De mind e mellett is itt kezdődik Velence hanyatlása.

A nemesség nagy része elszegényedett. A szegénység erkölcsi súlyedés kútfeje. Az alattomos fondorkodásokat, gyilkolásokat, a tizek rettenetes tanácsa sem tudá eléggé akadályozni. — Óriási léptekkel közeledett a nép az erkölcsi romlottság felé, s egész Velence egy nagyszerű börtönné vált, hol a nép s a szegény nemesség, a bünös, — a poroszlók a börtönőr, s a tizek a büntető szerepet vitték.

És mégis csodálatos! Velence külhatalma ekkor emelkedett legmagasabb fokra. Genuával folyt 130 évi háboruja gyengíté ugyan erejét, de végre Genua teljes megalázásával végződött. A jeles hadvezért Doria Pétert, a cennai győző bűne méltán terheli, ki nem használta föl 1279-iki győzelmét a köztársaság fölött. Majd a 15-ik század második évében a majlandi herceg halálával, az özvegy hercegnő, védelmét kéré a hatalmas Velenczének. S ezen védelem a szárazföld legvirágzóbb városait biztosítá számára. Vicenza, Verona, Padua, Bassano, Brescia, Bergamo, Crema ötven év alatt a számító gondnok birtokai lőnek. — Ezt követte Dalmátia, Zsigmond magyar király — és Friaul az aquilejai patriarcha birtoka 1420—21. Majd a görög szigetek: Zante, Cefalonia 1483, kik a török hatalom áradó hullámain nem birták önerejükkel föltartóztatni; végre a harmadfél századig független Cyprus szigete, 1486, melyel Cornaro Katalin az özvegy királynő gazdagítá hazáját.

Ezen korban volt Velence a hatalom legfensőbb fokán.

Szinte 100,000 katonák, s 300 harczhajók örködtek birtokai fölött. Kincseit 3000 kereskedő hajók hordák össze sz. Márk lábaihoz. E mellett művészeti és mesterségi szorgalma is magas virágzásban volt. Üveg- és tükörműveikért, se-lyemszöveikért egész Europa adózott: s így Velence fölötté gazdaggá lett, s méltán neveztetett: tengerek királyának. —

Az áradó folyam — ha csatornáit bezáródnak, apadni kezd.

Igy volt Velence is.

A portugallok, 1498 fölfedezték a Jóreményfokát; Alexándria világkereskedése elveszté jelentőségét s azzal együtt Velence leggazdagabb kincsforrása bezáródott. Majd Konstantinápoly esett el 1453. s vele együtt a pogányság hatalma előtt megdőltek Peloponnesos szigetvárai. Albania, Negroponte, Mórea és Eubea, zsákmányai lőnek az ozman hatalomnak. Szárazon a cambrayi szövetség viharja tornyosult ellene; melyből bár okos alkudozás által kevés veszteséggel megszabadult is, de a gyalázatot, mely ezáltal rajta esett, soha többé le nem moshatta, s hajdani hadi dicsőségét többé vissza nem szerezhette.

Azonban a török hatalom folytonosan előre tört. Velence minden erejét megfeszíté Cyprus szigete megtartására. A hősi erény, haza és szabadságszeretet legszebb példái tűntek föl a 24 évig tartó cyprusi háborúban. Mind hasztalan. A jeles Marco Antonio Bragadino a legvitézebb ellenállás mellett is meghajolt III. Amurát hatalma előtt, s az örök tavaszu Cyprus szigete veszve lön. Ezt követte Candia elvesztése 1699. Több mint 25 évig küzdött a köztársaság e szép szigetért, mely de Ville és Morosini neveiket halhatlanítja, s 118 ezer török veszett el az ostrom alatt, mig végre a csekély őrizet magát föladta. Csak Corfut és Dalmátiát védelmezte dicsőséggel, melynek birtokában a passaroviczi béke által is meghagyatott. 1718.

Ez időtől fogva csekély részt vett Velence az európai államok dolgaiban. S bár a Mocenigok, Cornarok, Ruzzini-, Pizáni-, Grimaniák, Loredánok, Fos-

cariniak mindent elkövettek Velence dicsősége és hite fentartására: mind e mellett politikai jelentőségre többé Európában föl nem emelkedhetett. Sőt belügyei és hova tovább zavartabbak lőnek; a mindinkább szegényedő arisztokratáknak a papok vagyona ásitozása, sok zavart idézett elő a köztársaságban; mig-nem amazok elüzettek, ezeknek kolostoraik bezárattak s jövedelmök a köztársaság javára behuzatott.

Majd a francia forradalom őket is besodrá az örvény mélységébe. Mig Napoleon Lodinál s Arcolénál elszántan küzdött Olaszországért s véres győzelmeket vívott: az alatt a köztársaság, közönyösséggel akarta a fenyegető vést kikerülni. De később Europa győzője Ausztria felé fordítván kezét, ő is kénytelen vala birtokai védelmére fegyvert fogni; miért a franeziák által megtámadtatván 1797 máj. 12-én a város elfoglaltatott, a jobbágursági államszerkezet eltöröltetett, és helyébe népuralkodás állittatott. Velence művészi kincseit ekkor rablá meg Napoleon, s a megcsonkított helyek mai napig is nagyrészt üresen állnak, mint emlékei Napoleon romboló hatalmának. —

Végre a camposformiói béke Ausztriának adá Velence birtokait Belgium helyett, mely a bécsi békében is megerősítettvén, a köztársaság a független államok sorából kitöröltetett; s a tizenkét századig büszke hatalomban fennállott város, melynek pártfogását országok s királyok keresték, most egy más birodalom kiegészítő része; s a hajdanl gazdag nobilik elszegényült utódai aranykőnyvük hamvai- s a lehaladt századok dicsősége fölött ámulva merengenek.

Elmőndám rövideden Velence történetét. Most lássuk a termeket, hol a művészet ezen történeteket, e város polgári életének s nagyságának fénykorával örökité.

Velence legnagyobb kincse kétségkívül a doge-palota.

Ez egy ötszázéves goth épület. Marino Falieri doge építtette, Calendario Filep építőművész által 1342—1354-ig. A köztársaság már a bölcsőben vérrel keresztelte meg e gyermekét, még pedig apai és anyai vérrel, hogy belőle iszonyu ember váljék. Faliérit, az építtetőt lenyakasztatta, Calendariot kötéllel végeztette ki, mert merészek voltak a köztársaság alkotmányát kezeikkel megérinteni.

Szent borzalom fogja el az idegent, midőn e falak közé lép.

A nagyság, dicsőség és erény főséges képei mellett, a bűn, vétkek és zsarnokság rémes emlékeivel találkozik itt az ember minden lépten.

Ha elhagytuk a főudvart, Cioero és M. Aurelius régi emlékeivel s az óriás lépcső remek faragásu ivék alatt Márs és Neptun nagyszerű szobrai mellett áthaladtunk: egy keskeny nyílás tűnik szemünk elébe, mint egy papir szeletke, és mégis elég volt arra, hogy bárki bevádolhatta azt, a kit akart. Ezen túl találjuk az igazság istennőjét Tintorettótól, ki Priuli dógénak egy szablyát ad által; tovább az Űdvezitőt az olajfák kertében Paolo Veronese dicső művét, s

János evangelistát Bassanótól. Amaz, mint az emberi fondorkodás emléke elszomorít, midőn ez égbe ragad s mennyei életet ad az embernek. —

Majd az ugynevezett Anti collegio terem ajtai nyílnak meg előttünk; hol Paolo Veronese Velenczét trónban ülve, s Europa elragadtatását, remekebb művei egyikét, művészi lélekkel örökíté, s hol a híres Tintoretto Vulcant fél szemű Cyclopsjaival, Merourt a szép grátiáknak almát adva, Venust, Ariadnét koronázva és Pallast Mars által a gyönyör karjai közül kiragadottat, — remekül ecsetelé.

Tovább egy másik teremben találjuk: Velenczét trónban ülve az igazság és béke között; a hitet; Marsot és Neptunt szinte Paolo Veronesétől.

A külső teremben: a cambrayi szövetség és sz. Márk Palmától, Maria Tintoretótól, Velence a tengerek királynője Ticziántól — magas művészi életet nyujtanak a szemlélőnek.

Ezután a tizek rémes emlékü teremét találjuk. —

Habár tudjuk is, hogy tulzók az előadások, melyekkel némelyek ezen itélőszéket megbélyegezték: mégis megdöbben a lélek, midőn e terem küszöbén belől van. Ugy tetszett nekem, mintha minden léptemet véráldozatok árnyai kísérnék, mintha azon festvényt, — hol Paolo Veronese ezen Tribunált a büntető Jupiter alakjában jelképezé — a tizek rémszelleme lengené körül. Ugyanazért kalauzom beszédjére nem is hallgatva, siettem az ugynevezett gran consiglio terembe érzelmemet lehangolni. Ezen teremben tartotta hajdan az összes nemesség gyűléseit, kiknek számuk 1000—1500-ig terjedt, s a törvényhozásközpontmány- s dogeválasztás körüli jogokat kezelék. A terem 169 láb hosszú, 79 széles. A köztársaság fénykorának legjelesebb emlékei itt vannak lerakva. — Az akkori idő legjelesebb művészei, Tintoretto, Ticzian, Bassano, Jakob Palma, Cagliari, vetélkedve pályáztak itt a művészeti koszorú elnyeréséért. A művek leginkább Ziáni doge korát, III. Sándor pápa és I. Fridrik vetélkedését, s Adria jegygyűrűjének átadását, továbbá a piranói és Capo d' Istriai csatákat ábrázolják elragadó művészettel. Hasonló ehez a népgyűlés-terem, hol következő történeti művek vannak szinte az említett művészekről: Konstantinápoly és Zára ostroma; Balduin császárra koronáztatása; Contarini doge győzelme a genuaiak fölött, Padua ostroma; Smirna meghódítása Mocenigo által; Brescia védelme Barbaro által, Cremona meghódítása; Velence dicsőséggel megkoszorúzva; ugyanaz győzelemmel megkoszorúzva, s erénnyel körülövedzve; fölül a dogék arczképe többnyire Tintoretótól, — a szerencsétlen Falieri helyén e fölirat áll: Hic est locus Marini Falieri decapitati pro criminibus; — végre Tintoretto paradicsoma, mely az egész világon legnagyobb olajfestvénynek mondatik. —

De ki gyözné mind elszámolni a művészet remekait, melyeket e tündérpalota magában rejt. A köztársaság hajdani dicsőségét visszavarázsolva látja itt az ember, s a 15-ik század életét s dicsőségét élő alakban látja maga előtt.

Innen a dogek keleti fényű teremlein keresztül — melyek a római s görög szobrászat műveivel ékeskednek — több sikátoron által egy szűk lépcsőhöz vezetett kalauzom, s szinte meglepetve mondá: ez az ólomfedelek útja. —

A borzasztó hely, hol a szerencsétlen áldozatok nyárban a forró lév miatt, vagy elhaltak, vagy megtébolyodtak — most pusztuló rom. Óriási gerendák nyulnak végig az omladozó falak fölött, s meglehet nem sokára rommá válnak. De átkos emlékek megmarad a történet lapjain, valóban nem dicsőségökre a velencei utódoknak. Ha a szerencsétlen elég testi és lelki erővel birt, megküzdeni a forró hévséggel, a palota alatti fogházak nyitak meg számára, hol a folytonos nedves gőzlevegő- és eledelhiány miatt többnyire áldozatul estek. S ha valaki mégis oly óriási erővel birt, hogy mindezeket legyőzhette, azt küdése jutalmul át küldték a sohajok hidján, honnan többé soha nem jött vissza.

Sokan kérdeni fogják: lehetett-e boldog a doge ezen rémes palotában, hol álmái fölött véráldozatok sohajai virrasztottak? O igen! Hisz az egész velencei élet egy nagyszerű rabság volt. A nép rabja volt a dogenak; a doge az aristocratáknak; az aristocraták a tizeknek, s ezek a gondolásoknak, kik nélkül házukból sem mehettek ki.

Hol a fejedelem maga rab, az alattvalóknak rabszolgáknak kell lenni.

És hol a nép maga börtönben ül: ott a bünösnek ily rémletes fogházát kellett kigondolni, hogy a büntetésnek hatása legyen. És az is igaz, hogy a megszokás a legiszonyúbb dolgok iránt is hideggé fásíthatja a különben nemes szívet is. De mind e mellett a történet bíráló törvényszéke ítéletet tart a humanitás érdekében, s az emberiség elleni túlvitt szigorúságot századok múlva is részrehabjlatlanul megbirálandja.

Elhagytam a doge-palotát, s most ismét a Márk terén állok, a világhírű templom előtt, mely az építő művészet három korszakának bélyegét hordozza magán. Figyelmemet legelsőben is a négy bronz ló vontá magára, mely Görghonban kezdé meg futását; Romában, Nero, Domitian és Trajan diadalmenetük alkalmával folytatá; majd Constantin alatt Konstantinápolyba vándorolt; honnan Marini Zeno Velenczébe vitte 1205; majd Napoleon alatt Párisba hurczoltatott, honnan visszahozatván, most ismét a Márk templomát diszesíti. A hajdankor művészeti maradványainak egyik remekebbje. Mondják a híres sicyoni szobrász Lysippos, Apelles kortársa, készítette volna Nagy Sándornak. — Majd beléptem az egyházba, hol minden mit az ember lát, csodás, nagyszerű. Az előpitvarban az ó szövetség történetei vannak leábrázolva. Belől a talapzat mozaik mű s hullám-alaku mint a laguna, melyben századok óta fürdik. A mennyezet szinte mozaik mű, különböző szentek életéből merített ábrázolatokkal. Két oldalán egy-egy szónokszék nehézkezik márvány oszlopokra, melyek egyikéből hajdan a választott doge, a népnek megmutatta magát; másikából a nép mai napig is lelki vigaszt kap fájdalmaira. A templom közepén áll a főoltár a szentek szente, melyet féldomboru ezüst s arany lemezek gyémántokkal s más drága kövekkel

kirakva ékesítnek. Az oltár megett keleti alabastrom-oszlopok emelkednek, melyek átlátszók mint az üveg, s rendkívül ritkák. Az egyház drága kincseit az arany és ezüst edényeket, s nagybecsű csillárokat nem is említve, Cyprus és Candia emlékei s Zeno bibornok kápolnája ragadja meg figyelmünket. És mindezek fölött öt óriás iv emelkedik az ég felé mint öre ezen kincseknek s sz. Márk testének, mely a monda szerint, itt van eltemetve, s melynek tiszteletére a tizedik században, ezen goth épület, Selvo doge alatt, levantei márványból ide építtetett. A századok, midőn ezen egyház aranykorát érte, elhaladtak, s a nemzedék, mely e szent helyen oly sokszor kipihente fájalmát, elnyugodott, de a művészeti kincsek, melyeket magában rejt, sok emberi nyomot túl élnek még, és sok századokig bő anyagot nyujtandnak a teremtő léleknek gondolkozásra.

A Márk temploma s a tenger közt a Piazzetta vagy kispiaç fekszik, melyről két márványoszlop 1174 óta néz le a szép Adriára. Egyiken egy szárnyas oroszlán Velenceze czimere, másikon sz. Theodor a város hajdani védszentje látható. A halálra ítélték ezen két oszlop közt szoktak kivégeztetni, s mióta Falieri itt lefejeztetett, a velencei nobili sohasem lépte át ezen oszlopok között.

A Márk temploma előtt áll a 335 láb magas torony, mely pompás kilátásával a tenger és száraz felé bőven megjutalmazza a felhágás fáradságát. —

Az ó és új Procuratia képezi a Márk terének két oldalát. Felül az új Procuratiában van a könyvtár és régiségek tára; mindkettő Tiezián, Tintoretto, s ezen iskola mesterműveivel. Alól számos kávéházak, vendéglők, s drága kirakatu boltok vannak. — A velencei nyilvános életnek ez a központja. Naponkint kétszer itt gyűl össze a város művelt néposztálya. Reggeli 10 óraker népesül meg a tér s délután 2 óraker oszlik el. Mintegy 6 óraker a kávéházak- s alkonyatkor az egész Márk tere ujjalag megtelnek minden osztályu néppel: éjfélt után egy-két óráig itt társalognak. A pénzkereset ezer nemével boszantatik ily alkalommal az idegen, minden lépten, úgy hogy eleinte azt hiszi az ember, hogy ezek összebeszéltek tréfát üzni vele; utóbb megszokja, s megmosolyogja őket. Kilencz óraker kezdődik a színház, s éjfélig tart. Szerencsétlenségemre egész velencei létem alatt, dalművet nem játszottak; valamely vándor bűvész úzte több napokon varázs-mesterségét, de a mely vágyamat épen nem elégitette ki. Színház után elcsendesül az egész város, s a nyilvános életnek egy napja bevégeződött.

A doge-palota s a Márk terének művészeti kincseivel megismerkedvén a város többi templomaiba vezetem az olvasót, melyeknek mindenike nagyszerű műveket őriz füdeke alatt, de róluk, hogy hosszas ne legyenek, csak keveset szólok.

Gondolába ültem, s elindultam a nagy lagunán Rialto hidja felé. Jobb és balfelől, kígyózdó sorban paloták nyulnak végig a laguna hosszában; melyek mindegyike a mult századok regényes emlékét hordozza magán, kivéve néhány

kijavitottakat. — Nem tudom mi ihletés lepett meg, de annyi igaz, hogy kigyuladtam s méla andalgásba estem, mint midőn régi várromok közt jár az ember. Vagy talán ezen hideg márványkövek illettek meg, melyeknek nagy részéből az idő már romot alkotott. Ó nem! A kor, melyet ezek képviselnek, gyulasztá fel keblemben az érzeményeket. A hideg kőnek nincs hatása, de van a multnak, mely azt ide varázsolta. A letűnt századok emlékei — mint a temetőben a sirkereszt — némi szent fájdalmat ébresztenek mindig a lélekben, kivált ha — mint itt — a porphyr és márványoszlopokon, a fény és gazdagság emlékein, koldus-rongyokat lát az ember, melyek az ó kor tiszteletreméltó emlékeit megszenségtelenítik.

Elértem a Riáltó hidját, mely egy remek emléke a tizenhatodik század építő művészetének, 43 láb szélességű, 30 láb magasságú, a nagy laguna két partját köti össze egy ívvel, s rajta két sorban csinos boltocskák vannak sz. Mária, sz. Márk és Theodor emlékeivel. Majd a pompás st. Rocco egyházat s a mellette lévő Scuola di st. Rocco épületet néztem meg, melyben Tintoretto: Krisztus életével, s Ticzian Mária fogantatásával nevét halhatlanítá.

Ezenkívül nevezetesek: Madonna della Salute egyház, az 1630-iki dögvész elmúlásának hálaemlékeül építtetett, egy milliom karókra, az építészet új modorában. Ticzian és Paolo Veronese műveivel díszlik.

Sz. György temploma, Palladio remek műve a híres kanai menyegzővel P. Veronesétől.

Del Redemtare, Palladió legsikerültebb műveinek egyike, ez is a dögvész elmúlásának emlékére építtetett.

A Frári templom Pizano műve; Velence legnagyobb templomainak egyike. Ticzian és Canova emlékeivel.

Scalzi templom, Palma festvényeivel.

Maria dell' orto, Tintoretto műveivel.

S. Salvatore, a Cornáro család emlékoszlopaival — stb.

Ezután a nevezetesebb palotákat tekintettem meg. Óriási fénynyel készítette föl a gazdag velencei nobile palotáját. — Ha egyéb kincse nem volna is Velencének, csak ezen egyes palotákból megismernénk benne a hajdani világvárost. Azon teremekben, melyeket a romboló idő még eddig az utókornak megkímélt, nincs egy pont, nincs egy szeglet, hol valami nemes, valami művészi ne volna letéve. A Pisáni, Grimáni, Barbarigo, Manini, Vendramin s Loredano paloták, a fény, gazdagság s művészet nagyszerű emlékeivel díszeszenek. A Pisani palota örzi P. Veronese legjelesebb művét: Dárius családját, Sándor előtt. Ugyanitt van Canovától a híres: Dedalus és Icarus, de nem láthattam meg. A byzanci izlésű Loredán és pompás Grimáni paloták a festő és építőművészet magas dicsőségei...

Azonban nagy része Velence palotáinak, halkal ugyan, de perczenkint közeledik végromlása felé; hasonlít a királyi lakhoz, mely belől halottat rejt. Kívül márványoszlopok, belől pusztulás és rom. Estveli szürkületen néztem meg

egy kettőt. Mintha halotti kriptában jártam volna. Egyes emberi sápadt alakok, mint bolygó szellem, vonultak fel a széles márvány hágsókon. Kétes pillanattal néztem utánok, s halk hangon kérdém kalauzomtól: vajon nem a Cornárok és Zenók-korabeli bravók valamely utódai-e azok, kik egy zechinoért a leggazdagabb nobilek életét áruba vetették. Ő elmosolyodott s szótlánul vezetett a gondolába, mely a nagy lagunán reánk várakozott.

A velencei nép egyik kedvencz mulatsága, csöndes estvéken, a lagunákon gondolágni. Így történt most is. De itt nincs zaj, mint más városokban. A fekete pontóval bevont gondolák — mintha mindenik halottat vinne — halkal vonulnak végig a tengeren, csak az evedzők beszédje hallik olykor, míg az ember a Márk terét el nem éri, s a zajgó tömeg közt el nem vegyül.

Ezután az Arsenált néztem meg. Ez Velence legnagyobb nevezetességeinek egyike; de bele nagy utánajárással juthat az útas. Nekem a tanári név nyitott bele utat. Egy kis szigetváros ez Velence közepében, mintegy két olasz mértföld ($\frac{1}{2}$ német mértföld) kerületű, magas kőfalakkal körülvéve. Ajtaját a homlokzat felett Velence czimere a szárnyas oroszlán, s két oldalt alól, egy pár fehér márványból készült óriás oroszlán őrzi. Ez utolsók a monda szerint hajdan Athenae kikötője előtt állottak. Minden mi a tengeri hajózás s hadtudomány körébe tartozik, itt nagyhan üzetik. Hajók, hajókötelek készítése, kijavitása, ágyúk, taraczkok öntése, furása, árboczok, vasmacsák készítése, itt megyen véghez. — Egy tereme a fegyvertár — mely most csaknem egészen üres — IV. Henrik fegyverzetét, Angeló Emo emlékéért Canovától, s Attila fegyverzetének némi maradványát mutatja. Egy másikban a velencei házépítés, hajókészítés stb. mintaképei láthatók. Ezek közt feltűnő a híres Bucentoro mintája. A hajdani Bucentoro, melyről a doge a tenger eljegyzését ünnepelé, 1797-ben elégett, most csak árboczának némi maradványa látható, mint gyászos emléke a hajdani dicsőségnek.

Innen a várost délkelet felé megkerülve, s a világ nyolczadik csodája, — a tengerbe épített egy mértföldnyi vasut ive alatt áthaladva a szép művészetek academiajába vezetem az olvasót, hol a velencei festésziskola gyűjteménye, melyet a magyar művészet-barát Beniczky rendezett és hozott virágzásba, legszebb rendben iskolák szerint elosztva látható. Palma, Ticzian és Tintorettó műveik után a jelenkori művészek festvényei közt ott áll egy magyar ütközet is, s tolong körülte a nép mintha vásár volna. A szobrászati művek közt, a régi mellszobrok s Canova eredeti mintaképei csodáló bámulatra ragadják az embert, s csaknem fájdalmas érzés lepi meg a lelket, midőn a művészet ezen szent templomát elhagyja, s ezen teremek valamelyikében élni vagy lakni szent vágya keletkezik. S valóban egy rövid óra, ezen művészeti tulvilághan, fölér az ármányos földi élet egy esztendejével.

Velence nevezetességei nem csak a belvárosra, hanem a körötte fekvő szigetekre is kiterjednek. Paradicsommá varázsolta a gazdag köztársaság e

homok zátonyokat; óriási műveket épített a hullámok elébe, melyek mint engedelmes gyermekek, meghajlottak a hatalmas király lábai előtt. A híres Murazzi nevű, — 11,350 láb hosszú, 32 láb széles óriás kőfalon megtörttek a tenger háborgó habjai, s Malamokkó s Chioggia, ausu romano s aere veneto mentve lőnek. A halász-szigeteken, népes városok, paloták s templomok emelkedtek, melyek a világ bármely városának dicsőségére válandának. Sz. György szigete, Palladio remek templomával; La Giudacea; sz. Lázár szigete, az örmény barátok híres kolostorával — hol egy magyar imádságos könyv feltűnt előttem; sz. Andréa vára; sz. Mihály szigete pompás kápolnájával; Murano 5000 lakosu sziget, csinos üveg-műveivel; Buranó 6000 lakosával, s nagyszerű domjával; a keskeny Lidó hét kisebb szigeteivel, — Velenceze aranykorának, s nagy gazdagságának jellemét viselik magukon.

És most elhagyom e csodás várost. Néhány napot benne a művészet költői világában éltem át. Lelkem felmagasult. Magánóráimban ha vissza száll lelkem mai napig is azon csodás emlékekre, úgy tetszik, mintha azon néhány napon, a nagy művészek mennyei szellemével barátkoztam volna. Itt minden oly csodás, oly nagyszerű, a legkisebb dologtól a legnagyobbig oly feltűnő művészi, mintha nem földön járna az ember. A művészet hatalma előtt felnyilnak itt a lélek tehetségei, mint a nagy természet előtt tavasszal a virágok, s istenek közt képzeljük magunkat. Ah de az emberek itt is oly rozszak, oly fondorkodók, s oly hidegek mint a márvány, melyből házaikat építik. A pénz egyedüli mozgonya itt az emberek indulatának, s azt az idegentől minden áron kicsikarni, nincs nemtelen mód, mely el nem követték. — A magyar embert karolva fogadják Olaszthonban, de azért minden lépten megesalják, ha nem elég okos és előrelátó. S mi ennek oka? A szegénység és szükség. A kereskedés, a velencezi nép egyedüli életreménye, naponként hanyatlík, a pénz fogy, forrásai szivárognak az emelkedő Triest felé; termő föld nincs, mely amannak hiányát kipótolná. Nem csoda hát, ha az élet nyomasztó szükségei között szabadító szer után nyúl; nem csoda ha ez életkérdésnél Velenceze népeinek több része, mintha összebeszéltek volna, csodálatosan egyet ért. S ugyanezért némi benső örömmel hagytam el Velenczét, s szinte felvidultam, midőn a mestrei vasuton Padua felé utamat tovább folytathattam.

ORBÁN JÓZSEF.

BÚVIRÁNYOK. *)

I.

Hű szívem kertjében
Virágok teremnek
Elhult magvaiból
Életörömminek.

Életörömminek
Mindenik virága:
Lelkemnek egy egész
Gondolatvilága!

Hű szívem kertjében
Virágok teremnek
Elhult magvaiból
Fájó érzetimnek.

Mért van, hogy sugári
Az emlékezetnek
Életörömitől
Ezekhez vezetnek.

II.

Magam is teremtek
Virágot magamnak

Felmerült vidékén
Gondolataimnak,

Ha ábrándozásim
Borongó halmára
Az emlékezetnek
Letekint sugára.

S bár virágaimnak —
Ah ezer bocsánat! —
Egyetlen tündérc
A kesergő bánat,

Még a tél sem vehet
Ezeken hatalmat,
Mert a mult egéből
Hull rájok a harmat. . .

III.

Ha gerjedelmeim
A lángképzeletnek
Tündér határain
Virágot ültetnek —

*) Baráti emlékül Szilassy Gézának.

Az elpártolt reményt
Jövendők földjébe
Könyek között lelkem
Alig ülteté be:

Az emlékezetnek
Mekondul harangja
S te hozzád vezet el
O mult idő! hangja.

S mint eltévedt szellők
Bágyadt sohajtása
Merülsz fel képzetem
Tündér óriása!

Egy bedőlt sir felett
Élő tragédia!
S fájó élvét talál
Benned a dal fia.

Mig holdvilági a
Csendes költészetnek
Reád ábrándozó
Sugarakat vetnek.

IV.

Miért borultál el
Képzelmem hazája?
Tán árnyékot vet rád
A mult idők fája,

Milyen ábrándozó,
Lelkem dalolva jár,
Mint a fogságából
Kiszabadult madár.

V.

Távol sikhataron
Éneklő pacsirta:

A szellő őt odább
És odább sodorta.

Míg a délibábnak
Lágy hullámzatára
Aranyos rámákat
Von a nap sugára.

Ah e délibáb a
Remény épülete,
Melyre sugarakat
A mult idő vete.

Ah e pacsirta hű
Lelkem gondolatja
S a hir szellője az,
Mely odább biztatja.

VI.

A mult tengerének
Van csende és vésze:
Fájó lelkem ennek
Leghűbb tengerésze.

Fájó lelkem ennek
Egyik hív buvárja,
Ki fáradhatlanul
A legmélyét járja;

De kincset nem talál,
Mit felhozzon vele:
Mélyen elrejté azt
A tenger kebele.

A mit felhalász, csak
Fájdalom göröngye:
Kihullott belőle
A boldogság gyöngye.

VII.

Szivem világának
Költészet a napja,
Életörömeit
Mind mind ettől kapja ;

De az örömben nincs
Élvezet magában,
Ha meg nem fürdik a
Bánat harmatjában.

A költészet fáji
Szebb rózsát teremnek
Beoltott ágiból
A búérzelemnek.

VIII.

Ha gondolatimnak
Szivárvány sugára
Lepihen a multak-
Márvány oszlopára,

S benéz tengerébe
Az emlékezetnek,
Melyen a viharok
Hullámokat vetnek :

Egyszerre felmerül
A tenger színére,
Az ébredő remény
Eltévedt füzére ;

Vélvén: a mult idő
A jövőnek magja,

A melyből ez magát
Teremteni fogja !

IX.

Csörgedező patak
Elborult életem,
Szellők sohajtása
Bánatos énekem,

Csörgedező patak,
Érzelmek hazája !
Lehajól hozzád az
Emlékezet fája.

Bánatos énekem,
Szellők sohajtása !
Mi vagy te más , mint a
Levelek hullása,

Melyek ez örökzöld
Fa ágin virulnak ?
S a szél legyintésén
A patakba hullnak !

X.

Az elzúgott bánat
Gyász emlékezete
Ábrándos lelkemnek
Legszebb költészete.

Mint édes gyümölcsöt
A sárguló fárul
Úgy ölelem azt le
A mult sirhalmárul !

SZELESTEY LÁSZLÓ.

A SZÉP DOMB FÁJA.

Van ama szép völgynek egy gyönyörű dombja,
A dombnak oldalán nagy gyümölcsfa látszik,
Őszi hűs esőben hajnal óta ázik,
Piros ezen fának, piros minden lombja.
Valahányszor látom, soká nézek rája:
Mintha örömminek volna bájos fája.

Örömminek? Más áll róla a regében;
Egy ifju lány regét mondott róla minap:
„Kétszer haragszik az — szóla — minden évben,
Először megzöldül a boszuság miatt,
Másod ízben, miként most láthatod, épen
Olyan vörössé lesz iszonyú mérgében.“

„Testvér-gyilkos keze ülteté gyökerét.
Jaj annak, ki mérges gyümölcsét ízleli!
Mérges gyümölcsétől sirba hajtja fejét
Legyen bármily ifju, legyen bármily deli!“
Remegő bús hangon így beszéle a lány
S arcza fájdalomtól zordon lön s halovány.

És alig beszéle, egy lehajló ághoz
Kapott hirtelenül mind a két kezével;
Gyümölcsöt szakíta s gyorsan kis' szájához
Vitte azt és mohó gyönyörrel költé el.
Mire meglepetten feléje nyúlt kezem,
Tova ellebegni látta őt már szemem.

Borús sejtelemmel néztem még utána
Midőn felém jöve egy tisztos nőalak,
Anyja volt a lánynak; bánatos arczára
Főlírták e nevet mély redő-vonalak,
Körül tekintgetett kereső szemekkel
S ajkain a panasz ily szókban zengett fel:

„Szerencsétlen leány! Merre kerget a bú?
Mai nap mennyit kell futosnom utánad!
Ma éve, hogy földbe tették hű mátkádat,
Nincsen a vidéken, nincsen olyan ifjú!
E fa gyümölcsétől lett halálos beteg . . .
Tépje ki tövestől e fát a fürgeteg!

VAHOT SÁNDOR.

A VIHAROK.

Az ön-életrajzoknak nem vagyok barátjok. Rendesen kitárt páva farkok azok; szép ragyogó boglár-szemeket fitogatnak, és csúnya lábukat takargatnak. Julius Caesártól kezdve, Nagy Fridriken, Trenken, Kotzebuen keresztül, le egészen hóldmezei berei Farkas Andrásig, hatólag megérik ön-életrajzaikon, az önzés és hiúság pézsma-szaga; pedig ettől egyszerre főfájós leszek.

Hát még azok az átkos memoirek! mik korunkban egymást érve czikáznak a történelem felett s lidérczökként vezetik posványba a történet-búvárt! Nem! ezekkel egy úton nem indulok; és minthogy viszketegem tartja, kiszakítani és megírni éltem egyik legfőbb eseményét — mint ugyanezen viszketegem hiteget: mások épülésére — úgy intézem szerény leírásomat, hogy abból az olvasó még csak nevemet se tudja meg; s a történet hőse bizvást lehet előtte: Péter, Pál és Eustáchius, vagy mindenki, kinek szerepemet elvállalni kedve szottyán.

Ennélfogva magam bevezetéseül csak annyit mondok: hogy én a törvényes korhoz közelálló nőtlen fogyasztó vagyok, ki szüleimről maradt szép vagyonomnak egy részét épen imént öntöttem, a pesti belváros szélén, egy csinos emeletes házacskába, s foglalkozásom a — napok számlálása, járda-taposás, játékszini czirkálás és minden mulatozási vadászatok; adván azonban olykor, főkép régi classicusaimban, valamit a léleknek is; nehogy egészen kiaszszék és megránzosodjék, mint a trencsini karó-répa. Jellemem röviden abból áll, hogy haragos és háborgó vagyok, mint Ádria tengere; de azért még le nem ütöttem senki füle mellett.

Most midőn és a hol történetem kezdődik, négyen ülünk új szerzeményű házamnak, melybe csak most hordozkodám által, ebédlőjében egy kerek asztal körül: Verebes, Justinian növendéke, sisakos paizsos ügyvéd, ki pártfogottja javára, az igazságot lombikban főzi mint a rózsavizet, s ha megeresztette egyszer lombikját, nem könnyen hagyja végcsepp lecsordúltaig főzését abban. Kivinni minden áron és uton a megkezdett pört — jelszava és büszkesége;

Sülyei, phlegmaticus és kegyeletes orvosom, Hippocrat, Galén és Celsus buzgó utódjok és annál buzgóbb antihomoeopatha; M a k r a B e n c z e, a hegyzett fülű hirlapi ujdondász, kinek éber figyelme alól, a két városban, semmi történt, történendő, történhető, sőt nem történhető esemény is, egy könnyen ki nem sikolhatik; és én, a sajátomban elégedett bási úr, ki házlakomámat, birtoklásom ezen első napjára jelentém be elősorolt barátimnak, és számukra, a még csak asztallal és székekkel ellátott ebédlőmben, házmesternémmel oly ebédet csapattam, melyet csak egy vendéglő, új étterme megnyitásakor, vendégfogásul adhat.

Az asztalt megrakattam czímes és magyar ború palaczkokkal — mert e részben nagy hazafi vagyok — miken pecsétes dugók tanúsítgatták a hitelességet, úgy hogy tartalmaik, ha csak hordólaktokban nem értek keresztelést, már palaczkokban pogányok kénytelenítettének maradni. Sűrűen állottak azok asztalomom, mint a marseillei kikötőben az árboczok. Az asztal két végére medenczékben virág-bokrétákat raktam fel s közepett egy meiszeni finom diszedényben, nagynéném egykori ajándékában, egy — elszáradt rózsát.

Az ujdondász volt az első, ki virágaim közt az ellenkezetet megsejté. Sompolygva közelebb inté a többbit az asztalhoz, ujjával hervadt rózsámra mutatata. — Hm! dünyöge Verebes s főt ráza. — Jelent valamit! suttogá az orvos, s rám pillantgata. Az ujdondász megkerülé néhányszor az asztalt s különbséle pantomímekben fejezgeté ki égető újságvágyát.

— Barátom szóla végre hozzám, aligha nem értem száraz rózsád hieroglypháját. Ugy-e emlékeztetni kívántál bennünket, hogy ma asztalod szélén állunk, mint virító virágok, holnap asztalod közepére jutunk száraz rózsád mellé. Eredeti egy memento mori, házad lakomáján!

— Meglehet! felelém.

— Én mást vélek, mondá Verebes; barátunknál e hieroglyph, csak Horác: nunc est bibendumja; mert a rózsza egykor csak vizet ivott, s azért el is hervadt. korán; int tehát szép példaszóban bennünket, hogy hervadás elleni óvszerül, emberül borpalaczkjaihoz lássunk. Nem-e Gyula barátom?

— Találtad! felelém.

— Alkalmasint több fekszik ama rejtélyes jelképben, barátim, mint vénnök, mondá Sülyei; ily herbariumba való portékát, csak édes visszaemlékezés szokott közéletre kierőtetni.

— Találtad te is! mondám, s barátim annyit tudva mint semmit, ülének asztalhoz; mely bizonytalanság, különösen Makra Benczét nem kevésbé fessegette.

Tál ürült tál után, palaczk palaczk után, csakhamar fölmelegültek gyomor, fő és szív, feloldódzott a nyelv, tréfa, élcz és kaczaj egymást kergették köztünk, mint gondüres ép fiatalság közt ez lenni szokott. Szószünet, a száj más szorgalmas működése mellett sem vala észrevehető, s épen azért nélkülözém a

zenét is, mert tudtam, hogy Verebes velem együtt kifogyhatlan a szavakban, Sülyei a késznek megkaczagásában, Makra pedig a fülelésben, szemelgetvén élczet és eseményt, mik rovataiba lennének illeszthetők.

— Van-e jelenleg sok patiensed? kérdé Sülyeit Verebes. — Van, hál' istennek! felelé ez sebtében. Kaczagánk.

— Részemről értem a hál' istennek-et, igazítá magát Sülyei, a mennyiben az irántami bizalom terjedtével, praxisom növekedik. És most különösen egy ritka szép betegség van a kezem alatt.

— Tüzes ármány! kiálték az asztalra ütve, szép betegség? még megérem, hogy valamelyike szenvedélyes orvos-collegáidnak, aesthesisét írja meg a betegségeknek!

— Ugy értem barátom, mond Sülyei, hogy az említett nyavalya, oly szövetkezetben, ritkán fordul elő orvosi gyakorlatunkban, s nem mindennapi egybevetést, ügyességet és ovatosságot igényel az orvostól.

— Ugy-e? mondám nevetve, szavaidat innettova tolmácsolatokkal fogjuk kiadni, mint Hippocratest Foesus, különben meg nem értjük azokat.

— Kétségen kívül, az a szép betegség csorogtat is valamit? kérdé Makra.

— Nem barátom, felele az orvos; az én osztalékom rendszeren szellemi: hálálkodás akármennyi és jutalmazó öntudat; és minthogy az utóbbira sokat adok, ki sem kürtöltetem az elsőbbeket a hirlapokban.

— No barátom, mond az ujdondász, ugy kevéssel vagy pályáddal jobban, mint én a magaméval. Naponként bekerülöm a két várost, megjelenek pontosan minden köz- és mulató-helyein, ingyen és bemenetért miként jő, a nélkül hogy mulatnék a mulatókkal; mert csak a jövő ujdondászi szám rovatain jár az eszem és ezeknek gyűjtöm az anyagokat; miket aztán kigyúrok, felkészítek és kitálatlok, folytonos sarkantu alatt tartván, miként rest vagy akaratos lovat, élczemet. Kitálatás az egész mcsterségem, mely nem sokat aggódik azon: izes-é vagy tápláló az étek? csak csinos, ügyes kéz tessék ki a kitálatásnál. És jutalmam?

— Kopott saruk, fütetlen szoba et similia; s dicsőségem? — az, hogy még meg sem száradt tentám a czikken, már ósággá vált ujdonságom! Ha olykor egyik vagy másik vendég-művész, művésznő, színész, színésznő, kötelen tánczó, állat- vagy más mutatványos, általam előlegesen vagy utólagosan magasztaltatni, vagy tollam-segélyével, vetélytársaik ellen, egy kis epécskét jó móddal kiönteni nem kívánnának — higyétek el barátim, ki nem lehetne állani; de ez aztán dereka is accidentiáimnak.

— Már én, jámbor atyafiak, mond kaczagva Verebes, csak ugyan jobb paripán járok. Ugy látszik Galén és Justinián, fölcserélék nálunk szerepeiket. Az én patrónusom csak mégis csorgat valamit nekem, s mi a honorest illeti, abban sem mellöz. Tán dicsékvés nélkül mondhatom, hogy a kétségbe esett pöröknek oly hírhedett ügyvédök vagyok, hogy a menthetlen ügyet már többen

azzal jelezte: ezt még Verebes sem bírná megnyerni! Most pályámra még a koronát készülök feltűzni. Bámúljatok! — megházasodom!

— Házasodol? kiáltám valóban bámúlva, tán mint én, házat veszesz; mert a sok szép csorgás, végre szép tóvá alakul össze.

— Nem; a házvételt későbbre hagyom, mikor majd az allatúra is segít; most nőt veszek.

— Te? kiált kaczagva Makra Bencze, ki nem egyszer valál kegyes azt állítgatni a nőnem felől, hogy az a természetnek félbeszakadt remeke, melynek épen a java maradt el? hogy a nő, játékszernek súlyos, komoly tárgynak pedig pehely-könnyűségű? ki a házasságot festett kalodának nevezgetted?

— Igen barátom, igen! mond Verebes; most sem tartok én sokkal többet a nőkről, mint tartottam, és mámoroskára, ha csak jó borral nem vendégelnek, nem bírnak egy könnyen; de az okos ember mégis respectálja anyagi előnyeiért a nőstülést. Egy gazdag özvegy, mint milyen az én kijelöltem, egyszerre kiöntendi körültem a bőség szarvát és kényelmet, s ezért csak megérdemli, hogy nevet adjak neki. A legrosszabb esetben, ha egymásra únunk, ő keletre, én pedig nyugotra félreállunk egymástól. Igaz, hogy a nő félbeszakadt mű; de viszont nem félbeszakadt pálya-e a nőtlenség is? Az ember, ha nőtlen maradt, vénsége felé mindig azzal gyötri magát, hogy tán jobb részét hagyta ki élet-pályájának; mert mégis csak találkoznak házások, kik nem épen rágják el egymás fülét. A nő élet rendeltetésünkhöz tapadt rossz, mint baj, öregség, betegség és halál, s ki annak ellenében daczol, előbb utóbb ki nem kerüli a szánom-bánomot. Aztán barátim ügyvédre nézve, már csak azért is ajánlatos a nőst élet, hogy szünetei ne legyenek otthon is a pörlésben, s így folytonos pörfolytatási praxisban álljon. Hallottam, így tesznek a nagy zongora-hősök is; még utazás-közben is megjáratták kised néma zongoráikon újaikat, hogy kellő könnyű hajlékonyságban és rugékonyságban tarthassák fenn azokat. Vannak az életnek és háznak apró hatalmas bajlakodási, miket a nőre tolunk, hogy mi magunk aztán csak ő vele, a bajok összegével bajlakodjunk.

— Átkozott rabula! kiálték kaczagva, de boszorkodva is; ily iszapos oldaláról fogni fel a nőst életet! Büntessen egykor szegény csalatkozott nőd, neme ezen szentségtelenítéseért, folytonosan kozmás étellel és keletlen sületlen kenyérrel! Hát az angyali kegyeleteket ki őrzé meg a gyalázott emberiség számára, azon durva századokban, mikben magasztalt nemünk, vad csatákban ölt, rabolt, pusztított? nem a gyöngéd nőnem-e? Ha a férfi-keblet hír-rang-hatalom-szomjak dúlják s elszakítják az élettől, ki simítja ezt hozzá vissza, ki varázsolja ennek örömeit a dúlt kebelbe vissza, ha nem a nőnem? Őnzök vagyunk mi férfiak és hiúk, mienk az erő és válogathatás; s az erővel visszaélünk és nagy választékosságban elbízunk magunkat, szokott dolgunk; épen mintha jobbak volnánk a deákné vásznánál! Szólhatna csak ama hervadt rózsa amott.

— No halljuk! halljuk! kiáltoznak egyszerre barátim; újságvágyó zajongással szólítanak fel rejtélyem föloldására; az ujdondász pedig közelebb rugtatva székét, egészen szemfűl-helyzetbe illeszté magát.

— Legyen! mondám; de előbb igyunk egyet a mai nap emlékére! Tudjátok-e mi nap van ma? Paulina! szándékosan ejtettem mára házam átvételét és lakomáját. Eljenek a szép és jó Paulinák!

— Aha! kiáltanak barátim, sejtünk valamit, s szívesen kocczanták velem össze poharaikat.

— Most még egyszer oly jól esett ez a jó testtápláló bor, mondá Verebés, s végig simítá már-már előtolakodó hasán kezét.

Kis eseményemet ekként adám elő barátimnak:

Emlékezhettek barátim a harmadévi pünkösöd szerencsétlen másodnapjára, mely annyi családot ejtett gyászba és kárba. A reggel, a legszebb napot ígérve derült fel, s mindenkiben vágyat költött: szabadban élvezni az ujult természetet. Magam is kistrétű Horáczomat dugva zsebembe, s minthogy nem bíztam teljesen az idő mérsékletében, karomra vetve melegebb kabátomat, kikocsiztam jókor a budai hegyek közé. Rajzott kifelé a pestbudai nép, mint méh a köpűjéből; egyes és családos caravánokkal találkozám, eleséggel rakottan; mert a szabad természet élvezetében, a pestbudaiaknál is, a gyomor játsza a főszerepet, s a természet bő adományait, annak kebelén fogyasztani, némi jele nálók a hálának. Délig majd árnyas úton andalogva, majd a fiatal fűbe heveredve s olvasgatva, élvezém a zsenge ágakról reám leengő tavaszt, egy két rigó és banka is hirdeté az fölöttem; mert a fűmilét, a hegyközti mulatók folytonos csörtetése, belebbre riasztja innen.

A mint heverésem, egy fiatal deli lyánka, szinte tavaszi nyílás, szűkdel föl közel hozzám, az útról a hegy oldalára, egy leány-gyermeket, hihető nővérét vonva kezén, s egyes, még gyér mezei virágot szaggat, számára és gyermekes örömeire ennek. Utánok alatt az uton, egy nehézkes, csipkés fodros öltözetű s meglett idejű asszonyság tipegett, oly illedelemmel és tempóval, milyennel beérte volna egy bal paréban is.

— Ne szeleskedjél Polin, hová hurczolod azt a gyermeket? micsoda póriás szaladozás az? rikácsolá a virág-száguldóknak. — Mindjárt, mamám, mindjárt! kiált vissza a kis lyánka; csak még amott látunk egy szép virágot! Az asszonyság megállapodék várva s folytonosan zsörtölve, és a mint a két leány megtért, volt mit hallgatnia az öregebbikének; mert a gyermek kalapja a szaladozásban hátrazökkent, harisnya-szalagja feloldódzott, s ennek mind Polin szélessége volt az oka. Polin kedves nyájaskodással csillapítgatá a zsörtölő madámot, s noha nem láta a gyermek köntösén elferdüléseket; de mama megnyugtatósaúl, megtevé mégis annak kiigazgató toilettjét, ezt jobbra azt balra, ezt fel azt alá rángatta rajta, s az asszonyság folytatott kurholásai közt odább mentek.

Nem tudom a lyánka szépsége é, mert valóban szép volt mint egy angyal, jótét ártatlan örömeiben, vagy igénytelen szelleme, mely türelmet nem veszítve, még csak meg sem komorodva, tűrte a méltatlan, közbe-közbe durva kikeléseket; az a gyöngé pir é, mely megfutotta szép arczát, midőn megpillantott s észrevette, hogy kurholtatásait hallom, vagy azon igéző lenge könnyűség, mely lépteit, minden mozdulatát, egész lényét átszötte, hatott varázsképen rám? Elég az hozzá, Polin alakja nem szűnt meg lebegni képzetem előtt, ezüst hangja nem csengeni fülemben; s könyvemet be kelle tennem, minthogy minden betűjében egy-egy Polin kápráztott szemembe. Fülkeltem fektemből s holyongtam a hegyekben mindenfelé; de Polinnal nem találkozhatám. Délre az ugynevezett „Vadászhoz“ menék le, hol egy asztalnál örvendve pillantám meg a hármassaladót.

Udvarias köszöntés után helyet foglalék mellette, reménylve, hogy mit étvágyamból lerovand a mama, meghozza kamattal Polin. Most vala még igazi alkalmam, csodálni ennek angyali türelmét, fogyhatlan sziveskedéseit és folytonos apró önfeláldozásait. A néne — mert csakhamar értesültem, hogy az asszony-ság csak a kis Szeraphinának mamája, Polinnak pedig nagynénje — örökös zsémb volt; majd az ételhozás késett — mi a számos, mondhatni: zsúfolt vendég miatt, épen nem vala rossz neven vehető — majd a meghozott étel vala ehetetlen, mely vádat jó étvágyával meglehetősen czáfolgatott, a teríték nem eléggé tiszta és finom, a sótartó nedves, a zsemlye száraz, a bor kénköves; majd ismét Polin nem volt eléggé figyelmes a nyáffadt Szeraphinkára, mamája arany galambjára; nagy falatokra vágta fel neki a sültet, mi miatt fuladozott, nem kötötte fel kellőleg az asztalkendőjét, mi miatt a kis falánk némi ízéseket hagyogatott kintőse fodrain, s több efféle. Hogy az elmaznított gyermek is kifogyhatlan vala kívánásaiban és parancs-osztogatásiban, elgondolhatni.

A szegény Polin, alig juthata elfoglaltatásiban egy-két panaszos falatkához. Gondoljátok ehhez a néne éles, pittyedt ajak közül ejtett rangtartási tónját, mely Polint csaknem cseléddé aljasította, és Szeraphin elbizakodott szeszélyeit, mikkel Polint szinte dajkájának avatta, s nem fogtok eléggé csodálkozhatni azon nyájas, sziveskedő kedélyen, türelmes előzgetésen, melyel a jó lyánka fulánkjait szedegette a folytonos bár apró méltatlankodásoknak, s szélesztgette a fel-felvonuló családi fellegeket; noha a kitörőbbeknél, egy-két rám, mint tanúra vetett pillantás, pirt futtatott is szép arczaira.

— Jó ég! sohajtám magamban, mily utálatos, ki ckként osztja kegyelemkenyerét, s mily szánandó, ki azt elfogadni kénytelen! Mert hogy Polin, a nagynéne ügyefogyott árvája, nyilvános volt előttem. És mégis, mint később megtudtam, csalatkozám; Polinnak nem épen vagyontalan atyja él, s őt egyedül vérségi kegyelet köti nagynénjéhez! Szerettem volna, olykori fölhevülteimben, egy fulánkos darázst bútatni titkon a néne mell-fodra alá; a mazna Szeraphinkának pedig, villám nyelével egyet koppintani az újacskájira; mi végre szinte

magában megfordult néha kezemben villám. De türtetém magamat, Polinéért, az angyalért.

Szeraphin ugy tele ette magát, hogy minden kötelékét megereszteni kelle, s már-már szuszogását is felejtette; de most a szomszéd asztalon, egy vendég eleibe, czukros linczi tésztát tétetni látott, s azt magától megtagadnia nem állott hatalmában. Nyüzsgött, pityergett; a mamának, mint rendesen, megesett bábja kinján szive, csengetett poharán, s az elöttoppant pinczérnél megrendelte a csemegét. Mindjárt! biztatá ez, de a pinczerek „mindjárt”ja, tudjuk, határos a görög kalendákkal.

Perczek, negyedek teltek el, s a linczi nem érkezett. Szeraphinka kiállhatlanul türelmetlen lön; mamája még kiállhatlanabbul pöfögő. Tehát Polinnak lótnia kelle. Járt kelt az istenadta, pinczértől részlet-szelő gazdasszonyhoz, ettől magához a gazdához, szobából konyhába, konyhából szobába, mind hiában! Száraz „mindjárt”-tal tért ő is vissza; a futosó, s hol egymásba, hol sűrű vendégbe ütköző pinczerek, e szócskán kívül nem értek egyébre. Egy negyed-órai ujjab várás után, már-már kitörőben voltak az ingerült kedélyek asztalomnál, a mint én, szegény Polint féltve, ültömből felugorva átvevém a pinczér szerepét, s némi ismeretségben lévén a vendéglővel, meghozám az esdeklett esemegét. Polintól szives mosoly, a nénétől köszönő fejbiccentés, valának sziveskedésem jutalmi. De ha azt véltem, hogy udvarisággal megmentem Polint, abban ugyan nagyon csalatkoztam.

— Lám! szóla a néne hegyzett hangon, csak ügyesség, életrevalóság kell a dologhoz s itt terem a megrendelés. De a kisasszony csak ámolyog, nem meri kinyitni szácskáját!

— Ó nénike, dehog nem! ugy rimánkodtam —

— Parancsolni kell, nem rimánkodni és szidni, mint a kártevő ebet, ha nem használ a parancs! ez az urias tón; világszerte a pénz-kiadó az úr!

Én mentém a lyánkát mint lehete, a sok vendéggel, az aránylag kevés étellel, pinczerek elégtelenségével, s végre menykő-háritóul, hogy mások felé vezessem a néne kikeléseit, a rosztól szolgálattal, pinczerek ügyetlenségével, sat. és örömmel sejtém, hogy tett szolgálatocskám, némi kegyecskéjébe juttatott a nénikének, ki feledve Polin ügyetlenségét, beszélgetésbe volt kegyes ereszkedni velem.

— Már annyi igaz, mondá s kissé hátrább szegzé nyakát, hogy a vendégelési politikát, tactikát, mechanikát és practikát, nem a pestbudai mulatók vendéglői találták föl. Mily uriatlanság csak itt is mindenfelé! csak a pórnépre van számítva minden, a noblé rendekre semmi. Kaphatni é, kérem, nálók: strasburgi pástétomot, tyróli kappant, fázánt, foglyot, császár-madarat, fogast vagy ausztrigát, s több efféle ránk számítandó étkeket? Nem! hanem tegnap főtt, ma már megsütött fejr-ese-rostélyos vagy sertés-pecsenyét, túrós és száraz laskát és ugynevezett úri csemegéül, egy hetes linczi tortát. És mily kiszolgálás

ez! Ezek az emberek, uram, nem birnak különbséget tenni vendég és vendég közt! Pozsonyban — mert ott van lakásom — más rendet tartunk. És most végig kelle hallgatnom dicsekvéseit: mily otthonos, mily parancsos és rendtartó ő az Auban, Milauban, a malmoknál s egyéb mulatóiban Pozsonynak, s mily pontos kiszolgálásokhoz szokott ő mindezekben! Ismernek, ugymond, s tudják mi illeti az embert. Isten őrizz, hogy engem ott így várakoztatnának! volna mit hallgatnia a pinczérnek!

No, ebből volt szerencsém egy kis mutatványhoz! — És sokáig szerencsétlenti még nagysád vidéküinket becses mulatásával? — Holnapután visszaindulok. — Sohaj szállott fel keblemből; tán sohasem látni többé a kedves lyánkát, bús gondolat volt nekem, ki előre rózsás reményeket ápoltam új ismeretségem szövődései iránt.

Szeraphinka, miután nem vala többé min nyammognia, feszengett, kászóldott; mi jeladás volt mamájának s utána nekünk is, az asztal feloszlatására. Rövid séta-bolyongás után, minthogy komorodni és hívesedni kezdte az idő, bevonultunk a tágas étterembe, hol három hidegkúti sváb nyeggetett iszonyatos muzsikát. Keringett rajta, ételtől, italtól hevülten, dühösen a népség, mintha torontál-pók csípte volna meg. Fölkértem Polint egy fordulatra én is, ki nénére pillantva s attól nem tiltatva, látszatos öröm-vágygyal nyújtotta szép kezét nekem. Kéjesen lebegtünk a táncz-sorban; mert a lyánka ügyesebben tánczolt mint gyanítám, magának pedig, tudjátok, a táncz szenvedélyes művészetem.

— Lehet é reményem, Polin kisasszonyt többször láthatnom, s folytatnom e kedves ismeretséget? kérdém megálláskor súgva a lyánkát.

— A szerencse enyém lenne, felele ő szinte halkkal; de még nincs elhatározva: követendém é nagynénémet Pozsonyba, vagy itt fogok maradni?

— Ó itt, ó itt, kedves angyal! súgám hévvel s gyöngé kézzszorítást merék. Nem voná vissza kezét.

— Majd meglássuk! felele gyöngé pirulással és némi zavarodással. — A tarantulás tánczosok, jobbra, balra, oldalba lökdösének bennünket, s leülni kénytetének, ha nyilalást vagy sérülést kapni nem akaránk.

— Majd folytatjuk a tánczot, mondám, hadd gyérüljön a nép.

— Ha terhére nem esik önnek ügyetlenségem, felelé a lyánka s leüle Szeraphinka mellé, ki egy szegletben gubbaszkodott, mint roszul tömetett liba. Meghiúsította ez minden szép kilátásomat. A gyöngé czinege-alkotású és görvélyes Szeraphinka, nem birta meg a déli gyomor-terhelést, feje fájt, gyomra fájt, melege volt, hidege volt, arcza elsápadt, mint a krétaföld. A néne erre magánkívül volt, megeresztette furioso lamentóját, crescendo a szerint, a mint a lyánka többekről és nagyobbakról panaszkodék, vagy nyöszörgését hangosabban, siralmasabban nyilvánítá.

Nagy boszúságomra ki kelle a lyánkával szabadra mennie Polinnak, s nem jöve ez többé a terembe vissza. Mint később bokor mellől kikémlelém, ott ült

Szeraphin jobb oldalánál a búsongó mama, baljánál pedig Polin, a mai napnak, úgy látszik előtte ritka öröm-éledeletescskéjét is elszalasztott Polin, szelid, minden durcza nélküli megadással, dörgölgetve a beteg lyánkát, és biztatgatva a nagynénét, ki viszont hálaul nem mulasztá el ez alkalommal is, Polint okozni a lyánka betegségeért, ugymint a ki a csinos ifjúra andalodtaiban, — az én valék. — nem eléggé ügyelt a szegény lakmározó gyermekre.

— Nénikém, az az ifjú úr oly igen szives volt, mondá Polin, a mellére tűzött rózsát illegetve, tán hogy kis zavarodását palástolhassa; lám Szeraphinkának is — Linczi téstát hozott, ugy é? mely miatt most görnyedez a szegény lélek!

— Tán értem, vagy Szeraphinkáért tevé, ugy é?

— Meg biz' az kettőjökért is nénike, kérlelé Polin, mert annak a szeméből is csupa jóság néz ki!

Mi tartóztatott barátim, hogy rejtekemből ki nem rohantam, a lyánkát szivemhez nem szorítottam, a nagynénét meg nem fojtottam? magam sem tudom: tán Polint féltettem és uj ismeretségem örökrei becsukódását; mert bizony hajlandó voltam, kéjemben és mérgemben mindkettőre.

Azonban a láthatár mindinkább komorodott a hegyek fölött, korom-sötét fellegek verték össze magokat, sűrű villámok cikáztak ki közölök, s dörgések és egymást váltogató csattanások, borzasztóan visszhangoztatva a hegyek közt, rémitettek minden élet. Riadva gomolygott le a nép a hegyekből, keresve fuvar-t s jókori menekülést a közelgő terhes vihar elől. Szerencsés volt, ki korán hagyá intetni magát; az elkéstek haza-útnak eredve, veszélynek rohantak elébe.

Fülríadt a néne is, felkölté szunnyadni kezdett gyermekét, ki gyengülten alig bira megállni lábán, kézen fogák ezt Polinnal kétfelől, s leindulának a hegyoldalból. Remegésében a nénének, kedves jelenet valék neki, kinek szemközt ejtém kiléptemet. A vihar szele már zúgni kezdett.

— Ó kedves úr! szóla hozzám szorongva Polin, mit vél: mi tevék legytünk? maradjunk é, vagy induljunk?

Én az elsőt tanácslám, s Polin véleményemen volt, de a néne ellenkezőn. Ott lent, ugymond, megrendelt fuvarja várja, az jó borraivalóért majdan jókor beszállítja a vihar elől; itt sok a csöcselék, semmi hely, semmi kényelem, beteg gyermekének semmi ápolás, sat. Makács női szeszély ellenében nem léteznek győző okok. Nem használtak az én és Polin előterjesztéseink is, s engednünk kelle már csak azért is, hogy drága időt ne veszítsünk; mert már oly nagy cseppek kezdtek hullani arczainkra; hogy miként Sülyei barátunk szokta mondani, homoeopathice egész fürdőt lehetett volna egy-egy cseppből diluálni.

— Menjünk hát, isten hírével! mondám, s indultunk.

— Ó kedves úr, esenge a néne, kérjük: legyen kísérőnk a kocsiüg!

— Ne hagyjon el bennünket, esdekle Polin is, karomra téve kezét és oly

bizalom-teljes pillantással kísérve esdeklését, milyennel tán magát a vihart is megállithatta volna dülésában.

— Igen kisasszonykám! kiáltám némi büszke hősiséggel; őriük leszek mindaddig, míg biztosságban nem tudom önöket! Mentünk vagyis inkább rohantunk volna, ha Szeraphinkát lábai birják; de hol vele bajlódván, hol a nagynéne után kénytelenítettvén várni, ki egy rozzant esernyővel, mit kedvező időben Polin terhéül hozott volt el, vesződött — csak kínosan haladhatánk előre.

Le értünk mégis a Laszlóvszky-majorhoz. Kocsiknak nem volt sem híre sem pora! Zsúfolva hemzsegett a nép, ereszek, minden legkisebb fedél, kapualj, folyosók és lombozatok alatt, szorongva mint heringek a hordóban; öregje aggodalmakban merengve, fiatalabbja dévajkodásban keresve enyhet. Az uracsok s más ifjak, vihart vitézül kiálló hősködésben tetszetek magoknak, s a lyánkák sem látszottak épen elégületleneknek a vesződés ezen kalandjával, előre izelve azon gyönyört, melyet annak majd otthon, mamák, nénék, barátnék előtti elbeszéléseiből s nagyításokkal, toldásokkal, fölkiáltásokkal és remegési tolmácsolatokkal leendő fölőrnirozásaiából élvezendők lesznek.

Egy barátom segítségével, ki igen otthonos volt a majorban; mert elhalt askóros neje, egy pár nyáron át lakta azt, szerencsés valék, eresz alatti állást vivhatni ki a család számára. Mintegy órai zápor-omlás után, békülni látszott a vihar, megszűnt az eső, sőt keleten derű-folt is mutatkozott, s most egyszerre minden egyes család vagy szövetkezett társaság tanácskozmányt tartott: induljon é vagy maradjon? Hogy a tanácskozmányi ellenvetésekben, az új czipők, kalapok, fodros és fodratlan csinos köntösök, a kendők és keztyűk minden fajai, mik a beállandó gyaloglásokban, sár, szélzúdulatok és még nem épen valószínűtlen több eső miatt, nyilvános veszélyeknek valának elejökbe menendők, fő-fő szerepet játszottak, gondolhatjátok. Innen, noha jócskán meggyérült a magokat elszánt indulókkal menhelyünk, számos csoport maradt mégis a majorban hátra, vagy bevárandó az idő teljes kiderültét s érkezendő kocsikat, vagy bivouacban töltendő az éjt, miként lehet.

A nagynénet újra megszállta a menőke. — Legrosszabb esetben, mondá, elvergődünk Buda széleig, hol mégis kényelmesb éji szállást nyerhetünk, mint itt a pórnép között. Nem használtak jobb ellenokaink s a néne indult az indulókkal. Polin egy bús kérelmes pillantatot vetett rám, melyel a halál nyílt tor-kába is behirt volna hajtani.

— Menjünk hát, quo fata ferent! gondolám magamban; megfogánk Polinnal kétfelől Szeraphinka kezét, s gázolánk, pocsolánk előre, mint lehete. Alig haladhattunk egy pár száz ölet, a mint a fellegek újra oly komor sűrűsége vették össze fölöttünk magokat, hogy a nappal beesteledettnek tetszék s egymást és az utat teljesen, csak a nyilazó villámok fényénél vehetők ki. Az égiháború rémitő volt; láttunkra csapkodtak le, jobbra balra a meny nyilai, mikre szemünk fénye elveszett, fülünk hallása bedugult.

Elszorult lélekzete kis caravánomnak, a néne sűrűn hányta magára a keresztet s imát remegve mozgottak ajkai. Szeraphinkát nem birták többé lábai, Polin fogta ölébe őt, ki noha maga is biztalanul lépegetett előre, semmikép nem engedte nekem e szolgálatot által; én szükségben segítő mindenés valék, hol amaz mutatkozott; de gondolhatjátok, hogy Polin körül, ki a köz-inségben bizalmasabban simult karomhoz, legtöbb segítni-valót leltem; mi fölvelt terhe után nem is lehete valószínűtlen a néne előtt. Most egyes szélzúdulat jelenté a vihar megérkeztét. Megeredt a zápor, mintha öntötték volna.

— Térjünk vissza nagysád! kiáltám s előttünk esett egy-pár sikoltás, nyomatékot ada tanácsomnak. Ráállott a néne, de már későn. Pár percz alatt borzasztó felhőszakadássá súlyosodott a vihar, diónyi pattogó jéggel vegyes záporömlés, hőmpölygő áradatok s közben-közben szélzúdulatok, csaknem lehetlenné tévék már a helyből-mozdulhatást. Helyzetünk valóban hajmeresztő vala; mert utunknak épen legveszélyesebb tájára jutottunk volt, egy szorosabb menedékes helyre, hol alattunk szakadékos mély árok tátongott, s így a dühösen lezúgó áradatok hajjai elől menekülnünk, vagy sodró erejüket a gyöngé nőkkel kiállnunk, nem volt könnyű dolog.

Az ár csaknem térdeinket verdeste már, s minden perczben az árokbai lesodortatástól kelle remegnünk. A nagynéne ijedt zavarában esernyőjét forgatta, Polin a sikoltozó Szeraphinkát szorongatta, remegve biztatásait, mik nélkül maga is szűkölködött; magam pedig, hogy segítsek, mint lehete, a tetétől talpig átázottakon, leöltém felső kabátomat, újait Polin nyaka körül összekötém, s szétterítém az ő és néne vállaikon.

— Jézus Mária! sikolta egyszerre Polin, leereszté öléből Szeraphinkát s utána erede a nagynénének, kit egy esernyőjébe akadt szélzúdulat lekaptott lábáról, s az ár egyenest a mély ároknak hajtott. Ruháját kapta meg Polin közel az árok-szélhez, én pedig Polint ragadám meg derekon s lábra rántám mindkettőjüket. De azalatt a magára hagyott Szeraphinkát, lesodrotta lábáról az omló áradat, s kétségtelenül vagy lesodorja a mélységbe, vagy megfulasztja még itt fenn, ha szerencsésen egy árok-karónak vetve lábamat, még jókor ki nem kapom a veszélyből.

Baj nélkül, noha iszappal mintegy betapasztva, adám meg ájulozó anyjának és reszkető Polinnak a lyánkát; de magam jó utat kívánhattam kalapomnak, melyet szél é vagy lyánka utáni hajlásom, lekaptak fejemről s a habok elhőmpölyögtettek. Hirtelen bekötém zsebkendőmmel fejemet, kérém nőimet, fognák össze szorosan egymáshoz nyomulva kezeiket és az enyémet, s nem kis erő-megfeszítéssel felvonszolám őket az oldalba, az ott elnyuló eleven sövény mögé. Itt legelőbb is a kis Szeraphint kötözém ruha-szalaggal és kendővel, a sövény egy-pár izmosabb fiatalosához; magunk pedig a sövény tövében fogtunk ülést, mindegyikünk egy-egy vaskosabb fűcskába fogódván egyik kezével. Mindnyájan telhetően kis duódeczbe zsugorítottuk össze magunkat, hogy a zápor

minél kisebb terjedelmet moshasson rajtunk. Órákig valánk így szabad martaléki a viharak, mely ellen csaknem egyedül kabátom vala a nők védelmé; mert a néne esernyője is, elsiklása közben, kalapomnak szegődék uti társaul. Csupán olykori biztatgatásaim és észrevételeim szakaszták félbe csendünket, mikre egyedül Polin felelt; mert Szeraphinka, mamája ölbe hajtva fejét, úgy látszott, elszenderedett, s a néne átallott mozdulni vagy szólni, nehogy helyzetünk kellemtlen valójára ébreszsze föl a gyermeket.

— Mily gyarló az élet! szólék halk hangon Polinhoz, hogy mi örömét sem élvezhetjük zavartalanul és pohár-kiürítésig!

— Azt hiszem, felele a lyánka, a változás kölcsönös lévén örömben és bánatban, kiegyenlíti az élet magát; különben hová lenne a remény, fő jótévője az emberiségnek?

— Meglepett a lyánka ezen rövid, de helyes megjegyzése, mely nem mindennapi műveltséget árult el, s más több ilyes jelenségekkel együtt, mindinkább talányná tevél előttem Polin állapotát; de egyszersmind sokszorosan érdekesebbé személyét.

Helyzetünk nem vala irigyelendő. Alúlról, felülről felázva, a nedves hidegben fogaink vaczogtak s kínos nyugtalansággal lestünk minden derű-foltocskát, mely később az itt-ott szakadozni kezdő fellegek közül remény-teljesen biztatgatott. És mégis barátim, az inség ezen óráinak kéjei, mikben, testem sanyarai közt, lelkem merengett, örökre felejthetlenné lesznek előttem! Szeraphin, Polin és néne közt üle, s én Polin szomszédságában. A remegés, köz inségünk és hála, mert önkénytesen, jobb tanácsom ellenére osztottam azt meg velők — lefoszlattott a lyánka szívéről, női tartózkodásáról minden idegenkedést; simuló bizalmasságával, családja barátjának, maga testvérének avatott engemet; nem vonakodott, midőn karomat derekán átöltém, s szívét szívemen dobogni érzém, mely érzém, örökre övé vala.

— Ő vagy senki! gondolám magamban, legyen bármi sorsú és állapotú! mi gondom erre? adott a sors nekem eleget!

— Ily szilárd határozatom mellett, érdemesnek sem tartottam kémlelődni nálok: kik, mik legyenek? s megvallom átallám is ezt; miután a néne, még dicsekvései közt sem lépett ki vele. Adomány — nemes — vagy cím-oklevéltől kérdezzük é, hogy szabad é. egymást szeretnünk, birnunk? Én becsületes úmárnak vagyok a fia, s Polint — némely egyes, műveltségre mutató szavait s tisztább nyelvét kivéve, miket azonban meglehetősen paralyzált a néne sokban kitörő uriatlansága — épen nem gyanítám a közép-rend fölött születettnek.

Végre, alig egy órával éjjél előtt szünni kezdett a vihar, ritkulni a fellegek, a meny csak távolban dörgött még, dúló haragjának utóhangjaiban, az eső gyöngén, mindig gyöngébben lanyhállott, míg végre teljesen elállt és hűs szelölőnek engede tért. Távolból, velünk kiszendedett s most visszatérő bajtársak szavai hallatszottak, s mi is fölkeredénk, sietve visszatértünkkel, hogy meg-

előzhessük őket az elhagyott majorban, nehogy elfoglalják előttünk a menhely legkisebb zugát is, mire elsanyart nőimnek oly nagy szükségök volt. Ilyen az ember! önző minden mozdulatában, csak ott közlő felebarát, hol fölöslege van!

Beküzdük magunkat a majorba. Itt szint' azt az ellepettséget találtuk, mit elhagytunk volt, kivévén, hogy most ülve, guggolva és fekve, még több tért vett igénybe a tolúlt népség, mint akkor állva: miért is oly sűrűen lepett el minden száraz foltocskát, mint legyek az asztal mézes foltját. Mi valánk az első megtérők, kik a folyosón pislogott egy pár mécs világánál, tetétől talpig jobban beavatott köntöseinkkel, mint valaha szabó, köpeny-posztót beavathatott, iszapos lábbelinkkel, és fejér s színes öltönyeinkkel, miknek egykori színöket most gyanítani alig lehet, remegés- és hideg-sanyarta sáppadt arczainkkal, úgy mutattuk be magunkat, a hámulni felszökdösött bivouacnak, mint valódi nyomor és inség fia és leányai. S gondoljatók: kínált meg csak egy is egy talpalatnyi helyecskevel? vagy újságvágy miatt a szobákból kirohanók közül, ajánlott é valamelyik csak egy szegletecskét is? Távol legyen! rajtunk tartott szemléjük után, egy-pár szánakozó fölkiáltást hagyva számunkra hátra, visszacompolyogtak ismét elhagyott helyeikre; s mi dermedezve, kétség közt maradánk állva a folyosó szélén; mert belebb hatnunk nem lehet, határ-követ képezcván előttünk annyi fő, láb, test és podgyász.

Látván elhagyottságunkat s nőim kétségbeesését, kémlésnek eredtem; bebortorkáztam az épület- és udvar táját, és im — szerencsém épen Selmeczi barátom előtt vezetett el, ki látván a közelgő vihart, élt jókor a gyanú-pörrel, s boldogult neje egykori szobáját, mielőtt ilyesmi másnak eszében megfordult volna, ismerős gazdájától, éjjeli szállásul kibérlé magának. Egykor-máskor sok szivességet tettem ezen barátomnak, ki egyszersmind vér- és sziv-rokonom is vala, s most elbeszélvén neki helyzetünket, nem volt őt nehéz arra birnom, hogy szobáját nekünk árva jövevényeknek átengedje. Diadal zajával vezettem át a sanyart családot, melynek védlovagja levék.

Barátom a major-bérlő szobájában kapott egy zugocsikát. Az ő közbenjárása által kaptunk fát, gyertyát s némely apróbb szükségleteket, mik annál inkább égi-adományoknak tetszettek családom előtt, hogy annyi százan kénytelenítettének nélkülözni azokat. Nőim, jobb reményben s bár szűk-keves kényelemben üdülni kezdettek. Kiállott életveszély után, már maga a menekülés nyugtatása is kejes, mintegy visszaadottnak érezvén magát az ember az élet bájainak. S nagy ideje is vala már a nőknél a segélynek! mert az ázott köntös, a derű hívesebb szellőjében, meredezni kezdett testökön, s magok reszketni mint kocsonya.

De most láttatók volna Polinomat, ügyeskedéseiben a kényelmek tágitásaira és mindnyájunk kiszolgálására nézve! Néhány percz alatt lobogott a láng a kályha szájában, forrott nála a bor-leves, mely mindnyájunkat fölengesztele; majd magában a szoba kályhájában, ropogott a jótékony tűz, melynél a didergő

nők, azoknak nagykendőik, lábbelijeik és leölthető köntöseik s ezek közt az én víz-sár-iszap-avatott kabátom is, félkörben száríttatának. Kabátom azonban rám nézve ez éjjel még, nem létező vala; mert nőim egész éji kényelme, egy-pár szalma-zsákból álla; a néne, átfázás következtében görcsökben görnyedezett, Szeraphinka pedig majd a fuladásig köhögött.

Megosztanom nőimmal a szobát, nem volt lehető, minthogy a köntösök további szárításai, férfi-tanút nem igen szívelhetének meg. Így magam, a folyosó egyik zugára valék kárhozotva, a híves éjt egy szál-frakkban, kalaptalan fővel töltendő. Mozogtam föllálitott ór gyanánt az ajtó előtt, hogy didergésemet némileg megcsalhassam; de sétatérem oly szűk volt, mint egy velencei paripáé. Ébren volt körültem többnyire az elterült bivouac is, s kínom tetézésére, végig kelle éjen át hallgatnom mindazon keletlen sületlen élezkedéseket, mikkel az uracsok, szépjeiknek és nem szépjeiknek; álmatlan óráikat rövidítgették. Azonban nyílik ajtóm, Polin kilép a szobából s hozza számomra megszáritott nagykendőjét és — kalapját.

— A szükség nagy mester! sугá felém, és kivételeket szül. Vegye magára kedves úr, kérem, nagykendőmet, és fejére kalapomat; mindkettő jobb a semminél; sötét az éj, nem látja senki. Vigasztalhatlan lennék, ha miattunk megbetegednék.

Kaczagtam a bohós ötleten. — Tán még gusalyt is kapok, nem é? — Nem; de kabátjáért, a beteg kis lyán számára, még ez éjre esedeznem kell. Cseréljük meg ez egyszer köntöseinket kedves úr! — Nem bánom, szép Polin! mondtam, hévvel szorítván meg kezét, de egyszersmind szíveinket is!

Nem felelt a lyánka, lehajlott, tán hogy égő arcát ne láttassa, összeilleszteni rajtam a feladott kendőt, összetűzte azt, s most a kalap föltevéséhez látott.

— Nem kaptam feleletet szép Polin! mondtam esengő hangon s megfogám fejem körül édesen motozó kezét. Ujra nem felelt; de kezemen biztosan érezém a gyöngéd viszont-szorítást.

— Áll a csere! sугám fülébe, s ő mielőtt tovább nyilatkozhatánk, kisiklott előlem s be a szobába. Nem látám többé ez éjjel! A kályha pislogásánál, megpillantám a földön Polin rózsáját, melyet melléről kendő-tűzéskor ejtett ki. Mohón kaptam fel az ázott, roncsolt, és mégis édes drága ereklyét, azóta is egyedüli emlékemet tőle!

Magam maradtam torz öltözetemben, melyben maga édes anyám, ha élne, sem fogott volna ismerni fiára, az ajtó mögé kukorodtam, s édes ábrándokban élveztem azon kéjt, melyet a lyánka csere-köntöse árasztott el szívemen. Mintha a lezúgott vihar minden villanya járta volna meg azt, oly csodásan villanyozva érzém általa magamat. Sokáig hallám még Polin lábkopogását; mert majd a néne parancsolt melegített ruhát, majd Szeraphinka kívánt dörgöltetni. A jó Polinnak miattok annyi ideje sem maradt, hogy magán köntöseit megszikaszthassa, ta-

karóból pedig szinte miattunk egészen kifosztotta magát; miért is a hűlő kályha megett, egy széken, kínosan nyomorogta át az éjt! Szóljatok barátim, mit nem képes egykor áldozatul adni, szeretett férjeért egy ily nő, ki ily gyötrő szellemekért is, oly unatlanul áldozgatja föl, virító korának örömkéit? — Végre elcsendesedék a szoba, s köröttem a tanyák, és én báj-leplem alatt oly édesen aluvám egy-pár órácskát, mint soha nem, rúgonyos szőrzsákomon, selyem paplan alatt.

Korán reggel, csaknem az első kikerkezett sváb kocsi enyém lőn, előre busásan megfizetvén a teendő fuvart. Siettem korán érni lakainkba, hogy feldúlt vagy kuszált öltözeteinket és viharrendezte toilettünket, a bámész szemek elől elvonjam; hálát nyomék a major-bérlő markába, fölpackolám a sanyar- és félálom-mámoros családot a paraszt kocsiba, s hajtáték vele a város felé.

A reg, mintegy kárpótlásul a tegnapiért, kies volt. Svábunk beszélte s ti is olvashattátok a hirlapokban a tegnapi vihar dülását. Te magad Bencze irtad volt, ha csak szokás szerint el nem vetted a sulykot, hogy 1837-iki pünkösd másodnapján, a budai hegyek közt, nyolcz embert sodrott halálba a vihar árja, kocsikat forgatott föl. — Ugy van! közbevága Makra, hidakat szaggatott el, a menny nyila házakat hamvasztott el, s az okozott kár ezerekre rúg!

Az úton a néne, folytatám elbeszélésemet, sok szóval, Polin csak egy-pár pillantással, de mely többet, szebbet, jobbat szól amazoknál, s egész jövődőt tárt föl előttem, hálálkodtak nekem. — Ha Pozsonyba lenne egykor önnek útja, mondá a nagynéne, szerencsémnek fogom tartani, önt szegény házamnál elfogadhatni. Ön tudós? nem é? mert egy diák könyvet találtam kabátja zsebében.

— Nem nagysád, az nem vagyok.

— Azon örülök; mert tudós urak, a holt világ mellett, igen szokták melőzni az élőt, s aztán önben több ügyességet, módosságot is veszek észre, mint mikkel tudós urak bírhatnak! —

Prosit! tudós urak! gondolám magamban, csókoljatok kezét a nagynénénél; aligha jobb éveiben meg nem égette száját a tudós kása.

— Azért tudakoztam, veté utána a néne, mert nálam takaros könyvtárt fogna találni ön, mely nem hagyná unatkozni. Meghajtám magamat mind a bókért, mind a meghívásért, mely utóbbi, hihető, azon reményben történt, hogy sohasem veendem hasznát; mi nem épen ritka eset, hideg udvarias világunkban.

De én más határozatban levén, hogy véletlen vendég ne legyek, példázó-lódtam, hogy aligha végzendőm nem leend Pozsonyban, mely alkalommal el nem mulasztandom megtenni tiszteletemet.

— De reménylem, néhány napot szentelend még nagysád Pestnek? Szeraphinkára nézve igen ajánlatos fogna lenni a kinyugvás.

— Alkalmasint mulatok még miatta Pesten vagy egy hetet, mondá a néne.

— Elég az idvességre! gondolám örömmel magamban, mindennapi leszek addig szállásukon, ismeretségem a családdal mindinkább tágulni, sümulni, bizal-maskonni fog; egy hét alatt megtudhatjuk: kik, mik vagyunk? hol lakunk? mit érzünk? mit ohajtunk? tán még azt is: akarja-é isten, hogy holtig egy kenyeret együnk? sat. Én balgatag, e reményemben elhalasztám további kikémlésemet!

Alig leheténk fele-úton, a mint ügyetlen fuvarosunk, ugy bezökkentette egy iszapos kátyúba szekerét, hogy két gebe lova, sűrű ostor segélyével sem bírta azt abból kimozdítani. Le kelle a térdig érő sárban szállnom s emelni segítnem a fuvarosnak. Épen felülni készülék ismét, a mint egy bérkocsis bukdácsol szemközt velünk, s hozzánk érvén, föl ismerem a kocsiban anyám testvérét, a test-ápoló Ipolyit.

— Hová bátyám? kiáltám neki.

— Hó, megállj! kiálta ő kocsisának s leszálla. Te vagy öcsém? kérdé örömríadva, s bekötött fejemen, iszap-mázos köntösömön jártatá szemeit. Tán csak nem törted be fejedet, hogy bekötve látom? fölfordultatok? — Megnyugtátam.

— Kerestelek szállásodon, mondá; jól adta isten, hogy találkoznak. Nöm, a nénéd, két gyermekemmel, szinte a hegyekbe kocsizott ki tegnap. Halálos szorongásban vagyok miattok; kiküldött kémeimet vissza sem birtam várni, magam indultam ki keresésökre. Jöjj velem, kedves öcsém! te könnyebb legény vagy, jobban megbírod a járást.

— Édes bátyám, mondám vontatva, egy kis dolgom —

— Kőbe! szép öcsém! szóla türelmetlen hevenynyel a bátya, nénéd életveszélye, anyád testvérének pedig e halálos nyugtalansága, nem kis, hanem nagy dolgok, s ugy hiszem egy jó rokonra nézve mindennél előbbvalók. Kikkel vagy?

— Nem ismerem, mondám közönyös hangon.

— Nincs hát sem itt, sem otthon féltetni valód, mondá sietve s tola fel kocsijába. Alig engede időt, egy-pár búcsuszónt mondanom nőimnek. Isten hozádót inték Polinnak is, s ő néma búsongással inte vissza. A nők a város felé, mi pedig vissza a hegyek felé hajtatánk, mindinkább s tán örökre távozva egymástól! Az úton keservesen panaszlá nagybátyám, mint remegteti őt a tegnapi vihar veszélye.

— Hidd el öcsém, mondá, a vaosora sem kellett, s ma reggel is ugy viték ki kávémat mint behozták; ez éjjel pedig be sem hunytam szememet! Ezen anyagi jelenségek, tudjátok, borzasztó felfordultságnak jelei nála; meg is látszott a jó pohoson, kényein tett zavarása ezen kínos intermezzónak; egészen kikelt formájából a jámbor. És nem vala miért! családja biztos nyugalomban tölté az éjt a „fáczánnál,“ honnan, okos volt nem mozdulni a vihar előtt. A szerencsés viszontlátás örömeiben megjött étvágát, kettőztetett adág reggelivel kárpótolta

most a bátya, s váltig kínálgatott magamat is; de most cserében az én étvágyam volt oda! Ő nem tudta a jó ember: mitől fosztott meg!

Siettem égő nyugtalansággal a városba vissza, bekalandoztam ott minden fogadót, még a furmányosok és tót szekerek csárdáit is a bel- és külvárosokban; egész héten sorbavettem délben és este a vendéglőket, ha netán nőim valamelyikében étkeznének, jártam az utcákat, sétákat, mulatókat, színházat és mindenféle mutatványt, mikkel pénzt hordnak ki hazánkból; rendesen éjjel felé fe-
küdtem le, kalandozásaimtól oly fáradtan, mint kit összetörnek; mind hiában! nőimnek semmi nyomuk!

Emlékezhettek, hogy már két nyáron, egész hónapokat töltöttem Pozsonyban; csaknem házról házra járva s vallatva a házmestereket: nem tudnának é egy asszonyságról, kinek Szeraphinka nevű kis lyánya és Polin nevű rokona van? s leirtam mindegyikének nőimet, annyiszor, hogy végre mintegy állatmutató cicerone szó-pergéssel hadartam el leírásaimat. Jártam Pozsony számos mulatóit is, miknek pontos kiszolgálásaival annyira dicsekvék a néne. Mind hasztalan! süker nélkül tértem vissza Pestre. Azóta is barátim, noha, tudjátok, a fejcsüggesztés nem kenyerem, megvallom, folyvást ürt érzek szívemben.

— Tudod mit? mondá Makra, igtassunk egy felszélítást hírlapomba, a személyes leírásokkal együtt.

— Idézés vagy szokott rab-köröztetés alakjában gondolod? kérdém; mert név nélkül, igen olyforma szint fogna nyerni felszólításunk.

— És most szóljatok barátim, nem méltó é tisztelnünk a nőnemet, csak néhány ily példányért is közöle, mint Polin?

— Transeat, Gyula barátom! felelt Verebes, Polinod kedves kedélyes gyermek lehetett; de — azok a kedélyes lyánkák, kissé nagyon is hajlékonyak, mint a nádszál. Majd hét tél, hét nyár választaná meg a dolgot. Hátha még jobb rád nézve, hogy nyomot vesztettél?

— Vigyen a patvar egész skepticismussal együtt! kiáltám boszúsan; te látom, meg nem térsz soha!

— Barátom, sok való pör ment kezemen keresztül! szólta Verebes s kaczagott.

Még folytak köztünk a megjegyzések történetem fölött, és tervezések kutatásom folytatása iránt, a mint Ipolyi bátya közünkbe lépett.

— Megbocsáss öcsém, mondá, hogy szives meghívásodat házlakomádra el nem fogadhatám, magamnak is mára meghívott vendégeim voltak. — De mi pokoli láрма az az udvarodban? az ember, maga szavát sem értheti tőle! És mindnyájan csak most eszmélénk, hogy a bátya szinte a köhögésig erőtetni hangját, hogy megérthessük. Csengés-bongás, kopogás és zörömbölés, egybeolvadva oly iszonyú zajt okozának, hogy füleink csengtek belé.

— Mi ez? kérdém kimenőben, szemközt jövő házmesteremet, egy kiszolgált katonát.

— Alásan jelentem tens uram, felele ez, hogy a szomszéd házban rézmi-
ves, vagy mint nevezni szoktuk: kolompáros lakik, ki pöröly- és kalapács-üté-
seivel, egész nap majd beszaggatja füleinket.

— Tüzes főrgeteg! kiáltám, lángba borúlt arczczal, annak szomszédságom-
ból pusztúlnia kell!

— Az bajosan fog menni, öcsém! mondá főt kázva Ipolyi, az öreg Szívos,
tudtomra is, körül-belül harmicz év óta kalapál azon házban s nem rosszúl áll.

— Még is pusztúlnia kell! kiáltám ingerülten, ily cyclopsi fülszaggató
műhely, nem belvárosba való!

— De hát a külvárosiaknak vastagabb dobú fülök van, Gyulám?

— Hát menjen ki a Rákosra, vagy a hova tetszik: de mellőlem pusztúlnia
kell; hiszen így lakhatatlan a házam!

— No ebből szép pör lesz! kaczaga némi örvendéssel Verebes.

— Menydőrgős — elharapám mérgemet. Szép betegség! szép pör! ha
város ég: magasztos latvány! ti aestheticusai az emberi nyomornak, mondjátok
meg nekem: van szép halál is?

— A guta-ütést tartják annak, felele oktatólag Sülyei, mikor az élet-mű-
szerek ictu oculi megszűnnek munkálódni; némelyek a menykő-ütést is annak
tartják —

— Vigyen a manó szép halálaiddal! mik közöl az elsőt könnyen meg-
nyerné az ember köztetek! Nagy léptekkel járék nyugtalan hánykódásomban
fel s alá.

— Ne aggódjál Gyula öcsém, bízata Ipolyi, egy évnegyed alatt ugy meg-
szokod ezt a csörömpölést, mint a légy-dongást. A szomszédomban egy szabó
lakik, kinek oly zsörtölő lármás felesége van, hogy ha megereszti fortéjét,
Szívos uram pöröly-ütései hozzá képest pianissimók; lármájára még a fővő tyúk
is szökdel a fazékban: mégis szabó-szomszédom oly mosolygó arczczal és elége-
detten öltöget asztala mellett, mintha a bélécket, felesége lármájából, türe-
lem czérnájával kellene varrnia, s jobb étvágygyal eszik mint én — ez nagy szó
vala a bátyámtól. —

Szokás állatja az ember és idő a mestere! Megszok bajt, nyomort sőt
halált is. Lám mindnyájan tudjuk hogy meghalunk, azért jut-e ez valamelyi-
künknek eszébe? nem járjuk-e a bolondját, szinte a vég perczig? Igen; mert
megszoktuk az eszmét, s mindennap látjuk ablakunk alatt elsétálni a Szentmi-
hály lovát.

— Meg kell jegyezmem tisztelt olvasóim, olvasónőim számára, hogy nagy-
bátyám, teli gyomorral, jobb emésztés végett, szivesen szokott bölcsekedni, s
ekkor némileg epicureismusra hajlik, éhgyomorra rendszeren a komor stoát
veszi elő.

— Ugy, ugy, Gyula öcsém, egy év negyed alatt ugy megszokod est a

zajt; hogy ha Szivos uram elállítja kalapácsát, még magad izénsz által: pöröljön már!

— Soha bátyám! felelém bosszúsan; én olvasó, író ember vagyok, vendég-elfogadó és szenvedélyes zenész; lemondjak Szivos uram barátságáért mindezekről? hiszen házam így ezerekkel kevesebbet ér.

— Servitus, türelmi teher, barátom! mond Verebes; szemes legyen a vevő, szemesnek áll a világ és a törvény!

— Megbocsáss Verebes öcsém, megjegyzé bölcselkedő Ipolyi; ezek legmértánytalanabb törvénykezési clapantiáitok! Tehát eladónak szabad a tere a csalásra? s ki van mentve, mihelytt kötvény-aláírásra bírható a vevőt? s ezé az egész bűn-súly, csak azért, hogy hitt az emberekben s ezért kelletinél aggtalanabb volt?

Verebes nem örömet hagyott szenyinyet pályáján, melyet minden pályák fölibe szeretett emelni, vitába kapott Ipolyival, ki szinte nem örömet hagyta cserbe philosophiáját, s mint legidősebb köztünk némi jogot is tartott az utósó szóhoz, s így csakhamar oly lármás vita támadt közöttök, hogy mi hallók, Szivostól és két vitázától pokolilag ostromoltatott füleinket, újainkkal bedugni kénytelenítettünk. A vita mind addig tartott, s mint többnyire szokott, hol nem az igaznak kutatása, hanem a „nekem van igazam“ működik, eredménytelenül, míg Sülyei orvosi tekintélyvel meg nem inté a bátyát, hogy kimélje mellét; mert a vita heve és kolompáros ütése, annyira emelteték vele a hangot, hogy már-már köhögteni kezdé az erőtetés. Én azalatt sorba tettem kísérletet szobáimmal: melyikébe nem hatna el a kovácsolás? Nem menekülheték tőle sehoh, sőt olykori erősebb pörölyütések, szinte alapjában rengették meg házamat.

— Annak az embernek pusztúlnia kell, bár mi áron! kiáltám elhatározva, s barátim, különösen Verebes, buzogva ajánlák szolgálataikat. A két ház valaha egy birtokosé volt; később annak harmada eladatván, csak egy másfél ölnyi magas választó falat emeltek a két ház között; így házam, különösen emeletem, melyben lakám, szabad martalékul esék az eladott harmad csörtetésének.

— Kitérjük barátom az öreg Vulcánt, biztata Verebes, ha csupa menyköveket kovácsolgatna is ellenünk! csak bízd rám! Egyedül Sülyei kívánta hűteni ingerültségemet, s a lehetőségig békes eljárást javasolt. — Az öreg Szivos, ugymond, patienssem, s épen az, kiről az imént szólék.

— Ugy e? mondám, gúnyosan vontatva szavamat; a szép beteg, nem é?

— No könnyebbüljön ágya szalmája! mondá kaczagva Verebes.

— Nem barátom! szóla komolyan Sülyei, ezt ellenségemnek sem kívánom. A beteg kiméletet igényel; s ki tudja mennyit nem szenvedett egészséges korában az emberektől, üldözzék-e ezek még búcsuzó félbeni állapotában is? Szivos, aligha viszi sokáig!

— Jó, mondám kissé enyhülve, s megszorítám Sülyeimnek kezét; nem nyúlok addig köhöz, míg kenyérral dobálhatok. Megkísértem a békes kiegyen-

lítés eszközeit. Magam szólnék Szivossal; de félek heves természetemtől. Légy szíves, te menni hozzá által Sülyei barátom; meghatalmazlak, ha másként nem lehet, egy pár száz forinttal meg is tóldani kibérlendő szállását azon esetre, ha kijebb költözésre bírhatná magát.

Elfogúlt arczezal tért meg másnap Sülyei. — Barátom! ekként hozza választ zavarós akadozással, az öreg — e mellett beteg embernek — rögeszméi vannak, mikhez olykor gyermekes — makacssággal ragaszkodik; tudod — szokás a régihez — fázás a változástól —

— S a többi, s a többi! közbeszólék nyugtalanúl, egy szóval: nem hajol?

— Barátom Gyula, ne légy oly felpattanó; hiszen segíthetni a dolgon. Az öreg azt tanácsolá: választánád magadnak a tulsó félen álló szállást, mely távolabb fekszik műhelye lármájától.

— Dehogy? azt tanácsolá a bölcs Szivos? Most májusban vagyunk, még csak jakabkor mondhatok fel és szentmihálykor hurczolkodhatom által; addig megesz a méreg vagy megsiketülhetek.

Sülyei elővette minden engeszteléseit, s kiszedve füláncjait az öreg szavainak, olyformán adta elő a dolgot, mintha nem volna vesztve minden remény.

— Jó, mondám végre, még egyszer átküldöm hozzá Verebest.

— Ne barátom, esdekelt Sülyei, más szájával nem lakik jól az ember. Verebes petrificált ügyvéd, éles a nyelve, miként tigrisé, mikor nyalogat is. Menj által magad; becsületes és egyenes szívű az öreg, csakhogy kissé akaratos.

— Én pedig tüzes és türelmetlen. Nem, nem! Verebes menjen által! — Ugy is lett, Verebest küldtem nyakára az öreg Szivosnak; magam pedig nyugtalan várásban jártam fel s alá a szobámban.

Végre meghozá Verebes a választ, még azon tüzesen a tartott vitától. — Barátom! kiálta ez, egyet vágva kezével, az öreg kemény fejű, mint az ércz, melyből dolgozik; nagy feladat volna azt trepanirozni is. Azt mondja, hogy ő azon házban élte le életének javát, abból temette el atyját, abba vitte nejét, abban születtek gyermekei, abban is kíván meghalni. És ehhez neki, több mint harmincz éves birtokosnak több joga is van, mint neked tegnapinak. — Ugy de Szivos uram, mondám, az én principálom gavallér s nem néz egy pár száz forint szállásbér-pótlásra, ön pedig jól ki fogja adhatni mostani lakását. — Ugy e? tehát gavallér a jó úr? szóla gúnyosan; tán sok a kölcsön vett pénze? hogy megakarja vásárlani a szegény kézmives nyugalmát? Nagyon szeretem én azokat a jó gavallér urakat; számban az ízök! Nem uram, maradok, ha rám szakad is a ház! Most barátom, sisakos, paizsos ügyvédségemet vevém elő, s annyira sarkalám, rémitgetém az öreg cyclopsot, hogy a nőszemélyeknek, kik körülte voltak, rimányra emelődtek fel hozzám karjaik. Nem tágitottam, de nem az öreg is. — Tudom jogomat, mondá határozottan; vevő úrnak, mielőtt a kötvényt

aláírta, meg kelle vala ismerkednie előnyeivel, hátrányaival a háznak. Ő beka-
csintgathat emeletéről udvaromba, a mikor kéje tartja, én pedig viszont kala-
pálgatok neki által, nem kéjből, hanem hogy magam és családom ne éhezünk.
Punctum!

Miként Sülyei gondosan kiszedegeté az öreg Szivos szavainak fulánkjaít,
ugy gondosan kispékelé ezekkel amazokat Verebes; sőt arcz-kéz-kifejezésekkel
és hang-emeléssel, lejtéssel, hol bántó vala a szavakban, kettőztetett nyomaté-
kot is tuda adni azoknak. — Megkisértettük, mondá befejezésül, a palástoló
szereket, miknek nem nagy barátjok vagyok; most már lássunk a derék orvos-
láshoz, miben otthonosabb vagyok. Legelőbb is barátom Gyula, te az elvá-
lasztó közfalat emeltesd fel rögtön. Szivos szűk udvara most udvarodról kap világot,
ettől elesik; de ne gondolj vele, ha reggeltől estig, gyertya-világnál lesz is
kénytelen dolgoztatni Szivos; én pedig jobbán, balján és ellenében; egy folya-
modást íratok alá a ház-tulajdonosokkal és lakókkal, hogy tegyék ki város-szélre
a jámbort; mert nem csak kiállhatlan lármával, de tűz-veszélylyel is jár mes-
tersége. Tán az első megrohanások is sikerülni fognak.

Elmenvén tőlem Verebes, borúsán ültem pamlagomon, s epekedve jártat-
tam Szivos szavain eszemet. — Tehát nem szenvedheti a gavallérokat? No
ezekhez ugyan nem számítám magamat; de a mennyiben a dolgozó osztályok,
rendesen így neveznek, minden munka-kereset vagy hivatal nélkül élőt, többen
szinte azonositják ezt az ingyen-élővel, igen is azokhoz tartozám magam is.

— Legyen, mint akarja! dörmögém magamban; de a kölcsön vett pénz
hántorgatása, megvallom, bántott kissé. Magamon tapasztalám most, mit már
másoknál is sejték, hogy a magát jólbíró vagyonos, szükségén kívül szívesen
szerénykedik, s magát, hol jól ismerik állását, szegény legénynek, vagyonát
csékélységnek, falatkának nevezgeti; de ha vagyonosságát kétségbe hozod,
előbú a szeg a zsákból, s a gazdagság sértett hiúsága szintúgy fészkelődik,
dúlong, mint a sértett becsületé. Ekkor a gyarló ember, ki millióiból egy fillért
sem visz a más világra által, hátraszegzi előbb szerénykedett nyakát, és epés-
kedései, hanyakodásai s olykor kíméletlen kikelései által adja tudtára a világ-
nak, hogy ideiglenes birtokos létére is tart, sokat tart a vagyonra, szintannyit,
mintha magát tenné az a bel-embert! Adósa nem voltam senkinek, sőt itt-ott
tőkepenzecskéim is — mi szerénykedő vagyonosok szeretjük az ily kisebbitő
szavacskákat — állnak künn; még is bántott Szivos uram gyanúsítgatása, mi
egy új határozatra bíra.

— Makra Bencze lépett be hozzám, rejtélyes vigyorgással arczán, és egy
hírlapot tartva kezében. — Olvasd csak barátom, itt! mondá s én csodálattal e
szavakat olvasám: „Tegnapi napon tartotta a lelkes P** , minden jónak, szép-
nek, nagynak buzgó barátja, meghitt barátok körében, melyhez volt szerencséje
számíttatni e cikk írójának is, a maga ötvenezer pfton vett díszes és emeletes
házának lakomáját. A házi gazdának, ki nem sokára az angyali szépségű és

jóságú *** Polin kisasszonyt viendi új házába hitvesül, páratlan szivessége, egy jeles cigány banda, s válogatott ételek, italok, emelék a fesztelen mulatozást, mely egyik legelégedettebb napját alkotá vala meg az évnek Pest falai között, ha egy házi urunk szomszédságába becsempészett göthös kolompáros, tán régi fojtott ellenszenvből, oly pokoli lármát, csengést, bongást nem idéz cyclopsaival szűk udvarán elő, hogy a házlakomás társaság, siketülés veszélyében fülét dugni, a cigány banda pedig elnémulni kénytelenítetének. Nem használtak kérelmek, megintések; a ritka türelmű és nagylelkű P**, további ízetlenség kikerülése végett, tizenöt ezer pftot ígért meg a kolompáros rozszant viskójáért; s ki hitte volna! szép ajánlása, az öreg kolompáros makacsságán megtörött! Mint hallatszik, a város, tekintve a szomszédok nyugalmát és tűzelleni biztosságát is, eltéteti Vulcánt a belvárosból; mi illő és igazságos is!”

Ett a méreg. Ember! kiáltám, olvasásomat végezve, mi bútt beléd? hogy írhatád ezt közönségednek? mit érdeklí ezt házam és lakomája? Hiszen cikkedben majd egy szó sem igaz! Házam 42 nem 50 ezeren vétetett, zeném nem volt, a kolompáros nem csempészte be magát szomszédságomba, hanem én az övébe, ellenszenv nem volt köztünk soha, s csak annyit tudunk egymásról, mennyit egy túróczmegyei bakter a ménési hegymesterről! menyasszonyom nincs is — jó ég tudja: mellyik világ-részen van! — s te nőülésemet hirdeted! S aztán honnan vetted tizenöt ezer ftos házvételi szándékomat? honnan a város kitiltását?

— Barátom, felele kaczagva Makra, mindezek a czikk fölkészítéséhez tartoznak. Igaz, nem igaz, mit sem tesz; oly czikkeknél, mik nem nagy fontosságúak, kissé szabadabb kezűek vagyunk. És ha helyreigazítottunk, vagy jónak látjuk, visszavonjuk más czikkben az irottat; mi reánk nézve, főkép újdonság szűk termése idején, kettős haszon, két cikket nyervén papír-töltésül egy helyett.

— Szép gazdálkodás, mondhatom; szerencse, hogy nem minden collegád üzi ezt; különben inkább báró de Manxra vagy Szájás Péterre fizetnék elő, mint lapjaitokra; mert amazok legalább tudatják az emberrel, hogy hazudnak. De hogy még is legyen cikkedben valami igaz, kérlek: légy szíves átmenni Szivoshoz!, s ígérd meg neki nevemben házáért, a' 15 ezer ftot, egyszerre és azonnal kész-pénzben lefizetendőt; érted-e?

— Bizony nagylelkű ajánlás, Gyula barátom, mondá Makra.

— Nem épen, felelém; a ház ugyan földszinti, de jó alapú és anyagú; ezt biztosan tudom, mert egyszermind s egy kéz által épült az enyémmel.

Makra átment; én pedig igen tetszettem magamnak, hogy az öreg Szivossal tudathattam: miként pénzem van. Ó hiú az ember, még a legjobb is, mind a síríg!

Makra megjött, mint előre tudtam, tagadó válaszszal; de ezen demonstrációmmal, egy joggal többet nyerek, bőre körül járhatni az öregnek. Egy

nap alatt udvaromba hordaték minden anyagot, s másnap annyi napszámos hordta azt s annyi kőmives rakta közfalamat, hogy majd leverte munka-közben lábáról egymást.

Délután városi biztos kopogtatott be hozzám, előmbé tartá Szivos harmincz éves házvételi kötvényét, melyben eladó és vevő közt kölcsönösen kiköteték, hogy a közfal, másfélölnél magasabbra ne emeltethessék egyik fél által is, nehogy az a kisebb udvar világát elfogja. — És itt a városi tanács határozata is, mondá a biztos. Ebben a kötvény értelmében, a régi fal visszahelyezésére utasítottam. Ezen kötvény újra ismeretlen volt előttem, a fal alacsonyan hagyatását, csak hallgatag beleegyezésből eredettnek véltem. Tehát a délelőtt szép magasra emelkedett falat, a cyclops-legények nem kis mulatságára, délután le kelle szedetnem ismét, drága embereket fizetnem, udvaromon az építési anyagot alkalmatlanságú! összerakatnom, a nem kevés szemetet pedig kifuvároztatnom. Mindezek mellett, még érzékenyebben gyötrött, Szivosnak, ki ellen most, noha érzém nem teljes méltányossággal, némi keserűséget érzék keblemben, általam képzelt kár-öröme és diadala!

A kívül egyszer újat húzni és epét mozgatni kezdtünk, gyanúba vesszük annak legkisebb mozdulatát is, és ellenök rovásunkra rovogatjuk azt. Most ellenem intézettek képzeltem Szivos legényeinek minden pöröly- és kalapács-ütésüket, noha azok kikerülhetlenül mesterségéhez tartoztak, és most sokkal izmosabbaknak, bántóbbaknak tetszettek azok nekem. Ki nem állhattam házamnál tovább.

— Ki-szellőzöm a boszúból magamat! gondolám, s felrándulék, mint nyaranként szoktam, Pozsonyba, téged keresni fel angyali Polin! és szelid szellemnél feledni Szivost, pöröly-ütéseit, s az egész pör-fészek világot! Pozsonyban újra a régít jártam. Ugy ismerem már Pozsony minden zege-zugát, mint ürge a maga lyukait. Egy hónapig kalandoztam vidékén mindenfelé; de nyomukra nőimnek ismét nem akadtam sehol. Elkietlenedett kedélylyel tértem ismét Pestre vissza, sikertelen nyomozásból, élet-senyvesztő pörlekedésre. Ugy leltem mindent mint elhagytam volt, kivéve, hogy érkezésem napján történetesen csekélyebb volt Szivosnál a csörtetés; de annál kellemetlenebb pörzs-szalamia- és pöris-szag vert tőle hozzám által; mert a legények czíneztek és forrasztottak.

Verebes nem volt Pesten; egyik pöre végrehajtási eljárásában rándult ki Nógrádba; s így mire ment dolgomban? meg nem tudhatám. Másnap már hajnalban fölvert az iszonyatos csörömpölés, kopogás, pöröly- és kalapács-ütés, hogy nyoszolyám szinte rengett belé. Az eddigi zaj, aeolhárfa volt a maihoz képest. Szivos, mint Jónás házmesteremtől értém, egy szeszgyár számára, bálvány öblü üstöt vállalt, s most annak szélein, épen az izmos vas karikát boríták be legényei rézzel. Kipattantam ágyamból, s oly áldást mondtam felindulásomban Szivosra és egész mesterségére, hogyha az ég botor szavamra hallgat, azóta üstünk sincs, miben mosáshoz vizet melegítsünk.

— No öreg! kiáltám mérget fúva, ha te hajnali álmomat és nappalomat, viszont megborsolom én is éji nyugalmadat! Kimentem, megvettem egy trombitát és gyermek-dobot; s a mint az éji csend beállt, kiültem a folyosómra, épen a közfal fölébe, kezébe adám Jónásnak a dobot, hogy pörgesse, mint csak birja, magam pedig egész tüdőmből a trombitát fúttam, hol vadászkürt — hol induló — tempókat kísértve meg rajta. Kár-örömmel hallám előbb a cyclopsok morgását, majd a nyiló és becsapkodott ajtókat, járást, kelést; megbizonyosodtam a felől, hogy a szomszédháznál nem alszik senki. Ármányosan kiszámítva tettem boszantásimat, paúzákat ejtvén trombitám s dobom közé, hogy reményt költsek szomszédimban vég elhallgatásomhoz, s időt engedjek ujjabb-ujabb elszunnyadásukhoz, miből majdan ismét föl-fölriaszszam őket. Igazán az ember csaknem többször fele ellene, mint felebarátja egymásnak, s mily méltatlan, mily kiméletlen, ott hol önzés sarkalja!

Épen egyik szünetemet tartám, már jóval éjjél után szobámban, a mint kopogás esik ajtómon és csodálkozással ejtett „szabad!” kiáltásomra, egy nőszemély lép be ajtómon. Rávetém szememet, zajos káprázdo örömemben kiesék a trombita kezemből: Polin, angyali Polin! kiáltám s közelebb kapám a gyertyát, bizonyosodni kívánván: ha nem csalódom, nem álmodom é? Ön itt Pesten?

— Azóta nem is voltam másutt, felelé; bár tengereken túl volnék! Könyrezgett lesütött szemében.

— Hogyan kedves lyánka, ön szerencsétlen?

— Végtelenül! felelé kissé elfordulva; ily szörnyen csalatkozni önben, kit — itt elhallgata. — Polin, az istenért, fejtse ki rejtélyes szavait; én nem értem önt.

— Én az öreg beteg rézmíves lyánya vagyok, azé, kit ön oly kiszámított földözésekkel sir szélére juttatott. Rímánkodni jöttem által: kimélje meg ön a súlyos beteg végóráit.

— Az öreg Szívos leánya? kérdém s előttem állott bűneim egész sorozatja. Igen Polin, én voltam az az aggatódzó pimasz!

— A gavallérok, ugy é? nem igen tűrik kéjeik zavarását? ezt némi gyöngégúnynyal ejté a lyánka.

— Mit gavallérok? kiáltám kissé neheztelve az atya és leány szájaikból ismételt nevezetet — tímár mesterember fia vagyok, nem egyéb!

— Mesteremberé? szóla hevenyen s felém fordula a lyánka és derülni kezdé szép arcza. — Tehát nem lenézés okozta önnél a boszantásokat?

— Istenemre nem, Polin, hanem ifjui lobbanó vérem, s most ezen vérrel törölném le, ha lehetne. vétségemet. Kivált önt tudva az öreg leányának.

— Tehát emlékezik még rám? kérdé, köntösén motozva kezével, hogy fölnezní ne kényteleníttessék.

— Ha emlékezem é? Mindig és szünetlenül kedves lyánka! És most elbeszélém neki: mennyiszer s mint nyomoztam őket Pozsonyban, előmutatván ked-

ves ereklyémet a drága meiszeni medenczében, a hervadt rózsát. Ó mily kecses, mily bájoló egy ártatlan lyánka, meglepett szerelme zsenge kifakadásában! Szava, pillantása, egész lénye, enyémnek vallá őt.

— Majdnem hervadásra jutottam azóta, eme rózsám után magam is, mondá sohajtva a lyánka, s csakugyan vevém észre, hogy arca kissé meghalványodott, mi őt még egyszer oly érdekessé tevő. És most elbeszélé, hogy rögtöni elválásunk és nyomvesztésünk őt is nyugtalanítá, hogy Szeraphinka a keresztülfázás következtében, néhány napi betegeskedése után elhalt, hogy a nagynéne, egy professornak, kinek maga neveltetése és kiképeztetése minden gondját köszönheti, özvegye, egyetlen gyermeke halála után, csak holmijét rendezni mene föl Pozsonyba, s azóta folyvást Szívosnál, testvérenél lakik; hogy Szívos nyavalyája az utóbbi hetekben szemlátomást súlyosodott, hogy az éjjeli ápolások, nyugtalanság, aggály és bánat jó atyja körülményei fölött, őt magát is igen megsanyarták. Különösen ön ügyvédének engesztelhetlensége adta meg családknak a vég döfést! mondá; mert miután környékünk számos aláírásával ellátott folyamodványával a városnál nem boldogult, föllázította ellenünk hitelezőinket, hihetőleg, hogy ön kezére játszhassa házunkat, mi jó atyámat, a becsületére büszkét, nem azért, mintha hiányzanék nála a kielégíthetési vagyon, hanem hogy annyi készpénz nincs kezei közt s utána járnai tiltja betegsége, halálra epezti. Atyám egykor jól állt, miként munkás és takarékos míves állhat; de egy-pár úri gavallér, kik közül egyikének terjedelmes szesz-gyárát szerelte föl hitelben, másikának pedig, pártfogoltatás reményében adta ki pénzét, tetemes összegekkel rontották meg; ezeken kívül a mult árvízben, külvárosi háza is romba dőlt. Így a kölcsönözést jó atyám ki nem kerülheté.

Borzadással töltött el Verebes ezen szívtelensége. Megnyugtattám Polint, hogy ez nem vala rendelésem, sőt azt most hallom először. A hitelezők zaklatásain segíteni fogunk kedves lyánka, s mindenem, mondám, bünsúlyom érzetétől, szájalomtól és szerelemtől hevülve s megfogám kezét; most első gondunk legyen szegény bántott atyánkat ápolnunk s élesztelnünk jobbnak reményével; önnek pedig forró kérelmemre, tudom, nem könnyü teendője: bocsánatot esdekelnem ki tőle számomra, annyi méltatlanságimért. Tegye bizonyossá, kedves Polin, hogy jobb vő leendek, mint szomszéd voltam! A lyánka kételkedve pillantott föl hozzám: ha uracsi enyelgés é szavam, vagy komoly nyilatkozat? Hiszen áll majorbeli cserénk, Polin? kérdém; részemről ugyan még inkább mint valaha, botorságom még azon kötelességet is róván rám, hogy ön boldogítása által igyekezzem jóvá tenni hibámat.

Komolyak, szívből eredettek és határozottak valának szavaim; a lyánka zavarodtan fordult el, de kezemre újra megnyerém a vihari oly édes kézszorítást; szívéhez szorítám a lyánkát, s ajkára nyomám első völegényi csókomat. Ki egy-pár évig gyászolta szívében a vesztést, mint én, ki oly közel volt szelességével elveszteni újra a még meg sem találtat, mint én, menteni fogja türelmet-

len hevenet, melyel nem hűve nem bizva új szerencsémben, egy becses gyűrűt vonék föl Polinom újára, s újáról viszont egy arany karikát az enyémre. A lyánka, lepett zavarában feledé az ellenzést s hagyá békével megtennem a jegyváltást.

— Most már enyém vagy örökre, kedves lélek! kiáltám, s a lyánka kéjjel tölt pillantással tekintett majd rám, majd új gyűrűjére.

— Tréfa ez, vagy valóság? kedves úr? kérdé halkkal; s a mint eskümmel peccsélém előtte komoly elhatározásomat, egy-két gyöngye akadály-gördítés után, hajadoni szeméremmel ugyan, de kitörő szendeséggel nyilatkozték: miként a vihari kaland óta szíve enyém vala.

Kéjes nyilatkozatok, értesülések és tervezések közt folyt el még köztünk egy-pár óranegyed, s aztán elkisérém a lyánkát háza kapujaig, hol atyja kibé-kéltetése iránti kérelmemet megújítva váltunk el egymástól. Abban maradtunk, hogy addig ne tegyem Szívosnál látogatásomat, míg a makacs öreg irántam nem enyhül, minek is sikerültéről, — minthogy a rózsza köztünk már mintegy jelképpé avattatott — Polin egy ablakjában álló rózsza-bokorra kötendő fejez szalaggal adand jelt. —

Boldog ábrándozásimtól, olykori köhécslésemen kívül — mert a trombita kissé megviselte mellemet — csak a hajnali rövid álom lothatott néhány perczet. Reggel fészesen állott meg ajtómnál Jónás: alásan jelentem Tens uram, hogy lakóink mind fölmondani készülnek; azt mondják: nappal a kolompáros pörölye, éjjel Tens uram trombitája és dobja — ki nem állják!

Megveregettem Jónásom vállát: mondja meg Jónás a lakóknak, mondám derülten, hogy bocsánatot kérek tőlök a mult éji gonosz zenéért; tőlem ezentúl békével alhatnak, s úgy hiszem, rövid időn békében lesznek a kolompáros pörölyétől is! Megpödrte bajuszát Jónás s dévajul egyet vágott szemével; alkalmasint sejtette az ármányos, mert ő eresztette be és ki Polint a kapun, hogy Szívos szép leánya volt a béke olaj-ágas galambocskája.

Másnap egész nap nyitva állt ablakom s minduntalan ki-kihajlottam rajta. Láttam Polin ablakjában a rózsza-bokrot, de nem rajta a fejez szalagot. Csak következő napon délfelé lebegett ez azon.

Dobogóbb szívvel mentem által Szívoshoz, mint hajdan iskolai vizsgálataimra. Kopogtatásomra Polin nyitotta meg az ajtót, és szíves mosolyából, melyel fogadott, örömmel sejtém, hogy már alkalmasint rendén van a szénám. A csinos bútorzatú szobában, melyben csak azon nagy zselye-szék, miben a nagy-néne ült, mutatott némi fényűzésre, s melyből tisztaság és rend mosolygott minden zugból a belépő elébe, az öreg Szívos, hosszas nyavalyája által halálnak érlelten ágyban feküdt, fejénél asztalka állt, órával, gyógyszeres üvegekkel, dobosokkal, kanállal, pohárral rakodtan; lábánál a néne ült, mahagóni zselye-székében, pozsonyi egykori fénye egyik reliquiájában, melyből nyájasabb fejbiccentést intéze előmbe, mint vártam.

Köszöntésem után a beteghez léptem: Szívos úr! szólék hozzá illetődött hangon: megbocsáthatja é nekem méltatlankodásimat, miknek mentségére nem mondhatok egyebet, mint hogy szivemből bánom azokat?

— Már megemésztettem, felele szaggatott hangon; nekünk öregeknek, sokat kell ifjú uraknál rovatnunk a fiatal tüzes vérre; a súlyos beteg pedig, nem örömet visz neheztelést magával a sírba. Legyen kedves P** úr feledve köztünk minden! s ezzel kiaszott kezét nyújtá nekem, teljes kibékülése jeléül, mit én hevesen szorítottam szivemhez.

Feljajdult az öreg: lassan a beteg kézzel fiatal ember! kiálta elmosolyodva; az a fiatal tűz ragad mindent. Családom meggyőzött arról, folytatá szavait, hogy önnek szíve jó, és a legfőbb bánatom nem ön míve. E mellett ön a hegyekközti veszélyes viharban őrangyala volt családomnak. Fogadja ezért köszönetemet.

— O ez utóbbit, mondám, nem kívánom magamnak érdemül beszámíttatni! Miért tagadjam? egy kelő indulatnak bennem, a szeretetreméltó Polin kiaszony iránt — itt Polin kiaszonyt a szobából — legtöbb része volt tett szolgálatomban.

— Hallottam róla valamit, mondá kissé kétes mosolylyal az öreg; de nem tudom: ne kelljen é ezt is, az ifjú heves vér rovására rónom? Az oly mulatozási foglalkozású uracskáknak sok az üres idejük, az unalom megkörnyezi őket, változás után esengnek; a nő-személyek pedig — a néne felé pillantva — hamar készpénznek veszik a csak hitelre adott szót.

— Nem neheztelhettem, bár hajló voltam rá; mert nincs é legtöbb esetben igaza az öregnek? Nyugtatgattam őt, s minthogy már belejöttem a nyilatkozásba, kijelentém Polin iránti komoly elhatározásomat.

— Hiszen már gyűrűt is váltottak fiatalaink! kiperdité a néne.

— Ugy é? dörmögé az öreg, azt nem szeretem. Hajdan ilyesmi szülék hírével és egyezésével történt meg és bővebb ismeretség után. No, de menjen ez is az ifjú vér és nyargaló korszakunk rovására! Azonban nem fogjuk P** urat adott szaván; fenhagyjuk számára a visszaléphetést egész az oltárig. Ön feledé talán körülményeinket, miket igen is szolgálatos ügyvéde, meglehetősen kifürkészett. Ön közel áll ahhoz, hogy semmivel bíró leányt tegyen nejévé. Ez iránt is meleg ömlengéssel nyugtatám meg az aggodalmas öreget.

— Elegendem van nekem, mondám, s most kétszeresen áldom érte sorsomat!

— Atyját, az öreg P**t ismertem egykor, becsületes, vagyonos tímármestérember volt.

S én inkább öregbítettem mint fogyasztottam, rám maradt vagyonát, vágám közbe szavait.

— No, ismerkedjenek még bővebben; a mint istennek tetszik! szóla végre, szembetűnőleg könnyebbülve a beteg, s még egyszer nyújtá előmbe kezét, melyet most ovakodóbban szoríték szivemhez. Ezentúl lefoszlott köztem s a család

közt minden idegenség, család tagjaul tekintetém s tekintém magamat, és napok mulva csak hálásra jártam házamhoz vissza. Az öreg, kinél, mint később tudtam meg, a nőknek eleinte nem könnyű ostrom-rohamaik valának, s csak az vala szerencsém, hogy csillogó s nem kisbecsű jegygyűrűm, a noble nénét, buzgó pártolómnévá varázsolta, naponkint bizalmasabb lett irántam, s minthogy nyavalyáját sulyosodni érzé, egy reggel a mint átmentem, kijelenté ohajtását, hogy mielőtt behunyná szemét, örömet látna egyesülten bennünket.

— A nőknek, mondá, pártfogóra, vagyonságomnak pedig rendezőre van szükségök; önt jobb oldalairól ismertem ki, mint hittem. És így ha önnek tetszik, öné lehet Polinom, a mely nap akarja.

— Ez annyit tesz, mint halat vízbe fulasztani! kiáltám örvendve; az előteendők után láttam, s néhány nap mulva, haza, ugymint a szomszédságba vittem szép nőmet.

Makra Bencze felvult vele, hogy hirlapjában, jóslói tehetséggel megirta volt közönségének Polinnali egybekelésemet, mielőtt önmagam tudtam volna róla valamit; most való és költészet-modorában értesíté a közönséget, mily szép, gazdag testesült angyallal nőültem, s ha egy sorát jókor ki nem törölöm, előre hirdet még keresztelőt is.

Egyesített gonddal ápoltuk most a jó öreget, kivel egykor oly ellenségesen akasztottam össze; de nem sokáig ápolhattuk a jámbort; kimerült a halál ostromaiban végre Sülyeim tudománya, s az öreg elhunyt csöndesen, mint kifogyott olajú mécs.

A néne átköltözött hozzám, egy, micinknél csillogóbban bútorozott szobába; a rézmivesi lármás mesterség üzletét megszünttettem, a Szívos-féle tömeg gondjait pedig Verebesre bízam, ki csakugyan nőült a kibéccézett özvegygyel, s nejlében szerencsésen meg is nyerte a folytonos pör-praxist, míg nem végre való pörrel fejezte azt be. Ez most szint' azzal a hévvel és ármánynyal működött a tömeg kitisztázásában, mint működék egykor annak bebonyolításában, és szerencsés volt legalább a szomszédházat megmenteni számunkra.

E szerint a nénének későbbben ránk szállt vagyonait összevetve, épen nem mondhatom, hogy csak sima arczot hoztam házamhoz. Most a két ház egyesülten áll két emeletre nyulva fel, s én és Polinom, a boldog tulajdonos pár benne.

Székényemen áll a meiszeni medenczében most is a száraz rózsa; de a virító maga, épen mikor ezt írom, kisebb fiamat éteti péppel író-asztalomnál.

A réz-trombitát a nemzeti színház egyik trombitásának ajándékozám, ki némely unalmas symphóniákban, szint' azt a szolgálatot teszi vele a közönségnek, mit én a boldogult Szívosnak; a doboeskán pedig nagyobbik fiam ütögeti a takarodót.

Magam — hármás lóherémet ölelgetem, s boldog nyugalmamban — verseket írok! Nem az én hibám, hanem az övéké, hogy a világ mit sem tud rólok.

FÁY ANDRÁS.

H O Z Z Á . . .

El is jöttem, és ott is maradtam,
Legalább a lelkemet ott hagytam.
Csak a testem jött el lányka tőled
Lelkem most is mulatozik véled.

Leszállt az est, késő idő van már,
Ablakodon játszik a hold-sugár.
Száll lelkem is, mint a hold sugára,
Szép szemedre, lelked ablakára.

Hova gondolsz, hogy úgy el-elmerülsz?
Zongorádat fölnyitod s mellé ülsz.
Mit énekelsz? Tán tört lelkem dalát,
Melyhez a szót én tőlem tanulád?

Reszketnek a húrok kezéd alatt,
A mint rajtok könnyen végig szalad.
A lelkem is, lelkednek körében
Mint a húr, úgy reszket örömeiben.

Nézem nézem kék szemednek tükrét,
Mintha csendes, tiszta tóba néznék,
Lelkem mint egy szellő fut el rajta,
A tó tükrét hullámozásba hajtja.

Nem érzed é a szellő fuvalmát?
Nem hallod é panaszos fájdalmát?
És ha hallod: szeretőd lelkének
Sohajára nem indulnál é meg?

Vagy mit mondok ? Szived másra gondolt ?
 Tán lelkednek ragyogóbb álma volt ?
 Fényes csillag nézett le a tóra,
 A csendes tó álmadozott róla. . . .

Pilláidra csendes álom szállott,
 Be szeretném elverni ez álmot.
 Félek, hátha álmodó lelkednek
 Távol levő kedvesed jelent meg.

Mégse, mégse zavarlak, verlek föl,
 Álmodj akár távol kedveseddel.
 Csakhogy ne üzd lelkemet el innen,
 Engedd meg, hogy fölötted lebegjen.

S hátha rólam álmodnál kis angyal
 Titkos vágygyal, édes fájdalommal:
 Boldog lennék, mert észre venné azt,
 Lelkem a mely álmaidon virraszt.

SZÁSZ KÁROLY.

S I R K Ö V E K R E.

I. LEÁNYOMÉN.

Isten adá, ő vette is el! — Sirjába szülői
 Sebhedt szívvel, de — nem zugolódva tevék.

II. ÖZVEGYANYA EGYETLEN LEÁNYAÉN.

Életed oltár volt, melynél azt kérte anyád, hogy
 Nála maradj és légy őszkora angyala itt;
 Sírod is oltár, a melynél azt kéri anyád, hogy
 Közzád jusson s légy menyeci angyala ott.

III. EGY ANYÁÉN.

Férj- s magzat- s z e r e l e m védték a g y ö t r e l e m ellen
 Mely hosszan szögezé ágyhoz az angyali nőt.
 Győze emez s bár a k í n-ágy lett síri n y u g-ágygyá,
 A vesztés szerelem könnyesen állja körül.

IV. EGY LEÁNYÉN.

A hű lányt, — noha itt szerető testvérek ölelték
 Atyja halála után, sírba temette a kín:
 Itt testvéreitől siratottan sírva szakadt el.
 Atyja szívére pedig ott mosolyogva borúlt.

V. DERÉK ASSZONYÉN.

Jó anya, példás nő, tündöklő dísze nemének,
 Hat magzat, hű férj vallja s a köz-szeretet.
 Szent hely ez ó vándor! szent helylyé könnyek avatták,
 Melyeket a részvét hinte zokogva reá.
 Félre a gyászszal! E holt méltóbb diadalmi zenére;
 Mert az öröklétet vívta ki tetteivel.

SZÉKÁCS JÓZSEF.

PATÓCSI ZSÓFIA.

(Történeti vázlat. *)

Patócsi Zsófia, a gazdag Patócsi Ferencz békes-gyulai kapitánynak leánya volt.

A háborgós időszak, melyben Zsófia élt, — Martinuzi által üldözött atyjának viszontagságai, melyekben Zsófia szintén részesült, — szóval, hazánk akkori gyászos körülményei e gyöngéd keblű hölgy lelkére is azon edző hatással valának, melynek következtében később oly meglepő hősiesség jellemet tanúsított:

A balszerencse hullámai között a gyáva elmerül, míg a bátornak ereje növekszik; s mint az asbest, mely a lángok közül tisztultan válik ki: aként az erős jellem veszélyek által csak határozottabbá, s nemesebbé változik. . . .

Patócsi Zsófia lelkületére is ily hatással voltak a veszélyek, melyek őt oly korán ostromolák.

Zsófiának férje pelsőczyi Bebek György, gömörmezei főispán volt. Egy bátor, harc- s kalandvággyairól ismeretes férfiú, ki miután 1554-ben Fülek várának a török kézbe jutása által ezen birtokától elesett, oligarchai féltelenségeit és hatalmaskodásait annyira üzte, hogy az 1556-ki országgyűlés által atyjával Bebek Ferenczcel együtt száműzetett.

A száműzés Bebeket meg nem rettenté, sőt ezután Erdélybe vonult atyjának birtokai is kezébe jutván, oly hatalmas, és félelmes szerepet kezdett az országban játszani, miszerint Ferdinand, hogy maga iránt lekötélje, és megnyerje, őt száműzése daczára még adományokkal tetézte.

Ily férfiúnak volt neje Patócsi Zsófia. . .

1560-ban Verancz Antal egri püspök, — kinek tized jövedelmeit Bebek rendesen elfoglalta — egy panaszlevelében a királynál azzal gyanusitá Bebeket,

*) Kútfők: Istvánfi Hist. R. Hung. 1758-ki kiadás. 258, 259, 280, 305, 306, 307. lap. Budai Fer. Hist. lex, I. k. 320—336. — II. k. 36, s köv. — III. k. 53—55. — Forgács: Hist. 501 lap stb. — Lehoczky Stemmat. II. 46. 172. 293. stb. N. I.

miszerint ez a budai és füleki törökökkel czimborál; — pedig Bebek György a füleki bég Haszán ellen régtől forralta boszuját.

Az 1562-ki év erre kedvező alkalmat látszott nyújtani. Egy ravasz, hitehagyott ozman azt igérte Bebeknek, miszerint Haszánt kezébe keritendi, valólag azonban épen Bebeket ügyekezett Haszán kezébe játszani. A kalandszomjas Bebek félelmet nem ismerve, a kitűzött éjjel kevés számú társaival sietett a Rima partján Balog vár melletti erdő szélébe, hová a török a találkozást igérte. Azonban Haszán már előbb ott várt lesben egy sokkal nagyobb számú sereggel, mellyel Bebek csapatát úgy körülfogta, hogy a legdühösebb harcz után is csak kevesen menekülhettek. Maga Bebek is Haszának foglya lön.

Szomoruan értesült Zsófia férje sorsáról, és azonnal minden lépést megtett annak megszabadítására. De Haszán kérlelhetlen maradt, és egy-pár hó után Bebeket Fülekről Konstantinápolyba kísértette.

Ezután is fáradozott Zsófia férje megszabadításán; — sőt Ferdinand császár is közbe veté magát, de mind sikertelen. . . . Bebek Konstantinápolyban szenvedett, Zsófia pedig Szendrőn bánkódott. — Végre Bebek keblében azon gyanú támadt, mintha a császár az ő megszabadulásán nem igaz őszinteséggel működne. Ez okból Szapolyai Zsigmond János erdélyi fejedelemhez folyamodott. Ennek közbejárása — mint az eredmény igazolá — sikeres lön. Bebek Györgyöt a szultán 1565-ben szabadon bocsátotta, sőt lóval, fegyverrel, ruházattal is megajándékozván, őt Erdélyországba küldötte. Erdélyben Szapolyai Bebeket örömmel fogadta, és őt Bajom és Dezna várakkal megajándékozván, fő hadi vezérévé nevezte.

Azonban a császár is még mindig hive gyanánt akarta Bebeket tekinteni, ez okból Patócsi Zsófia férjének magyarhoni birtokaiban háborítlanul tartózkodott. Erre nézve nem kis befolyással volt Zsófia magaviselete. Az eszélyes hölgy tudniflik szerepét aként vivé, miszerint a császár hívének látszatott. Valóban pedig — atyjának nyomdokait követve, és mint férjének is hű neje — ő is Szapolyai pártját követé. De a császáriak e csalódása nemsokára eloszlott, mert a hír, hogy Bebek György török s tatár seregekkel Magyarországra beütni készül, — mindinkább terjedett.

Ily hírek után a császári fővezér Svendi Lázár, hogy Bebek terveit megelőzze, előleg is annak várait kívánta elfoglalni. Ez okból Szendrő várát, — honnan azalatt Zsófia az erősebb Szádvárra költözött — könnyű szerrel hatalmába kerité.

Szendrő elfoglalása után — a megholt Ferdinand utóda — Miksa császár részéről Bebek Györgyhez alkudozás végett Tordai Zsigmond követségbe küldetett; de Bebek Tordait letartóztatá, azt igérvén, hogy ha Szendrő visszaadatik, Tordait szabadon bocsátandja, és maga is a császár hűségére vissza térend.

De Svendi előtt Bebek már gyanús volt, mivel azonban oly jeles s hatal-

mas férfiút — mint Bebek — a császáriaknak megnyerni érdekükben állt, Svendi azt hitte, miszerint a makacs férfiút, kit fegyverrel megnyerni nem remélte, a szerelem mindenható erejével sikerülend a császár iránti hűségre téríteni. Ez okból Bebeknek Szádvárba vonult neje Patócsi Zsófia ellen fordult seregével, gondolván, hogy ekép a gyöngéd nőt vagy a földadasi föltételek elfogadására kényszerítendi, vagy pedig férjét a császár részére megnyerendi.

Szádvár, — hová Patócsi Zsófia, leányaival és kevés őrizetével szorult, — Tornamegye egy kiállóbb hegycsucsán magaslott. Svendi az 1566-ik év végén előleg is, hogy a várbelieknek útját elzárja, két szomszéd-helység — Jabloncza és Szigliget — mellett egy-egy erősséget hányatott össze. Az első Panka Péterre, — az utóbbit pedig Lökös, máskép Bornemisza Jánosra bizta, és szük-séges őrizettel megrakta.

A várnak bátor szívű asszonya Patócsi Zsófia látván ez ostromkészületeket, koránsem rettent meg, hanem szükséges segélyért férjéhez fordulván, annak a történeteket tudtára adta.

Bebek — ki azalatt Erdélyben tartózkodott — megértvén neje szorultságát, és átlátván, hogy a tél szokatlan zordonsága miatt azonnal segélyt nem küldhet; — Balai Kálmánt egy jeles lovasát Kassára Svendihez küldötte követségbe azon üzenettel: miszerint ha Szendrő vára visszaadatik; ha az ő megváltásaért az erdélyi fejedelem által a töröknek fizetett 40 ezer arany visszafizetetik, és végre, ha Szokolcza városa neki adományoztatik, — kész a császár pártjához állani.

Svendi tudva, hogy Bebek e követséggel csak időt akar nyerni, a követet visszautasítá, azt adván válaszul, miszerint míg Bebek a letartóztatott Tordait vissza nem bocsátja, alkudozásba nem ereszkedik.

Bebek, neje által Tordait magáról adott térítvény mellett kibocsátatván, Svendi kívánságát teljesíté.

De a császári fővezér ezzel meg nem elégedett. Azt kívánta ujjal Bebektől, hogy Tordait a visszatérés köteleességétől fölmentvén, annak magáról adott térítvényét is küldje el. Bebek ezt is megtevé. Azután pedig, hogy az eseményeket közelebről szemlélhesse, és a teendőkről is gyorsabban intézkedhessék, Erdélyből Bajom várába jött. Innen Svendihez ismét követet küldött, névszerint Lorántfi Lászlót azon utasítással, miszerint ő kész a császár hűségére állani, ha a Szádvár ellen emelt két — jablonczai és szigligeti — vár elhányatik, sőt kijelenté, miszerint szabad menetlevél adása mellett Kassán, vagy — ha ez a fővezérnek nem tetszenék — Tokajban alkudozás végett találkozni szándékozik.

De a fővezér a találkozást el nem fogadta, azt üzenvén Bebeknek, miszerint ő annak, — ki Budára ellene török segélyt kérni megy — menetlevelet nem adhat, azért is tanácsolja, hogyha Bebek menetlevelet akar nyerni, Budáról térjen vissza Bajomba, és ott magát a császár kegyelmére bizza.

A követ Lorántfi — minthogy Bebek csakugyan már a budai basánál járt, —

a fővezér válaszával Patócsi Zsófiához ment Szádvárra, innen irván meg Budára Bebeknek követsége eredményét.

Bebek a basánál Budán hihetőleg sikeresen végezett, miért is onnan Fülekre sietvén, itt a töröktől nyert segély által gyalogságát 300 főre növelte, azal Szádvárra neje segélyére szándékozván. Előre azonban három futárt küldött. kik nejét jöveteléről tudósítsák.

Azonban Szádvár körül ekkor már az ostromra komoly készülétek tétettek, Svendi fővezér parancsára a már előbb Szádvár körül táborzó Forgács Simon és Ruber Péter serege a várat mindinkább bekeríté. Január 6-án (1567) megérkezett Svendi is, sőt az ostromsereg Hardeck Ferdinand, és Russel János Péter megérkezett seregével is szaporodott. Mig Svendi ekép a vár megvételeére szükséges intézkedéseit folytatná, jelenté a balogvári kapitány Balogh András, hogy Bebek Fülekről 300 főnyi csapattal neje védelmére útban van. Erre Svendi Forgács Simonnak parancsot ad, hogy alkalmas kémekeket küldvén ki, Bebek lépteit szemmel tartsa. Forgács kémei Bebeknek nejehez küldött futárait elfogván, a kiküldetésben sikeresen eljárak. A kikérdezett futárok a Bebek közelgetéséről szóló hírt megerősíték. Miért is Svendi az utakra és a két rögtönzött erősségbe még figyelmesb őröket rendeltet, és megparancsolja, hogy neki minden hír és esemény azonnal gyors futár, vagy ágyúszó által is tudtára adassék.

Azonban Bebek értesülvén előfutárai elfogatásáról, és megtudván, hogy Szádvár felé az utakat a császári seregek elállták, csapatával Fülekre vissza vonult.

Mindezekről Szádvárott Patócsi Zsófia semmit sem tudott. Ő addig is, mig — mint remélte — a férjétől küldendő segély megérkezne, — mint egy hős minden félelem és aggály nélkül járt csekély őrserege közt, buzdítva és lelkesítve azt vitézi védelemre. Ezalatt pedig az ostromlók táborát a leghevesebben ágyúztatá.

Látni kellett volna e nőt, hogy ne száraz — és tán pártszennvel irott — történeti adatok nyomán rajzolóknak le azon magasztaltság-telejes öntudatot, férfias bátorságot és nemes elszántságot, mely Zsófia arcán e helyzetében tükrözött.

Látni kellett volna a büszke határozottságot, és hallani a gúnyba vegyült szavakat, melyekkel a vár földadását kérőket elutasítá. Jelen kellett volna lennünk, midőn — a különben lovagias — Forgács Simonnak a várat fölkérő levelére válaszát adá:

„Harczhoz nem szokott hölgy vagyok — ugymond ekkor Zsófia — de azért korántsem oly gyáva, oly erkorsult nő, miszerint csupán fenyegető szavaktól is megrettennék, és elhagynám váramat minden védelem nélkül, — melyre saját üreikben még az oktalan állatok is a természettől ösztönöztenek. — Elvárom azért én is — tevé hozzá emeltebb hangon — sorsom végétét.” —

E nem várt válaszra a fővezér Svendi a várhoz még közelebb sánczokat hányatott, azokba az ágyúkat behelyezteté, és a várat még dühösebben löveté.

De benn a várban a hősnő szintén nem csüggedt, hanem az ipa Bebek Ferencz, és férje Bebek György által a várba gyűjtött jó minőségű és nagy számú ágyúival az ostromlókra oly erélyesen válaszoltatott, miszerint az ellenségnek hantokkal megtöltött ágyúkosarait, sőt ágyúit is annyira megrongálá, hogy azok mellett a tüzérek meg nem maradhattak.

Ezt látva Svendi a tüzéreknék, és azok parancsnokainak rendeletet ad, nagyobb ágyúkosarak, és erősebb sánczok készíttetésére, melyek rendezésével midőn a tüzérparancsnok fáradhatlanul foglalkoznék, azt a várból egy nagyobb ágyúgolyó csipőén fölül halálosan megsérté. A sánczok is ujlag szétzúzottak. A tüzérparancsnokot *) Svendi gyógyítás végett Kassára vitetvén, annak tisztét magára vállalá. A következő éjjel a fővezér a sereg- s a közel helységekből hajtott nép által roppant szorgalommal, és ernyedetlen fáradsággal ismét sánczokat hányatott, és azok mögé ágyúit elhelyezvén, a várat ujlag nagyobb erővel lövette; sátorát pedig, — hogy könnyebben és gyorsabban intézkedhessék, — az ágyútelepekhez közelebb rakatta, azalatt a sereget, mely a vár körüli völgyben táborozott — Forgács Simonra bizván.

De a fővezérnek ez ujabb erélyesebb intézkedései is sikeretlenné váltak, mert a várból zápor gyanánt röpített golyók ismét harmadszor, és negyedszer is az ellenrész embereinek nagy veszteségével a sánczokat szétrombolák, és az ágyúk tengelyeit és kerekeit összetörvén, azokat használhatlanokká tevék. Ekkor Svendi még inkább bosszúra gyulván, hogy egy nő által ennyi kudarczot kell vallania, Forgács és Ruber serege segélyével megerősebb sánczokat verezett, azokat roppant palánkokkal megerősíté; ágyúkosarakat készíttetett, azokat fővény- és hantokkal megtömette, ezek mögé tartalékágyúit elrendezte, és egész telepét annyira megerősíté, miszerint azt többé szétlőni nem lehetett. Ezután pedig, hogy az ostromot még nagyobb sikerrel folytathassa, nem messze a vár kapujától vitézeinek nem kis veszedelmével más sánczokat is ásatott, hogy ekép a várat két oldalról rontathassa.

A bajnok Zsófia mind ezt figyelemmel kísérte, azért is észrevévén, hogy Svendi egy kiálló szikla mögött ülve, a várkapu előtti sánczok hányására buzdítja embereit, egy nagyobb ágyúval reá irányoztatott. A golyó a fővezér farkas bundáját a nyaka körül egészen belső dolmányaig lesuroлта, de a fővezért meg nem sebesíté.

A veszély, melyben forgott, Svendinek bosszuját még inkább fölingerlé. Oly dühvel, oly erélyvel löveté ezután mind a két oldalról a várat, hogy a várbeliek életveszély nélkül a bástyákon meg nem maradhattak. És e szakadatlan ágyuzás, a várbeliek által megvihatlanak képzelt vár falait annyira megrongálá,

*) Istváni szerint neve: Saliceus Rudolf.

miszerint a legerősebb helyeken tetőtől alapig a bástyák omladozni kezdettek. Ugy szintén a várkapui oldalon egyik fal a roppant ágyúzás miatt irtóztató ropogással leroskadt. Az ötödik napon pedig, — miután az ostromtelepek még alkalmasb helyekre tétettek, — a beröpített tüzes golyók a vár sáncaiba fúródva, azokat halomra döntögették.

E jelenetek a várőrségre csüggesztőleg hatottak. Maga Zsófia, és férjének legutóbb belopódzott követe, Saffár Péter is belátta, miszerint a vár nem sokára tökéletesen védhetlenné válandik, és hogy ha addig Bebektől segély nem érkezendik, az egész őrszet sorsa az ostromlók önkényes kegyelmétől fog függeni. Ez okból nehéz lelki harczok után a csüggeteg, és föladásról gondolkodó nép kívánatára megengedék, hogy Ebeczky Péter lovas vitéz egy ablakból az ellenség táborra felé kikiálthassa, miszerint a várat föltételek mellett feladandják.

Svendi értesülvén a várbeliek szándokáról, megengedé, hogy a várbeliek követe Pető Pál a táborba kijöhessen, ki is a várőrszet nevében Forgács Simont az átadási föltételekről alkudozás végett a várba meghívta. De Svendi a fővezér erre rá nem állt: méltóságukon alólinak állítván, hogy ő vagy Forgács ily gyanús és törökkel czimboráló nép közé bemenjen. Egy uttal azt is megüzené Svendi a követ által Zsófiának, miszerint még ha az napon az átadási föltételekkel készek nem leendenek, a várat irgalom nélkül beveendi, és akkor senkinek kegyelmet nem adand.

Pető Pál az üzenetet Zsófiának megvivé, ki is sorsával számot vetvén, elhatározá: a várőrség életét a sokkal nagyobb szamu ostromsereg ellenében nem kockáztatni, hanem a várat átadni; azon föltételek alatt azonban, hogy ha ő, és az egész őrség minden kincseikkel, podgyásaikkal, és más hadi készületeikkel, és fegyvereikkel szabadon bocsáttatik. E föltétcleket Zsófia, férjének egy régi hű embere Vesselényi Farkas lovas hadnagy által Svendinek azonnal megküldötte. A fővezér, Forgács Simon közbevetésére — ki Zsófia irányában lovagias bánásmódot javasolt — a föltételeket elfogadta, azon kivétellel azonban, hogy az ágyúk, és más, a vár védelmére szükséges hadi szerek, valamint Bebek hadi paripái is a várban maradjanak.

Ekép a megalapított föltételeket Vesselényi Farkas Zsófia nevében aláírván, kezesül Svendinél Lorántfi Lászlót, és Darvas Pált hagyá, maga pedig Zsófiához a várba visszatért.

Míg ezek így történtek, azalatt Bebek saját, és a törüktől nyert seregével Zsófia segélyére sietett, és már Rimaszombatnál táborozott, elhatározván, hogy az ostromlókat Szádvár alól elverendi, vagy ha ezt nem tehetné, a harcz alatt 300 főnyi gyalogságát a várba belopandja. De mind ez már késő volt. Mert megjött a hir, hogy Szádvár már feladta magát. Erre Bebek megszorodva, és átkozva sorsát, Fülekre visszatért.

Januar 14-ke volt, midőn Zsófia, és őrsége, — podgyásaikat az ellen-

féltől adott szekerekre fölrafván — a várból kivonultak. Svendi a várat azonnal elfoglalta. A vitéz hölgy, és őrserege mellé biztos utazhatás végett Magócsi Gáspár, és Panka Péter rendeltettek, kik Zsófiát Tornára kísérek.

Igy védte Zsófia Szádvárt a lehetőség végfokaig férfias eréllyel, és lelkesedéssel, melynek forrása férje iránti hű szerelme volt.

Tornáról később a lelkes nő Bajamba költözött, és ott annyi idő, annyi viszontagság után férjével ismét találkozott. De a sors úgy akarta, hogy a viszontlátás édes öröme után a boldog pár együttléte hosszú ne legyen. . . . Bebek György még ez évnek (1567) vége felé élni megszűnt, s benne a Bebek család férfi ágának utolsó ivadéka tűnt el.

A megözvegyült Zsófia férjét 16 évvel élte túl, férje iránti szerelmének zálogai négy leánya körében, míg végre 1583-dik év sept. 1-én ő is a sirba költözött. Tetemei fölé a küküllői templomban veje Bátori István márvány oszlopot emeltetett.

NAGY IVÁN.

THEMISTOKLES.

Xerxest és a félföldet verted meg eszeddel
 Első hősenck kent fel s imáda hazád;
 Majd-meg szárazon és vizeken számúzve bolyongtál
 És mely általad élt, veszni kívána honod.
 Avvagy Hellasnak büne szörnyű, bajnok, irántad
 Avvagy Hellas iránt szertelen a te bünöd.

SZÉKÁCS JÓZSEF.

ELSŐ SZERELEM.

Ismét csókollak , függök ajkadon,
Szívom lelkembe édes lelkedet,
S rezg lelkem a kéjtől , miként virág
Melynek kelyhén a harmatcsepp remeg.
Fejünk fölött arany csillag ragyog,
Szívünkben is arany az érzelem. . .
Emlékszel-e az első csókra még ?
Ah első csók , ah első szerelem !

E szép csillag így fénylett akkor is,
Igy ültünk egymás mellett e padon ;
A szerelemnek nem volt még szava,
De többet mondott egy pillantatom.
Két néma gyermek egymás karjain. . .
Illyen két angyalod nincs , istenem ! —
Emlékszel-e az első csókra még ?
Ah első csók , ah első szerelem !

Szebb voltál mint a legékesb tavasz ;
De hány tavasz hervadt azóta el !
Szép vagy te most is még . . . de látom én :
Szépségedből hull már egy-két level.
Az ajk rózsája most már halovány,
S bágyadni kezd a napfény szemedén. . . .
Emlékszel-e az első csókra még ?
Ah első csók , ah első szerelem !

A játszi vídám gyermek -- mily komoly,
 A mosolygó angyal mivé leve!
 Hová merengsz? . . . Immár itt vagyok. . .
 Ne legyen kebled most búval tele!
 Mosolygj, mosolygj rám: a mosoly megint
 Pirosra festi ajkadat nekem. . .
 Emlékszel-e az első csókra még?
 Ah első csók, ah első szerelem!

Elvittem én magammal képedet,
 A tündér gyermek képét elvivém.
 Nagymessze jártam . . . hosszú volt az út. . .
 De e szent képet hűn őrzöttem én.
 Szememben most is ennek fénye rezg,
 S égnek sugári égő lelkemen. . .
 Emlékszel-e az első csókra még?
 Ah első csók, ah első szerelem!

Ne félj, ne félj . . . hiszen te vagy e kép!
 Csak a mosoly hiányzott ajkadon.
 Csókoknak éde lelkedből ered,
 S lelked a bútól szebb lett, angyalom!
 Ragyogj fölöttünk szép csillag, ragyogj:
 Szemünkben is ragyog az érzelem. . .
 Emlékszel-e az első csókra még?
 Ah első csók, ah első szerelem!

ZALÁR.

SZÜRETÜNK.

Gondolatim mostan
Mulatozva járnak
Csekély gazdasága
Körül édsapámnak. . .
Csak oda tér lelkem,
Mikoron elfárad. . .
Mikor másutt rajta
A búбай megárad
Ott nyugtot találhat!

Látom szerettimet,
Együtt ülnek épen
Szőlőhegyünkön a
Körtvefa tövében.
Középen egy nagy tál,
Tálban ízes éték
És körülte vidám
Megelégült képek
Nevető cselédek. .

Szüreti színt ölte
Két kis hugom ajka,
Meglátszik a szőlő
Édessége rajta. . .
Pörölnek egymásközt
Pajzán kedvteléssel. .
Egyik megharagszik
S azt mondja bús képpel
Hogy nem kell az étél!

Édes apám pedig
A kulacsot kapja
S kitekeri nyakát
Hogy lelkét kiadja. .
Felköszönti szépen,
Ez a köszöntője:
„Adjon isten bővebb
Szüretet jövőre!“
S ugy iszik belőle!

És ekkor a pásztor
A ki oda surran,
Elsüti puskáját. .
Puska nagyot durran. .
A fehér nép sikolt,
Apám iszik elébb,
Azután azt mondja:
„Lépjén kend közelébb!“
S a pásztor oda lép.

Fülhajt egy pohár bort
Azután tovább megy,
Mert most így adózik
Neki az egész hegy. .
Már is félre billent
Fejében a kalap,
De nem gondol vele,
Mindig iszik ha kap
S olyan lesz mint a csap.

Oszlik a társaság
 Az ebédnek vége. .
 Ujra daltol hangzik
 A hegyek vidéke. .
 Ujra neki esnek
 A termő tőkének
 És míg fosztogatják,
 Tréfálnak mesélnek
 A vidám cselédek.

Csak édes anyámnak
 Felhős itt a képe,
 Mivel én jutottam
 Talán az eszébe. . .
 Ha szép gerézdnet lát
 Azt is nekem szánja,
 Áldja meg az isten •
 Mikor nem is várja,
 Mikor nem is látja!

LÉVAL.

UGYAN MI LELTE A MEZŐT.

Ugyan mi lelte a mezőt
 Hogy oly nagyon megváltozott?
 Taval piros rózsákat, és
 Most kék emlényeket hozott.

Gondolkodom, gondolkodom,
 Eszembe jut, hogy a mezőt
 Fölszántották véres csaták,
 Készítvén abból temetőt.

Mi lelte a derült eget
 Hogy oly sötétek fellegi,
 A nap talán elbujdosott
 S nem is jó meg többé neki?

S azért hozott most a mező
 Rózsák helyett emlényeket,
 Mert benne hősök alszanak,
 Kik ott onták ki véröket.

Piros vérökből sirjokon
 Most egy egy kék virág fakad
 S az ég sötét felhőivel
 Gyászolja a halottakat.

BANGÓ PETO.

AZ ORVOSOK.

EREDETI VIGJÁTEK 3 FELVONÁSBAN.

Vahot Imrétől. *)

SZEMÉLYEK:

Debri, gróf.

Grófné.

Doctor Herbacelsus.

Virginia, ennek unokahuga s gyámleánya.

Szendei, fiatal orvos.

Szobaleány.

Történik egy vidéki kis városban.

*) Ezen magyar vigjáték az, melyet 1848-ban, a czim, személyek és szerző neveinek változtatásával — csupán tréfás kísérletből — úgy adtam be az akkori igazgatóságnak mint tranziából fordítottat. És az igazgatóság csakugyan így adatta művemet, s a közönség is úgy fogadta azt, mint francziát. — Miután titkom az első előadás után a kézirat másolója által elárultatott, s némelyek sértett hiúsága nem engedé meg, hogy a mű többé színre hozassék; — ujabban a mostani alakban, de a szerző megnevezése nélkül, úgy adtam azt be, mint eredeti művet — s a drámabíráló választmány által előadásra ismét így is elfogadtatott. —

ELSŐ FELVONÁS.

Szépén bútorozott terem Debrí gróf kastélyában, három ajtóval. Egy asztal tele van orvos-
 ágos üvegek- csészék- és labdacstartókkal.

1. Jelenet.

— Debrí gróf karszékben hátradőlve ül; a grófné a pamlagon félig fekvő helyzetben van, mindkettő bágyadt, halvány s a meghülés ellen ovatosan elburkolvák. Virginia köztük középen ülve, könyvet tart kezében, mellette kis asztalon himző-ráma nyugszik. —

Virginia. — Olvas. — „Rövid mély szünet után elvégre lángoló arczczal szólalt meg az ifju: — Igen Auréliám, tied vagyok, örökre tied. E forró csókban lehellem beléd változhatlan hűségű lelkemet.“

Grófné. Elég elég! — hagyja el kedvesem, — e regény mód nélkül ingerli a kedélyt, s minden izgatást tilt orvosunk.

Virginia. — Boszúsán teszi le a könyvet s himző-rámáját veszi elő. — Furcsák az ily betegek. Miben sem találják kedvöket. — Pedig éppen ott hagytuk el, hol a szerelemtől legérdekesebb dolgok fordultak elő.

Gróf. Hogy érzi magát Reginem, ugy tetszik, mintha ismét változása volna?

Grófné. Megint láz fogott elő, — minden tagom remeg, — majd hideg borzogat, majd ismét forróság fut el. És az az örökös szédülés — fejfájás. — Kérem azt az üvegcset. — Virginia átadja, a grófné szolgolgt belöle. —

Gróf. Jaj hát az én gyomrom, az én gyomrom — és az az átkozott oldalszurás — csonthasgatás. —

Grófné. Mily boldog a kisasszony, hogy semmi baja nincs.

Gróf. Már az igaz, magam is szeretnék birni kegyed jó egészségével, szép piros színével — félre — hát még szívével!

Grófné. — Félre — Már ismét bókot mond neki. — fent — A piros szín nem mindig egészség jele, s ha való az, hogy a halványság inkább érdekel, ugy a szépséget sem jelöli. — Férfjére áthatólag tekintve. — Nem nem, egyáltalában nem! — Jaj istenem — a láz — a szédülés — a görcs. — Ájulást tettet. —

Virginia. Szegény grófné! a görcs már ismét ájulásba ejté. — Ápolja. dörzsöli, locsolja. —

Gróf. Nem görcs az, más baja van neki.

Virginia. Jöjjon magához nagyságos asszonyom.

Gróf. — Félre — Oh ha engem is így ápolna ő, — akkor nem hogy magamhoz jönnék, de még az eszem is elmenne, s bőrömből is kiugranám. — Már látom, magamnak is el kell ájulnom. — fent — Hah — oda vagyok — levegőt — levegőt! — Fölkelvén székéből, tántorogva hanyatlík vissza, s ájulást tettet. —

Virginia. Teremtő ég! Most meg már a gróf! — Végre még a fejemet is elvesztem közöttük. — Elhagyva a grófnét, a gróf ápolására siet. —

Grófné. — Fejét fölemelve leskelődik, félre. — Hah a gonoszok, már is mint értik egymást. — A gróf nagyot czuppant ajkaival Virginia ápoló kezén, mire a grófné hirtelen felugrik s Virginiát gyorsan kiszorítván helyéről, férjét egyedül ébresztgeti. — Grófom — férjem — mi lelte oly hirtelen? — Az istenért jön magához, ébredjen karjaim között.

Gróf. — Félre — Oh, az ármányos, mily hamar elosztatá mennyemet. — Ébredezni kezd. — Hol vagyok — mi történt velem? Oh Regine, tehát a kegyed ápoló kezét valék szerencsés csókolhatni? — Megcsókolja kezét. —

Grófné. — Magában — No lám, szegény jó férjem, ő kábult állapotában Virginia kezét az enyém helyett csókolá. — Fent — De mikép történhetett az grófom, hogy mindkettőnknek egyszerre lett ily nagy bajunk?

Gróf. Hát csak csupa rokonszenvből. — Én a grófné elájulásától ájultam el. — Hiába, gyöngé idegzetem miatt ilyesmit nem nézhetek.

Grófné. Most már valamivel könnyebben érzem magam: — csak a szív — a szív —

Virginia. — Félre — Hisz nekem sem volna egyéb bajom, csak a szív — az a szív. — Űt az óra. Fent. — Tíz óra... Itt a bevétel ideje. — Az orvoságos asztalhoz közeledt. — Most a porok következnek, — de a mint látom — ostya nincs. — Tüstént hozok. — El a mellékajton. —

2. jelenet.

Gróf és grófné.

Grófné. Áldott jó teremtés. Ő valódi nyereség házunkra nézve. Kissé ugyan — a magasabb növelés hiánya miatt — szögletes és bátor beszédű; de szíve fölötté jó, — kedélye mindig vidám. Ha ő nem volna, el kellene vesznünk az unalom miatt. — Nemde, grófom?

Gróf. Az igaz, hogy beteg beteget nem mulattathat, sőt inkább halálra képes untatni, — s így mi Virginia jó kedvének mindketten sokat köszönhetünk. — Azonban — őszintén szólván — nem a legnagyobb gyöngédség tőlünk, hogy szivességével visszaélve, őt mint látogató vendégünket, annyi foglalkozással halmozzuk el, mintha házunknál szobaleányi szerepet kellene játszania, még pedig minden jutalom nélkül.

Grófné. Annál inkább jutalmazzuk bátyját, házi orvosunkat, ki nőtelen létére minden vagyonát rá hagyandja.

Gróf. No de mégis — miután kegyed annyira kedveli Virginiát — azt tartom, czélszerű és illő volna, ha őt a grófné bizonyos fizetés mellett társalgónőül venné magához; — így aztán folytonos mulatsága volna kegyednek, s az ő fáradsága nem volna csupa szivesség.

Grófné. Azt véli a gróf? No majd meggondolom. — Félre — Jaj, most már ismét el kellene ájulnom! — De nem. — Itt okosan kell bánni a dologgal! — Ugy lesz! — Fent — Különben ehhez nem is kell nagy meggondolás. Férjem kívánata parancs nekem. Tehát Virginia ez órától fogva társalgónóm, illetőleg titkárnóm; — minthogy férjem egyedül az én kedvemért s csak az én érdekemben ohajtja ezt.

Gróf. A mint kedves nőm kívánja és parancsolja.

3. jelenet.

Virginia jön az ostyával. Előbbiek.

Virginia. Alig birtam meglelni; pedig e nélkül le sem lehetne nyelni a keserű labdacsoakat. — Az asztalhoz megy, s készíti a gyógszert. —

Gróf. Ideje már, hogy magam is bevegyek. — Kanálba tölt orvosságot s gyorsan lenyeli azt. — Brrr! — Iszonyu keserű... mintha méreg volna!

Virginia. — Átnyújtja a grófnének az ostyába burkolt labdacsoakat. — Im, itt van, tessék bevenni.

Gróf. Oh csak oly undorító ne volna! Már előre is a hideg borzogat.

Virginia. Utána majd egy kis cukros víz jót fog tenni. — Csak gyorsan nyelje le nagysád. — Hunyja be a szemét.

Grófné. — Beveszi s megrázkódik. — Borzasztó rossz! Víz! vizet! Elájulok. — Virginia vizet ad neki. — Alig birtam lenyelni. — Mindig mondom orvosunknak, ne adjon oly rettentő nagy adagot, s ő még nagyobbakat rendel.

Gróf. Aztán csak használna már valahára; de én, a helyett, hogy javulást éreznék, napról napra rosszabbul vagyok.

Grófné. Valóban, magam sem tapasztalok javulást; pedig már körülbelül egy éve, hogy így sinlődünk, s minden siker nélkül nyakra-főre szedjük a sok orvosságot.

Gróf. — Fölkel helyéből — Ezen állapot tovább már csakugyan nem tűrhető. Mindketten fiatalok, gazdagok vagyunk, — és mégis semmi öröm, — semmi élvezet! sőt kín és szenvedés egész életünk, s fényes grófi házunk, mely egykor a vigság s gyönyör főtanyája volt, sötét, rideg kórházzá változott. Nem nem, ez tovább nem maradhat így.

Virginia. — Magában — Hála isten, csak hogy már valahára kinyílt a szemök. Most már itt az alkalom előállani azon bölcs tanácscsal, mely mindnyájunkat boldogíthatna. — Fent — Nagyságtok engedelmeivel megmondom én, hol rejlik itt a baj gyökere, s mikép lehetne rajta segíteni.

Gróf. {
Grófné. } Nos, nos halljuk!

Virginia. Én nagyságtok házi orvosát, mint nagyhátyámat és gyámtyámat, igen szeretem és tisztetem; de minthogy nagyságtok java is szívemen

fekszik, nyiltan kimondom, hogy e hosszas betegeskedésnek főoka az, mert bátyám igen erős gyógymódja nem egyez meg nagyságtok természetével, s így, a helyett, hogy helyrehozná egészségüket, még inkább megrontja azt. Nagyságtok finom testalkata, gyöngéd idegzete nem bírja meg az allopathia nyomasztó súlyát, megrázkódtató hatását. A grófék testi lelki alkotásának megfelelő gyógymód egyedül a szelid kedves homeopathia. Azért hát a mostani gyógymódot változtatni kell, s nagyságtok megromlott egészségi állapota jobbra forduland.

Gróf. Oly szentül beszél kegyed, mint valami mennyei látnok, mint egy túlvilági jó.

Grófné. Mintha szívem forrásából meritette volna szavait.

Gróf. Jó volna biz az új gyógymódot megkísérteni. Igen, de e szegény kis városban ügyes, tapasztalt homeopatha nem is létezik.

Virginia. Sőt igenis létezik. Egy éve már, hogy városunkban bizonyos fiatal orvos megtelepedett, és szerencsés gyógyításai által az egész vidék figyelmét magára voná, sőt még tudós bácsikám-csillagát is elhomályosítá. Ezen ifju neve — de talán már tetszett is hallani? — doktor Szendei.

Grófné. — Féltre — Ah, az a szép kedves ifju! — Elszomorodva — Emlitém már férjemnek, de ő nem is akar felőle hallani.

Gróf. Tehát Szendei, az érdekes külsejű doktorka, ki főleg a hölgyek bajait igen ügyesen tudja orvosolni? — Ah, hallottam már hírét; — sokan azt tartják felőle, hogy csak nyegle szájvitéz, s minden szerencséjét a nőknek köszönheti. Ily emberre nincs szükségünk.

Virginia. E hamis hírt csak irigy ellenci, bátyám és a gyógyszeráros, terjesztik felőle. Gróf ur, ne ellenezze e kívánatos dolgot, mely mindkettőjüket boldogitaná.

Gróf. Az egész igen kényes, bajos dolog, csak maradjunk a régi mellett, — végre talán csak ez is segíteni fog.

Grófné. Ah, igaz, majd is feledém mondani. — Virginiához — Kedves kisasszony, ha nincs ellenére, én kegyedet jó fizetés mellett magamhoz veszem társalgónőül.

Virginia. Szerencsémnek tartom e kitüntetést.

Grófné. S minthogy ez egy részben férjem kívánata is volt: remélem, a gróf sem tagadandja meg bizonyos kérelmemet.

Gróf. Ó a viláért sem, sőt örülni fogok, ha illően viszonzhatom azt.

Grófné. Az én kérelmem mindkettőnk javára van czélozva, s nem egyéb, mint az, hogy miután betegségünkön eddig az allopathia nem segített, mint társalgónőm ajánlá, folyamodjunk a homeopathiához, s hívjuk meg orvosul az ügyes Szendeit.

Gróf. — Féltre — No most már kelepeztében vagyok. — Fent, némi habozással. — Kedves nőm kívánsága nekem mindenkor parancs.

Grófné. Köszönöm grófom. Ily lovagias férfitől egyebet nem is várhat-
tam, s minthogy e perczen is igen rosszul érzem magam, — kérem édes gróf,
hivassuk őt tüstént ide.

Gróf. — Csenget — A mint tetszik, — mindjárt e pillanatban.

Virginia. — Magában — Hála isten, most már legalább gyakrabban fo-
gok vele találkozhatni.

4. jelenet.

Szobaleány. Előbbiek.

Grófné. Nem téged hívtunk, küld be az inasok egyikét.

Szobaleány. A nagyságos asszony inasa beteg.

Gróf. Hát enyém?

Szobaleány. Az is beteg.

Gróf. Talán mindkettő bolondgombát evett?!

Szobaleány. A doktor ur parancsolt rájuk, hogy feküdjenek le.

Grófné. Ez az ember az egész világot betegágyba fektetné. Szobaleányt
nem volna illő érette küldeni. — No majd teszek én tüstént rendelést. — Ki a
középajton, utána megy a szobaleány is. —

Gróf. — Magában — Ugy látszik, midőn a homeopathia csinos bajnokáról
van a szó, az én beteg nőcském gyorsabban tud mozogni, mint egyébkor szo-
kott. No de semmi, legalább nem leszünk egymásnak adósai. — Virginia távozni
akar, a gróf feltartóztatja — Hova siet szép kisasszony? Kérem, csak egy szóra.
Oh, ne fordítsa el tőlem bájló szemét, mely beteg szívemre a világ minden or-
vosságánál nagyobb gyogyerővel bír.

Virginia. Bocsásson gróf ur, a nagyságos asszony után kell mennem.

Gróf. Oh Virginia, csak egy pillanatot, mely jegesült szívemet fölmelegitse,
csak egy nyájas mosolyt, mely hajnalfényugárt varázsoljon éltém sötét éjélére.

Virginia. Mint látom, a gróf ur igen beteg, s a melegítő pillanat in-
gerleni találná nyugalomra vágyó kedélyét, — pedig ez önnek orvosilag tilos.
— Kibontakozik kezéből — S minthogy kötelességünk, megrontás helyett feleba-
rátunkat gyógyítani, — távozom a nélkül, hogy a grófra pillantanék. — Ellebben. —

Gróf. Nem gyűlöl, de nem is szeret, vagy legalább nem meri mutatni
hajlamát. Nőmtől tart; pedig tudhatná, hogy beteg betegnek csak terhére van.
No de bátorság! Elvégre mégis csak meg kell szánnia, kivált ha tekintetbe veszi
nyomorult beteg állapotomat. — Karszékbe veti magát s gondolatokba mélyed. —

5. jelenet.

Doktor Herbacelaus. — Ószerű öltönyben, hosszú nádpálczával, mely bókولات között
lép be. —

Gróf. — Félre — Épen jókor, midőn már a másikért elküldöttek.

Herbacelsus. — Közelebről megpillantván a grófot, nagy megütközéssel. — A — a — á —! Nagyságos uram! az isten szerelméért, mit mivelünk. — Én azt hiszem, hogy a gróf, világos rendeletem szerint az ágyat híven őrizi, s ime mit kell látnom! — Hisz így sohasem gyógyulunk meg, s minden praescriptióm hasztalan.

Gróf. Az igaz, hogy hasztalan. — Haraggal — Ej uram, a mi sok, az sok. Én már meguntam ez örökös nyavalygást. — És ugyan mondja csak, tulajdonképen mi bajom is van nekem? hol és miben rejlik hosszas betegeskedésem alapja, valódi oka? — Az ördögbe, e tárgyról még csak most kezdek gondolkodni.

Herbacelsus. — Félre — Ezt nem szeretem, hogy a patiens már gondolkozni is kezd. Mit mondjak neki, hogy meg ne értsen —? — Fent — A gróf betegsége mélyen, nagyon mélyen gyökerezik, s igen sok felé van elágazva. Nálunk legelőször is a digestiónak nincs meg a maga rendes működése, gyomrunkban a cardia és pylorus nem munkálódik úgy, mint kellene, aztán az idegek nevrilemája mindig ingerülve van, miből még utóbb idiosyncrasis következhetnék... És ebből áll nagyságod betegségének valódi diagnosise. —

Gróf. — Félre — Oly kevésbé értem, mint a mily kevésbé ismeri ő bajomat.

Herbacelsus. Oh ha a gróf az én tudományával élesített szemeimen át látná saját belsejét, azt a felbomlott idegrendszert, azt a sok kóranagyot!: akkor, mint a basilikus, halálra ijedne önmagától. E nagy baj gyökeres gyógyításához sok idő s béketűrés kívántatik. — A gróf úterét tapintja — Pulsuskánk meglehetősen ver; — az erők úgy látom gyarapodnak. És van é appetitusunk?

Gróf. Mióta doktor ur nagy adagu orvosságait szedem, nem is gondolok az evésre. A sok orvosság helyett inkább szeretnék már egy kis champagneit vagy bordeauxit inni.

Herbacelsus. Betegemnek valóban egészséges izlése van. — Nono, hisz a bordeauxi nem rossz ital, kivált az 1834-ki egészen vérré válik az emberben: de nagyságodnak e zamatos italka csak úgy fog jól tenni, ha egy kis piszkotát mártogatunk bele, s lefekvés előtt szűröcsölgetjük. Oh ez pompásan fölmelegíti s erősíti a gyomrot. — Hát álmodskánk vagyon é?

Gróf. Aludni nem tudok, de azért mégis sokat álmodozom.

Herbacelsus. E szerint az izgatók helyett most már csillapító szereket fogunk praescribálni.

Gróf. — Félre — Szegény doktor, mint haboz, mint tapogatózik, mint eltévedt vándor az éji sötétben.

Herbacelsus. És ha majd idő folytával a radicalis nagy cúrát bevégeztük, akkor — egy kis fürdőcskét fogunk használni. — Titkolódzó örömmel — S mindezek által azon magasztos célunk is el lesz érve, miszerint nagyságod dicső nemzetségének már-már kiszáradni indult törzsfáján új fiatal gallyacskák fognak felsarjadzani. He he he! — És ez mind az én művem s a hippokratesi tu-

domány remek műve! Azonban most már illő lesz a nagyságos asszonyt is megtekintenünk, — azért hát ha úgy tetszik —

Gróf. — Fölkel helyéből — Jó jó, — keressük fel a grófnét.

Herbaceus. Oh, ez az áldott jó teremtés, ha csak lát is engem, már tüstént jobban érzi magát. — Elindulnak. —

Gróf. Már az igaz. — Félre — Kivált most, midőn helyetted vén Aesculap, a fiatal homeopathát várja ő. — El a jobboldali mellékajtón. —

6. jelenet.

Szendei jön a középjajtón.

Szendei. A komornyik ide utasított, s itt senki sincs, csupán a rakásr halmozott orvosságok egész gyógyszerára üdvözl. — Megráz egy-két orvosságot — Mennyi haszontalan kotyvadék. Ennyi orvosság a legépebb embert is kigyógyítaná e világból.

7. jelenet.

Virginia jön a baloldali mellékajtón.

Virginia. Ah, doktor ur, tehát már itt? — Az önért küldött komornyik hihetőleg szárnyakat öltött magára.

Szendei. De ugyan mit keres itt szép kegyed, és épen most?

Virginia. Hát hiszen tudja ön, hogy mi is a kastélyban lakunk; de azt még nehezen tudja, miként mától fogva a grófné társalgója vagyok. — Tiukolódva — Önt pedig vén zsémbes bátyám helyett hihetőleg házi orvosnak, mint mondani szokják, ordinariusnak fogjuk kinevezni. S ekkor aztán a mogorva bácsi önt és viszonyunkat nem üldözheti többé oly nagy mértékben, mint azt eddig tévé. —

Szendei. Valóban, szép Virginiám, ideje is már valahára biztos helyen találkozhatnunk. Ó mi boldogság vár reám, ha majd kegyed közelében gyakrabban lehetek.

Virginia. De aztán mint orvos jól viselje ám magát. Gyógyítsa ki ön a hypochondria- és hysteriával teljes grófi párt minélelőbb.

Szendei. És valljon kinek köszönhetem e szerencsét, hogy a grófi házhoz kezdő létemre ily könnyen bejuthaték?

Virginia. Azt leginkább az én ékesszólásomnak köszönheti.

Szendei. Mivel háláljam meg kegyed jóságát?

Virginia. Viseltessék ön irántam ezentul is oly szives jó indulattal, mint eddig, — s én jutalmazva leszek.

Szendei. Angyal! — a siring hived vagyok.

Virginia. De igaz. Nem egyedül én, hanem a grófné is hathatósan pár-

tolá azt, hogy ön e házhoz orvosul meghivassék. S ezt csak azért mondom, — mert lássa ön, a grófné érdekes külsejű és szellemdús uri hölgy, — s én vele semmi tekintetben nem hasonlíthatom össze parányiságomat.

Szendei. Egyszer láttam a grófnét tánczvizgalomban, s engem csak anynyiból érdekelt, mert beteges kinézése miatt szántam őt. Egyébiránt kegyed parányisága s ő nagysága közt rám nézve ép oly különbség van, mint a homeopathia és az allopathia közt. Aztán ő már férjnél levő asszony. —

Virginia. Hisz épen az a baja némely nőnek, hogy már asszony. — No de én bízom önben, s remélem, nem adand okot kételkedésre.

8. jelenet.

Herbacelsus jön a mellékajton, s a mint kilép, hirtelen megfordulva visszaküld. „Mindjárt jövök nagyságocskám, — csak az eddigi orvosságokat akarom megtekinteni.“

— Az ajtót beteszi s az asztal felé közeledik. —

Szendei. — Suttogva Virginiához — Mily kellemetlen találkozás!?! — Miért nem adá tudtomra, hogy itt van ő?

Virginia. Tudtam is én, hogy itt van! Csak bátran! — ne féljen tőle.

Herbacelsus. — Éles pillanatokkal méregeti Szendeit. — Mit látok? — Legnagyobb ellenségem — a megtestesült homeopathia!!! még pedig együtt gyámleányommal. — Virginiához, kit Szendei mellől elsodorit. — Mit keres itt a kisasszony? Szeretném tudni, mi dolga ezen fiatal emberrel? Nem mondtam már százszor, sőt ezerszer, hogy kerülőd kell őt mint ragályt, — és te mégis bátorkodol. —

Virginia. Hisz kerülöm őt édes bácsikám, — de tehetek én róla, hogy a sors mégis mindig csak összehoz bennünket?

Herbacelsus. A sors? Mondd inkább: nyughatatlan véred, bűnös indulatod, bátyád iránti engedetlenséged. — Szendeihez fordulva — És ha merem kérdeni, mit keres itt drága ifju ur? — Hogyan, miért, ki által és mi czélból jöttünk e magas uri házhoz, hol az ordinarius és örökös házi orvos én, egyedül én vagyok??

Szendei. Mikközöm nekem, drága öreg ur, az ön örökös kenyeréhez? — Miattam e kenyeret nyugodtan élvezheti s nem szükség, hogy mellé engem is fel akarjon falni! — — ugy ugy, kedves drága öreg ur!

Herbacelsus. Drága öreg ur! — és felfalás! — Hallatlan gorombaság. Ki jogositá fel önt fiatal impracticus ember, hogy velem tapasztalt és tisztességes koru férfiuval ily hangon beszéljen?; velem, ki több magas uri családok rendes orvosa, több bel- és külföldi orvosi karok- és tudós társaságoknak részint tiszteletbeli, részint levelező tagja vagyok, és ki —

Szendei. S ki e mellett a halál roppant birodalmának is nagy keresztes vitéze.

Herbacelsus. Micsoda? Még ezt meri nekem mondani az ur, ki haszontalan homeopathicus parányai által semmi legkisebb hatással sincs a betegségek gyógyítására, — mig én —

Szendei. Mig ön hatásos allopathiája óriási adagaival nyakra-főre expediálja a környék betegeit a más világra.

Virginia. — Félre — Jaj istenem, most már összevesznek.

Herbacelsus. Hah, mily vakmerőség! — És ez mind annak az átkozott ujitási viszketegnek és divatkórságnak az ő szomorú következése. — Oh éretlen fiatal ember, tudja é ön voltaképen, mi az az allopathia?

Szendei. Az allopathia olly tudomány, mely minket orvosokat már századokon át arra tanított meg, miszerint a hatalmas isten és az egyszerű természet segélye nélkül nem igen sokat tudunk.

Virginia. — Félre — No most már megyek a grófért, mert még ugy összekapnak, hogy utoljára is párbaj lesz belőle, még pedig orvosi labdacsgolyókkal — élet- és halálra! — El a mellékajton. —

Herbacelsus. — Nagyot szippant burnótszelenczéből — Ez nem igaz — ez rágalom — ez önmeggyalázás!

Szendei. Ó tudós ügyfelem, kár nekünk orvosoknak egymás irányában nagy képeket csinálnunk.

Herbacelsus. — Félre — Átkozott ember! Ezzel nagyon nehéz kökötni. — Fent — Egyáltalában nincs kedvem önnel oly dolog felett vitába bocsátkozni, melyhez gyakorlatlanságánál fogva nem is érthet. Azt azonban jegyezze meg ön, hogy ezen magas uri háznál legkisebb becse sincs ön légre épített homeopathiájának. — Ajtót mutat Szendeinek. —

Szendei. Ne féltse ön kenyerét. Miattam egész Magyarország gyógyszer-tárait ide rendelheti. Én tolakodó nem vagyok, s ügyfeleim boldogulását nem szoktam irigy szemmel tekinteni. Én azért jöttem ide, mert a grófék hívtak — ezzel vége — s az urral többé semmi közöm. — Ajtót mutat Herbacelsusnak —

Herbacelsus. — Félre — Ezer menykő! ha sejtelnem nem csal, ez a ficzkó a grófnénak megtetszett — s ezentúl —. Oh de nem hihető, hogy engem, régi hű szolgájukat — nem, nem. Itt más valaminek kell a dologban lapangani.

9. jelenet.

Gróf és grófné. — Jőnek a mellékszobából. — Szendei bókol nekik és ők viszonzozzák.

A grófné leül. —

Gróf. — Félrevonja Herbacelsust, — suttogva — **Doctorkám**, tudja é, miért hívtam ide ezen fiatal embert?

Herbacelsus. Nem tudom kérem alássan, — de valóban nem is képzelhetem.

Gróf. — Suttogva — Ezen fiatal ember, minap egy köz helyen nyilvánosan rágalmazta önt, s minket is nevetségessé akart tenni, a miért most keményen megfenyitem őt.

Herbacelsus. — Nevető arcczal — Helyesen, helyesen. Ő igen gonosz ember, mint orvos, csupa nyegleség. Azért hát csak tessék őt most mindjárt én előttem példásan meglecckézni, majd én is segitek.

Gróf. Igen de doktor ur mint ügyfele előtt még sem akarnám őt megszegyéníteni; az egésztest csak négy szem közt végzendem vele.

Herbacelsus. Jó jó, de aztán csak szidja le őt nagyságod keményen. — Fent a grófnéhoz — Van szerencsém magamat nagysád kegyes gráciájába ajánlani. Tehát a mint mondtam, a porocskákat szorgalmasan repetáljuk.

Grófné. Pontosán teljesítendem orvos ur rendeletét.

Herbacelsus. — A grófhöz — Mi pedig vigyázzunk magunkra, nehogy új meghülés következtében ismét recidivázzunk. — Mély bókولاتok közt hajtogatja magát, s a mint Szendei mellett elmén, méregetve nézi őt le, félre. — No hiszen sátnok küldöttje, majd kikapod most a magadét, még pedig allopathiai adagban. — El. —

10. jelenet.

Szendei. Gróf. Grófné.

Szendei. Nagyságtok hívására bátor valék megjelenni.

Gróf. Igen örülünk. — Letűlére készíti amazt, s maga is letűl. — Orvos ur nemrég telepedett meg nálunk, s mint hallom, már is igen szép praxisa van, mi homeopathiai gyógymódjának jó sikerét világosan tanusítja.

Szendei. Van is e miatt a régi orvosok közt elég ellenségem.

Grófné. Ugy látszik, hogy az öreg Herbacelsus sem a legjobb barátja orvos urnak.

Szendei. Oh, ő a legnagyobb ellenem; s bár igen jól ismeri orvoslataim sikerét, mindamellert s épen azért egyre rágalmaz, szüntelen gyaláz.

Grófné. Ah, ez nem szép tőle, annyival is inkább, mert szerencsés gyógyításokkal épen nem dicsekhetik. Lássá édes orvos ur, mi már egy év óta betegeskedők, folytonosan szedjük az ő gyógyszereit, s mindeddig legkisebb javulást sem érzünk.

Gróf. Sőt még rosszabbul vagyunk — és a helyett, hogy a régi baj elenyészne, új és új betegségek fejlődnek ki bennünk.

Szendei. Szabad é tudnom nagyságtok betegségének alapját, eredetét?

Grófné. Nekem egy évvel ezelőtt az olykori fejfájáson kívül semmi bajom nem volt, és most már száz-féle betegség is kinez.

Gróf. Én eleinte csak egy kis csúszást éreztem jobb karomban, — és most már minden tagom fáj — s gyomrom egészen oda van.

Szendei. Nagyságtok engedelmével szeretném látni a házi orvos által irt rendelményeket.

Gróf. — Az asztalfából egy csomó receptet vesz elő. — Mind itt van egy rácson; — jó hogy el nem dobám. — Szendei átveszi a recepteket, és egyenként gyorsan átfutja azokat. — A gróf suttogva nejéhez — Valóban kedves finom ember, s már csak egészséges külseje is ajánlóbb, biztatóbb, mint azé a potrohos Herbacelsusé.

Grófné. Már az igaz, öröm rá nézni, — oly szép színben van. — Félre — Örülök rajta, hogy férjem tetszését is megnyeré.

Szendei. — Kis szünet után — fejét csóválva. Szörnyűség! oly csekély bajok ellen ily heroicus szerekét, ily borzasztó nagy adagokat rendelni. — Ez vagy a legvastagabb tudatlanság; vagy a legnagyobb lelkiismeretlenség. — Ő gyógyítás helyett megmérgezte nagyságtokat.

Grófné. Méreg? — Jaj nekem!

Gróf. Igaz, mi egészen meg vagyunk rontva.

Grófné. Oh, kedves orvos ur, segítsen ki bennünket a végveszélyből.

Gróf. Szabadítson meg bennünket a kórság ördögétől, és fejedelmileg fogom önt megjutalmazni.

Szendei. Igen, én kigyógyítandom nagyságtokat, de nem azért, hogy anyagi jutalmat nyerjek, hanem emberi és hivatalos kötelességemnél fogva.

Gróf. Tehát csak gyorsan, praescribáljon ön tetszése szerint.

Szendei. Bocsnat, azt nem teszem; praescribáltak már nagyságtoknak eleget, sőt sokkal többet, mint kellett volna. Az én orvosi rendeletem mindössze is abból áll, hogy nagyságtok jó ideig semmiféle orvosságot ne vegyenek be.

Gróf. Igen — de mit tegyünk házi orvosunkkal?

Szendei. Az általa rendelendő gyógyszereket meg lehet hozatni, — de azért nem kell bevenni, — és csak így érünk czélt.

Gróf. Oh ez dicső lesz. S hogy a dolog előtte titok legyen, — ő reggel, ön pedig délután fog hozzánk járn.

Grófné. Hála isten, csakhogy a sok rossz orvosságtól megszabadít doktor ur.

Szendei. A természet törvényei szerint megtartandó új életmód többi része ebből áll: — a mennyire lehet, mindig friss levegőt szivni, — kinyit egy ablakot — korán kelni, — egyszerű tápláló eledelkkel élni, — minél többet mozogni, — járn, lovagolni, kocsizni, vadászni, tánczolni, szóval: szórakozni, mulatni, — s mi legfőbb, a kedélyt mindig vidám nyugodt állapotban tartani.

Grófné. — Magában — Oh ez csókolni való ember!

Gróf. — Az öröm kitörésével megöleli Szendeit. — Kedves drága doktor ur, most látom csak, hogy ön igazán okos ember. Ön lelkemnek elnyomott tit-

kos sugallatát fejezé ki. — Ur isten, ha elgondolom, az a bolond Herbacelsus épen az ellenkezőket rendelé. — Már egy éve, hogy szobáinkat még csak szel-
lőztetni sem engedi. — Az ablakhoz megy s egy táblát betör öklével — No most már
jöhet a légvonat, tudom hogy nem fog ártani.

Grófné. Valódi rabjai voltunk a vén zsarnoknak. Még csak azt sem en-
gedé, hogy vendégeket fogadjunk el. Pedig a társalgás élvezete, örömei nélkül
félhalottak vagyunk; — nemde orvos ur? —

Szendei. Ugy van; tökéletes igaz.

Gróf. Hígye meg doktor ur, majd meghalok a jó szivarért, és a vén
Herbacelsus által még e gyönyörtől is megfosztatám.

Szendei. — Szivartárczáját előveszi és a gróft megkínálja — Szolgálhatok
egy finom havannáival?

Gróf. Ezer köszönet! Ön uram, mennyei ember. — Nagy-mohón meg-
gyujtja szivarát, és fel alá járva, ugrándozva füstöl. —

Grófné. Hát nekem doktor ur szabad lesz é esténként egy kis finom
theát innom?

Szendei. Miért nem. Inkább, mint orvosságot.

Grófné. Oh, az isten áldja meg, ez az én legkedvesebb italom. — És
most már tudjuk magunkat mihez tartani. — Azonban meg fogja engedni fér-
jem, hogy a doktor urral bizonyos dologról négy szem közt szólhassak.

Gróf. Oh szívesen; később aztán magamnak is lesz némi titkos párbe-
szédem az orvos urral. Addig is jó mulatást kívánok. — El a mellékszobába. —

11. jelenet.

Szendei. Grófné.

A grófné pamlagra ül, s az orvost is maga mellé ülteti.

Grófné, Doktor ur — szólhatok é bizalmasan?

Szendei. Mintha testvére előtt nyílnék meg nagyságod szive. Orvosi
kötelességem, a betegnek legnagyobb titkát is mélyen elhallgatni, s ha lehet,
segíteni rajta.

Grófné. Hogy az ön által kiszabott természetes életmód következtében
testileg meg fogok gyógyulni, — az már világos előttem. — Oh de mit ér a
testi egészség, ha a lélek, a sziv beteg.

Szendei. Ugy van, — a lelki baj sokszor a legnagyobb testi betegség-
nél is veszélyesebb.

Grófné. Theát nyíltan szólva, — én már két éve, hogy férjnél vagyok,
s minthogy férjem fölötte ingerlékeny; mi több, mód nélkül féltékeny, — kép-
zelheti ön, hogy azáltal házi boldogságunk zavarva van; — ehhez járulván

mindkettőnk betegeskedése: — az elégtelenség, életuntság sokszor majdnem halálra gyötör.

Szendei. Ez bizony baj; de ha merem kérdeni, van é oka a grófnak nagyságodat félteni?

Grófné. Még eddig valami különös oka nem volt, sőt ha uralkodni nem tudnék magamon, inkább én félhetném őt. De ha már egyszer e szenvedély gyöttri, nem bánám, ha mindjárt oka is volna reá. Ah doktor ur — az én grófomból igen prózai ember lett. Mi más volt ő nőtelen korában, midőn még ábrándos, epedő arczczal küzeledett hozzám s a szerelem hervadhatlan virágáról oly édesen beszélt, midőn lázas hév áradott el egész valóján, ha csak kendőmet is csókolhatá. Ő e szép idő örökre eltűnt! Férjem most már vágyainak új tárgyat keres, — és én nagyon szerencsétlen vagyok!

Szendei. Valóban sajnos állapot.

Grófné. Olykor megtisztulván minden földi salaktól, érzelmeim tűzszárnyain egy szebb, egy magasztosabb világba szeretnék elrepülni, hol álmaim ideálját végre feltalálnám. — De miket is beszélek? — Ah doktor ur, én igen beteg és bohó vagyok. — Megragadja kezét — Segítsen rajtam a gyöngye, gyarló asszonyon, — különben elveszek.

Szendei. Szép grófné, bizzék bennem, én mindent el fogok követni, hogy lelkileg is kigyógyítsam nagyságodat. — Kezét csókolja. —

Grófné. Ön megorvosolhatja halálos bajomat. — El —

Szendei. — Magában — Különös, nagyon különös, még ily patienssem soha nem volt; mindjárt észre vettem, hogy inkább lelki mint testi baj gyöttri őt. Mily szép, mily fiatal, s mégis mily szerencsétlen. Csupa szellem, csupa ábrándosság. — Mikép segítsek rajta? Hah, majd rosztat gondolék, ha Virginia képe fenyegető őrangyalként nem állja utamat! Pedig mily magasztos bizalommal mondá, hogy én meggyógyíthatom őt.

12. jelenet.

Gróf. Előbbi.

Gróf. Tehát, miután nöm előadá titkos baját, most már rajtam a sor. S minthogy orvos ur rokonszenvenem első pillanatra megnyeré, úgy tekintem önt, mint gyóntató atyámat, kinek irányában nyílt lehetek.

Szendei. Büszke vagyok e bizalomra, mellyel visszaélni soha nem fogok.

Gróf. Az elébb nöm jelenlétében nem nyilváníthatám önnek betegségem legmélyebb okát, mely nem egyéb, mint az, hogy — megházasodtam.

Szendei. — Félre — Mi a manó! Hát ennek is az a bibéje.

Gróf. Nöm meghidegedvén irántam, egykor oly költői szerelmünk édenéből egészen számüzött; a mily kedves volt ő azelőtt nyájas szendesége, ép

oly boszantó most szeszélyei miatt; — és határtalan féltékenysége olykor egészen kétségbe ejt.

S z e n d e i. — Félre — Hogyan, hát a grófné is féltékeny? — No ez jó symptoma! — úgy látszik, önhibáit egyik a másikra akarná tukmálni. — Fent. — Ez bizony nagy baj, és ha merem kérdeni: van é oka a grófnénak nagyságodat féltetni?

G r ó f. Van oka édes doktor ur, igenis van. Taval egy bárónő volt belém szerelmes, de én mindamellet is, hogy nőm az ellenkezőt hívé, szerelmem nem viszonzom. — Most pedig én szeretek, de úgy veszem észre, hő érzelmem nem igen viszonztatik, — s ez teszi annyira beteggé kedélyemet.

S z e n d e i. E különös kóresetben fölötte nehéz volna segílyt nyujtanom.

G r ó f. Testemet egyedül orvos ur, — lelkemet egyedül ő, az angyali Virginia gyógyíthatja meg.

S z e n d e i. — Megütöközve — Virginia? — De talán csak nem az öreg házi orvos gyámleánya?

G r ó f. Sőt épen ő, a kedves bájoló teremtés.

S z e n d e i. — Félre — Jaj, mindjárt megüt a guta! Én gyógyítani jövök ide, és utoljára is enmagamat tesznek beteggé.

G r ó f. Hogyan? hát orvos ur talán ismeri e szép gyermeket?

S z e n d e i. Egypárszor már beszéltem vele.

G r ó f. Igen? — No annál jobb; — így legalább lesz egy bizalmas barátom, ki nyiltan fölfedezheti előtte titkomat, — lelkem, szívem baját, melyet csak az ő boldogító viszonzszerelme gyógyíthatna meg.

S z e n d e i. Igen — de gróf ur feledni látszik azt, hogy neje, még pedig szép, szellemdus neje van, és hogy Virginiának házias emberrel viszonyt kötnie nem lehet.

G r ó f. Én az ily csekélységekkel mit sem gondolok. — Birnom kell őt minden áron! — Ah, mert nélküle még betegebb leszek, hiába, nélküle nem élhetek! — Doktorkám, lelkem, ha javamat kívánja, nyujtson e dologban segédkezet. — Csak egy pár jó szót mellettem, — mint orvos, bizvást tudathatja vele, hogy leginkább miatta vagyok beteg és egyedül ő gyógyíthatja meg szívemet.

S z e n d e i. — Félre — Még én nyujtsak neki segédkezet? No, még ily nyomasztó helyzetben soha nem valék. Oly orvosságot kér tőlem, mit szívem megsebzése nélkül nem adhatok. — Most már mit tegyek? — Ha felfödözöm előtte Virginiávali viszonyomat; akkor még betegbé teszem őt, s vétkezni fognék orvosi kötelességem ellen. — Kis gondolkozás után — Most már tisztában vagyok. Mindkettőjükön segitnem kell. — Fent — Gróf ur, bizzék bennem, én minden elkövetek, hogy nagyságodnak szivbaja is orvosolva legyen.

G r ó f. — Megöleli Szendeit, s nagy örömmel — Nemes lelkü férfiu! —

Tehát ön engem boldoggá teend? — Ezentúl ön lesz az én rendes házi orvosom, titkárom, mindenem! — Éljen a szerelem! — éljen a homeopathia!

MÁSODIK FELVONÁS.

Nyílt oszlopszatos terem; az erkélyen át kilátással a viruló kertre. Oldalt két ajtó.

1. jelenet.

Gróf, grófnő, — könnyű lovagöltönyben, lovagostorral. Mindkettő igen jó színben van s vidáman sétálnak fel s alá. A gróf egy áriát dúdol, a grófné ostorát csattogtatja.

Gróf. Valóban dicső mulatság ez a lovaglás, és az én grófném esakugyan pompásan üli meg azt a karcsu Ceasart. Lelkemre mondom, mióta a grófné nem beteg, a lovagláson kívül más egyebekben is sokkal több báj, több gratiát fejt ki, mint azelőtt.

Grófné. A gróf ma igen udvarias; és én szinte illőnek tartom a bókot viszonzani. Mióta az új orvosunk által kiszabott életrendet használjuk, — az én grófom napról napra fiatalabbnak néz ki, — úgy, hogy ha leány volnék, óvakodnom kellene, nehogy valamiképp belé szeressek.

Gróf. Hahaha! Az volna még szép, ha valaki ily törődött vén házas emberbe, mint én vagyok, bele találna szeretni. Hisz oly kellemdús hölgy, mint nagysád, csak úgy válogathat a délczeg ifju Adónisokban, kik nálamnál sokkal jobban tudják különösen a sziv bajait orvosolni.

Grófné. — Félre — Már ismét a gyanu nyilával czélozgat. — Fent — Sőt én az ellenkezőről vagyok meggyőződve; ön sokkal inkább bírja a hódítás fegyverét, mint én, miután egy bájolóbb alak miatt még az is meghidegedett irántam, kiről azt képzelem, hogy őt egyedül csak én birom. — No de hagyjuk e kellemetlen tárgyat, midőn az élet gyönyörei oly kínálózó mosollyal tekintenek reánk, s mi azok élvezésére most már ez ép test- és lélekkel fogékonyak vagyunk.

Gróf. Ugy van, miért is töprenkednénk, miért fanyalognánk, hisz a grófnének megvan a maga saját utja, melyen csak rózsákat szedhet, s remélem, talán tölem sem irigylendi azt, hogy magam is oly ösvényen járok, melyen nem csupán tövis és hozót terem.

Grófné. Ne higgye gróf ur, hogy képes beszédét ne érteném; nagyon is világosan kimagyarázta magát. Ezzel azonban nincs mit dicsekednie.

Gróf. Épen oly kevésbé, mint a grófnének amazzal. Nem tehetek róla, hogy a nyíltszivűség a nyilvánosság e fénykorában, mindinkább divatba kezd jönni.

Grófné. Kérem gróf, ne tegyünk egymásnak szemrehányásokat, ne zavarjuk meg azon tiszta örömet, mely felgyógyulásunk következtében annyira földeríté bus napjainkat. — Ha nincs ellenére a grófnak, — mutatnék szobámban valamit; — a napokban kezdtem himezni egy diszművet; — önnek jó izlése van, kíváncsi vagyok: valljon megnyerendi é Artúrom tetszését.

Gróf. Kivált ha a diszmű az én számomra készül, előre is kedvező ítéletemre számolhat.

Grófné. Azaz, hogy a grófnak ennél még majd szebbet akarok készíteni; — de lássa ön, az a szegény Szendei oly sokat fáradozott egészségünk helyreállításában, — és én azt hívém, hogy ezért illő volna már öt pénzen kivül valami gyöngédebb ajándokkal is jutalmazni. Hisz mindketten neki köszönhetjük felgyógyulásunkat.

Gróf. — Késérően — Tehát Szendeinek? — Félre — De nem! Félre sötét gondolatok! Hisz én legkevésbé vádolhatom őt! — De még sem szeretem, nem akarom tudni azt, hogy kivülem más birja őt. — Fent. Karját nyujtva. — Ha úgy tetszik, tekintsük meg a szép diszmunkát, melyet a grófné derék orvosunk számára tulajdon kezeivel kegyeskedik himzeni. — Ő ezt megérdemli, valóban nagyon megérdemli. — El mindketten. —

2. jelenet.

Szendei és Virginia — jönnek a másik oldalról — Virginia kezében napernyő.

Szendei. Mondom kegyednek, a gróf és grófné még lovagolnak, és így most legbiztosabban mehetünk sétálni a gesztenyésbe.

Virginia. De hát ha mindjárt megérkeznek? — Aztán igazat szólva édes doktor ur, én nem is akarok többé önnel sétálgatni, sőt megérdemlené, hogy ezentúl szóba se álljak önnel.

Szendei. Ugyan az ég szerelmére, mi lelte kegyedet?

Virginia. Hát csak az, hogy ön tettetöt játszik irányomban; ön a grófnét szereti, — hisz mindig körülte hizeleg, — aztán hányszor mondá már ön nekem, hogy a gróf iránt szives, nyájas legyek. Ha ön engem valódilag szeretne, nem tenné, nem tehetné ezt.

Szendei. Igen, de kedves Virginiám hányszor mondám már azt is, hogy ezen alorczáskodás által bizonyos nemes czélt akarok kivívni, elérni.

Virginia. Köszönöm szépen az ily nemes czélt, melyért ön szerelmünket áldozza fel.

Szendei. — Félre — Ő hogy egészen tisztán nem magyarázhatom ki magamat! — Fent — Kegyed nem akarja felfogni az én tervemet, mely nem csak mások üdvét, de saját boldogságunkat is föltétezi.

Virginia. Igen, de mióta a gróf iránt ön kívánatára szives vagyok, ő felette vakmerő s különös igényekkel áll elő.

Szendei. Kegyed sokkal eszélyesebb, hogysen öt az illő korlátok közt ne tudná tartani.

Virginia. Lehet is öt korlátozni. Mióta egypár jó szót adtam neki, azt képzeli, hogy halálosan belé szerettem, s igazán örülten viseli magát. — Igaz ugyan, hogy a gróf, mióta ön gyógyítja, mindinkább csinosbul, — és —

Szendei. És? — Félre — No csak az kellene, hogy utoljára még ez is szivbetegséget kapjon.

Virginia. Nos aztán, gondolna is ön vele, ha én bármely férfi iránt jó indulatot, szivességet mutatnék. Nem hiába mondá szegény boldogult apám, hogy a mi csak doktor, az mind hideg, közönyös és nem is tud szeretni valódilag. — A pamlagra veti magát. —

Szendei. De édes Virginiám — Mellé ül. —

Virginia. Egy szó mint száz, ha ön a grófnénak még tovább is udvaról, én a grófot nem színből de szivből fogom kedvelni.

Szendei. — Félre — Teremtő ég! Végre még csakugyan elpártol. Oh mily iszonyu e helyzet. — Fent — Virginia, esküszöm, hogy a grófné iránti nyájasságom csak tisztelet, nem pedig szerelem.

Virginia. No jó, majd én is, csak ugy tisztelni fogom a grófot.

Szendei. Ha kegyed egyáltalában nem akar hitelt adni szavamnak, ugy inkább örökre elhagyom e szerencsétlen grófi házat; — de akkor egymásra nézve végkép veszve vagyunk.

Virginia. Én nem akarom azt, hogy ön a grófi házat elhagyja, hanem csak hogy a grófnéval hagyjon fel. — Mert jaj volna nekem, ha önben csalatkoznám.

Szendei. Talán azt kívánja kegyed, hogy a grófnét többé mégcsak ne is gyógyítsam?

Virginia. Oh nem; egyedül azt: hogy szivének ne legyen orvosa.

Szendei. Vajha kegyed kétkedő szivét gyógyithatnám meg.

Virginia. Azt ön könnyen teheti, — és én bizom is önnek nemes lelkében.

Szendei. E bizalomra soha nem leszek érdemetlen. — Kezet csókol Virginiának. Beszélgetésbe merülnek.

3. jelenet.

Gróf és grófné karonfogva jönnek a mellékszobából.

Grófné. Igen örülök, hogy művem a gróf tetszését megnyeré. — Szendei és Virginia észrevevén a grófi párt, felugranak helyökből és zavarodás látszik rajtuk. Félre — Mit látok, Szendei és Virginia együtt!?

Gróf. — Félre — Ugy sejtem, hogy a doktorka nem csak nőmnek, de

kedvesemnek is udvarol; most kezdem már érteni Virginiának irányombani tartózkodó magaviseletét.

Grófné. — Félre — Tehát hihetőleg Virginia az ok, mely akadályozá azt, hogy Szendei eddig még nem mert előttem bátran nyilatkozni.

Szendei. Mint szolgált egészségükre nagyságtoknak a lovaglás?

Grófné. — Gúnyhangon. — Ugy hiszem, hogy vannak esetek, midőn sokkal egészségesebb a pamlagon, mint nyeregben ülni.

Gróf. — Félre — Ha nőm e dolgot rosz néven veszi, természetesen nekem is orrolnom kell. — Fent — Mint látom, orvos urnak nem nagy mulatság lett volna velünk kilovagolni, midőn az unalmas perczeket ily kedves társaságban tizhette el.

Szendei. Oh kérem — sőt igen nagy szerencse lett volna reám nézve. — Egyébiránt nem haszontalanul töltém az időt; miután azalatt Virginia kisasszonytól alkalmam volt megtudni, hogy egy idő óta bizonyos betegségben szenved, melynek orvoslása kötelességemben áll.

Grófné. Igen, de a kisasszony sokkal közelebb áll gyámatyjához, mint más idegen orvoshoz — és így —

Gróf. Ugy van, úgy — ha ezt az öreg ur megtudná, igen megneheztelne, és méltán.

Szendei. De mikor a kisasszony állítása szerint a bácsi eddig még nem volt képes segíteni baján.

Grófné. S orvos ur természetesen segítend a bajon?

Gróf. Pedig mily jó színben van a kisasszony, — és mégis csakugyan van valami baja?

Virginia. Oh én igen beteg vagyok. — Fejem szédülni kezd. — Bocsánat, — szabad levegőre kell kimennem. — Lassu léptekkel távozik. —

Gróf. Szegény Virginia! — Utána kellene mennem, mert még valami nagy baja történhetik, s ha betegsége ágyba szegezné, mit csinálna nőm, kedves társalgója nélkül? Igazán, utána kellene mennem.

Grófné. Csak tessék, óh csak tessék; a doktorral a nélkül is némi beszédem van.

Gróf. Igen? Ugy hát egy pillanatig sem alkalmatlankodom — Félre — Akarnék is menni nem is. Csak ez az átkozott doktor ne volna itt! — Nőm fel van ingerülve, s hirtelenében oly boszut állhat — no de kölcsön fejében esik! Éljen a viszonyos szabadság! — El a mellékajtón. —

4. jelenet.

Grófné. Szendei.

Grófné. És csakugyan elmegy. Most már ön is világosan láthatja, hogy mind igaz, mit férjemről beszéltem. Oh a csapodár! — Hisz az egész világ

szeme láttára tanusítja, hogy mást szeret, — hogy soha nem volt érdemes azon jó indulatra, melyel iránta viseltetém.

S z e n d e i. Néha a legjobb szem is csalódní szokott. Lehet hogy a gróf csak felebaráti szeretetből, vele született jószívűségénél fogva gondoskodik a kisasszonyról.

G r ó f n é. Ah ne mentse őt, belátok én szíve fenekére. És ismerve természetét, nem is csudálkozom rajta. — De ön — ön —; hogy orvos ur is oly csapodár legyen, azt már csakugyan nem hittem volna; és azt legkevésbé tettem volna fel önről, hogy ép oly izléssel birjon, mint drága férjem uram. Ah a görcs —

S z e n d e i. — Félre — Teremtő ég, mily igények ezek! — Oh jaj nekem! — Fent — Valóban én nem értem nagyságodat.

G r ó f n é. Annál jobban érti önt az, kiről most itt szó van, — a szép Virginia kisasszony.

S z e n d e i. — Félre — No szépen vagyunk. Most már nem csak a férjét, de engem is félt Virginiától. Szeretnék nyíltan szólani; de nyájasságot kell színlennem, különben ismét visszaesik előbbi bajaiba. — Fent — Bocsnát, de nagysád most az egyszer csalatkozik. Köztem és Virginia közt csak oly viszony létezik, mint minden beteg és orvosa közt.

G r ó f n é. Vannak betegek, — és vannak orvosok —

S z e n d e i. Kik különbséget tudnak tenni a finoman illatozó pompás cactus és az egyszerű ibolya között. — Kezet csókol a grófnénak. —

G r ó f n é. — Engesztelődve — Oh férfiak, ti csalfa hízélgők. — De igazán, doktor, nem is volna szép öntől, ha kevesébbre becsülne, mint társalgónőmet. — Letül a pamlagra s az orvost maga mellé ülteti. — Ápropo doktor, — mikor fog már velem kikocsizni, — oly régen igéri, s mindig csak elmarad, pedig nekem a kocsizás jót szokott tenni.

S z e n d e i. Parancsoljon velem nagysád, s mindenkor készen állok szolgálátára.

G r ó f n é. Aztán mondja meg nekem, miért nem visel mindig fehér mellényt s fehér nyakkendőt — Igazítgatja nyakkendőcsokrát. — Ez önnek igen jól áll.

S z e n d e i. De csak nem oly jól, mint nagysádnak a lovagruha? — Félre — Fordítani kell a dolgon, mert nagyon bizalmas kezd lenni. — Fent — Pszt! Mintha a gróf és Virginia suttogását hallanám.

G r ó f n é. — Felugrik helyéből. A mellékszoba ajtajához szalad, s a kulcslyukhoz helyezi fülét. — Mit sem hallok, talán csak képzelte ön; — doktor! önben alkalmasint a féltékenység szólalt fel.

S z e n d e i. Ha féltékeny volnék, akkor inkább magam mentem volna utána, s nem engedém, hogy a gróf tegye ezt, ki most hihetőleg — — node én senkit nem akarok gyanúsítani.

Grófné. Férjem? Mit mivel ő most? — Oh kérem mondja ki gondolatát.

Szendei. Én bizony mitsem tudok mondani, — talán jól, talán rosszul mulatja magát.

Grófné. Tehát már ön is meg van győződve hűtlensége felől? Oh, mivel érdemltem ezt! — De erőt veszek magamon, s boszút fogok állani.

Szendei. — Félre — Oh ha boszúja eszközeül engem talál választani? — Fent — Nyugodjék meg nagysád, hátha igazságtalan a gróf iránt?

Grófné. Ha ő mást szeret, még pedig ily nyilvánosan, úgy többé semmi kötelezettségem nincs irányában.

Szendei. Szinte hihetlennék látszik előttem az, hogy oly bájoló szépség iránt, mint nagysád, akárki is hívtelen lehetne.

Grófné. Hisz ez, leginkább ez marczangolja szívemet. — A megalázás, a szégyen! Mintha bizony már a szépségnek és fiatalásnak minden virága lehullott volna rólam. — De megmutatom a csapodárnak, hogy nem mindenki vélekedik így felőlem.

Szendei. — Félre — No ez talán mindkettőjükre nézve jó orvosság leend. — —

Grófné. Igenis, én megmutatom neki. — Kedves Szendei, ezentúl a napnak legnagyobb részét egyedül az ön társaságában töltendem el; — ezentúl egyedül önnel fogok sétálni, kilovagolni, kocsizni és pikettírozni — sőt egyedül önnel — —

Szendei. — Félre — Ennyi is elég már. — Kezet csókol a grófnéknak — Nagysád igen kegyes. — Félre — Jaj ha ezt Virginia hallaná!

5. jelenet.

Gróf. Előbbiek.

Gróf. — Derült arcczal. — Minden jól megy, Virginia kissé nyájasabb, mint azelőtt vala. Közeleg a diadal!

Grófné. — Félre — Mily jó kedvű!.. Ezt nem szeretem.

Szendei. — Félre — Mily vidám! Ez rám nézve nem a legjobb jel.

— Grófné és Szendei egymás közt suttognak. —

Gróf. — Magában — Hm, mily bizalmasan társalognak, mintha én már nem is tartoznám közékük. — Fent — Ugy látszik, az én grófném egészen szenvedélyes barátnéja lett a homeopathiának.

Grófné. Oh én igen kedvelem a homeopathiát.

Gróf. Melynek elve: szeget szeggel. — Nevet — Éljen a szerelem és a homeopathia! — Félre — Ezt a nőrabló orvost ki fogom füstölni házamból.

6. jelenet.

Virginia. — Bepillant az ajtón. — Orvos ur, a bátyámat látom jönni.
— Visszavonul. —

Szendei. Az öreg Herbacelsus? Ily szokatlan időben. Igazán már szinte restellem a sok bujósdit. És már valóban ideje is volna tudatni vele, hogy nagyságtok felgyógyulását nem ő eszközlé, s hogy az igazi házi orvos én vagyok.

Gróf. Oh ezt nem tehetjük; annyival is inkább, mert én hihetőleg ismét visszatérek az allopathiához, és akkor öreg hű orvosomat nem nélkülözhetem. Gyomrom már ismét romlani kezd, sőt minden iránt undort érezek.

Szendei. → Félre — No ez ugyan szép dolog!

Grófné. Én pedig őt tökéletesen nélkülözhetem, s míg csak élek, a homeopathiánál maradok.

Gróf. Oh azt meghiszsem.

Grófné. Legyen a gróf orvosa Herbacelsus, — nyomatékkal — a szép gyámleánygyal bíró öreg ur, az én orvosom továbbra is Szendei leend.

Szendei. — Félre — Mindkettő félti egymást, — ez igen jó krisis. — Fent — Sajnálom, hogy gróf ur bizalmát elvesztém, azon leszek, hogy ismét visszanyerjem azt. De most már sietnem kell. — Meghajtja magát s a grófné kezét megcsókolja. —

Grófné. Igaz! hát a kénégenynyeli kísérlet mikor fog megtörténni?

Szendei. Ah, a kénégeny! — Jó, hogy a grófné emlékeztet. No, majd mig Herbacelsus itt lesz, azalatt mindent elkészitek. — El a mellékszobába. —

Gróf. — Magában — Az már világos előttem, hogy nőm az orvost kegyeli, de valljon ez melyiket szereti, nőmet é vagy Virginiát? avagy talán mindkettőt? — aziránt még nem vagyok tisztában.

Grófné. A mint észrevettem, a gróf szeretné az ifju orvost valamikép házunkból eltávolítani.

Gróf. Igen, mert már nincs szükségem reá.

Grófné. A mely pillanatban ön Szendeit távozásra kényszeritendi, én azon perczen Virginián fogok kiadni, sőt még a kastélyban sem lesz szabad laknia.

Gróf. Ezt a grófné nem teszi, nem teheti.

Grófné. Ha ön egészségem fentartójától akar engem megfosztani, jogom lesz ez erőszakot hasonló fegyverrel megtorolni.

7. jelenet.

Herbacelsus. — Halvány kinézése, bágyadt járása, beszéde nagy betegség előjeleit hirdetik. — Előbbiek. — Herbacelsus a grófnak meghajtja magát, a grófnénak kezét csókol. —

Gróf. Az istenért, doktor ur, mi baja, hogy oly rosszul néz ki?

Herbacelsus. Nagyságtok engedelmével. — Leül a karszékre — Tegnap óta kissé roszul érzem magam. No de semmi... csak egy kis alteratio, — majd elmúlik az.

Grófné. Vajha orvos uron is ne teljesüljön a közmondás, hogy: akkor beteg az orvos, ha mások egészségesek. Egyébiránt ha baja van is az orvosnak, nincs mit tartania; tudományával könnyen segíthet magán.

Herbacelsus. Sőt kérem alássan ellenkezőleg. Orvosnak önmagát soha nem szabad gyógyítania.

Gróf. Ugyan miért? Hisz kiki legközelebb áll önmagához; s ha a jó ügyvéd nem bizza másra pörös ügyét, miért ne tenné ezt az orvos életével?

Herbacelsus. Nem, kérem alássan, hanem mivel — beteg testben a lélek is beteg — s ily állapotban józanon praescribálni nem lehet.

Grófné. Elég az hozzá édes orvos ur, betegségében ki sem retteg anynyira a haláltól, mint maguk az orvosok.

Herbacelsus. Igen, mert mi ismerjük legjobban az élet becsét.

Grófné. S önök tudják leginkább, hogy halál ellen nincs orvosság.

Herbacelsus. A grófné gúnyolja orvosi tudományunkat, a midőn annak legfényesebb sikerét épen önmagán méltóztatik tapasztalni. Hiszen — ha meg kell vallanom az igazat — a gróf és grófné csak nemrégiben már a sír szélén állottak, s ime most mindkettő oly egészséges, mint hal a vízben, — oly vidám, mint madár a zöld erdőben. — Félre — Noha nem győzők eléggé csodálkozni praescriptióm ellenkező hatásmi sikerén!

Grófné. — Félre — Szegény ember, még mindig azt képzei, hogy ő gyógyított ki bennünket.

Gróf. Már az igaz, orvos urnak igen nagy hálával tartozunk. — Félre — Boldogok a hívők!

Herbacelsus. Nem, mintha dicsekedni akarnék, — de a mi igaz — igaz! Nem hiszem, nem hihetem, hogy ennél szebb curát bárki is fel birna mutatni a beteg emberiség évkönyveiben! — Csak hiába, mindig mondtam én s örökké a mellett fogok állani, hogy az egyedül üdvözítő gyógymód csak a mi tökéletes allopathiánk. Pedig a grófné türelmét kezdvén veszíteni, egy izben már a homeopathiához akart folyamodni. — Erőtetett nevetéssel — No ugyan megjárta volna nagysád! — Becsületemre mondom, a mellett a haszontalan gyógymód mellett nagysád még most is ágyban fekünnék.

Grófné. — Félre — A tied mellett pedig most már koporsóban.

Herbacelsus. Mintha halottaikból támadtak volna fel nagyságtok! — És ha elgondolom, hogy mind ez egyedül az én munkám, valóban szinte büszke vagyok magam- és állásomra.

Grófné. Méltán is. — Mert ugy látszik, ma-holnap már orvosra sem lesz szükségünk.

Herbacelsus. — Félre — Mit kell hallanom! Átkozott egészség! el-

végre még kenyereimtől fosztasz meg! — Fent — Nagysád igen hamar elbizba magát. Míg a világ világ: orvosra mindig volt és lesz szüksége a halandó embernek. — És talán azt képzeled nagysád, hogy már tökéletesen kigyógyult? — Az igaz, most már közelgetünk a cél felé, de még koránsem értük azt el egészen. Reméllem, hogy nagysád még folytonosan szedi az általam rendelt orvosságot — ? —

Grófné. — Zavarodva — Igen — szedem. — Félre — Az az, hogy biz én színét sem láttam rossz orvosságnak. — Fent — De oly jól érzem magamat, hogy most már egyáltalában nincs rá szükségem.

Herbacelsus. O — o — ó! Mutassuk csak kérem alássan pulsuskákat. — Megtapintja a grófné ütérét. —

Grófné. — Boszankodva, félre — Ez az ember akkor egészséges, ha minket betegé tehet.

Gróf. Nemde orvos ur, nőm még mindig beteg? — Félre — Bárcsak elhitethetnők vele, — így legalább könnyebben sikerülne a fiatal orvost eltávolítani házunktól!

Herbacelsus. — Nagy képeket csinálva. — Tudtam — mindjárt tudtam, hogy az egész csak olyan látszatos egészség. Bajaink legrejtettebb oka még korán sincs elmozdítva; ehhez még idő — sok idő kívánatik. — Nem adok neki egy hetet, s nagysád ismét visszaesik előbbi betegségeibe.

Grófné. Recidíva? Oh, isten mentsen meg.

Gróf. — Suttogva nejéhez — Lássa Regine, lássa, — s kegyed még azt hiszi, hogy Szendei gyógyítá ki betegségéből.

Grófné. Hogy megijesztett orvos ur! Pedig hiszen semmi bajom sincs, sőt soha jobban nem éreztem magam, mint épen most.

Herbacelsus. Vannak pillanatok, midőn az ember azt képzeled, hogy legjobban érzi magát; pedig ugyanakkor a legnagyobb kórság dúlhat belsejében. Ez a természetnek csodálatos titkai közé tartozik, mit egyedül mi tudós orvosok vagyunk képesek felfogni és megfejtani. — Gróf és Herbacelsus suttognak. —

Grófné. — Ahá, tudom már, honnan fúj a szél, tudom már, miért akarnátok beteggé tenni? Engem ugyan rá nem szedtek.

Gróf. Valóban kedves doktor ur, én is változást érzek magamban, — Herbacelsus siet ütérét megtapintani — vérem mindig forrásban van — és gyomrom —

Grófné. Naponkint 12 tál ételt is megemészt.

Gróf. De vannak dolgok, melyeket még sem bir megemészteni.

Herbacelsus. A grófnak igaza van. A vér rendes kerengése meg van háborítva — — és csak méltóztassék nyiltan szólani — —

Gróf. Egy szó mint száz, én ismét beteg vagyok; — kérem ünt, praescribáljon bajom ellen, különben elveszek.

Grófné. — Félre — Ah, az álnok! Egyik ravaszabb a másiknál.

Herbacelsus. -- Az asztalhoz megy és receptre valót vág az ollóval. Félre — Hála isten, csakhogy ismét arra kérnek, hogy praescribáljak. Oh, én e nélkül már élni sem tudnék. — Letül és ir. —

Gróf. — Suttogva nejéhez — Nos, nem mondtam é, hogy a homeopathia nem képes gyökeresen gyógyítani?

Grófnő. Én az ellenkezőről vagyok meggyőződve, engem gyökeresen kigyógyított.

Gróf. Engem pedig egészen tönkre tett.

Herbacelsus. — Magában. — Szörnyőség! mily ép, mily egészséges mindkettő. Hisz elvégre mint haszonvehetlen bútort kidobnának házukból. No hiszen ha ezt beveszitek, tudom, nem egyhamar lesz étvágyatok. — Fölkel — Ez bizonynyal segiteni fog bajunkon. — Grófnőhoz — Mi, édes nagysád, ezen porocskából minden órában két dósist, — grófhöz — mi pedig e jóféle szürcsöcskéből minden órában egy nagy evőkanállal veendünk be.

Grófnő. — Félre — Várhatsz rá jó ember. mig én undorító kotyvadékokat beveszem.

Gróf. Tüstént küldöm a gyógyszertárba, — félre — de azért be nem veszem.

Herbacelsus. És a rendelt gyógyszernek csak úgy lesz hatása, ha járás-kelés helyett egy ideig az ágyat őrizzük.

Grófnő. Különös, hogy doktor ur épen akkor ajánlja nekünk a lefekvést, midőn önmagának kellene azt tennie. Hisz az isten szerelmeért, ön iszonyuan néz ki. Egészen ki van kelve színéből. Ajkai szederjes-kékek, — szeméből az élet szikrája végképen kialudt — és —

Herbacelsus. — Ijedten — Az igaz, hogy nem épen a legjobban érzem magamat — sőt alig bírom tagjaimat; no de semmi, majd elmulik az, majd jobbacskán leszünk.

Grófnő. Dehogy mulik, dehogy; hiszen úgy néz ki ön, mintha a koporsóból vették volna ki; — épen úgy néz ki ön, mint leírta nekünk azt az ügyvédet, ki a mult héten typhusba esett és meghalt. És igaz! — doktor ur gyógyította őt... hátha e veszélyes betegség önre is rá ragadt. — Nézze csak magát a tükörben, nézze! — Tükröt tart elébe. —

Herbacelsus. — Reszkető hangon s remegő tagokkal — Az igaz, borzasztó rosszul nézek ki, — és az előjelekből ítélve, csakugyan azt gyanitom, hogy typhusba fogok esni. Teremtő ég, ments meg a végveszélytől!

Gróf. — Félre — És utoljára még csakugyan elhiszi. — Fent — Ne ijedjen meg doktor ur — hiszen —

Grófnő. De sőt, ha kedves élete, siessen haza és tüstént feküdjék le.

Herbacelsus. Megyek már, megyek, s -- valóban nem fog ártani, ha kissé ledülök.

Grófné. És ha nem bizik magában, hívasson orvost, de minden haladék nélkül.

Herbacelsus. De ugyan kit kérem alássan, hisz magam vagyok az egész városban, a többi mind chyrurgus, vagy — a mi még roszabb — homeopatha.

Grófné. Épen a homeopathia segitene ön baján. Hivassa magához az ifju Szendeit, ő, mint hallom, igen ügyes, szerencsés orvos.

Herbacelsus. Oh istenem, hisz talán csak nem akarná nagysád, hogy meggyilkoljanak. Én orvosoltassam magamat avval a kártékony homeopathával, egy tapasztalatlan ifjonzeczal? — Akkor inkább magam gyógyítom magamat.

Grófné. E szavakat ép oly hangon ejté ki doktor ur, mintha azt akarta volna mondani: akkor inkább magam ölöm meg magamat. Vigyázzon ön, nehogy az előítélet, elfogultság sirba lökje!

Herbacelsus. — Félre — Ez az asszony baljóslatu tekintete- s hangjával még halálra ijeszt.

Gróf. Hallám, hogy a szomszédhelységben épen tegnap szállásoltatott be egy csapat lovas katonaság, melynek allopatha orvosa igen híres ember. Ha doktor ur nagyon beteg találna lenni, majd elhozzatom őt számára, s így nincs mitől félnie.

Herbacelsus. Bizony jó lesz — — — nagyon jó lesz. — És most már megyek, lefekszem. — Bágadtan hajtogatja magát. — Oh jaj, egészen oda vagyok — alig bírok járni — a láz már bekövetkezett — fejem szédül — magamat ajánlom.

Gróf. Ha nehezen esik orvos urnak a járás, inasom majd elkisérendi szállásaig.

Herbacelsus. Köszönöm . . . köszönöm. — Menet közben — Oh jaj, igen jól érzem, hogy rajtam az orvosi tudomány többé nem segít. A szörnyü typhus rám ragadt — s én e betegségből még soha senkit nem tudtam kigyógyítani. — Jaj nekem, jaj! — El. —

8. jelenet.

Gróf és grófné.

Grófné. Szegény Herbacelsus, ő maga a legbetegebb, s mégis másokat akar gyógyítani, sőt még minket, a jó egészség példányait is erőnek erejével íckvő betegekké akar tenni.

Gróf. — Boszankodva, félre. — E baleset egészen megrontá tervemet. — Fent — A mi azt a jó egészséget illeti, én egyáltalában nem dicsekhetem vele, sőt soha roszabbul nem valék, mint jelenleg.

Grófné. Hja, a szerelem sebek nélkül nem hagyja a szívet, — de ez oly

betegség, mely nemcsak fájdalmat, de kéjt is ad, s azért a többi közt még tűrhető.

Gróf. Az én szívem csak fájdalommal van tele.

Grófné. Mily kicsinynek, mily gyarlónak érzem magam, hogy ön fájdalmának tengerébe csak egy csepp örömet sem vagyok képes vegyíteni!

Gróf. — Megfogja neje kezét, ellágyulva — Regine, mivel érdemeltem meg, hogy egészen meghidegüljön irántam?

Grófné. E kérdés inkább illelhetne engem a gróf ellenében. És ha mindjárt hidegebb volnék is a gróf iránt, mint azelőtt, — ön adott rá okot.

Gróf. És talán arra is én adtam okot, hogy a grófné és Szendei —

Grófné. Ah, Szendei? — no, és Virginia?

Gróf. Csalatkozik a grófné, ha azt hiszi —

Grófné. Nem szóval, hanem tettel kell az ilyesmit bebizonyítani.

Gróf. Jó, — én be fogom bizonyítani, — hanem kölcsönt kölcsönért, — csak úgy játszhatom.

Grófné. Ön kezdé, én végezem. — Félre — Most már csakugyan nem tudom, hanyadán vagyok vele. Szegény gróf, — hátha mégis igaztalan valék iránta...

9. jelenet.

Szendei és Virginia jönnek a mellékajtón, kezökben a kénégenynyeli kísérletekhez megkívántató különbféle gépek- s szerekkel, miket az asztalra teszek le. Szendei kísérleteket csinál.

Grófné. Ah, tehát már készen van orvos ur? — és mily csinos kis segédet választott magának.

Gróf. Ez ugyan érdekes lesz. Mily sok mindenfélét olvastunk már a kénégeny hatásáról, és ime, most minmagunkon fogjuk tapasztalhatni annak csodarejét.

Virginia. A kénégeny, mint mondják, gyönyörű álmakat idéz elő; ki attól elkábul, meglátja legfőbb kívánatait. Így például, a szegény ember lát aranyesőt, a rézeges bortengert, az orvos állandó cholérát, a nőtelen ember házasságot, a házas ember nőtlenséget, a rozsz katona állandó békét, a színész tapsvihart s koszorút pénzvirágakból, az ügyvéd vasuton haladó jövedelmes pereket, a szerelmes ember csupa mennyországot.

Grófné. És ha szive tárgyát nem bírhatja? —

Virginia. Akkor repülni vágyik egy szabadabb, szebb hazába.

Szendei. — Kezébe véve a hólyagot — No most már készen vagyok. Tehát kin tesszük meg legelőször is a kísérletet? — Karszéket helyez a szoba közepére. —

Gróf. Talán Virginia kisasszonyon, miután a kénégeny hatásáról oly bátorító dolgokat beszélt.

Virginia. Igaz, hogy szeretném látni legfőbb kívánatomat, de azért első nem leszek.

Gróf. Isten neki! Én hát a kísérletnek alája vetem magamat. — A karszékbe ül. —

Grófné. De hátha valami baja lesz az én grófomnak?!

Szendei. Ne aggódjék nagysád, — baj nem történhetik.

Gróf. Ide velem! hadd szívjam be! hadd álmodjam dicsőeket! — Szendei a hólyagot szájába tartja; a grófné és Virginia feszült kíváncsisággal nézik a kísérletet. —

Szendei. Nem kell semmitől tartani. Mindjárt készen leszünk; sőt ha műtét kívántatnék, azt is elvégezném a grófon egy-pár perc alatt.

Grófné. — Suttogva Szendeihez — A szívet kellene operálni, ott van a legnagyobb bibi.

Virginia. Ha e kísérlet szerencsésen sikerül, úgy talán még magam is rá adom fejemet.

Grófné. Ni ni ni, mint dagadnak erei, — szemei már vérben forognak. — Jaj, ha baja talál lenni!

Szendei. — Megrázza a grótot. — Most már mitsem érez. — Elveszi szájától a hólyagot. — El van kábulva, álmodik és mosolyog.

Gróf. — Kábult állapotában, magasztos lelkesedéssel. — Repülök — repülök... Jer kedves, karjaim közé. Ah, érzem már csókjaid kéjgyönyörét! — Oh Virginia! Virginia!!!

Szendei. — Félre. — Irgalmas ég! — Tehát csakugyan igaz...

Grófné. — Félre — Hah, a csalfa! Most már akarata ellen is elárulta magát. Tehát ez a bizonyosság!

Virginia. — Félre — Istenem, még gyanuba kever.

— A gróf, szemeit dörgölve feláll, s mintha mámoros volna, hangosan nevetve tántorog. —

Grófné. Csitt! senki ne mondja meg neki, miről beszélt. — Nos, édes grófom, mit álmodott? Láttá-e legfőbb kívánatát?

Gróf. Gyönyörű látvány tűnt fel előttem, kimondhatlan kéj ömlött el egész valómon. Ugy tetszett, mintha a magas mennybe repültem volna, s ott fent egy hájoló hölgy borított el csókjai özönével, — s e hölgy — az én kedves nőm vala.

Grófné. Ugy é? — Orvos ur, most már én fogom az aethert beszívni. — Karszékbe ül. —

Gróf. Regine, vigyázzon magára, — hátha majd kegyed is —

Grófné. Mit én is? —

Gróf. No hisz ha épen úgy tetszik, ám kísértse meg. — Virginiával társalog. —

Grófné. — Suttogva Szendeihez — Ugy intézze ön a dolgot, hogy a kényegyet ne szívjam be s józan maradjak.

Szendei. — Becsukja a gép szellentyűjét s így tartja szájához — Valljon mit akar ez ?

Gróf. — Még mindig Virginiához — Kiváncsi vagyok rá, valljon mit fog az én grófném álmodni. Oh mily mennyei kéj, mily dicső élvezet ez! — Remélem, most már Virginia kisasszony is meg fogja kísértetni. —

Virginia. Nem, nem; mert még valami nagy titkot találnék kifecegni.

Grófné. — Kábultságot tettem. —

Szendei. A grófné gyenge testalkatásánál fogva csakhamar elkábult. Most már nincs öntudata.

Grófné. — Félre — De bizony van. Most már boszút kell rajta állanom. — Fent — tettetett lelkesedéssel — Repülök — repülök, — Oh érzem már csókjai kéjgyönyörét! — Ah Szendei, Szendei!

Gróf. — Félre — Mit kell hallanom! Tehát csakugyan szereti őt. . .

Virginia. — Félre — Most már minden világos előttem.

Szendei. — Félre — No szépen vagyunk. O, jaj nekem!

Grófné. — Szemeit törli, hangosan nevet, s felállván tántorog. —

Gróf. — Suttogva — Nem kell tudtára adni, miről álmodott. — Nos édes grófném, mit érzett, mit látott a kábulás perczei alatt ?

Grófné. Felséges álmam volt. — Ábrándozva — A szerelem szárnyain túlvilágba vitettem át, hol egy derék szép férfiú kebelén s forró ölelései közt ébredtem föl, s e férfiú — az én kedves férjem vala. — Férje keblére borul. — A gróf, Virginia és Szendei a csodálkozás miatt szoborként állnak.

HARMADIK FELVONÁS.

Doktor Herbaccelsus írószobája, könyves szekrényvel, pamlag- s karszékekkel.

Kárpitós ablak.

1. jelenet.

Herbaccelsus, hálóköntösben és hálósapkában jön a mellékszobából Virginia által vezetettve.

Herbaccelsus. — Karszékebe vetvén magát. — Szinte jól esik, hogy hálósobámat valahára elhagyhatám. Soha életemben nem voltam ily nagy beteg. Három napig öntudatlanul fekvém ágyamban, — legkisebb remény sem volt felgyógyulásomhoz; — most már hála isten, mégis csak jobbacskán érzem magam.

Virginia. Mi tevő lettem volna én, ha kedves jó bácsikám árvaságra hágy? — A jó isten mégis csak megsegített bennünket.

Herbacelsus. A jó isten — és tedd hozzá — orvosom, Herz doktor mély tudománya — rendkívüli ügyessége. Ha ő nincs, — most már a halál fia vagyok. Ő az én életem megmentője. Áldásom kísérje minden léptét, nyomát.

Virginia. Én is azt mondom, mert csakugyan derék orvos; kár, hogy magaviselete oly durva, szögletes.

Herbacelsus. Igaz, ő mint katonaorvos, kissé nyers és szabadszáju; azonban fölötte bölcs és tetőtől talpig becsületes férfiú. És valóban kedves gyermekem, igen sajnálom, hogy oly hideg és tartózkodó vagy irányában. Ej ej Virginia, ugy látom én, hogy az a haszontalan homeopatha még mindig fúrja a te agyadat. Pedig az én orvosom, ha nem oly finom is, de minden tekintetben különb ember nálánál.

Virginia. Kedves bácsikám, mondtam már, hogy ő engem többé nem szeret.

Herbacelsus. Meglehet gyermekem; de ha azt akarod, hogy minél előbb felgyógyuljak, csak arra kérlek, légy ezentúl szivesebb, bizalmasabb orvosom, életem megmentője iránt. Mert látd gyermekem, ő már panaszkodva említé nekem, hogy te oly hideg, közönyös vagy iránta — — ez igen roszul esik nekem.

Virginia. Jó, tehát bácsikám kedveért megigérem, hogy ezentúl nyájasabban fogok vele társalogni.

Herbacelsus. Tedd ezt leányom, s én boldognak fogom magamat érezni. Mert én, mióta kissé magamhoz jöttem, különös tervet forralok. Legfőbb kívánatom, orvosomnak nagyszerűen meghálálni azt, hogy életemet a végveszélyből kiragadá, — és kedves gyermekem, e tartozás lerovása leginkább a te szives hozzájárulásoddal volna eszközölhető.

Virginia. — Félre — Értem, hová czéloz. — Fent — A mi tőlem telik, én e célra mindent megteszek.

Herbacelsus. Ugy ugy gyermekem; — no most már nyugodt vagyok.

2. jelenet.

Szendei jön katona-orvosi egyenruhában, nagy bajuss- és szakállal, s tömött álhajjal.

A mint **Virginia** észreveszi, meghajtja magát előtte, s távozik.

Herbacelsus. Isten hozta kedves collega ur, isten hozta!

Szendei. — Ügyetlenül hajlong. Elváltoztatott hangon. — Ezer menykő és Napoleon ágyuzása! Miért szalad előlem a kisasszony?

Herbacelsus. Bizonytal azt hiszi a kis kópé, hogy valami titkos beszédünk lesz egymással. No de majd mindjárt visszajő.

Szendei. — Nagy múnákkal tapogatja Herbacelsus úterét. — No csakhogy már ennyire vagyunk. Mert, lánczos lobogós! az az utolsó alteratio sehogy sem

tetszett nekem; de most már nyugodtabb állapot következett be, — az erők gyarapodása szembetiünő. Hát a gyomor hogy működik, hé?

Herbaceus. Az isten áldja meg kedves barátom uramat, hogy oly gyógyszereket adott eddigelé, melyek nemhogy elrontották volna étvágyamat, de még inkább elősegíték, magasztalták azt, — csak már szabad volna ennem innom azt, a mit kívánok.

Szendei. — Félre. Maga hangján — Ezen nagy étvágyat az én homeopáthiai gyógyszereim eszközlék: de erről még most nem szabad tudnia. — Fent. Változtatott hangon — Bizony bizony drága collega ur, még egy-pár nappal ezelőtt kutyául voltunk egészség dolgában, s ha az allopathia legheroicusabb gyógyszereit nem rendelem, eddig már a gyékényt kihúzták volna alólunk.

Herbaceus. Az isten áldja meg tisztelt barátom uram. Egyedül önnek s a dicső allopathia varázserejének köszönhetem életemet. De mondja meg kedves collega ur, mi az oka, hogy eddig még egy orvosi rendelményét sem méltóztatt velem közölni? Valóban okulás végett igen szeretném látni az életem megszabadítását eszközlött praescriptiókat.

Szendei. Oh, ezek — kérem...! Ezer mennykő! ez csupán az én titkom. Minden orvosnak megvan a maga arcanuma. Azonban a tökéletes felgyógyulás után egész rendszeres eljárásomat közölni fogom. Addig hát csak türelem!

Herbaceus. Valóban nagy köszönettel veendem.

Szendei. Ugy hiszem, a napokban már a fris szabad levegőre is kimehet barátom uram; és hogy az elgyengült gyomor megerősödjék, holnapután már egy kis jó zsiros sültet és fűszeres salátát is ehetünk s rá egy pohár malagát is üríthetünk.

Herbaceus. — Fölkel székéből s lelkesedve öleli át Szendeit — Egy pohár malagát?... Kedves szeretett jó barátom! Önnél bölcebb orvost képzelni sem tudok. Lám, ha most a grófné tanácsára azt az eszeveszett homeopáthát választottam volna orvosul: ő még bőrömből is kiéheztetett volna s most már az erőtlenség miatt járni sem tudnék. Tehát zsiros sült — fűszeres saláta, és malaga! Oh mily dicső mixtura ez!

Szendei. De még csak holnapután.

Herbaceus. Tisztelt jó barátom! habár csak kis adagban is, nem élvezhetném már ma estve e rendkívüli gyönyört?

Szendei. Ezer mennykő! az nem lehet, mert a recidiva fenyegető daemonkint áll előttünk.

Herbaceus. Hát legalább holnap délben?

Szendei. No, ha épen annyira vágyik rá, hát teljék kívánsága, — de csak mértékletesen.

Herbaceus. Tehát már holnap? Oh boldog én! Már most is erősebbnek érzem magam; sőt már úgy vagyok, mintha semmi bajom sem volna. —

Tisztelt jó barátom, kívánjon tőlem bármit, én minden lehetőt megadok s kész vagyok önnel minden vagyonomat megosztani.

Szendei. Pénzre nincs szükségem, — azonban —

Herbacelsus. Mit azonban? Szóljon kedves barátom uram minden tartózkodás nélkül.

Szendei. Én nyers, őszinte katona ember lévén, nyíltan szoktam szólni. — Jól tudja tisztelt barátom, hogy én nőtelen vagyok, megvallom, már kissé unni kezdem a magános állapotot. Barátom uramnak egy angyali szépségű és jóságú gyámleánya van. És, — hogyha, — node hagyjuk ezt —!

Herbacelsus. Sőt inkább csak tessék folytatni. Igen szeretem, hogy e dolgot szíve hurján megpendíteni méltóztatott.

Szendei. Ezer mennykő! mit használna az én kívánatom, ha már egyszer a szép kisasszony másnak ajándékozta el szívét.

Herbacelsus. Hogyan? Ki hitette ezt el barátom urammal?

Szendei. Oh jól tudom én, — a kisasszony valami Szendei nevű fiatal orvosba szerelmes.

Herbacelsus. — Nevetve — Csalatkozik barátom uram, nagyon csalatkozik. — Igaz, hogy az a haszontalan ember mézes-mázos szavaival kissé megszedíté gyámleányom fejét: de most már vége az egész gyűlöletes viszonynak, melyet leányommal elfeledtetnem szerencsésen sikerült. Virginia megtudván azt, hogy az ifju orvos és a grófné közt viszony létezik, most már nemhogy szeretné, de sőt gyűlöli azt a szeleburdi homeopathát, és most már ön iránt kedves collega ur, sokkal jobb és forróbb indulattal viseltetik.

Szendei. — Féltre. Maga hangján. — Lehetséges é? — No így még megjáróm az álorzával.

Herbacelsus. És magamnak is leghőbb ohajtásom az, miszerint leányom fiatalkori első botlását azáltal hozza helyre, hogy férjeül egy derék, solid férfiút válasszon, — például oly férfiút, mint ön, drága barátom uram.

Szendei. Hála és köszönet! Ügyekezni fogok e kitüntetését megérdemelni.

Herbacelsus. Semmi hálálkodás. Először is az én kötelességom illően leróni azon hálaadót, mellyel önnek mint éltem megmentőjének tartozom. És itt már most nincs egyéb hátra, mint az, hogy barátom uram az én Virginiácskám szívét tökéletesen meghódítani képesezék, mit azáltal lehet elérni, ha ön minél nyájasabb, udvariasabb lesz iránta. Azért hát most mindjárt beküldöm öt ide, hogy bizalmasan társaloghassanak, — s azalatt kissé lenyugszom. Holnapra pedig ezennel meghívom collega urat egy kis barátságos ebédre, hogy azt a feleséges zsiros sültet és malagát együtt költuessük el. — Kezet szorít Szendeivel. —

Szendei. Igen le vagyok kötelezve. — Herbacelsus el. Szendei maga hangján beszél. — Mind jó, mind szép volna ez; de Virginia változása, ha csakugyan igaz, nem tetszik nekem. Ha nem csal tapintatom, ő a katonaorvoshoz csak azért

menne férjhez, hogy aztán a gróffal annál biztosabban folytathatná szerelmi kalandjait. — Tükörbe néz — Vagy talán szebb vagyok ez alakban s jobban tetteszem neki így, mint a magam eredeti valóságában. Jaj, csak rutabbá tettem volna magamat! — De majd kitapogatom én szive járását, — úgy meggyűlöltetem vele álorczámat — hogy! — . De csitt! — Jön már a kis hütelen.

3. jelenet.

Virginia s az előbbi.

Virginia. — Tettetett zavarodással. — Ah — doktor ur — azt hívé, hogy már távozott.

Szendei. — Elváltoztatott hangon — Ezer mennykő és Napoleon ágyuzása! Hát miért távoztam volna még? Talán bizony szeretné a kisasszony, ha az ördög mielőbb örökre elvinne már házukból?

Virginia. Ej beh puskaportermészetű a doktor ur! Nem hiába hogy katona, — úgy rárivall az emberre, hogy szinte megállt a vérem a nagy ijedség miatt. Aztán ne villogtassa oly haragosan a szemeit, mintha keresztül akarna velök szűrni.

Szendei. Ejh, mit, én nyers, morgós katonaember vagyok, de azért szemre szívre nem cserélek holmi fiatal uracsokkal, kik a szerelmet csak ugy homeopathiai adagokban szokták kedveseiknek adni.

Virginia. Tudom, hová céloz doktor ur; — bizony pedig csalatkozik. — Oh kérem, most már többé semmi homeopathia! Én ezentúl szívemet egyedül allopathiai gyógy móddal akarom orvosolni.

Szendei. — Féltre — Mit kell hallanom! — Fent — Tehát csakugyan nem szereti többé a kisasszony azt a kénégenyszagú fiatal collegát?

Virginia. Halálba gyűlöltöm, sőt nem is szerettem őt soha, mert erre egy pillanatig sem lett volna érdemes.

Szendei. — Ellágyulva — De hát mit véthetett ő kegyednek? — Féltre — Jaj, most kevésbe mult, hogy el nem árultam magamat — Fent — Ezer mennykő és lánczos lobogós! Hát miért haragudott meg a kisasszony arra a derék fiatal emberre?

Virginia. Derék ember az, ki kedvesét megcsalja, pelengérré teszi? Oh csak kerüljön szemem elé, majd megmondom én neki szemben is, hogy mily haszontalan ember. De nem, — én többé szólni sem akarok vele; ne is lásson engem ez életben soha, — s hogy diadalmi gúnykaczajt ne üthessen fölöttem, s különben is szívem hajlamát követve, orvos ur és atyám kívánatában meg-egyezem. Fogadja ön jobbjomat.

Szendei. — Féltre — Oh átkozott helyzet! No most már mit mondjak neki? — Fent — Ezer mennykő! ezt nem szeretem, hogy a kisasszony oly hirtelen szánta el magát e nagyfontosságú lépésre. Valljon meggondolta é galam-

8. jelenet.

Herbacelsus, jön a mellékszobából.

Herbacelsus. — Szendeihoz — Bocsásson meg tisztelt collega ur, a gróffali élénk vitája egészen aggodalomba ejtett. — Látván a grófnét, megütözik. — Ah, a grófné is itt? Igen örülök nagysádat szegény házamnál tisztelhetni. Minek köszönhetem e ritka szerencsét? miután nagysád kegyéből egészen kies-tem, s miután nagyságod azalatt, míg beteg valék, más házi orvosról méltóztatott gondoskodni.

Grófné. Az új házi orvos nem törle ki emlékeimből a régit, kihez most egy különös dologban jövék, t. i. megkérni szép gyámleánya kezét azon orvos számára, ki önt a halál örvényéből kiszabadítja.

Herbacelsus. Valóban nagy szerencse, igen nagy szerencse! De megvallom, én mindig azt hittem, miszerint nagysád az annyira kegyelt homeopatha részére kérendi meg leányom kezét. — Félre — No ugyan megadtam most neki!

Grófné. Jól van. Én tehát Szendei részére is megkérem ön gyámleánya kezét. Most már válaszszon a kettő közül.

Herbacelsus. — Félre — Ez csak csselfogás, hogy férjét elámítsa. — Fent — Sajnálom, nagysád, igen sajnálom; de most már késő, — én leányom kezével többé nem rendelkezhetem, miután azt már Virginia megegyezésével im itt Herz doktor barátomnak ígértem el.

Szendei. — Változtatott hangon — Ezer mennykő és Napoleon ágyuzása! de ha egyszer ön főnöke, a grófné mást kíván, miattam soh' se' erőtesse magát, — el tudok én élni feleség nélkül is.

Herbacelsus. De kérem alássan, a mit én egyszer becsületszavammal megígérek, azt ugyan senki kedveért nem szoktam megszegni. — És hogy adott szavamnak ura vagyok: azt tüstént be fogom bizonyítani. — Félre — A grófné asszony, férjét ámitani akaró tervével most az egyszer fel fog sülni. — Nevetve el a mellékszobába. —

Gróf. Alig bírám magamat a nevetéstől megtartóztatni: Orvos urból valóban jó színész lett volna!

Szendei. — Maga hangján. — Kivált a mennyiben a kénégeny által oly nagyszerű hatást s oly derék szini csalódást idéztem elő.

Gróf. E tekintetben nőm, mesterileg vitt szerepével mégis fölülmulta önt. No de, már most itt az idő, — fődözzé föl magát orvos ur.

Szendei. Mitől sem remegtem s fáztam úgy, mint e pillanattól.

9. jelenet.

Herbacelsus jön Virginiával, mindketten ünnepies ruhában; Herbacelsus középre áll és Szendei s Virginia kezét egyesíti.

Herbacelsus. — Érzékeny s ünnepies hangon — Szeretve tisztelt barátom, drága tudós ügyfelem! Ön ritka tudománya, éjjeli nappali fáradozása által visszaadta nekem az életet. Vegye ön azért hálám fejében életem felét, Virginia gyámleányomat, áldásom és vagyonommal együtt. — Szemeit törli. —

Szendei. — Elfordul, s az álhajat, — bajuszt és szakált leteszi. —

Virginia, — Kezet csókol Herbacelsusnak — Kedves jó gyámtyám, az isten áldja meg jóságáért!

Szendei. — Megöleli Herbacelsust — Kedves drága ipam uram! — Megcsókolja őt. —

Herbacelsus. — Megismervén Szendeit, haragosan kibontakozik karjaiból — Mi-micsoda ez ??? — Mit látnak szemeim? Herz doktor helyett Szendei, üldöző ördögöm! — Álom-é ez, vagy valóság! ?

Szendei. Csupa tiszta valóság! — A katonaoorvos, a képzelt allopatha eltűnt, s helyette az ifju homeopatha áll itt, ki ugynevezett haszontalan gyógyszereivel egy ellenséges indulatu s elfogult ügytársa becses életét megmenté.

Herbacelsus. Ez nem lehet. . . Ez csalás! . . . Ez szemfényvesztő ámtás. — Engem nem az ur, hanem Herz allopatha barátomnak orvosi segélye mentett ki a végveszélyből.

Gróf. Nem ugy van a dolog, édes doktor ur. A mint ön typhusba esett s magán kívül volt: a szomszéd helységben szállásoló katonaság orvosáért akartam elküldeni; de Szendei nagyon kért, hogy ne küldjek érte, s hogy a katonaoorvos képében ő gyógyithassa doktor urat.

Herbacelsus. — Félre — Mily szégyen, mily gyalázat ez rám nézve! — Fent — Már hiszen akárhogy vegyük is a dolgot, ármány és kijátszás rejlik benne, — és én oly embernek, ki ily cselfogásokkal él, soha nem fogom adni gyámleányomat.

Virginia. No így hát vége szép reményeimnek!

Szendei. Ez hát a hála jótétem jutalmaul?

Gróf. — Suttogva Herbacelsushoz — Hát talán azt hiszi doktor ur, hogy engem és nőmet ön gyógyított ki bajunkból? Csalódik ön, ha azt képzei. Mi önnek egészségrontó gyógyszereit már régóta nem vesszük be, s valamint ön, ugy mi is, egyedül a homeopathának köszönhetjük életünket. Azért hát, ha nem akarja ön, hogy ezt a világgal tudassam, és ha ön tovább is meg akarja tartani a házi orvos - czimet és fizetést, azt javaslom önnek, egyezték meg kívánatunkban, — különben —

H e r b a c e l s u s. — Félre — Oh istenem! hát kenyeremet is elveszítsem? 1000 pengő forint — — szabad szállás és minden kényelem. — — —

S z e n d è i. — Felölti az álorczt s változtatott hangon. — Ezer mennykő és Napoleon ágyuzása! — Ha egyszer én is azt mondom, hogy adja ön leányát a fiatal homeopathának, élte megmentőjének: azt hiszem, csak nem fogja ön tovább ellenezni; — különben nem engedem meg, hogy tisztelt barátom uram holnap délben jó zsiros süttet s fűszeres salátát egyék és rá malagát igyék.

H e r b a c e l s u s. — Nevet — Már az igaz, hogy ez a kópé ugyancsak kifogott rajtam. — Összeteszi Szendei és Virginia kezét — Mi tagadás benne! Engem vén allopathát a fiatal homeopatha gyógyított ki. Hanem azért kedves fiam uram, mint férj, mégis csak allopatha legyen ám, — különben — — —

G r ó f n é. — Szendeihez — Azonban nem ártand önnek olykor majd a kénégennyel is kísérletet tennie.

G r ó f. Csak hiába, minden gyógymód közt leghathatósabb a boldog szerelem! — Ölelkeznek s a kárpit legördül. —

AZ Ó TORONY.

Nagy-Szalonta nevezetes város,
Mégsem olyan nevezetes már most,
Mint mikor volt szabad hajdúfészek,
Benne lakván háromszáz vitézek.

Csonka tórony nyúlik a felhőbe,
Rajta pihen a nap lemenőbe':
Rá-ráveti visszanező fényét,
Mintha látnám ős apáim vérét.

Vérpirosan mért néz vissza a nap?
Azt jelenti, rút idő lesz holnap?
Oh istenem, hiszen elég bőven
Volt már részünk zimankós időben!

Hej csak itt is, e hitvány zugolyban,
Hány nemes sziv vére ömlött hajdan!
Azt mondották, hazájokat védik,
Azt hívék, úgy áll fen örökkétig.

S mi van abból, a miért fáradtak?...
A torony, mit durván összeraktak. —
Áll a torony, mint valami Babel,
Rajt' az idő nyomtalanul jár el.

Rajta pihen a féllábu gólya,
Vércse, bagoly örökös lakója,
Velök együtt a galamb is elfér,
Összeszokik, utoljára nem fél.

Rajta a gyom óriássá nő fel,
Hajba kap a szélveszes idővel.
Rá csap olykor — hanem azt se' bánja —
A mennydörgős mennykő buzogánya.

Csonka falán, viharos éjféلكor,
Boszorkányok nagy serege tánczol —
S jeléül az éji vigadásnak
Egy-egy köve földön hever másnap.

ARANY JÁNOS.

JENNYNEK.

Szeretlek az első szerelem lelkével,
Árnyékot nem vet rám félelem felhője,
Szabadon és tisztán ölel képzeletem
Mint omló napsugárt a bérce levegője.
Visz, ragad magával egy erős indulat,
Nem tudom, nem kérdelek: hol fogok megállni? —
A bátor katona nem fog zászlajától,
Csillagától a jó kormányos megválni.

Száll a lelkem, mint egy kiterjesztett zászló,
Melyet győzelemre visz a had népsége.
Ott ragyog előttem képed, mint a csillag,
Ragyog az északi égsark közelébe.
Visz, ragad magával ez a szép fényesség,
Utamon nem látok veszélyt, nehézséget,
Szemeimnek csak egy könyecsepe a nagy tenger,
A nap: halvány lámpa, melyet szerelmem éget.

Szállok a madárral, a magas felhővel,
A madár, a felhő nem bír velem szállni. . . .
Szemfedőm lesz é a szerelem zászlója
Vagy kötelékül kell sebeimre használni?!
Ha szemfedőm lesz a szerelem zászlója,
Legyen kimulásom, mint a gyors villámé,
Megtisztítsam egész élted levegőjét,
S haljak meg váltásául, haljak meg lelkedért.

Ah az a te lelked , az a vidám lélek !
Én nem látok rajta semmi semmi foltot ,
Avagy foltnak nézzem , ha a napra rávet
Az irigy felhő egy suhanó árnyéket.
Szenvedély : e felhő , sors : a futó árnyék ,
Rád borul , visz , sodor , von , ragad magával . . .
Mig szerelmem , ez az élesszemű sólyom
Rohan az árnyékos fellegeken által.

Felveszi szárnyára szép vidám lelkedet ,
Ezt a fényes égből kidobott csillagot ,
Viszi a legmagasb égnek tetejére
S visszaüzi oda , mint lángoló napot ,
Ah e verőfényben mi boldogság élni ,
Multad elsuhan , mint egy holló mellettem ,
S ábrándaim ködén át a mennyet látom
Mit magamnak itt a földön teremtettem.

SZÉKELY JÓZSEF.

K I K E L E T .

Felöltözött a völgy , mint egy szőke lányka ,
A ki megjött hívét szívszakadva várta.
Kristálypatakból foly hosszú pánthikája ,
Vadvirág-kartonból hímes rokolyája. —

Fenn a parton állok . . . elmerülve nézem . . .
Az eltűnt időknek szép mivoltát érzem !
S a szabadság képe merül föl lelkemben —
Látván a korlátlan életet a völgyben. . .

Szellők fuvalmának gyenge lebbenése ,
Mennyei illatnak tenger előmlése ;
Irott szárnyu lepkék tündér enyelgése ,
Vad méhek ajkának víg döngicselése. . . .

A fakadó bimbó- s rózsalevelekkel ,
Az örök természet istenképe leng el . . .
S látom mint csipkézi szellő-lágy kezével
A virágkelyheket illat-ecsetével.

És az ér futása , e homéri ének ,
Melynek hangjain a holt fűvek felélnek
A zengő pacsirta fõnn a levegõbe . . .
Mind , mind egy isteni szabadság szent képe.

Lombok fenn a tölgyõn , a madár fészkébe ;
Fényesen tart a nap Mátra kék völgyébe
Nézem . . . nézem s odaandalodásomba ,
Merülök énekbe , szentelt fájdalomba.

S megkapja lelkemet egy titkos messzivágy ,
Mely a síron innen nyugodalmat nem hágy . . .
S érzem , hogy minden szabad a világon ,
Csak a sötét ember görnyedez rablánczon. —

TÓTH ENDRE.

RABOK JELLEME!

Szép eset! — egy hajdú cifrán mint õre raboknak
Országút szélén , bortul elázva hevert,
Ezt látván a rabok követet küldöttek a várba,
S oly hajdút kértek , majd a ki rájok ügyel.

SZALAY MIHÁLY.

LOSONCZY-TESTVÉREK, ÉS BÁTORI KLÁRA.

Hová csapongsz féktelen képzelet!?

Fülkeresni a multnak délibábját, hogy erős színekkel add vissza az elmosódott képeket, melyeket beérhetlen távolban ködalakjaival alkot!?

Tulvágysz a jelennek korlátain, ... valót akarsz mesék helyett? ... Ugy röpülj át évek, évtizedek, századok perspectivjén s az ősz időnek tágas képcsarnokából tépd le az avult rajzot, mely a hős Losonczy-testvérek s Bátori Klára életét igtatá be a historia örökéletébe. ...

És én fölmutatom őket e kor embereinek; egy időben erényt és bünt!..

Hozd! ó, hozd nekem e képeket mindenható képzelet!..

I.

Midőn a zúgó vihar berohant Nánavárnak egyik nyitva feledt ablakán, drága függönyt tépett föl egy férfit szemei előtt, ki a párkányzatba vésve körmeit, ez ablaknál több ölnyi mélység fölött függött.

A férfit arcából olvasható volt, hogy nem a féltékenység daemonája üzte a magasba, hogy nem a gyanuskodó szerelem szemei azok, melyek a jelenetbe mélyedtek, mi a vár falain belül történt....

Hű rajza volt e vigyorgó kép ama pörgönyörnek, melyet a szolgálca arca lefest, midőn méltónak hiszi magát bérére.

A vihar szünni kezdett. Halvány holdsugarak szűrődtek át a sápadt fátyolon, melyet az éj szőtt a sötét föld s millió csillagfényben tündöklő ég közé.

Ha a halvány fénynél a férfit arcára pillantunk, a megváltozott vonásokból kiolvashatjuk, miként e kérdést intézé magához: Vajjon eleget láttam é már?

Mit láthatott?....

Losonczy Antal nejének egyik kéjtermét, melynek keleti fényben úszó pompájára egyetlen lámpa veté haldokló sugárait.

Maga az urnő pompás pamlag párnái közé sülyeszté hattytutagjait, azon nemében a pongyolának, melynél a szemérem elpirul, az élvágy idegjei elpat-tanásig hangolódnak föl.

Bátori Klára szép volt, még mindig szép; hasonlított a virágos sirhalom-hoz, szava, mosolya, a syren éneke volt Charybdis szikláinál, hasonlított egy drágamivű kehelyhez, mely gyöngyöző borában mérget rejt.

Inkább kövér volt mint nyulánk, tömött vállaira mesterkélt fürtökben hul-lámzott alá a legfénylőbb fekete hajak tengere; szeme égő, nagy, sötét, ajka kettémetszett rózsabimbóhoz hasonlított; vakító fehér melle, mint két féktelen hullám tört elő a tág öltöny-redői közül, karjai minta lehetnek volna egykor Phydiasnak.

Tudta ezt Bátori Klára, s leginkább meztelen karral járt.

E pillanatban a fehér karok egy férfiú nyakát tarták ölelve, ki a nő lábai-nál térdelt s bágyadtan temeté arczát az emelkedő mellhullámokba.

A nő lángolva beszélt hozzá. . . .

— Te szolgálva vagy, mondád! ? . . szolgál é az, kinek Bátori Klára szive meghódolt? ki Losonczy Antalnak szerencsés vetélytársa? . . te nem szolgál, te zsarnok vagy, ki hideg számítással uralkodva indulatodon, a kétségbeesés vilá-gaig üzöd vissza szomju szerelmem vágyait.

— Klára! ha egykor arczodba csapják a vétket, hogy férjed iródeákját, egy szolgát szerettél? . . .

— Nem vagy é nemes?

— Nemes? . . . Igen, nemes lélekben, mondják nemes volt atyám is, de szegény. . . kincsekben igen szegény vagyok. . . mig te! — — — —

— Mit tesz az? nem mondád é sokszor, hogy én szerelmed n a p j a va-gyok? . . nézd a n a p o t, aransugárinak egész tengerét árasztja alá tavasz-kor a pompátlan, a s z e g é n y f ö l d r e, és az dús kalászokkal ékesíti föl magát a nyár lankasztó napjain. . . s szégyenli é a nap, hogy gazdaggá tev é árva ked-vesét? . . eltépi é a lánczot, mellyel őt a mindenség hatalma ahöz füzte? . . Így én, önzéstelen érzelem kincseivel árasztalak el, s te hidegen utasítod vissza ajánlatimat, mert — nem szeretsz!

— Én nem szeretlek? . . Ismered te a kebelnek első föllobbanását? . . midőn az ifju gyermekjátéki közül félistenülten kilép, először nevezve meg ma-gának az érzelmet, melyet nem ismert eddig. . . . áradozó tenger keblében a boldogság, mely azt szétrepeszteni törekszik, s mert üdve sok egy kebelnek, szétönteni vágyik a világ minden halandóira. . . Így voltam én midőn először láttalak, s a számtalan tökély, mely arczod és lelkedet ömlé el, midőn tétovázó lelkembe égő napként besugárzott, le kelle omolnom ennyi báj, ennyi fenség előtt, s imádnom kelle, mert földileg nem merlek szeretni!

— Ne mondd a magas szót! add nekem csak földi szerelmedet... de nem, ... a kicsikart, a koldult szerelem hasonlít a fősvény arczához, melyre ő nyájas mosoly hazug zománczát szinezi, midőn fillérét az utcozaszögletek koldusának veti, holott szívében titkos átkok hangja zúg... és az nem lehet, az nem történhetik, hogy ennyi szerelem mint az enyim, hazug szavaknak legyen áldozatja. —

— Klára, esküszöm!

— Ne esküdjél!.. Tudod mi némely eskü? hitvány rongydarab, melyet gyávák, állhatatlanok, s tettetők oroznak el az erény palástjából, hogy abba hazudságait pólják; — — — szerelmünk kettőnknek közös vétké és ez biztosítja nekem állandóságodat míg Losonczy él... azontúl Dávid! Bátor Klára elég szép még, hogy megtarthassa szerelmedet, s elég hatalmas arra, hogy megbüntessen, ha hűtlen lehetnél.

E pillanatban saját szerű recsegés hallatszék....

Villámgyorsan fordíták az ablak felé tekintetőket a szerelmesek... Szoliden mosolygott be azon a holdnak arca...

Losonczy nője nyugtalan hévvel ragadta föl a lámpát.

A drága függönynek egyik szöglete erőszakosán volt letépvé:

II.

— Sasszárnyakat adj, s a vihar moraját küld hirnökömül, boszú istene!.. s hogy iszonyu lesz az áldozat, mit elődbe viszek, esküszöm!... Mily retentetes egy nő!... ha elakarod veszteni élted nyugalmát, lelked üdvét, csak ajándékozd szerelmed egész világát egy hölgynek, s az oltár zsámolyánál őrjöngő mámorral fűzd kebledre elszaggathatlanul — — s elérted czéledat!...

E szavakat gyorsan haladó lovag mormogá önmagának, s mig gyönyörű barna ménjét gyorsabb haladásra ösztönzé, balkezevel egy darab biborszövetet tépett ki kebliből....

— E hitvány rongy takarta hát el a holdnak arcát, hogy tanútlan játszathassék el a jelenet, mely Losonczy Antal becsületét vitte a gúnynak szinpadára!?. Pedig minő volt e hölgy!.. Láttatok é királyi hölgyet, midőn nyájas méltóság varázsával hódoló népre tekint trónjából alá?.. Láttatok é tiszta reggelen a kelő napot, midőn szűz arcát fölemeli sima tengernek hullámiból?... Láttatok é az erény istennőjét, midőn mindenható tekintetével a bünt lesujtja!?. Olyan volt ő!.. s ez mind csak szín, mind csak tettetés!! De letépelem ez álarcot, s istenemre! a bűvös arcnak virágai is utána fognak hullani! —

Midőn az utószavakat mondá, Nánavár előtt álla.

Majd éleshangú sípba fújt, s az alábocsátott hídon gyorsan vágta-tott át....

Bátori Klára egyik erkélyről pillantá meg az érkezőt, s midőn benne férjét ismeré föl, megreszketett, mint a bűn szokott a közelgő büntetés tekinteténél; azonban hirtelen nyájas mosolyt hazudott színlő arczaira, s sietett férje elé, — s mielőtt a meglepett Losonczynek ideje lett volna őt magától eltávolítani, — karjait elszaggathatlanul fűzte nyakára.

— Távozzál! — kiálta Losonczy — gyalázata nemednek! egyetlen leheleted foltot hágy becsületed tükörén... Megérdemelnéd, hogy meghalj e pillanatban, de istenemre! az aczélt, mely becsületes csatákban, bátor sereg élén szokott villámlani, nem mocskolom be saját szolgálóm rimájának vérével.

— Férjem, te eltiporsz e szolganép előtt! —

— Bűnhődjék a vétkes azok előtt, kikhez aláülyedt!..

— A szent egekre! ártatlan vagyok!.. Lehetsz é annyira igaztalan, hogy kihallgatlanul elítéld azt, kinek ajkáról egykor remegve lested a szerelem „igen” szózatát!.. Emlékezz’ vissza azon pillanatra, midőn mondád: Klárám van egy hangja ajkadnak, mely fölér a teremő legyen szózatával, mert te is világot teremthetsz azzal kebledbe, a boldogság vagy kétségbeesés világát... S midőn kebledre hulltam... így, mint most... s szerelemben remegő ajkam e mindenható szót rebegte „szerelek” nem esküvél é, hogy boldoggá teendesz? ... S ime miként váltod be szavad?... Emlékezz’ vissza Antal! e pillanatra, és ne itéld el nődet kihallgatlanul! —

Ki kétkedik a nőkönyek hatalma fölött! ? —

Elhullott hősök ezrei fölött rendületlenül küzdött a bátor Losonczy, s neje könyei megingaták őt...

— Klára! véd magad.

— Tudnom kell előbb mivel vádoltatom! ?

— Szolgálóm egyike lesett meg, midőn ágyszobádban, — gyalázat mondanom — iródeákomat ölelted! —

— Bizonyítványai?

— Vedd e rongydarabot, melyben eltépte szivedtől szívemet.

— S a nyomoru szolga szava, s e rongydarab fölbillentik a mérőserpenyűt, melybe hős Losonczy Antal nője, becsületét tette! ? Mélyen pirulok, midőn a nyomoru ellenében mentenem kell magam, de legyen!... hogy megszerezsem kebled nyugalmát, föláldozom önérzetem büszkeségét!... Mit monda a hitvány kém, mely időben történt az, midőn szerinte, Bátori Klára megfélekezett női kötelességéről! ?..

— Az négy nap előtt, az éjnek azon szakában volt, midőn minden alszik, csupán az orv, s a tiltott szerelem nem birnak álmodni szemhéjaikra! —

— Istenemre! azon éjt é váron kívül, Pető Boldizsárnőnél töltém!.. azonban... most eszmélek!.. mondád: hogy iródeákom volt?.. Ő, és szobahölgyem szeretik egymást!.. igen!.. ugy volt, ... kémed csalódott.

Klára, a szolgálk egyikéhez fordult....

— Botos! küld az íródeákat, s Borbálát szobahölgyemet.

A szolgálta eltávozott, s néhány pillanat után eltitkolhatóan remegéssel arcaiban — jelent meg a két előparancsolt.

Losonczy nője az ujon érkezettekhez intézé szavait....

— Négy nap előtt, midőn én Pető Boldizsárnőnél valék, ti ágyszobámban voltatok!?

— Aszonyom!..

— Igen, igen, feleljetek nyomorúk, — kiálta Losonczy, — feleljetek!.. de hiszen hitvány arczotok lefesti a szavakat, melyeket gyáva remegéstek nem bir ajkaitokra idézni. —

— Kegyelem, uram! valóban... én....

— Lánczokat reá!.. Tanuld meg fatytyu, hogy Losonczy nejének termei imaház, nem szolgálkéjek büntanyája!.. Klárám! megbocsáthatsz é nekem?.

— Te az én kedves férjem vagy!.

III.

Megéneklitek az éjnek bájait!.. Mondjátok hogy andalító, hogy költői az éj.

Mondjátok: hogy az, a szerelmesek öre, mondjátok hogy szende hölgy az éj, kinek karjaiból uj életre ébred a paloták kéjelgő embere és a kunyhók munkás gyermeke!

Ne mondjátok hogy kellemes az éj!

Nehéz sűrű fátyol ő, mely mögött az orgyilkos töre, a kéjelgő ármányai, a fájdalom könye, bátran lépnek föl a szinpadra, melyen elhatározák szerepeiket kijátszani, míg köröttök millio élet öntudatlan álomban zsihbadoz!

Az éj oly szép, oly andalító volt beszélyünk korában!..

Szálljunk alá a holdvilágos éjen Nánavár egyik börtönébe. . . .

Ott ült D á v i d, Losonczy íródeákja; nehéz lánczok győzedelmeskedtek fju erején, . . nem birt üléséből fölemelkedni.

Átkozta Losonczyt, átkozta azt, ki legelőször lánczokat kovácsolt. . . . Néha sohajokban haldokló szavak törtek föl kebliből.

— Ha valóban megcsalt volna?!.. ha nem jönne szabadításomra? . . . akkor, akkor, reszkessen!

Néhány percz mulva néma lön, mert könnyű lépések zaja hangzott le a nyílás tölcseréből. . .

Halvány lámpával kezében, jött Bátor Klára, követve biztos szolgálai egyikétől.

— Ah, asszonyom, valóban ideje már hogy jövé!.. Ez átkozott lánczon!.. Losonczy uram talán óriásokat zárt idők előtt ezen odúba!?. . .

— Szenvedél? — mondá kimondhatlanul édesen Klára, — szenvedél? . . nyugtasson meg a tudat, hogy értem, szerelmedért szenvedél! . . Botos! vedd le a lánczokat a legnemesebb férfiuról.

Kevés idő után Dávid fölemelkedett, s közeledék a szolgálóhoz.

— Botos! monda — te hü ember vagy! a szegény Dávid, most csak hála-
szókat nyújt, de lesz idő, midőn jutalmazni fog! . . , Világíts asszonyunknak a lépcsőkön! . . .

Midőn a várnak tágas udvarán a hölgy és kedvese egyedül maradtak, Klára szenvedélyesen szólt büntársához, átkarolván annak férfias derekát. . .

— Dávid! lelkem élete! . . te értem szenvedél . . engedd fölcsókolnom a véres gyűrűt, melyet gyöngéd karjaidra Losonczy békója metszett. . . Egy év-tized üdve legyen jutalmad minden percéért, melyben a fájdalom hangjára nyil-
tak ajkaid érettem! . . Akarsz e bírni? . . végként, egyedül, örökké? . . ke-
zedbe adom a hatalmat uralkodni mindazon, mit Bátori Klára sajátjának ne-
vez; . . uralkodni magán a hölgyön, kinek nincs más akarata mint szolganője
lenni azon férfinak, kinek, szívét, lelkét, mindenét lábaihoz dobá! . . Dávid!
akarod ezt? . . .

— Akarom!

— Fogd hát e tört!

— Mit akarsz?

— Azt véled nem eléggé hatalmas megépíteni jövőd alapját? . . Példát tu-
dok reá, hogy egyetlen tördőfés trónt, koronát szerzett.

— A tör elárul. Ki törrel, orozva ölte meg boszuja tárgyát, az saját haty-
tyudalát is elénekelte tette fölött.

— Dávid! te remegsz? . .

— Remegni én, ki a hatalmas Bátori Bonaventura testvérének szerelmese
vagyok!? Én, ki Bátori Klárának ajakáról egy dicső jövönek rajzát hallom leol-
vadni? . . Száz életet egy pillanatért, melyben mint férjed, léphetek homá-
lyomból a világ elé! . . . És még is, a tör elárul! . . . Van más mód Klára!
mely nászunk kísérőjeül nem engedi a sötét gyanut utánkullogni! . .

— Más? . . s az volna?

— A kigyó körül gyűrűzi a hatalmas oroszlánt, . . . a szegény szolga urá-
nak nyakát öleli át, és egyikök bele fulad a kék tengerébe. . . .

— Értelek . . . mikor?

— Még ez éjen.

— Ugy legyen!

IV.

Ez éjen Losonczy Antalnak kietlen álmai voltak.

Keblén sziklákat emelt, . . . majd tajtékozó tengerhullámokkal küzdött . . . utóbb az ocean szörnyei lakoztak szívéen.

Mídon fölriadt, halvány lámpafénynél egyik apródját látta ágya mellett állani.

— Te vagy az Bálint? — Nehéz álmaim voltak.

— Mielőtt elszunnyadál, halálodról beszéltél uram, s mondják, hogy a miről ébren gondolkodik az ember, gyakorta arról álmodik.

— Emlékezem, igen . . . beszéltem valamit neked a halálról. Hol van nőm?

— Kétségenkül még szobáiban.

— Nos, jó fiu! beszélj nekem valamit addig, mig megjöne Klára. Te gyakorta elűzted regéiddel unalmamat; . . . beszélj nekem meséid közül . . .

— Te parancsolsz . . . Hallj ez egyszer valót regék helyett: — — — —

„Hatalmas ur lakott a Tiszának partjain. Ezer jobbágy remegett tekintétől; erős fegyveres csapat hódolt parancsainak; vára, a fény, a tivornyák s kéjek tanyája volt.

„A sivatag puszta is terem fattyunövényt; a várur azt hívé szerelem ébredt keblében egyik jobbágyának leánya iránt.

„Oh, hogy baromi vágyakra merészlik sokan e szent nevet ruházni!?

„A várur, elrabolható, erőszakkal tépheté le a gyöngye szép virágot, de ez egyszer ismerni akará az önként nyujtott szerelem kéjeit.

„Azért tarka kiséret pompájával ment az öreg jobbágy lakába, s nőül kéré tőle a szép Esztert.

„Szeplőtlen, de kissé hiu volt a leány. Hálát adott istenének a kitünő szerencsért, s mosolygva dőlt a kényur karába.

„A legmélyebb szerelmet is barátságga hűti az idő, — a földobbant szenvedély élete pedig a hollygóláng élete, mely fölpuflan tisztátlan hazájából, s percnyi fényt hintvén, a semmiségbe visszahull. . . .

„A kényur vágyai teljesültek, s miért a felhevülés pillanatában mindent áldozott volna, — a szegény Eszter dönthetlen húsége unott lön előtte.

Egy átdorbézolt éj után maga elé parancsolá a szenvedő nőt.

— Asszony! — monda neki, — szedd öszre hitván rongyaidat, s mire bealkonyul, e vár falain kívül tudjalak.

„A nő, majdnem öszverogyott . . .

— Uram, vétettem é ellened? . . megszegtem é a húséget, mit néked esküvém?

— Kértem e én hűséget tőled?.. Meguntalak.

— Meguntál?.. és a hit szava?

— A hitszava?.. ha ha ha!.. A pap, ki oly áhitattal imádkozott, ki előttd az esküt mondá, oly kevéssé volt pap mint te vagy én,.. ő barátaim egyike volt.

— Barátaid egyike?.. S a gyermek, kit tiednek, kit az ördögének nevezhetek?..

— Hajdani fényed emlékeül őt magaddal viheted.

— Iszonyatos!.. Könyörület uram, az isten szent nevére, könyörület!..

— Isten sem menthet meg haragomtól, ha két óra alatt váramat el nem hagyod. —

„És a nő elhagyá szenvedései színhelyét, s nem mervén gyalázata érzetében atyjának elhagyott lakába menekülni, idegenek közt keresett részvétet.

„Évek multak el... Egy évben szűk termés s harcok pusztításai miatt éhhalállal küzdött a jobbágyság legnagyobb része... .

„E nyomor közepett idegen földön, segély nélkül, betegen feküdt a szegény Eszter, míg gyermeke — az atya lelkületét örökölt fiu, szitkozódva kenyeret kívánt a haldoklótól.

„A legszonyubb halál nyujtá karait mind kettejük felé, midőn kunyhójukba egy alig 15 évű ifju lépett, ki anyát és gyermeket atya várába vitetvén — mentve lőnek.

„A gyermek, — azon reményben, hogy atya egykor talán törvényesíteni fogja — mint nemes apród nevelteté, s a szenvedő anya egy kellemes jövő reményében hunyt el!“ — — — — —

Losonczy, figyelemmel hallgatá az apród szavait... .

— Valóban, — mondá — a gyermek Dávid, írődeákom volt.

— S a mentő te voltál uram!

— Hol hallád e mesét?..

— Az agg Gyárfás beszélte. Uram! e léleknagyság akaratodhoz láncozta lelkemet. . . Én láttalak nagynak a csatákban, láttalak könyörülőnek alattvalóid iránt; kívánd éltetmet, s Bálint nem késik saját törét önnön keblébe mártani — boldogságodért!

— Köszönöm; lehet hogy szükségem lesz hűségedre... . Lásd, lásd, e Dávid engem soha sem szeretett; őt meg nem bízhatám soha titkos ügyeimben.. Ő lett volna legelső ki elárul... . Hálát nem követeltem tőle s nem követelek senkitől, jó fiu! mert legtöbb emberekben egyetlen indulat csak rendi t h e t l e n és ez: a f e l e j t e n i t u d á s!... De ugy é valaki jön? Igen!.. az nőm... távozhatol!.. jó éjt Bálint!

Klára lépett be, egy serleggel kezében. Férje éji italát hozta,

Bálint mély főhajtással távozott.

Losonczy, a kehelyből erős álomitalt ivott.

Nem sokára nehéz álom süllyedt szempilláira, s nője honyakát erősen keblére szoritva karjaival, öntudatlanul feküdt.

Dávid, soká késett... talán harcban volt lelkiösmeretével?... Klára remeggett hogy férje fölébred.

Azonban belépett a büntárs; halvány mécsesét és a hoszu kanóczu lámpát, mely az asztalon égett, egyik szögletbe helyezé, aztán jótevője ágyához közelitett...

— Dávid! te vagy? — mondá Klára, — mily későn!.. tépd le karjait nyakamról... nézd megfuladok!

Az üszvegörcsösült ujjakat csak legmagasabb erőfeszítés után leheté szétválasztani. — — — —

Aztán egy jelenet következett, melynél el kell vetnem tollamat!.....

Kinok közepett tért egy perczre vissza az eszmélet Losonczy Antal keblébe...

-- Hah gyilkosok!.. nincs erőm!.. az iszonyu italvegyíték... — nyögé a férfiú — és Dávid... kit visszaadtam az életnek!... te?...

— Hallottad a mesét a kigyóról?... kigyót melengetél kebleden... én gyűlölök mindent, kit a nép várurnak, főnemesnek nevez... s téged gyűlöllek kétszeresen!.. mert jövőmnek állsz utában, mert férje vagy annak, kit én szeretek... azért halnod kell!.. halnod kell, mert a tudományok világánál megmutattad mivé kelle születnem, s mi nem lehetek halálad nélkül!

Néhány pillanat mulva Losonczy lelketlen test lön, s a büntársak ijedten futottak el a halottnak iszonyu tekintetétől.

V.

Még küzdött a kétes éjhomálylyal a kelő hajnal, midőn egy délczeg lovag vágtatott be Nánavár kapuján.

Legelső, kivel találkozott, Bálint volt.

— Nos fiú! — monda nyájason a lovag — átdván gyönyörű ménjét az ifjunak, — felkölt é már, s egészséges é urad?! —

— Ugy gondolom, még alszik, igen késő volt, midőn az éjjel elhagyám.

— Gondoskodjál lovamról, aztán kövess uradhoz....

A vendég Losonczy István, Temesvár parancsnoka volt. Bajnok férfiú, korának dicsősége. Testvérét bálványozásig szerette.

Számos termék hallgatagságát zavarák föl a lovag hatalmas léptei, mig a terembe ért; hová a kelő nap önté be sugártengerét, hogy egész iszonyatosságában mutassa föl az éji jelenetet.

Ott feküdt a bűnnek áldozata; nyitott szemei sötét üregekből, fénytelenül düledtek ki; kék arczába a kinnak vonásai kövesültek; nyilt szájából kínos ha-

lálnak sikoltása látszott e perczben is fölszakadni, s a küzdés közben széttépett ing foszlányai kék daganatot engedének látni, mely gyűrüként futá körül a férfit nyakát.

A büntársaknak nem jutott eszébe, jó korán elleplezni tettöket...

Losonczy, eliszonyodva, némán állott a szörnyü kép fölött.

Illyen a néma fölleg, melyben csatára készül a vihar.....

— Iszonyatos! — kiálta aztán; — bir é teremteni az ember, ki ily nyomoruan gyilkolhat!?... Antal! testvérem!.. ébredj!.. egyetlen szóra;.. gyilkosod nevére szólaljanak meg csupán ajkaid!.. hogy boszúm rettenetesebb legyen, mint az ég haragja... Ne engedd hogy százak életén keresztül törjek az orv szivéig, azon pokolig, hol halálod eszméje fogamzott... Nem szólasz!.. de dult arczod boszura int; azon arcz, melyet dicső csatákban lett volna csupán szabad a halál angyalának elsápasztani!.. De nem könyüzöm!.. a drága gyöngyök gyilkosaid vérével együtt folyjanak!..

Égő haraggal rohant Klára éji terme felé, s hatalmas csapásai alatt annak nehéz ajtaja behullott.

Lomha álom bilincseiből rettent föl az özvegy, s sietve akará öszvevonni az ágy függőnyeit, midőn Losonczy belépett...

— Mi ez? — kiálta halálsápadtan — megőrült ön uram? hogy így merészel betörni Bátor Klára hálócsarnokába!?...

— E bünbarlangba valóban nem eléggé jól fegyverezve jövök!.. de istenemre! bár Losonczy István becsületes csatákhoz szokott, nem fog ez egyszer remegni, hogy széttépesse az álarzocs gyilkosok hálóit! —

— Hah! nékem ezt?.. parancsolom, távozzék.

— Együtt fogunk távozni asszonyom, együtt, gyönyörködni a szemlében, melyet kegyed oly hatásra számítva rendezett... Föl, föl, asszonyom a temetésre!.. vagy hiányzik még egy harmadik? igen! kétségen kül... e harmadik közel, .. itt lesz!..

A függönyök felé nyult...

Klára, gyorsan tartá föl kezeit...

— Megtiltom, uram!

— Félre!..

Nyomoru, kétségbeesett alakot vont ki a hullámzó vánkösök közül.

Dávid volt.

Majd Klára kezeit ragadá meg a boszuló testvér, s a büntársakat a halotthoz hurezolá.

— Alávaló kéjné — dörgé — nézd itt áldozatodat, ki neked szivét és nevét adá, hogy ne irigyelless egy királynőt, s nézd itt a hitvány fatytyut, ki nek hogy rimájává sülyedhess, kiölted kebledből a mi még emberi, a mi még női lehet!... Nézd e férfit arczát, az iszonyu halál nem törülheté le méltóságos homlokáról a léleknagyság istenbélyegét s nézd e korcs fatytyut, az alacsony

szolgát, kinek szemtelen arczára már születésekor bitót festett a teremő erő, . . nézd őt, mint remeg alávaló büne érzetében! . . s te ezt választád vásárra vitt hűtlenséged vevőjeül? . . A szent egekre esküszöm! nem ültök vidám tort Losonczy Antal tetemei fölött! . . Szólítsátok a bakókat, szolgák! . egy negyed óra alatt e fatytyu függjön! fölötted méltatlan hölgy ítéljen a törvény, hogy egész ország színe előtt vidd a vérpadra neved gyalázatát. . . . Köszönd istenednek, hogy a név, melyet bitorolsz megment birói hatalamtól, mert e pillanatban fogna, czinkosod lábainál, fejed, törzsökéről lehullani. . . .

— Nyomorul én távozom. . . de reszkess! . egykor számolni fogsz meggyaláztatásomért.

— Távozni? . . Nem úgy aszonyom! te meg tudnál menekülni büntetésedtől, s azt isten és én nem engedhetjük, . . . lánczokat reád! . . börtönbe az alávaló nővel! . . Várnagy! fejeddel leszesz értte felelős! . . .

Negyedóra után Dávid függött; Klára, a boszú a düh könyeit börtönben sirá.

VI.

Takarjuk el e bevégzetlen képet egy időig. Szalljunk el a képzelet lég-hajóján Temesvár falaihoz.

Temesvár, 1552-ben nagy és férfias tettek színhelye volt.

Junius 26-án nyájas alkony ereszkedik alá a nyár pompájában ékeskedő vidékre; a táj azonban néma, hallgatag volt; nem hangzék szelid pásztorsip, nem a hazatérő nyájak kolompja, nem vidám dal a Temes folyam partjain, csak a város és vár sánczaihoz látszott költözni minden élet.

Ünnepélyes csöndben, — mintha saját kedvesei sirját halmozná mindenik, — erősíté a sánczokat Temesvár minden munkabiró férfja. . . .

E napon a kémeek azon hirrel tértek meg hogy Achmet basa roppant táborával Pusztá Somlyónál ütött tanyát, mely nem több, mint öt mértföldnyi távolban fekszik Temesvártól.

Losonczy István, nem volt otthon, s bár Milák főhadnagya mindent megtön, mi a nép ijedelmét előlheté, — hiányzott a bátor Losonczy, ki a veszélyek ellenében, csüggedetlen lelkét népébe birta átültetni.

Azonban megérkezett Losonczy még ez esten, s miután a dolgok állását neki elsorolák, — megdicsérvén kedvenczét, Milákot, eltávoztakor adott parancsai pontos teljesítéséért, — szobáiba távozott; hová aprodját Tomorit s iródeákját Földváry Istvánt rendelé be. . . .

Fegyverzetét s harczy öltönyét adá át az apródnak, s kényelmesebb házi öltönyt vevén föl, — egy tágas székbe hanyatlott.

— István! — szóla irnokához igen komolyan, — ülj le, és irj! —

— Parancsaidat várom, uram!

Losonczy, tollába mondá....

— Alábbirt, miután lelkeket az égnek, testemet, végnyugalomra, a földnek ajánlanám....

— Uram! ez!?

— Nos, mi háborít?

— Ezen irat?

— Végrendeletem.... S találsz te az ellen valamely kifogást? Én azt hiszem, hogy te, mit tolladba mondok, irni tartozol!

A férfiú, elmondá végakarátát, aláírta s megpecsétlét azt.

Aztán kezét Földváry vállára tévé, és szólt....

— István, te mindig hívem valál.

— Uram!

— Hogy mennyire méltánylottam azt mindig, győzzön meg e pillanat, melyben ha z á d, s az én, s enyéim sorsát kezébe adom. Az ellen sokkal több, semmint e maroknyi néppel sokáig föntartható lenne!.. én hasztalan jártam segélyért, azt csupán Bátorit ígért, a vajda,.. s ha Temesvár elveszett, hol fog az iszonyú csorda ellentállásra találni?... S kérhetek é ezen időben katonát és pénzt Ferdinánd királytól? s kívánhat é a király az országtól, melyet ellenség és pártoskodás fölzavartak!?... Azért végrendeletemet átadván nőmnek, parancsold meg nevemben... a h o n n e v é b e n! hogy váraim közül, mennyit csak lehet, adjon zálogba s a kölcsönzött pénzen te, a legrövidebb idő alatt, katonákat és löport szerezz... Utósó csöpp vérig védni fogom a várat, hogy megérkezéssel hátban támadtatván meg az ellenség, a nyomoru Achmet csordái semmivé tétessenek... Mindenekelőtt Bátorit a vajdát keresd föl, s mondd, hogy ígért segédcapatjait haladék nélkül Temesvár falai alá küldje!... Mehetsz!.. Még egyet!.. nőmet Csejthe váramban fogod találni,... ott leled gyermekeimet is!.. vidd nekik áldásomat, imádkozzanak a honért és győzelemért!

Földváry eltávozott.

Losonczy fölállá...

— Ha vesznem kellene, — mondá, — bátran számolhatok isten trónja előtt. —

VII.

A börtön, melybe Bátorit Klára záratték, sötét és szűk toronyszoba volt, egyetlen szabálytalan ablakkal, mely kellemes kilátást nyujta Mátra bérceire.

Gyakorta, ha dühét kisírta a kevély hölgy, az asztalra helyezett egyetlen szék segélyével, kitekintte a szabadba.

Látta a kék eget,... látta a lég dalosait, miként szárnyalák be morész

röpüléssel a hold és csillagok hazáját... látott szegény pórt, ki nehéz nyalábfával vállain ballagott viskója felé.

És ő, a fényes urhölgy, nyomoru fogságban, tömérdek nélkülözés, s unatató magány rémeivel küzdött!...

Mi boldog volt hozzá képest, a szállongó madár!.. minő irigylendő volt sorsa a gunyhók gyermekének!?

Ilyenkor szavakban tört ki elfojtott dühe....

— Halál, átok reád, szabadságom tolvaja!.. szolgálak, ti hitvány ebek! nyomorú parancsnok piszkos gépei! — törjétek föl e zárokat, tépjétek le bilincseimet, és én megkegyelmezek!... nem hallatok?.. Isten... pokol! erőt e karokba, hogy szétzúzhassam a hitvány börtönfalakat, s oltárt fogok emelni számotokra, melynek szőnyege vér lesz, melynek neve vérpad!... Senki sem hall?!.. titkon kacagnak a hitvány béredek, kacagják, hogy a büszke, a dús Batori Klára, egy madár, egy féreg sorsát irigyli!.. Csak kacagjatok! fog egykor még a megalázott nő is nevetni, de kacaja halálnyögések hullámai fölött fog elröpülni.

S többnyire ily pillanatokban, ismeretlen troubadour nyájas dalai szakadoztak föl a mélyből, s a nő feledve mindent, lépett az ablakhoz, s lelkének minden gondolatával az ének szavain csüggött.

„Lelkem élete! — zengé a troubadour — szálljon föl hozzád az ének, melyet szívemre irt a szerelem, s melyet attól ajkam eltanult.

„Ismered é te a szerelmet?

„A szerelem a kopár élet virágos álma; a szív lehelete; örök fényű nap, melynek sugáriból életét szívja a lélek.

„Tudod é mik jellemzik a szerelmet?

„Tárgya egysége, állandóság, megdönthetlen hűség a sírig!

„Tudod é mit tesz egyet szeretni? —

„Egy nap mosolyog le az ég paizsáról, egy és nem több tavasz van a természetben, egy szerelme van a szívnek, s ha az birt többekért is lánggra hevülni — nem volt szerelem!

„Tudod é mi az állandóság, a hűség!?

„A tavasz virága elsáppad az őszi szél leheletétől.. A szikla változatlanul néz az idő viharába... szikla a szerelem állandósága, melynek érczhomlokán idő és csábítás hatalma megtörnek.

„Láncszem a hűség, mely a boldogság érczéből van olvasztva, s mely egybefűzi a szerelmet a sírral.

„Legszebb virága a hűség a hölgykebelnek, s azon drága díszjel, mely nélkül a szív isteni bélyegét veszttve, mi sem lesz egyéb, mint virágos sírhalom, melyben a lélek erényei örökálmát alszanak!..

„Az én szerelmem magas, szívem hölgye! szerethetsz é te engem magas szerelemmel?..

„Nem felelsz?... te szenvedsz?... én is szenvedek!... szemed bús sugárai mint hullócsillagok bánatom tengerébe merülnek!...

„Vagy mosolyogsz?... s a dalnok jutalmát kérjed?... az kettő lehet; egy drága gyöngye szemednek, mely istenít, vagy egy villáma, mely kora sirba sujt!...”

Igy énekelt a lantos naponta. Sokszor ohajtott szárnyakat, hogy fölrepülhetne fogoly imádottjához, sokszor harczos seregért esdett, hogy megvívhatná a vár falait.

És Klára, mindannyiszor epedve hallgatta őt, s hálaszavakat kiálta hozzá, sőt egykor mellszalagját veté le, s esküjét, miként ha egykor szabad lesz, a legdrágább áron váltja azt vissza. —

Ma ismét dalnoka szavait hallá!.. Ma ismét a szerelem hangján kiálta le ahöz....

— Köszönöm, jó ifju! köszönöm... te a reményről daloltál... mondd, lehet é nekem reményem?...

Férfias szózat, bágyadtan hangzék föl a mélyből...

— Igen!.. Nehány percz múlva szabad léssz... ne feledj! —

— Szivemet kiölhetik, de emléked halhatatlan!

Midőn szavait végzé, hangos léptek zaja s ismeretes szózatok ragadák meg figyelmét.

Sietve lépett alá...

— Igen, igen, ez ő!.. szabadulás!.. szabadulás! ez bátyám!...

Midőn a börtön ajtaja fölnyilt, egy férfiú lépett be azon...

— Klára!

— Bátyám!

Bátori Bonaventura volt.

A vajda, e vidéken vonult keresztül seregével, s egy vándor dalnok által figyelmeztetvén nővére fogságára, sietett őt megmenteni.

Sokáig ölelve tarták egymást a testvérek, aztán Bátori szólt...

— Szegény, szenvedő te! a jó sors vezetett erre, hogy megmentselek!... De megbosszúllak Klára!... Nem engedte még soha egy Bátori sem, hogy bűntetlenül játszanak fényes hírnevével, s istenemre azt Losonczyznak sem engedi, bár fejedelmi bibor földözné tagjait!..

S az erdélyi vajda honát áldozá föl boszuvágyában.

Seregeinek parancsot adott a pihenésre, s hős Losonczyt segély nélkül saját sorsára hagyva, másnap embereit Erdély felé indítá. *)

*) Forgách, azt állítja, hogy főleg ez okon nem küldte Bátori, a Temesvárhoz szorult Losonczyznak segítséget.

VIII.

El, el! a csatákba!

A csatáknak képe iszonyatos.

Millió dalosai a légnak békében élnek a föllegek tágas hazájában... A rengeteg vadjai egyenlő szabadalmakkal birtokolják a lombok országát... és az ember, ezerek sírhalma fölött tör át idegen jogok korlátain, feledve azt, hogy tündöklött bár fején csillag-korona, annyi sír elég számára, mennyit a gunyhók koldusának istennevében váj a sírásó.

A főmebbeni események óta 30 nap tölt el, s hős Losonczy, még mindég segélyt várva, alig négy-ötszázra leolvadt csapatjával védelmezte Temesvárat.

A város és vizivár már elfoglaltattak, s csupán a tulajdonképeni várat bírta még oltalmazni, s ennek is nagyon megrongált falait a vizivár és Ulicia mező felől a törökök keményen lődözték.

Losonczy hitte, hogy Földváry megérkezik.

S valóban — Losonczy részére kölcsön fölvelt pénzén — nem csekély számu sereget gyűjtött össze e férliu, kikhez még Varkocs Tamás váradi várkapitány és néhány merész legényeket adván, azokat Tóth Mihály vezérlete alatt Temesvár felé küldé. Azonban Tóth Mihály a Maros folyamnál egy csapat törökre bukkanván, — bár kikerülheté őket, — megtámadá s azok által széjjelveretvén, seregét nem volt többé képes Temesvár alá vezetni.

Várta Losonczy az erdélyi vajda segédseregét, s kell é mondanunk, hogy hiában!?

Ily elhagyatottságában még egyszer a vár piacznán összeparancsolá embereit...

Ott voltak Serédi, Forgách Simon, Sulyok István, Perez Alphons és Dom Gáspár Spanyol vitézek.

Fölszólítá ezeket, s az ő parancsnokságuk alatt levő magyar, spanyol s a száz főből álló német katonákat, hogy oltalmazzák mint vitézekhez illik, utósó emberig, utósó csepp vérig a hűségökre bízott várat.

— Meghalni, — mondá végszavaiban — dicsőséges, de megalázott fővel, fegyvertelenül, pogány ellenség foglyává lenni, több mint bitóra huzatni!

Szavai hatástalanul hangzának el. A spanyol lovagok és számos katonáik s a németek, fölmondák az engedelmességet Losonczyznak; hivatkozván a török békekövetnek azon nyilatkozatára, hogy a katonaság és a város lakói, a vár e naponi földása esetében, békében távozhatnak el.

— Igen, — monda Losonczy — háromszori kitérésünk tetemesen meggyöngíté Achmet seregeit, s maga sem levén még teljesen biztos tökéletes győzelem felől, igéri, hogy legbecsebb vagyonával szabadon bocsátja Temesvár

minden embereit. . . De hisztek é ti a pogány ígéreteinek? . . Vajjon nem lappang é csel ajánlata mögött? . . Még egyszer mondom nektek bajnokok, dicsőségesebb karddal kezeinkben egytől egyig elhullani, mint ily ellen ingatag kegyére bizni becsületünket.

Ezeket mondá; s mind hiában . . a lehangolt nép föladást ohajtott.

— Legyen! — mondá Losonczy borzasztó nyugalommal — adja isten, hogy meg ne bánjátok.

Julius 17-én, midőn a korány első mosolya az eget megpirítá, Losonczy és népe, megkezdék kiköltözésöket a föládott várból.

Szomoru, levert karaván volt ez, melytől nem vitézség, hanem túlnyomó erő rabolta el a harci dicsőség borostyánját.

Elől nehéz szekerek haladtak nagyszámú sebesültekkel, ezeket a város népe kíséré; karjaikon, vagy rozsz készületű szekereken emelve becsesebb vagyonukat. Utóbb Losonczy, követve lovasaitól s végül a gyalogságtól.

Meglepe azonban a hőst a szemle, mely a Prajkó nevű kapunál reá vá-
rakozott. . . .

Achmet ötvenezernyi serege a tágas mezőn két sorban vala fölállitva; s ezen emberfal között, alig egy szekérunyi tér engedtetett a kivonuló népnek.

Losonczy, csapata előtt lovagolt, s midőn a kapun kiért, Muhammed és Kaszon basák jobb és halfelől a hőshez csatlakozának, s szinlő ajakkal magasztalák őt s a természetfölötti vitézséget, mellyel a maroknyi nép annyi időig — egy hóig — képes volt a várát védeni.

Losonczy, hidegen hallgatá őket, lelke a jövőn, s jelen szerencsétlenségén tévedezett.

Azonban iszonyú zaj, női sikoltások, vad szitkok, vegyítve kínos orditásokkal, ragadák őt ki elmerüléséből.

A jancsárok feledve a vár föladásának föltételeit, megrohanák a szegény védetlen lakosságot, s utósó fölnyalábolt vagyonuktól foszták meg. Kitépték az anya védő karából, remegő ifjuszép leányát, s az agg apának végső reményét, erőteljes fiát fűzék rabszíjakra s az ellenállni merészkedőket fölmészárlák.

Losonczy, elkeseredve ily méltatlanságon, az utána lovagló Forgách Simon és Perezhez fordult. . . .

— Istenemre! ez pogány emberség! s ti türitek ezt? . . . Veszniünk kell megjósoltam! . . még nem késő! . . veszniünk, mint bajnokokhoz illik.

Szava viszhangra talált az elbúsult harcosok keblében, s csörögve hagyák el a kardok hüvelyeket.

Legelső, kit Losonczy pokolra küldött, Muhammed volt. —

Lefessem é a kétségbeesettek csatáját? . . kell é mondanom, mi véget ért az egyenetlen harc? . . .

Hős Losonczy, két nehéz sebbel mellén foglyul esett, s két töröktől vezetve jelent meg Achmet sátorában. . .

— Hitetlen eb! — kiálta az reá — hatalmamban vagy s allahra mondom, mielőtt kinos engesztelő áldozatul hullanál el az általad s néped által ledölt igazhitűekért, mint győzelmem koronáját foglalak a nagyurnak — kinek életét allah hosszú időre nyujtsa — elküldeni.

— Küldj a világ végeig, és addig hirdetem hogy Achmet hitvány szőszegő.

— Hitvány vagy magad nyomoru rabszolga — kiálta dühösen Achmet — nem így tön é ama hitetlen kutya Martinuzzi és Kasztald, midőn Ulaman basát Lippáról elbocsáták? . . nem rohant é a jó basa válogatott népére Balassa Menyhért? kit a nagy proféta annyi kinokkal öljön el, mennyit gyülevész népe az igazhitűek közül lemészárolt! . . a nagy allahra! én csak a kölcsönt fizetem vissza!

Losonczy, mielőtt e vádra egyetlen szót szólhatott, minden erejéből tökéletesen kimerülten rogyott össze.

Sebeiből gyors patakként tört elő a vér . . . néhány percz, s a busongó lélek ajkairól elszállandott. . .

Achmet látta hogy élve nem juttathatja a nagyur kezébe a hőst.

Bakókat szólta, s lefejezteté a haldoklót.

Fejét küldte Konstantinápolyba.

IX.

Hagyjuk el a holtak mezőjét

Temető e honnak minden talpalatnyi földje, régi dicsőségünk temetője.

Márvány nem emelkedik hős Losonczy megcsonkított hullája fölött, de örök lángokkal ég jeltelen sirján az emlékezet szövétneke.

Tetteit, korának egyetlen költője megénekelte, s megőrzé e dalt napjainkig a történetnek halhatlan anyyala.

Térjünk az élőkhez vissza . . .

Még egy képet ama tragicus jelenethez, és történetünk lefolyt.

Éj volt. Zsibbasztó álomnak karjai ölték ki a nappal életét, s a némaság fölött mint könnyű fátyol úszott el az őszi föld párázata, melynek ritka szövéten a hold hullatta keresztül halvány arcsugárait.

Nánavár azon ablakait, melyek Bátor Klára lak-osztályából nyíltak, még a késő éjen át is lámpafény világítá

Az özvegy régen szétépte gyásza fátyolát; s vásárravitt szerelme talán uj vevőnek örül? . .

Nem! . . a férfit ki első segite azt szertetépni, több hó óta dicsekszik Klára szerelmével.

Habzó kelyhekbe ölik ök e pillanatban az álomtalan éjet s a hydrafejű öntudatot, mely bor és szerelem közepett is fölüti undok fejét az özvegy kebelében.

A bor, anyja a dalnak . . . a férfit egykor lantos volt, azért hevültében

ékes szavakkal festi örök szerelmét, az özvegy bájait, . . . csillagnak, nyíló rózsának nevezi őt s magát boldog estlebelnek, mely fűlesókolja a virág-királynő illatát

Klára fölkaczagott . . .

— Jó dalmokom! mi történnék akkor, ha a virág-királynő illata gyilkoló méreg volna? . .

A férfiú enyelegve felelt . . .

— Akkor legalább nem kellene félnem a bitótól, melyen Losonczy uram íródeákja egykor oly kényelmetlenül hintálózott.

— Ha ha ha! szegény ördög! felettébb érzelő volt! . . . egy pohárral még Bálint a sir lakóiért! . . . ki tudja mily közel végünk, nyerjük meg előre rokonszenvüket!

— Boldog végnyugalmadért, Klára!

— És a tiedért Benkó Bálint *)!

A poharak csengve kocczantak özsze.

— De itt oly szörnyü hőség van! . . fejem bódult . . . engedd föltárnom ez ablakot szép kedvesem!

— Tedd azt Bálint!

Midőn föltárta az ablakot a férfiú, a vár harangjának tépett hangjait szórta be azon a röpülő éji szél.

— Klára! mily alkalmoszerű e harang kongása! . . . ki haldoklik e pillanatban? . . .

— Hogy érzed magad jó Bálint? —

— Valóban, legkevesbé sem enyhülnek kínaim! . . de feleljen asszonyom kérdésemre . . . a várban valaki haldoklik? . .

— Igen Bálint, e perczben haldoklik egy böles férfiú, ki azt hitte: hogy a szerelem halhatatlan; azt állította miként az eskü szent. s fő erénynek a hálát nevezte! . . .

— Nevét, . . . nevét a férfiúnak, asszonyom! . . .

— Benkó Bálint, az te vagy! . .

— Én . . . én asszonyom?! . .

— Igen; s mi van abban csodálatos? . . . Meg kell menekülnöm tőled, s tehetem é azt jobb módon miként ha meghalsz?! . . könyeket hullatok sirod fölött, . . fényes ravatal fogja hirleni hogy egykor szerencés valál megnyirbálhatni Batori Klára unalmait; s aztán mi még szerelmem kelyhében megmaradt — a hüvös italt — más szomju ajaknak nyujtom. . . És most nagy philosoph! daczára hűtlenségemnek rajtad fekszik annak súlya, hogy megmutasd szerelmed örökkévalóságát! . . . lángol az ugy é tul a sir álmain is!?! . . az éjféli csendes pillanatában meglátogat engem szellemed, s füleembe sugja hogy

*) Budai azt állítja, miként ez volt Batori Klára utósó kedvese.

még mindig, s egyedül engem szeretsz! . . . és ezt tenned kell, mert megesküvél, s te állítád hogy az eskü szent! .

— Te gonyolódol asszonyom! . . . az nem lehet — — —

— Az nem lehet ugy é, hogy hálából, téged, ki engem börtönömből megszabadítál, — megöljelek! . . . Nem ismered az embereket jó fiu! . . . csalékony déliláb a hála indulatja; ne keresd azt, mint valót emberkebelben! . . . félisteni tettek rugója is csupán az önzés; . . . megláthatnád azt ha sziveikbe bepillantani hatalmadban volna! . . . Akarsz é imádkozni jó lantosom? . . . én nem háborgatlak! . . .

— Egy lépést sem Bátor Klára! . . . az istenre! . . . te következetes vagy sülyedésben; . . . fölmutatod oly iszonyatosnak magadat élted alkonyán, minő virágkorodnak megmérgezett korányán! . . . Mondod, meghalok! . . . érzem a pokoli ital hatását ereimben! . . . Megmérgeztél Bátor Klára! . . . perczeim megszámlálvák, de még van időm hogy egy mesét sugjak füledbe, mely ajkaidon ölje meg a kacaját, mely szivedben felköltse a lelkiösmeret szörnyét; mely megfojtsa kebledet, ha abból isten neve megfertőzött imában akarna föl szakadni.

— S az volna? . . .

— Egy éjen te legjobban emlékezhetsz ez éjre, mert az tőn özvegygé férjed ágyánál ültem, s a férfinak, kihez hála csatolt, megesküvém boldogságaért életmet adni, s megboszulni ha késő volna őt megmentenem! . . .

— És? . . .

— És, Bátor Klára! midőn én esküvém, miként te szoktál, nem áradoztam hazug szavakban. . . . Ő meg van boszulva! . . .

— Hogyan? . . . nem hiszem! . . . hah! . . . itt mellemben éget a fájdalom . . . a kín . . . szőlj, ördög! szőlj mit tevé! . . .

— Te az én boromat, én a tiedet mérgeztem meg! . . .

— Hah! . . . nem lehet! . . . még van idő! . . . segítség! . . . szolgák! . . . nem akarok meghalni! . . . az élet oly szép! . . . még számomra nem hullottak el virágai! . . . az enyészet árnya irtóztató! . . . el, el . . . még van idő . . . meg kell menekülnöm tőled . . . élnem kell! . . .

A zárt ajtó felé futott.

Bálint, kezeit ragadá meg. . . .

— Egy lépést sem! . . . meglássuk lesz é erőd kimenekülni karjaimból! . . . És átölelte a nő hóféhér nyakát; átölelte mint martalékját szokta a vérengző hiena.

Irtózatoss küzdés közben szakadt föl Bátor Klára véglehelete. . . .

Mindketten földre hullottak.

A halottakra végfényét veté a kiégett lámpa.

VIRÁG GERGELY.

(Költői beszély.)

I.

Falu ünnepe van, vagy más szóval búcsú,
Mikor a vigadás potom áríg ócsó;
M o n o s t o r faluban zúg a zene, lárma,
Vigad öreg, ifju, menyecske, és árva.

A falu ifjai fáradnak a tánczban,
Pipi-szin kendőjük leng a gatyá-ránczban;
Torokszakadtáig énekel, ki dallos,
Hogy szinte nem hallik a játszó czimbalmos.

Mindezekből látszik, hogy már délután van,
Hogy itt az emberek vigadnak javában;
Boldog, boldogtalan vigan torkot áztat,
Majd kirugják sarkból a czéges házat!

Csupán csak két legény válik ki a sorból,
Ezek is részegek de nem ám a bortól. . .
,Hej, az a szerelem furcsa egy portéka!
Mindenütt megterem, mint a sárga répa. .'

Az egyik , szép legény , bár az arcza halvány ,
 Olyan mint holdvilág , az őszi ég alján.
 Szegény V i r á g G e r g e l y ! halvány a te képed !
 Kínos lánczára vert a szerelem téged !

Piros szája fölött kutyús bajsza díszlik. . .
 . . . No de nem írom le egész talpig , izig ;
 Mert Gergő szép legény , az eszemadtája !
 S valamelyik lány még gusztust kapna rája . . .

Az a másik legény csunya , mert nagy orra
 Kaszatokmányának is megjárhatta volna ;
 Mindig lassu , sunnyog — soha sincsen kedve —
 Olyan viseletű , mint az olasz-medve.

Hosszú szénszín haja valóságos mőczos,
 S mint veretlen kender ; fésületlen , kőczos ;
 Kicsúfolta egyszer énekben a kántor,
 Azért híjják ugy , hogy : K i é n e k e l t M á r t o n !

Ámde ő is szeret . . . nem oka a kóró,
 Ha tavaszkor ő is zöld ragyákat szóró. . .
 „Hej az a szerelem furcsa egy portéka !
 Mindenütt megterem , mint a sárga répa !“

Márton testén ugy állt kivarrott dolmánya,
 Mintha vasvillával hányták volna rája. . .
 Mig a pöre Gergő — tartván csinos módot —
 Lobogós ingében csókolni való volt !

Ámde Gergő szegény . . . csak teste , és bőre. . .
 Márton éd's apjának juhászbojtár öre ;
 Mig Mártonnak vagyon évenként sok haszna,
 Azt beszélik róla , hogy szessziós gazda !

Ők egyet szerettek . . . az ur , és a szolga. . .
 Hogy miért tették ezt ? . . az már a szív dolga.
 Meglátták B ú s M a r i s t egy szépséges naphan —
 És azóta szívük égett mint a katlan.

Míg a két szerelmes a csapszéknél áll,
 Feléjük a szellő szárnyán ének szálla...
 Szomorú, bús ének... még is szebb mint bármi!
 ... Népdalt énekelnek a falu leányi.

Hatvan fehér szoknyás, s puzlis lány állt körbe
 A piros tetejű templomnak előtte,
 S körös-körül magyart aprózván a lábuk —
 Szomoruan zengett jó magyar nótájuk.

Szivrepesztően bús az a magyar ének —
 A milyen a lelke szegény magyar népnek...
 Lesz é még valaha vidámabb, avagy mi?
 Meddig fog a magyar még sírva vigadni?!

Elkezdi az egyik... folytatja a többi...
 Szívének érzelmét bús dalokba önti, —
 Önszerzett versüket hibátlanul szórják,
 Reá énekelve régi magyar nótát.

A tánczolók között szinte ott van Maris...
 Gyönyörű egy leány!.. szeme kissé hamis;
 A piros csizmában olyan kicsi lába,
 Mint a mézesbábos két krajczáros bábja.

A pipi-puruszli mellhalmi felett
 Dagadó keblétől majdnem ketté reped;..
 Hosszú barnás haja talán sarkát verné,
 Ha a fujó szellő el nem lebbengetné...

Nem from le képét, s azt a fehér fogat,
 Mely sokkal szebb színű mint a hópatyolat...
 Elég az hozzá, hogy e lány ő kegyelme,
 A gyarló legények, s szívek veszedelme!

Szól tovább a népdal... aztán csendbe merül...
 Míg a kezdés erre, vagy amarra kerül;
 Kiki hogyan érez, olyan verset kezd el,
 Szívének érzését mutatva meg ezzel...

Marisra jött a sor... és a halvány lányka
 Így kezdi — miként az erdők csalogánya —
 ‚Hej édes az álom! hej mert nyugalom!
 Mig a szív szerelem kinos szív fájdalom!‘

És a többi lányok utána éneklik —
 Kiki olyan hangon a minő csak tellik. . .
 ‚Hej édes az álom! hej mert nyugalom!
 Mig a szív szerelem kinos szív fájdalom!‘

E perczben Bús Maris szemét lesütötte,
 Mert Virág Gergő állt hátával mögötte. . .
 Olyan lett orczája, miként az ég estve,
 Ha rá az alkonyat s z é l j e l e n t ő t feste.

Gergő ücsénknek is teli volt a keble!
 Nagy baj lenne, ha most kétfelé repedne. . .
 Sok jó gazda sírna a megeredt kártól. . .
 Elégne a falu szívének lángjától!

‚Áldjon meg Mariskám — a ki engem megver,
 Hogyha másé lészesz!‘ — így kezdte meg Gergely —
 ‚Mért vagy oly szomorú? miért oly bús nótád?
 Mint kinek az isten csupánság csak büt ad?!‘

Nem nézett fel Maris — csak énekelt tovább —
 S ment a tánczókkal köröskörül . . . odább;
 De a ki ránézett a kis árva lányra;
 Elgondolhatta, hogy nagy valami bántja!

Ámde Gergő, mintha hozzá lenne füzve,
 Utána baktatott . . . ily beszédet üzve:
 ‚Maris! áldjon meg az isten, mint csak áldhat!
 Gyere hónap hozzám szedni ibolyákat.‘

Maris mit se szólott . . . mégis beszélt nagyon. . .
 A szerelmeseknek fura szemük vagyon;
 Gergő a lányszemből megtudta előre,
 Hogy kimegyen hozzá holnap az erdőre. —

„Ejnye be csak eljár kigyelmednek szája!“
 Így szólott Gergőhöz Maris mostohája,
 Ki a beszéd alatt sunnyogva ott termett
 S pirongatni kezdte a szerelmes Gergelyt.

És folytatta tovább : „Mért játszik kend hamist ?
 Minek bolondítja azt a szegény Marist ?
 Biz jobb lesz ha rá ül , kelmed — szamarára,
 S juhaihoz patkol — — elég volt már mára !“

„Mi köze van hozzá kendnek Évi néni ?
 Hogyha kedvem szottyan Marissal beszélni ;
 Az isten is látja , hogy szent törekvésem,
 Hogy Mariska legyen az én feleségem.“

Így felelt volt Gergő , a mint mondja lantom,
 Meg nem juhászodott magyarfajta hangon ;
 Mire szép Mariska csufos mostohája,
 Pergőrokka hangon ily formán darála :

„Dejsze más kérője lesz annak , és vót is —
 Nem ilyen hazátlan juhászféle kódís . . .
 Mi lenne veletek ? egy kódísból kettő,
 — Jobb lesz , ha itt nem lát a hónapi hetfő.“

Ósztán ugy se veszed már Marisnak hasznát,
 Tegnap lánynézőbe vala nálunk gazdád . . .
 Nem a te szádra vár Marisnak a képe.“
 Beszédét a banya ekép fejezé be.

Hogy ezt hallá Gergő , elkerité szépen —
 Megkezdve a földön , végezve az égen ;
 Szinte tajtékos hab kezdte verni száját —
 Miglen leőrölte cifra miatyánkját.

Nem csoda , hogy Gergő dörgött , mint a zápor,
 Hogy utjában állott Ki énekelt Márton ;
 A szerelemföltés olyan mint a bógáncs,
 Szivedhez tapad az , bár rajta mily jót ránts.

Mig a juhászlegény ily bánatban álla,
Keletkezett szörnyű, iszonyatos lárma. . .
Boros fővel jöttek részeges legények,
Forogván ajkukon pajkos, cifra ének.

Elállott Márton — kezében palaczkkal,
Dülledező szemmel, kivörösült arczoval. . .
Gergőtül elváltván; ő is borhoz juta,
S kerülgeti mostan a részeges guta.

Hajladozik lába, mint a vékony fonál,
Alig tudja azt is, hogy hát ugyan hol áll?
Pipacs-szinű képe le van öntve borral —
S azon, mint permeteg, oda ragadt por van. . .

„Nojsze, Évi néni — süsse meg a máját! —
Szép embernek szánta szegény mostoháját;
Nézze meg csak Mártont — Gergő így kezdé meg —
Már vecsernye előtt milyen csunya részeg.“

„Te is tennéd — szólott a vén asszony nyelve —
Ha szegénységdből az ivás kitelne;
Nem öklel a bornyú, mert hát szarva nincsen, —
Te is csak innál — tom — de nem adnak ingyen.“

Gergőt megbántotta ezen csufos beszéd,
Azért helyre rántá kifiozamult eszt —
És nem hasogatta továbbá a szőrit,
Nézvén a népdalok tánczos teremstőit.

Elhallgatott szegény — s igen bölösen tette,
Ha már az úristen akép teremtette,
Hogy mint szegény legény fájdalomát se bánja,
S legyen a gazdagok lábának kapczája.

Forogtak a lányok — szólott a dal tovább,
Egy-egy piros csizma ment. . . ment, odább. . . odább. . .
Végtére megállt volt a gyönyörű ének,
Mert hát ott termettek a részeg legények. . .

Ki é nek el t Már ton elő re tántor ga,
S ‚Marist‘ kiáltoz ott bereked t rosz tor ka,
Az után pe dig len , hát ho gy rá ta lá la :
Csó kot kez dett há ny ni az ár ta tlan lá ny ra.

A kis gyö nyörű lá ny szemét le sü töt te —
Szegé ny két a szé gyen majd ho gy meg nem öl te , —
Majd pi ros lett , mint a pünkös dhavi róz sa,
Majd hal vá ny , mint vi rá g , mit a szél szé tszó ra.

Pi he gett kis ke ble . . . sza bad ko zott vál tig —
— Mig a ré szeg legé ny nyal ta majd ha lá lig —
De gyen ge ere je aké p meg volt tör ve,
Mint ga lambé , melyet el csíp a sas kör mc.

‚De már mostan elég ! mert a baja me gnő !
Hall ja é ke gyel med — így kez dte meg Ger gö —
Ne te gy e kend kezét többé ezen lá ny ra,
Mert hát , u gy se gél jen , mind járt bú já t lát ja !‘

Ezen szó be széd re vi szanéz ett Már ton —
É s mi vel ho gy ré szeg , sa já tsá gos bá tor,
A mint ré gen gyü lö lt ellensé gét lát ta,
A ko cs ma pa lacz kját Ger gely felé vá g ta.

Dühös Ger gely ünk nek en né l több se kel lett —
S szá má rü tő bot tal mar ka tel i tel lett,
Aztán av val Már tont oly for mán meg vá g ta,
Ho gy még azt se né zte : fe je é , va gy há ta ? —

A ves ze ke désre szé t fut tak a lá nyok,
Szé t fut tak , mi ké nt a szél-tü zött vi rá gok , —
Csak a hal vá ny Ma ris áll ta meg a helyét,
Í má ra kul csol va feltör delt kis kezét . . .

Ez alatt Ger gö nek na gyon meg gyü lt ba ja,
Nyá ké ra tó dult a ré sze gek nek ja va . . .
Ha ma isz’ ő kel me hely re gy er ek volt ám —
S lön a na gy so ka ság eg ysz er re csak fo gytán.

Három legény feküdt már a földön vérbe'...
 Hogy dühéből a mi Gergönk észre tére...
 Köröskörül nézett... egy lelket se látott,
 Csak a legényeket, a kiket levágott...

,Ennyit nem akartam, mormogott magában,
 Bunkosbotját nézvén feldagadt markában...
 Aztán utnak indult..., arra é, vagy erre?..
 A jó isten tudta... ő nem tudta merre!

Az egyházban zengett a vecseryés ének...
 Oda menne... de már nem lehet szegénynek!
 S szólt: — miközben fejét keservesen rázta —
 ,A gyilkosnak be van a templom is zárva!'

Lesütötte fejét... és ment, mint a felhő, —
 Oly bús vala lelke mint télen az erdő...
 Gondolkozott... bajos azt kitudni, miről?
 Noha azt tudhatjuk, hogy hát ugyan kiről?..

Ment a faluvégig... tovább is ment volna...
 De földre-nézés közt egy fában megbotla...
 Fölnézett... és teste majdnem meredtté lett —
 Az állt írva e fán, hogy: rögtön itélet!

II.

Haladt már az idő csorda-behajtásra,
 Hogy Gergelyünk fejét hányta-vette másra:
 Vajjon mit csináljon? feladja é magát?
 Vagy pedig elhagyja ezt a kedves határt?..

,Ha itten maradok — ez volt véleménye —
 Könnyen állíthatnak statárjom elébe...
 Osztan gyilkos volnék... jaj Istenem nékem!...
 Be csak furcsa tánczot járat a sors vélem.

Ha pedig világgá megyek is bujdosni,
 Véres cselekvésem le nem fogom mosni...
 Meg osztán Mariskám!... ha többé nem látnám...
 Akkor magam ugyis csak halálnak szánám.

De inkább bujdosom... s ha kő, leszek bármi,
 De az irigy népség nem fog vason látni — — —
 Mariskám galambom! áldjon meg az isten!
 Légy boldogabb mint én!.. én elmegyek innen!

Ekép gondolkozott a bánatos Gergő;
 Midőn feje fölött keletkezett felhő,
 Melynek közepéből — még villám se lebbent —
 Már is néhány nagy csepp Gergelyünkre cseppent.

Hogy így pöremódon meg ne ázzék szegény —
 Utnak indult az egy üngös, gatyás legény...
 A gazos földeknek avarait hányva —
 Botjával az utat magának csinálta.

Sohajt szegény... és megy... sohajt, sohajt újra...
 Akkorákat, mintha viharos szél fújna...
 Hej az a szerelem furcsa egy portéka!
 Öröme egy messzely... bánata száz véka.

Feltalálta végre — kifárasztván lábát —
 A menydörgés elől összefutott nyáját...
 Lába előtt feküdt farkát csóváltatva
 Juhász kutyáinak apraja, és nagyja...

Ott volt szamara is — meg volt rakva háta —
 Rajta terüle el juhászos subája,
 Melyet Gergő rögtön önnyakára vágott,
 S a szamárnak puszta hátára ráhágott.

Végre bunkót adva kedves szamarának,
 Búsán neki-ment a végtelen pusztának...
 Elhagyta a tájat, a hol élt mint gyermek,
 Hol furulyájának dalos fája termett. —

Tudjuk már , hogy Gergő igen fene-gyerek. . . .
 S mégis most szeméből könnyük peregetnek. . .
 Kivált később , szemét majdnem agyonsírta —
 Hogy T i s z a -kutyája utána voníta! . . .

Nem volt az égen a p á s z t o r o k g y e r t y á j a —
 A haragos idő felleget vont rája ;
 És így Gergőnk akkor láta csak világot,
 Midőn az ég nyila tüzesen villámlott.

Mégis sebesen ment . . . hű szamarát verte,
 Annyira , mennyire szive megengedte, —
 Ugy hogy éjjél táján — ismert uton járva —
 Előtte állott a p i p a g y u j t ó csárda!

A roskadt csárdában végtelen nagy zaj volt. . .
 Hogy szinte a csárda bele-bele hajlott,
 Zengett benn huszáros , pajkos , cifra ének,
 Kivülről pediglen lovak nyerítének.

Jól tudta azt Gergő már tapasztalásból,
 Hogy irtózik a ló a szegény számártól , —
 Azért füles ménjét kün hagyta a pusztán.
 Ő meg a csárdába bebaktatott osztán.

Kik voltak oda benn? . . szépséges huszárok!
 Piros volt nadrágjuk — zöld szín a dolmányjuk. . .
 Végtelenül ittak . . . soha ki nem fogytak. . .
 Egy közel faluból verbungosok voltak.

Hogy belépett Gergő , mondá : „megáldj’ isten!
 De ők visszaszóltak : „mit keresel itten?“
 S az őszinte Gergő — kevés hémmel hámmal —
 Elmesélte szépen : hogy hát mivoltán van?!

Szépen beszélte el az egészet Gergő —
 S szóltak a huszárok : ejnye — mi a menkö?!. . . —
 Látták , hogy szép fiú , bátor , lelkes , edzett.
 Egy szóval nekiük igen nagyon tetszett!

„Bizony édes öcsém! nagy bajod van néked!
 — Szólott a huszárok közül a legvénebb —
 Ha helységték fekszik statárium alatt:
 Isten teremticscae, kitekerik nyakad. . .

Egy mód menthet csak meg — így tudom nem bántnak —
 Csapj fel öcsém közénk huszár-katonának.
 Jüszte! igyál velünk, s ha kedved van jóra:
 Holnap majd elviszünk az estánczióra.’

Gergelyünk nem hagyta erőltetni magát,
 Mert viszketni érzé szóban forgó nyakát. . .
 S oly parulát ütött a vén sas markába,
 Hogy kétszer viszhangzá a csapást a csárda.

Különben is Gergő gyermeksége óta
 Jó szemekkel nézett a szép huszárokra. . .
 Nem csoda! . . sz’megvallják ellenek, barátok,
 Hogy szép teremtések a magyar huszárok!

Eztán keletkezett olyan nagy áldomás,
 Miszerint annyira megtelt a borrovás,
 Hogy éjfél után nem volt két óra, — már is
 Kiüresedett a káplár-bugyelláris.

Kutatta tarsolyát a sok pikós huszár
 S mondák: még ma innunk akárhogy — de muszáj. . .
 De hova nem tesznek — nincs ott semmi soha;
 A mai világban nem történik csoda!

Már a legutolsó itczés palaczk járta,
 Midőn Gergő így szólt a gyomrok javára:
 Mert hogy a huszárnak lovat is kék kapni,
 Jó lenne tán borért — szamaram od’adni. . .

„Helyes, pajtás!” — szóltak hozzá a vitézek —
 S vállát veregetvén ilyen szót intéztek:
 „Ember vagy atyafi, akárhol termettél!
 Bizon kár, hogy már rég’ huszárrá nem lettél! —

S újra kezdtek inni . . . az éj is elhaladt —
 Mire hogy beitták a szegény szamarat ;
 S hogy a városokban ötöt vert az óra,
 Gergővel indultak az estációra.

Másnap aztán Gergő megfeszíté inát —
 Mert hát kapott dolmányt , kardot meg paripát . . .
 Oly helyes huszár lett , mint annak a rendje —
 Alig akadt párja egész ezeredbe'.

Víg volt a legelső három , négy nap alatt —
 Hej de később szive majdnem ketté-szakadt ;
 Midőn — a mit előbb létezni se hitt még —
 Társival Taliánország felé vitték .

Mikor a lovon ült — s szólt már a trombita,
 Alatta pediglen tánczolt a paripa :
 Repedésig huzta csákóját fejébe,
 Hogy ne lásson senki könnyező szemébe !

Nem gondolt ő ekkor régi tanyájára,
 Sem a falura , hol iskolába jára ;
 Csak Marisra gondolt most is , miként másszor —
 Azért sirt oly nagyon , mint a sebes zápor !

III.

Hát az aranyos kis Maris hogyan vagyon ? . . .
 Szegény kis leányka ő is szenved nagyon !
 Azon gondolkozik , mi lesz Gergelyébül ? !
 S harmat színű könyje csepereg szemébül . . .

Angyal-fejecskéjét keblére lehajtja,
 S magát egészén a búbánatnak adja :
 Hej az a szerelcm , különös egy holmi !
 Annyi bajt okoz , mint magam sem tom hogy mi !

Baj az a szerelem! megveri az embert
Ép olyan pogányul — mint tiló a kendert...
Hogy ha kender a szív — tiló a búbánat,
Mely a szerelmesnek szívére rátámad.

Mig szép Mariskának fájdalmai nőnek;
A házra, hol lakik, vasvillások jönnek...
A nádas vityillót köröskörül állják,
A hizsemben, hogy majd Gergőt itt találják.

„Add meg magad Gergő! — a keserű lelked!
Máshol nem találunk, tehát itt kell lenned!
Bajsz-pödörve így szólt Ki é n e k e l t M á r t o n,
Ki a sok ember közt sajátságos bátor.

Sokan csudálkoznak, hogy ezt Márton szólt —
S nem fekszik a nem rég történt ütleget óta...
Ne tessék csodálni! — ő neki nem árta, —
Nem szok isten nyila ütni a csalánba!

Márton s vasvillási a házat megjárták,
De Gergely öcsénket sehol sem találták.
Felforgattak minden bográcsot, és teknőt —
Midőn Taljánország felé járt már Gergőnk.

Szép Maris hugánknak nyelves mostohája
E közben ugyancsak szépecskén darála;
Szidta árvácskáját, Gergőt meg átkozta,
Ki cimborájával házat hirbe hozta.

„Oh pokolra való, sátánok csetresse!
Igy szólt a vén banya Mariskánknak esve, —
Takarodj házamtól, hogy lásson más példát...
Takarodj merre tudsz... a merre szemed lát.“

Hogy bevégzé É v i csufos mondókáját,
Gergőnk szeretője nem mozdítá száját;
Hanem belenézett a kályhakuczóba —
Kereste, hogy hol van kis ruhás motyója.

Hogy ruhás motyóját rendjébe találta,
Egy kis botra fűzte, és rakta vállára...
Miután pediglen e készülés meglett,
Igy szólt „Évi néni megáldj’ Isten kendet!

Gyerekségem óta kegyelmed szolgáltam —
Minden dolog alatt, mindég helyem álltam...
De látom, hogy tettem kend inyére nincsen,
Azért Évi most’hám — áldja meg az Isten!

Rozs-kenyeret kaptam, mikor kend jól evett,
Mosás- s favágással töltöttem a telet...
Mi volt élted kendnél? ... kinszenvedő kereszt!...
S ezek jutalmául mott csetresnek nevez.

A mint nekem kelmed e világon mérte —
Isten, másvilágon kendnek is ugy mérje...
Térjen jobb utra, mert késő lesz a ,b á n o m!
Mind ezeket kendnek szivemből kívánom.“

Ilyenképen beszélt Gergőnk szeretője —
S motyóval a vállán . . . haladott előre. . .
A ki határozott komoly arczát látá,
Azt mondta: hogy biz ez elmegyen világgá!

Nem is tartóztatta ötet mostohája,
Sem mostohájának Márton czimborája...
Mert ők azt gondolták — még pediglen nagyba:
Hogy Marist az éhség hamar haza hajtja. . .

Ment ezalatt Maris a nap alkonytáig. . .
Hogy hova, és merre? később kiviláglik; —
Ugy ment... hogy bár nézték egy nagy eperfáról;
Eltűnt mindenképen a sík láthatárról.

Szép Mariskánk elment Gergely tanyájára —
Annak minden bokrát, rejtekét átjárta...
Sziklát repeszthető hangon így kiáltott:
Gergő! édes Gergőm!.. jőjj... nem lesz bántásod!..

Keresgélt, és járkált Mariska sokáig —
 Járt, kelt, kiáltozott csorda-behajtásig...
 De mert Gergelyének szamarát se látá,
 Elgondolta azt, hogy elment már világgá!

Bánatos lelkével ismét útra tére —
 S öntudatlanul a falu végét érte,
 Hol rémséges hangon, mint bagoly a fákon —
 Így szólt egy hang hozzá: állj meg édes lányom!

A falu t á t o s a szólott így hozzája,
 Kinek nagy feje volt, s tájékos a szája, —
 Ki, ha otthon volt, a falu végén üle —
 Mert a babonás nép odabenn nem tűrte.

Földön gunnyaszkodott, mint a nyári béka,
 A népes falunak mankós nyomorékja;
 De a néphit szerint ő előrelátott...
 Csupánság csak azért — mivelhogy kiváltott.

Ez a mankós legény Maris tenyeréből,
 Meg az Uristennek csillagos egéből,
 Elmondta Marisnak, hogy Gergő mátkája,
 Taliánországban császár katonája.

Pedig abból állt az egész istória,
 Hogy ottan kéregélt a falu rút fia,
 Mely falun keresztül masírozott Gergő, —
 És ott látta meg őt a mankós tekergő.

Mondta azt is: ,kár lesz rá keresztet hánynod —
 Mert biz Gergő bácsit nemsokára látod...
 Addig tűrj — s elveszed türelmednek hasznát...
 És így fejezte be — adj már most egy krajczárt!

Mindezeket Maris szórul szóra hitte,
 S élete bánatját könnyebb szívvvel vitte;
 Mert a remény oly jó a bánat fiának,
 Mint a kukoriczamálé az oláhnak.

Ezen eset után Maris megszűnt lenni —
 Legalább nem látta a faluból senki;
 S azt beszélte róla a falunak népe:
 Hogy beülte magát az iszapos rétbé.

IV.

Most már istóriám vége felé járok —
 Mire legjobb rím ez: jönnek a huszárok...
 Jönnek biz!.. még pedig igen messzi útból,
 Francziákkal történt győztes háborúból.

Monostor falunak apraja és véne —
 Zászlókkal ment a szép huszárok elébe,
 Mig benn a faluban öltek borjút, kecskét,
 S gulyás húst, meg csuszát főztek a menyecskek.

Kopott mezben vannak a huszárlegények —
 Sokat táboroztak, s szenvedtek szegények...
 Ámde azért szépek, mint egy arany darab...
 Hijába! a huszár mindig huszár marad.

S bár messziről jönnek, fejét mind fenn hordja,
 Mert hát nézi őket sok szép oldalborða —
 S megvan a huszárnak az a gyöngesége:
 Hogy jó szemmel néz a vászon-cselédségre.

A szakasz huszárság előtt kivont karddal
 Strámeister ruhában egy bús legény nyargal...
 Kimondom, hogy nem más, mint — mint — — Virág Gergő...
 Így legalább aztán leczifráznom nem kö.

Virág Gergő biz az!.. s mert hadnagyuk nincsen,
 Szakasz-vezérséggel áldta meg az isten,
 A hadnagy elesett — isten nyugosztalja —
 S most a szakasz Gergő parancs-szavát hallja!

Csak két éves huszár... De mert tanult bizvást;
 Meg aztán azért, mert tudott egy kis írást;
 S kivált, mivel érté, hogy mi az a 'mesd el!'
 Előre azért ment olyan hamar Gergely.

Volt bezzeg Monostor faluban szájtátás,
 Midőn minden részről megtörtént a látás;
 Hogy hát Gergő, kiről a hír nem jót szóla —
 Egy szakasz huszárnak komandirozója.

Gergő, míg a népség éljen-zajt üvölte,
 Ismerősit szives arczczal üdvözölte...
 Ott látta pajtásit: Jancsit, Ferkét, Pistát,
 De kit szive kívánt, nem látta Mariskát!..

Kérdé: hol van Maris? férjhez is ment talán —
 Mondjátok... hisz tom, hogy hűtlen minden leány;
 De a kit kérdezett, mind csak azt beszélte:
 Hogy beölte magát bújába a rétbe.

Mit most érzett Gergő — már azt le nem írom,
 Mert ugy valósággal, igazán nem bírom;
 Félszeg munkát pedig vétek volna tennem,
 Azért hát legjobb lesz h a l a t képviselnem.

Annyit mégis mondok, hogy Gergelyünk szive —
 Majdnem repcedezett száz, meg ezer ízre,
 Keserves bújában rítt és káromkodott
 Mig alatta lova futott s ágaskodott.

Volt is dolga a nagy l a k a t o s k u t y á n a k *)
 Mely nekiment a ló kényes oldalának,
 Ugy hogy levetett vón' a ló bármily embert,
 De nem ám a híres lovat-ülő Gergelyt.

Nagy vágatás után végtére megállá
 Vitéz Gergely öcsénk habzó paripája —
 Vagyis, hogy nem állt meg — hanem ugrott egyet,
 S sővényen keresztül egy udvarban termett....

*) Népies nyelven: s a r k a n t y ú.

Ezen helyen feküdt Évi néni háza,
 Hova a mi Gergőnk ily móddal beállta...
 Hol meglátván Évit, felszikkasztott vére,
 S cifra kisérettel ilyformán beszéle:

„Azt az Árgyilusát kendnek Évi néni!
 Ugy é mondtam, hogy az isten utoléri!?
 Adj elő Marist akármilyen úton,
 Másképp ezt a kunyhót a hátára gyűjtöm.

Ha pediglen meghalt, vezessen sirjára,
 Bánatos szívemmel hadd boruljak rája...
 Akkor én nem bántom soha az ég alatt,
 Mert Mariskám sírján tom szívem megszakad!

Persze Mariskáról Évi mit se tudott —
 Azért rimánkodva kért, sirt, járt, kelt, futott...
 Mig Gergő azt mondta: No már mostan elég!
 Ne álljon úgy szájad, mint a mécses-cserép!

Ezen mondásával Évit nyakon kapta,
 S nyerge kápájának elejére rakta...
 És így szólt: vén banya! azt a kinos napod!
 Várj, csak várj! jutalmad tom duplán kikapod!

Feldühödött Gergőnk ezen mondásával
 Már kifele indult a félő banyával,
 Midőn — oh mily szörnyű csoda!.. Jézus! Márja!
 Elejbe léptetett kedves Mariskája!....

A minthogy ezt a mi Gergőnk észrevette,
 A vén Évi banyát földre cseppentette...
 S alig következett egy pillanat rája,
 Hü kebelén feküdt kedves Mariskája!...

A két hü szerelmes üdvözülve állott,
 Alig birták volt el a nagy boldogságot...
 Csókolták egymást, mint két gerlicze-galamb,
 Oly nagyon vert szívük, mint két kongó harang.

Nem kérdezte Gergő, mint jött ide Maris —
 Hú volt é hozzája, vagy pediglen hamis?
 Nem ért rá ő kelme a gondolkozásra,
 Mig egy férfias hang ígyen szolt hozzája:

„Jó czimbora, Gergő! im átadom mátkád,
 Két évig őriztem mint egy kincses ládát,
 Bojtáros tanyámon éldegélt volt szegény —
 Hogy ne üldözze őt semmiféle legény.

Kétévi járását a nap lefutotta —
 Hogy hol van Marisod, egy lélek se tudta...
 Mint bojtár-pajtásod én neked megvédtem,
 Hogy most átadhatom — jól esik az nékem!..

Nem kérek jutalmat ezen fáradságért,
 Csupán azt kérem a régi barátságért:
 Vegyél föl huszárnak -- és ha oda álltam —
 Bánj ugy velem, mint én Mariskáddal bántam!“

„Nem ugy jó czimbora!.. a harez már lejárta —
 Nincsen többé szükség annyi katonára;
 Oszt' a magyar nem szok jó katona lenni,
 Mikor békesség van, csak mikor kell t e n n i...“

Mi már elvégeztük, a mi volt végzendő,
 — Ilyformán beszéle, s így folytatta Gergő: --
 Én is honn maradok — te is maradj veszteg,
 Azért a jutalmad ne félj, hogy nem lesz meg...“

Én a háborúban szerencsével jártam —
 Óbestérem mellől egy ellent levágtam;
 Épen mikor kardját vezérünkre mérte,
 Kardom által folyt ki a francia vére...

Nem is lett hálátlan a derék óbestér...
 — Áldja meg az isten százszor, százezerszer, —
 Csata után elhítt félre egy sarokba...
 És egy nehéz zacskót nyomott a markomba!

Mikor ezt a zacskót később megvizsgáltam:
Láttam aztat, a mit eddig so'se láttam.
Gondold csak el pajtás ezt a boldog napot!
Óbesterem nekem száz aranyat adott!...

Be szerettem volna ekkor haza jönni,
S aranyomat Maris kötényébe öntni!
De hiába! mindez nem én rajtam mulla —
Nagyon is kemény a katonaregula.

Később egy csatában meglőtték volt lábam,
S jó óbesteremnél obsitért instáltam; —
De ő ekép szólott: sebed nem veszélyes;
Ez obsitért, fiam, nagyon kevésbé.

Én erre így szóltam: Óbester ur! lelkem!
Én elszököm, ha így el nem lehet mennem...
Visszaadom pénztét a mit adott vala —
Csak alássan kérem, bocsátasson haza...

Egy leányt szerettem még mint juhász legény. —
Gyönyörű teremtés! s jó lelkű a szegény...
De semmije sincsen! vagyontalan árva,
Ennek sorsa az én szívem nagyon bántja.

Ugy szeret engemet — higgyen az én szómnak —
Hogy beállna érttem ágyúhúzó lónak —
Jó óbester uram! megverne az isten,
Ha elfelejteném.... — s szavam elállt itten!

Megállt biz a szavam, s mi nem esik könnyen. —
Kezdett cseperegni keserű sós könnyem —
Mire ekép szólott jó óbester uram:
Ne türelmetlenkedj' édes kedves fiam!

Maradj darabig itt — úgy is nemsokára
Egész ezred elmegy szép Magyarországba,
Hogy ha majd elérjük azt a kedves tájat,
A hova szíved húz — akkor elbocsájtlak!

Állott is szavának — nem hiába magyar!
 Ki szószegő lenni semmi mód se akar —
 Megtartotta szavát... Obsitom kikaptam,
 Akkorát, mekkora egy gorófi paplan!..

S holnap ezredemtől — a melyiknek máma
 Csinálok kovártélyt leges utoljára —
 Óbesterem, kinck megmentettem éltét,
 Pénzzel és obsittal elbocsátand végkép...

Tehát, a mint mondom, a holnapi napon
 Kivánt szabadságom egészen megkapom —
 Akkor majd Mariskám — eszem a szép szented —
 Száz aranyért veszünk egy jókora telket!

Ottan éldegélünk boldogul mint madár —
 Egy világ lesz nekünk a kis pusztá határ...
 Te is eljössz Ferke — ottan élünk hárman,
 S később talán többen-'sten akaratjával!

Vigan fogunk élni, mulatsággal telve —
 A kis telek hátán számadó lesz Ferke!
 Én meg este felé — munka után néktek,
 Huszár tetteimről majd sokat beszélek!

Igy szólt Gergő, s mindez meglett szórul szóra —
 Össze kötötte Marist, s Gergőt a papstóla...
 Vidám lakzójuk lett — volt táncz mindhaláláig...
 Muzsikált a ozigány húrja szakadtáig!

Gergő gazdasága három négy év alatt
 A szaporodásra bücsülettel haladt;
 Többi közt ure lett egy négy szobás háznak —
 Hol több kisebb, nagyobb „Virágok“ lármáztak!!!

TÓTH KÁLMÁN.

A T Á B O R.

— Jósika Miklósnak egy, még 1847-ben írt, de ki nem adott regényéből. —

Apafi Mihály, az erdélyi fejedelem, meghalt. I-ső Leopold, kinek ekkor majdnem elhatározó befolyása volt az erdélyi ügyekre, megparancsolá biztosa, Erdődy Miklós, horváthországi bán által, hogy az elhunyt fejedelemnek 14 éves fiát, Mihályt, atyja székébe helyezték.

De a minő féltékeny gonddal örködött az udvar erdélybeni hatalma fölött: oly makacs elhatározással követelte a török Padisa — fényes Stambulban — jogát, Erdélyben rendelkezni.

Tökölyi Imre, rosszul kiszámított elfogattatása után, gyakran a török udvar vagy a török táborozások közelében volt.

Jókor átlátta a diván, mennyire ártott a török érdekek e merész pártfőnök eltávolítása azoktól, kiknek lépteit vezette: azért mindjárt megjelenése után Konstantinápolyban, vele tisztelettel s kimélettel bántak. — Tanácsa gyakran elfogadtatott, éles esze s gyors átlátása nem egyszer határozott a török haditanácsban.

Az ellenszenv, e kiváló egyéniség irányában, annyira megszűnt, hogy most, midőn Apafi Mihály halálával az erdélyi fejedelemség megüresült, a török császár Tökölyi Imrét nevezte ki erdélyi fejedelemnek.

Az ifju gróf egész hadi ereje, e tájban, háromezer magyarból állt. Egy volt e kis sereg azok közül, kik véssen, viharon át, vesztés- mint diadalban, titkon vagy nyilvánosan, de mindig híven ragaszkodtak hozzá.

Olyan volt e maroknyi nép, mint mikor a szőlő nemes leve borrá ért, s kiállitva a tél fagyába, minden nemtelen nedv jégburokká fagyott körüle, -- csak az illatdús lángszesz, mint romlatlan lelke az egésznek, maradt épségben az elpártolás s elhidegülés fagyának közepette.

Heussler Donát volt Erdélyben kormányzó s hadvezér; hétezer ember — mindannyian hadra s martalékra vágyók — volt zászlói alatt.

Tökölyi Imre a török zultántól nem hagyatott védelem nélkül. Hétezer hadnak-edzett spáhi, gyors bessarabiai lovakon, Achmed Cserkesz basa vezérlete alatt, lőn melléje rendelve. Gaczigerej tatár khán, s Brankován Konstantin oláhországi vajda, mindegyik négyezer fegyveressel, szövetkezett vele.

E nevezetes sereggel akart Tökölyi Imre Oláhországon át beütni Erdélybe, s a fejedelmi széket elfoglalni.

Közel Padina Lupuluhoz, a zernesti hegységben találjuk őt mély szakadások s sziklaöblözetek közt egy keskeny völgyben, melynek egész hosszát elborította tábora.

Alig lehet meglepőbb ellentétet képzelnünk, mint a mely e tanyának négy osztályaiban feltűnt. Tökölyi Imre e hadsereg szívével, hű magyarjaival, mint vérttel körülmezeve, a tábor közepét foglalta el.

Fényes fejedelmi sátora, a zultán ajándoka, egy, sziklaromokon átcsapkodó hegyi folyam szélén volt fölállítva; tetején a sárga és kék erdélyi lobogó terjesztette hosszú szárnyát az éjbe, melyet dicsőn világított a hold. A szövetpalota nyílásánál magas sudar emelkedett mint árboz, tetején lófarkkal s a török holddal.

Szemközt magas sziklák meredeztek, s a vezér hajloka mögött nyíló csekély tért s jobbra balra a patak hosszát a magyar tábor csinos sátrai foglalták el.

Az ifju főnök, fejedelmi fényvel akart Erdélybe lépni: — azért mindent elkövetett, hogy megjelenése hatást eszközöljön. — Seregei jól voltak öltözve s fegyverkezve, a táborban szoros rend, s a körülményekhez képest, elég tisztaság uralkodott. A tüzek a völgy hosszában égtek, s Tökölyi Imrének kedvencz cigány zenészei, sátora előtt vig magyar dalokat hangoztatának.

A pártfőnök különös szeszélyből, még kardemelése első szakában, a legfeketébb s szerecsenekhez tökéletesen hasonló cigányokat szerzett össze, s azokat szeszélyesen felöltöztetvén, babos lovakat adott alájuk. — E jól betanított zenészcsapat, néha énekkel változtatva a hangszerek buzditó robaját, mindenhova követte őt. Az utóbbi időkben, míg Tökölyi távol volt, Kassára vonták magukat; de mihelyt merész vezetőjük — egy erdélyi cigány — első híret hallá ura közeledésének: összeszedte cimboráit, s a legjáratlanabb utakon sikerült neki végre Havasalföldön táborát fölhalálni.

A völgynek oláhországfelöli hosszában Achmed Cserkesz basa ütötte föl táborát. Itt már több zaj s kevesebb rend mutatkozott.

A spáhik csapatjai, egymást fölvaltva, egész éjen át föl s alá nyargaltak a sátrak közt. Ezt a basa parancsából tevék, mert oly időszak volt ez, melyben a szövetségesek ritkán biztak egymásban, s Tökölyinek példaul Brankován Konstantinra nem egészen alaptalan gyanuja volt, hogy a császári vezérekkel titkos közlekedésben van. Ehez járult, hogy a fényes kapunál a hadi sors változékonysága nem jött számításba: többnyire minden veszélynek, mely bekövetkezett, leté légyen az árulás, vagy csatavesztés, a vörös zsinor volt bére.

Azon pillanatban, melyben e hadiasan-csengő tanyára tekintünk, a basa, ékes arab ménen, ragyogó kísérettel, a sátrak utczáján át, Tökölyi szövetségtája felé léptet.

Minő éber bizalmatlanságot árultak el a török főnök czirkáló őrcsapatjai szintoly ovatosságra mutatott a választott erdélyi fejedelem azon intézkedése, hogy a moldvai segédsereget a tábor erdélyfelőli szélére rendelte, hol a völgy legszűkebb volt, s majdnem egészen elzárva a hegyi folyamtól.

Brankován Konstantin vérvörös sátora dús facsoportozat közt emelkedett, s körüle élénk mozgást lehetne észrevenni: közel a nyiláshoz néhány szolga fölnyergelt paripákat vezetett, míg mások a sátor széleinek betömésével valának elfoglalva.

A havasalföldi vajdák történetileg bebizonyított kétértelmű s ingatag szerepet játszottak azon egész idő alatt, míg Erdélyt fejedelmek kormányozták.

Gyakran elütvén egy merész bitorló a másikat székéről, — a győző vagy vesztes hol Erdélyben, hol Stambulban keresett pártolást és segítséget. Különösen Brassó Erdélyben, ritkán nélkülözé az ily változások következtében kívándorló, vagy, mikép akkortájt szokták mondani, kibujdosó bojérok családjait.

A tábor ilyszerű elrendezéséből világos, mikép a tatárok s azoknak vezérik Gaczigerej, közvetlenül a magyar maroknyi sereg mellett támogatták föl rongysátraikat.

A rendetlen nép, dísztelen szennyében, ijesztő ellentétet képezett a majdnom csinosnak nevezhető magyar s havasalföldi tanyák közepett. Magának, a kegyetlenségéről ismeretes khánnak bőrhajloka kevés előnyre mutatott; csak azon számos alfönökök, kik nyilásánál a tüzek közelében ácsorogtak, emlékeztettek a parancsoló jelenlétére.

Gaczigerej maga kevés hajlamot mutatott azon élénk éberségre, mely itt is tanusítá, mennyire készen állt mindenki, az első hirre felszedni a sátorfát s lóra ülni; mert még dolgoztak sátrán, mikor már lóborrel borított vánkosán hevert.

Az éj haladott, de álomra kevesen mutattak kedvet; sőt a tábor egyes pontjain oly vidor élet hangzott, mintha az egész éjet át akarnák virasztani.

Minden arra gyanittatott, hogy Tökölyi Imre kevés idő előtt érkezett e keskeny völgybe. A magyar főnökök közül többen vagy le sem szállottak lovaikról, vagy újra azokra ültek, s még el nem hangzott egészen azon sajátos kerepelés, melyet a sátor- s lócsövekek beverése okoz.

E pillanatban egy lovagot látunk a fejedelem sátora mellől, pompás szürke ménen, a magyar tábor hosszában, a tatár tanya felé haladni. Őt egy kisdéd, majdnem gyermeknek látszó ifju követi, csinos, világos-sárga lovon, borítva fekete sallangoktól.

A sürgő nép közt csak lépést mehettek. Most a tábortüzek egyikének irányában vannak, s a lángok pirosló fényében lehetlen az elsőben rá nem ismer-

nünk Bercsényi Miklós szigorú, velős vonásaira. Az öt követő ifjú arcza szép és gyöngéd; kerek párduczsüvege alól gyönyörű selyem hajak hullámoznak, s a finom vonásokkal nem csekély ellentétben áll azoknak hideg, makacs kifejezésük.

A merre haladnak, rájok bámul a fegyveres nép, s midőn a tatár táborba értek, disztelen csoportozatokban tódult eléjük a majomképű sereg, míg Graczi-gerej sátoránál megálltak.

Tökölyi Imrét sajnos tapasztalás megtanítá — mikép mondani szokjuk — fődött kártyákkal játszani. Béketűrő volt a vélemények kihallgatásában, s megszokta a legeggyübb s oktalanabb észrevételeket a stoa nyugalmaival tűrni. — Nagy mértékben tudta — mire minden pártfőnöknek elszánva kell lennie — indulatait fékezni, s engedve a mindig makacs hígeszűségnek s hetvenkedő buzongásnak, — saját meggyőződése mellett maradni.

Tökölyi Imre minden tekintetben feltűnő egyéniség volt, nemcsak férfiasan-szép és deli külsejére, hanem akkori időben ritka műveltségére nézve is. Ehez járult a fegyverkezés minden nemébeni tökéletes gyakorlottsága s ügyessége, tudományos kiképezés, nyelvek ismerete; mert magyarul, latinul, németül és törökül egyenlően jól értett és beszélt. — De a mi őt különösen érdekessé s részvét tárgyává tette: regényes sorsa volt.

Tökölyi Imre egyike volt azon történeti személyeknek, kiknek dicsőítői és kárhóztatói, élesen elválva egymástól, a multnak buvárait folytonos kétségben hagyják.

Rettenthetlen bátorságot, vállalkozó erélyt, és — alapszimbén — buzgó honszeretetet még azok sem mernek tőle határozottan megtagadni, kik nagy-szerű föllépésében személyes érdeket s féktelen dicsvágyat látnak inkább, mint tiszta áldozatteljes honszeretetet.

Ellenben legengedékenyebb pártolói s baráti, sőt saját életirója, sem tudják mindig kimenteni azon erőszakot s kegyetlenséget, melyet a viszontorlás előidézett szükségével elég ügyesen törekednek palástolni.

De mielőtt e történet dúsz változatai közben e nevezetes egyéniséghez — mikép hiszszük — nem egyszer visszatérhetnénk: szóljunk fiatal s e szöveget-ségben büszke s boldog nejről.

Zrinyi Ilona — mikép mondók — a legszebb hölgy volt akkortáiban a két Magyarhonban: termete, s a méltóság, mely azon előmlött, magasb nemű érdeket adának megjelenésének, mint a melyet egyedül szépség képes előidézni. Arczának szabályos vonásaiban sajátos báj tünt föl, a nem mindennapi természetek kísérője; s szépsége olynemű volt, mely első pillanatban megnyerte a sziveket. Nagy eleven kék szemek, hosszú ernyeektől félig fődve, tanusíták azon vegyítékét a szelidségnek s majdnem férfias bátorságnak, mely e kittäinő némbert ravataláig jellemző. Szőke, aranyfényű fürtök lepték el vállait, s midőn a Zrinyiek, Rákócziak és Báthoriak gyöngyeivel s gyémántjaival fölkesítve, a leg-

eszményiebb szabású honias öltönyben fogadá az ünnepély számos vendégeit: a merre ment, a csodálat s meglepetés susogása kísérte.

Fiatal férjét szenvedélylyel szerette, s a történetek lapjai tanusítják, mikép dicsőség- és inségben hű, elszánt és szerető nő tudott lenni.

Ki bámulná, hogy Tökölyi Imre, e kincsnek birtokában, a legszerencsésebb embernek tartotta magát széles e világon?

Lehet é csodálkoznunk, ha érezvén az üdvöt, melyet ily szövetség biztosít, Magyarhon legerélyesb ifja teljes mértékben akará nejének érdekeit képviselni? Osztozni vele lélekben, magáévá tenni minden visszaemlékezéseit, — fájalmát mint örömét, s mindazt, a mi Ilonának feledni nem tudó magas irányú szellemében élt és lehelt. Tökölyi e szövetség által a meghalt Zrinyi Péter fia lön — érzésben és lélekben. —

Tökölyi Imre sokkal jobban ismerte nejét, minthogy róla, ki atyját imádásig szerette, föltehetné, mikép csak pillanatig is feledhesse az iszonyu, vérgesztő multat.

És ő — miként neje — nem feledte azt soha! — Midőn Tökölyi csillagzata hanyatlani kezdett: Ilona, a munkácsi várba szorulva, távol férjétől, körözve árulóktól s titkos kémektől, három egész évig védte sziklalakát, elodázva atyja kivégzőinek legcsábítóbb ígéreteit.

De a megvesztegetett várnagy, Radics, s férjének titoknoka Absolon rendszeres pazarlással eltékozolták az élelemszereket, s az anya, ki magáért rettegni soha sem tudott, éhezni látta gyermekeit, s lassu léptekkel közeledni a halált, legirtózatossabb alakjában az éhhalálnak. Ekkor a nehéz választás órája ütött, s a nagyszivü hölgy kénytelen volt Caprarának kezébe adni a Rákócziak magas sásfészkét.

Zrinyi Ilona gyermekeivel Bécsbe lön idéztetve, hol az utóbbiakkal beszélünk kezdetén találkozánk, — s a még mindig szép és bájos Tökölyi Imréné tisztességes, de szoros fogsága helye is említve volt.

Évek teltek így el — Tökölyire nézve kifáradhatlan harc, csaták s folytonos járás-kelés közben; míg Zrinyi Ilona magányos czelláiban, megtörhetlen bátorsággal s kiapadhatlan hűséggel férje iránt, arczán a rózsákat látta hervadozni, és mindazon szép álmakat, melyek ifju lelke körül szövődtek föl egykor, a valóság telévé dermedni.

Hite megvolt; — mint vestaláng ült a szerelem keblében; de reményeinek horgonya törve hevert lábainál.

Ne essél kétségbe, te bájos hölgy! ha a boldogság arany ünnepélye nem vár többé reád, él az isten, s legalább — mi szivednek vigaszul s írul szolgáló — az osztózás üdvét baj- és nélkülözésekben megadja neked.

1691-ben meghalt Apafy Mihály, a fejedlem, s Tökölyi, mint a török

udvartól kineveztetett erdélyi s magyarországi herceg, több mint 25,000 emberrel Erdély szélén állt! — s ime történeti körröptünk után oda tértünk vissza, honnan felszálltunk volt.

Tökölyi Imre a férfiukort elérte. Az élet magas delén állt, a pálya azon időszakában, midőn árnyunk legrövidebb, mikor indulataink napjának heve legforróbb, s egünkön csak egy csillag ragyog — a nap!

Erdélyország választott fejedelmének szabályos vonásai szépek voltak most is; szemei fényöket el nem vesztették, míg mosolya szintoly nyérélyes kedvesgű maradt, mint fiatalága hajnalán. De a magas fehér homlokot pár reddő szántotta át, s a vonások kifejezésében a kiállt viharok komor intő szava volt vésvé.

Nem hiányzott az ingerültség s bizodalmatlanságnak homálya is arczában, s néha hirtelen föllángoló tekintete s önkénytelenül összeszorítózkzó ajkai gyamittaták, hogy ezen ember, üldöztetése s vesztsései visszaemlékezéseiben, nem egyszer állt már az indulatok azon határinál, hol az irgalmatlanság mások ellenében, olykor könnyörület magunk iránt.

E — mikép hisszük — szükséges kitérés után lépünk Tökölyi Imre sátorába.

A fejedelem — mikép őt jelenben mindenki czimezte — a tágas kerevetek közepe táján foglalt, törökös kényelemmel, helyet. A gondtelt fő jobb kezére volt nyugasztva, melyet a vállig érő dús szöke fürtök elborítottak.

Akkortájban a hosszú szakáll viselete nem volt általános divat: de krónikáink tanusága szerint, az üldözött vagy kibujdosott magyar urak megszokták azt növesztetni. — Tökölyi Imrének hosszú szöke szakálla volt, míg közelében a többi magyar urak, kora elbizottsággal s a kinálkozó kétes dicsőség reményében, sima állal jelentek meg.

A fejedelem jobbján Achmed Cserkesz basa ült, vagy inkább hegett; fejét, a pompás turbán helyett, hadi fesz boritá: balra Gaczigerej khánt látjuk, jobb karjával a kerevet támvánkosaira nehézkedve.

A minő életdús volt a török főnök hadias tekintetű arca s egész termete: oly sorvadtnak tünik föl elöttünk e tatárnak alakja. A kised ember arca mintájaul szolgálhatott a mongol jellegnek, s egész kifejezése durva kegyetlenségre s makacs önfejűségre mutatott.

Mellette Brankován Konstantin ült, dinnyéalaku, oláhos zöld füvegével, egyébiránt egészen törökösen öltözve. E szép, tiszta, de minden jelentőség nélküli képű férfiu állat hosszú fekete szakáll boritá; néha azon bizonyos mosoly, mely csalárd s álnok emberek ajkai körül önkénytelenül ellebben, s a vonások tapasztalt vizsgálója előtt kétségtelenül tanuskodik embere felől, — kölcsönzött némi kellemetlen kifejezést arczának.

E négy főszemély mellett, s ezektől kis távolban, jobbra balra több magyar urat látunk diszes, bár időrongált hadi ékben.

Föltünik ezek közt különösen egy nevezetes személy, a legvakmerőbb portyázó s kalandor e vészes időben, **J ó s a I s t v á n**. Ezen ember meghaladta a 60 évet; termete kisdud és száraz, devonásai kellemesek, s hajain az őszülésnek még csekély nyomai látszanak.

Fiatal korában katolikus lelkész volt, de minden hajlam és hivatás nélkül; később áttért a helvétiai hitvallásra, s egészen a hadi s kalandor életre adta magát.

Bámulatos emlékező tehetségének segedelmével, élő krónikája volt mindazon sérelmeknek, melyeket a protestánsok akkori időben a katolikus püspököktől s főuraktól tapasztaltak. Ujjain tudott minden egyes esetet előszámlálni; s azon iszonyok elbeszélésében, melyek ekkoron napirenden valának, önmagát s másokat annyira felfokozott, hogy előadásának mindig veszélythozó ingerültség lön eredménye. Ellenben a fölcsigázott párthév, makacs egyoldalúságával, mindazt feledte, a mi a másrésről szintoly véresen és szentségtörően véghezvitetett.

Egyébiránt e férfiuban rettenthetlen bátorság volt, s oly kitartás, minő ritkán jő elő a történetek lapjain.

Ő nemrégiben fogva volt Kassán, honnan vakmerő ügyességgel kiszabadulván, az erdélyi havasokon át, leirhatlan fáradsággal s nélkülözések közt rongyokkal fődve s mezítláb érkezett Tökölyi táborába.

Most a közvitézek egyszerű öltönyében s ép erővel, mintha semmi sem történende rajta, látjuk őt a fejedelemmel majdnem szemközt ülni.

A tanácskozás egész folytában nem szólt. — Egyáltalában sajátja volt e különös embernek, vakon teljesíteni a parancsot, vagy a pillanat idézeteire, megfontolás nélkül, emelt karddal rohanni a veszélynek. — Tanácskozásoknak nem volt barátja, s szavajárása végső lehelletéig ez maradt: **A k i m e r, a z n y e r!**

Meg kell még itt említenünk Tökölyi egyik leghűbb barátját, **Petróczi Istvánt**, egy kiválólag becsületes tekintetű hadfit, szép vágással homlokán keresztül; **Sándor Gáspárt**, a fejedelem seregeinek fővezérét; **Daróczit**, a gyalog hadak híres kapitányát; **Nemesényi Bálintot**, **Madács Pétert**, s kit — mint nem uj ismerőnket — talán előbb kell vala megneveznünk, az élénk ifju **Bercsényi Miklóst**.

Ki kell még két nevezetes egyént jelelnünk, kik a fejedelem s a basa mögött ültek egyes tábori székeken: tudniillik **Musztafa szerdárt**, kiből Tökölyinek sokkal több bizodalma volt, mint **Achmed basában**, és **Milatinszki Cosmust**, ki a fejedelem táborában darab idő óta tolmácsi hivatalt folytatott, s magyar, latin, német és török nyelvekben tökéletes jártas volt, s tatárul is értett valami keveset.

Ezen egész, a lehető rövidséggel yázolt gyülekezet, néhány mellékszemélylyel, mintegy húsz főre ment. —

A török udvar, utóbbi veszteségei után, állományi érintkezéseiben lehangyott azon bután-dölyfös felsőségi szellemből, melyet a kereszténység irányában századok óta gyakorolt. De basái, s főleg a nagyvezér, keresztény vezérekkel s hivatalnokokkal többnyire megvető kicsinyléssel s durva illetlenséggel bántak.

E dölyf Achmed basában sem hiányzott; de miután a török udvar, okulva azon kárán, melyet magának a vállalkozó s merész pártfőnök elfogatása által okozott, most vele majdnem mint királylyal bánt, sőt a királysággal őt meg is kínálta: a basa is szélnék fordította köpenyét, s Tökölyi iránt meglehetősen alázatot és tiszteletet mutatott. Ellenben a fejedelemre a felebb elbeszélt álnok tett azon hatással volt, melyet durva erőszak s hitlen kétszínűség erélyes s öntudat-
teljes természetekre gyakorlani szok.

Szive mélyében megvetette a törököt, de szükséges rosznak tartá annak segítsége által visszanyerni, a mit veszített. Azért a török császár s diván irányában a készség buzgóságát s a bizodalom őszinte érzetét tanusítá inkább, mint azon ebalázatot s vak engedelmességet, mely épen azok előtt hibázza el leginkább hatását, kik ezt követelni szeretik.

Tökölyi Imre elsőnek s vezérnek tekinté magát, s e mimőség szellemében nagy mértékben föl tudá tartani méltóságát. —

Ugy látszik, a tanácskozás derekára érkeztünk, mikor már majd mindegyik megmondotta véleményét, s a vitatkozás heve egyes észrevételekké s félig megingatott ellenvetésekké gyengült; a szavak élei eltompultak s az összeütközések értesíjlés által szelidítették. E forduló pont után a tanácskozás olyan, mint a haldokló vihar: egyes csattanások hangoznak; olykor egy szélroham megingatja a fákat, azután minden visszatér a régi csendbe.

Meg kell jegyeznünk, mindenkori ismétlések kikerülésére, hogy Tökölyi Imre, midőn közvetlen a basával s az oláhországi vajdával szolt, a török nyelvet használta. — Gaczigerej, borzadalmas pusztai nyelve mellett, csak keveset tudott törökül, s így ő, mint a magyar urak — a szintén törökül beszélő Bercsenyit kivéve — a tolmács segedelmével éltek.

A tatárfőnök megjegyzéseit néha még a tolmács előtt is érthetlenné tette hirtelen föllobbanó indulatossága, mely őt tatár kitörésekre fakasztotta.

A magyar urak egyébiránt keveset szoltak, többnyire előre tudván vezérök elhatározását. Mindezekből világos, hogy e bábelen Milatinszki Cosmus volt a leggyakoribb szónok, ki ritka tapintattal birt a szónoklatok velejének fölfogásában.

„A hatalmas császár seregeit, a Töröcsvár közelébeni szorosokban, nem tartom helyesnek fölkoncizoltatni,“ szolt Achmed basa kissé indulatosan.

„Tudhatja nagyságod, — jegyzé meg Tökölyi szárazan — hogy ily szoros helyeken rendes ütközetről szó sem lehet: s így azt hisszük, épen e szűk átjárókat leend könnyebb megvédeni, s épen e búvhelyekből legcélszerűbb, egyes csapatok által zaklatni az ellenséget.“

„S mit fognak addig tatáraink cselekedni, — mond Gaczigerej — kiknek derék csatákban hasznukat sem vehetni, míg pár falut égni nem látnak?”

„Gyujtsák fel az erdőt!” mond Tökölyi.

Gaczigerej ezen, vadságával összehangzó szabadalmán a fejedelemnek elnevelte magát; azután sejtelmével annak, hogy véleménye kevés fontosságúnak tartatott, érthetlen tatár felelet után fölkiáltott: „S a martalék?”

Tökölyi, arczának legnyerélyesebb kifejezésével nyujtá kezét a puszták fiának, s biztató vidorsággal szólt: „Bizza ezt nagyságod reám; leend elég martalék, ha túllépünk a hegyeken.”

„Hetek óta bolyongunk s táborozunk, — a seregek nyugtalanok, — mond Brankován Konstantin — s ha főséged nem akar még Erdélybe berontani, s egyedüli célja mostanra az ellenséget folytonos apró zaklatásokkal föltartóztatni: ugy kevesebb emberrel is beérjük itt: — jónak látnám tehát seregemet ezen élelemszük vadonból visszavezethetni, legalább addig, míg főséged egész erővel szándékozik túllépni e hegységen.”

Tökölyi Imre összevonta szemölcseit, s egy éles tekintetet vetett a vajdára. „A hatalmas császár — szólt azután — seregei vezérévé tett, s bár szabadságunkban áll, önszünk szerint intézni lépteinket: nem vonakodunk kimondani, hogy a minő becses előttünk nagyságod tanácsa minden időben: ugy most is készek vagyunk arra hajlani, — de azzal a nagyságod előtt is kedves különbséggel, hogy az összes seregnek jelenben itt nélkülözhető részét nem hátra, hanem előre fogjuk saját személyünkben vezetni.”

Volt valami Tökölyi tekintetében, mi a vajdát elnémitotta: — ugy tetszett neki, mintha a fejedelem nem minden utógondolat nélkül szólna; s ez talán annál tartózkodóbbá tette őt adott véleménye kivivásában, mennyivel inkább őrizkedett magát elárulni.

A fejedelem e szavaira: előre, nem hátra — az eddig komolyabb színezetű tanácskozás elevebbé lön; a khán arca felgyult; látszott, hogy meg van elégedve; a magyar urak kardjaikat csörgették, s néhányan fölkiáltottak „Éljen a fejedelem!”

„Éljen a hatalmas és dicsőséges császár! — mond Tökölyi — míg palástjába fogódzunk, a szerencse velünk van! — Azután komoly hangon folytatá: — A földolokban, a mint látom, egyetértünk. — A töröcsvári szorosokon derék csatára nem fogunk kelni; ugy szintén itt hosszasan nem vesztegelni mindnyájunk ohajtása; s mivel tanácskozásaink folytában az egyes részleteket megvitattuk: engedjék nagyságtok, kegyelmetek, hogy összhangzásban bölcs átlátásukkal, azon hatalomnál fogva, mellyel a dicsőséges császár ő fölsége, kinek minden segédseregeiről felelősek vagyunk, megtisztelt, — kimondjuk másolhatlan végelhatározásunkat.”

E nyilatkozat után mindnyájan élénk kíváncsisággal emelték szemeiket Tökölyire, ki rövid szünet után ekép szólt:

„Achmed Cserkesz basa! nagyságod vitéz seregeiből, Mustafa szerdár vezérlete alatt, háromezer spáhi hajnal hasadtára lovon fog ülni. Tisztelt barátom s fegyvertársam a hatalmas Gaczigerej khán ő nagysága, csatákra vágyó egész seregével, hasonlóul készen leend indulásra. Mindketten követni fognak bennünket, de nem Töröcsvár felé. — Nagyságtok pedig, Achmed Cserkesz basa s Brankován Konstantin hospodár, ovatos csenddel közeledjenek Töröcsvárhoz, s ott a legvédhetőbb helyeket elfoglalván s ismert belátásuk szerint a kijárások közelében lest intézvéni, azon leendnek, hogy az ellenség egyes csapatjai folytonos zaklatás s bolygatás által törbe csalattassanak s apródonként megsemmisíttessenek.“

„És föntséged mit teend addig?“ kérdé a basa kedvetlenül s a bizodalatlanság roszul fékezett hangján.

„Szigoruan és szilárdul azt, — felelt Tökölyi méltósággal — a mit nekünk a hatalmas császár személyesen kötelességünké tett.“

E szavak közben Tökölyi fölkelt ülhelyéből, mit a többiek is tevének. Emelt termete a többágú lámpa fényében, mely a sátor közepében, magas tartóban, árasztá világát, egész deliségében tünt ki; szemeit váltva a török basára s a havasalföldi vajdára szegezte, az utóbbira szembetünőleg több hatással, mert Brankován arca egy léhét az aggódó tünődésnek árulá el.

Miután a vezér elhallgatott, mindnyájan befejezettnek tekintették a tanácskozást. A hatalmas török Padisa személyes, egyéni utasításának érintése határozott.

Oly urnak parancsa volt ez, kinek nevére minden muzulmán keresztbe teszi kezét mellére; kinek írott fermányait mély bók előtt, s mig azzal homlokát nem érintette, fölbontani maga a nagyvezér sem meri; — végre oly földi hatalom, ki, midőn fényes kísérettel a mecsetbe indul, a nép a porba borul, s nem meri szemeit rá emelni.

Tökölyi néhány nyájas, s adott parancsira vonatkozó részletes utasítások után a basát s Brankován Konstantint szövetpalotájának pár osztályán át a főnyilásig kísérte; azután szívélyes bucsut vevén tőlök, a seraskirnak s a khánnak intett, hogy maradjanak.

S Z Ü R E T E N .

I.

Hegyen a köd fehér-kéken
Napsugár csókjába vész ,
Diófán , a hegy tövében ,
Vig madárka füttyörész.
Csak viszhang a vig madárdal ,
Nincs virág , a lomb lehull ;
De bár minden hervad , elhull ,
A bor fája most virul .

Oh ha őszén napjainknak ,
Midőn tarló , száraz ág ,
Mit legtöbbször hátrahagynak ,
Szerelem és ifjuság :
Hangzanék egy-egy vig ének ,
Sütne nyájas napsugár ,
S termésén a nedv tövének
Megcsendülne a pohár !

II.

Szüret é ez , vagy talán tor ?
Hallgatunk , pedig fogy a bor ,
És sohajtunk , mint körülünk
A süvöltő őszi szél ,
Jól illik , hogy ide ültünk :
Hull reánk a falevél .

Hajdanában nem így volt ez ,
Hűn megmondja bárkit kérdezz :
Pezsgett a szív , szólott a hegy ,
Milyen vigan , mily nagyot !
A hegy néma , a szív szenved ,
A löpor meg elfogyott .

Komorán ül a vén gazda ,
Nincs már többé vidám napja ,
Rajta még a régi mente ,
De pipája nincs sehol ,
Aján egy-egy teremtette ,
De sem tréfa , sem mosoly .

Rá-rá huznak a cigányok ,
De a tánczhoz senki sem fog ,
Megindulnak , tovább lépnek ,
Elhal a hang szomorán . . .
Ifjusága a vidéknek
Hol és hol nem — oda van .

Fa alatt , a dombok alján
Ül mereng egy fiatal lány .
Szeméből könnyet töröl ki ,
Már rég menyasszony szegény ;
De sirját sem tudja senki ,
Hol nyugszik a vőlegény .

Az unalom egymáshoz üz,
 Leülünk hol lobog a tűz,
 És beszélünk a multakról —
 A szó gyakran megreked...
 Lelküink hosszan el-elgondol,
 És felszítjuk a tüzet.

Éj a bérczen, köd a völgyben,
 Már a tűz is alvó félben.
 Halvány hold és sötét árnyak
 A felhőkön oda fen...
 Mondják, ott halottak járnak...
 Sok a sir a völgyeken.

GYULAI.

FELHŐ TÁMAD...

Felhő támad napnyugoton,
 Elhagyott jó csillagzatom,
 Kialudt a rózsám lelke,
 Szívem majd meghasad érte. . . .

Hull a fának a levele,
 Leng a rózsám szemfödele
 Most viszik a másvilágra,
 Fehér galamb száll utánna. . . .

Fehér galamb, ha valahol
 Szép lelkével találkozol, —
 Vidd hírül majd könyhullásom,
 Azután meg sóhajtásom! . . .

SZÖLLÖSI BENŐ.

BRANDENBURGI KATALIN.

I.

A mohácsi vésznap után épen egy századdal, Bethlen Gábor, Erdély fejedelem, sergével Bécs alá nyomult, s II. Ferdinánd sergén ott győzelmet aratott.

Az ostromzár alá vetett Bécs békepontokat, az elfoglalt Magyarhon neki koronát ajánlt: Bethlen ekkor s vele az erdélyi fejedelemség dicsősége, délpontján állott. Bethlen boldogságára csak örökös hiányzott.

Első neje megholt: fiat remélve, újra nősülni sietett. De neki nem csak örökös, nem csak nő, de sógorság is kelle, mi által Erdélyén kívül, Magyar- vagy Lengyelhon trónára juthasson.

Kovácsoczit, kancellárát, lóra ülteté azért; s azon útasítással, hogyha lehet Bécs, ha nem sikerül, Berlin herczegnői közül neki leányt kérjen, leánykérőbe inditá.

Brandenburgi Katalint odaigérék.

Ki volt boldogabb erre, mint Bethlen: ki Katalin által a római császárral, s több királyok közt, kora leghiresebbike-, Gusztáv Adolffal, jöve sógorságba... Azonnal elküldé a nász-követséget, hogy Katalint behozzák.

A lóhátos küldöttség vezeték-lovakat is vitt, hogy annál sietőbben felérkezzék. Megvivé a jegyheadott várakroli oklevelet. S nem csak az esketés lett meg; sőt, mint irva van, id. Rákóczi György, a fejedelem személyese, a szép arával ágyra ülve, a nősülés árnyékát is véghezvitte.

S a nászkíséret diadallal indula Erdélynek.

Eljött a tél, eljött az újév: a fejedelemné még sem érkezik. Bethlen agyán a gondolat, a törököt Budáról, a németet Pozsonból kinyomva, helyreállítani a magyar birodalmat, mind határozottabb alakot ölte. Neje ezért érdekelte.

E terve iránt Pázmán Péter, primáshoz, mind sürgetősebben küldé leveleit. Már látta maga előtt a megürült magyar királyi széket. A népet birta, csak a külhatalmak barátsága kelle még.

S ennek záloga, Katalin útban volt. De jöttében, Silesiában himlőbe esett: hónapokig mulattak ott e miatt.

Bethlen nem várható be: arájának eleibe indult.

Bethlen Gábor, ki 16 hónapi koronázatlan királykodása után, Magyarhon és Erdély fejedelme, romai szt. birodalmi herceg, s fenséges ur maradt vala: királyi kísérettel jött.

A Táttra hótalárja alig kezde foszlani, a szántók északain még hószalagok fehérlének, s a völgyek patakjain még csak sárga békavirág: s Bethlen már Kassán van, mint magyarhoni birodalma fővárosában.

Kassa megnépesedett. A diadalívek, tűzjátékok állványai már álltak, s a küzdhomok csak jelre várt.

Eldördül az ágyu. Két kengyelfutó aranysegélyü biborban vágtat a nép közé: útat rendez. Más ágyu dördül el: a fejedelmi udvar teréről lovasság robog elő, s köztök a fejedelmi udvaroncok, pánczélosan, himzett veres bársony zubbonnal, skofiummal varrott süveggel, bársonyba borított tegezettel.

Eldördül a harmadik ágyu; megzendülnek a zenekarok, zugsnak a baranokok, minden szem a fejedelmi csarnok kapuján függ... s im hófejér ménen, virágos vont ezüst köntösben, ki volna más mint a fejedelem? Megjelenése egy tündér királyéhoz hasonlita.

Királyi palást helyett, nyusztos mentét, fején korona helyett, kócsagtollas süveget horda; de lova nyergétől patkójáig csak arany és drágaköben ragyogott.

Környezete méltó volt reá, méltó az aranydus Erdély földéhez. Akkor még gazdagok valánk.

Mire a fejedelem a városból kifejlett, az útszalagján, tul a Hernád vizén, egy fényes kíséretet pillanta meg; ragyogót, mint északi fény, játszit, mint a tenger legszebb hullamazása.

Ki volna más, mint a várt ara?

A két kíséret lábdobaja már csaknem összever: de im a fejedelemnő kísérete egyszerre csak megáll. Az egész összejön... zugás keletkezik... egyes béketlen hangok süvöltik át a léget: a fejedelem öntudatlan kardjához kap... kíséretét megállítja... hírnököt küld, megtudni a vést.

A hírnök ment, s meghozá, mikép két külhatalom követe verseng a fellett, melyik legyen előbb szemben fejedelmünkkel.

Bethlennél a nyugtalanságot, a legyezett méltóság önérzete váltá fel... A vetély folyt, a zaj nőtt: a fejedelem darabig csak mosolygá.

— Szerothin — szólala meg Bethlen — vedd a jelzászlót, hogy lássák, mikép fejedelmi ügyben jársz, s mondd ő fenségének, láttatom.

Egy érdekes fiatal férfi ugratott elő, pánczélosan, veres bársonyban, mint minden udvari nép. Deli termet, halavány arcz, búskomoly szem jellemzék a fiataalt, s egy alig titkolható lélekvihar.

Az ifju ment, az ifju jött. Rohanása villám, képe a folytonosan villám-szóró fergeteg.

— Hogy néz ki? Látszanak-e rajta a himlő nyomai? kérdé a fejdelem.

Szerothin keble maga volt a magasztaló dalforrás; de ajka nem tudott szavakat találni.

— Szerothin, te sokat valál külföldön ez emberek közt: kiket ismersz a kiséretben? . . De mi az, zenét, indulót hallok?

— Igen fenséges ur, — viszonzá Szerothin — két lantos gyermek ül a fejdelemnő kocsija két ablakában.

A lant hangja mint illatár lenge Bethlen felé, kit egészen elbájolt. Ő jőne, ő vágyik: gondolá magában, s mind nyugtalanabb lett, Hogyan is ne! nő és férj álla szemben, ki még nem látta egymást.

— Szerothin — szólalt meg újra a fejdelem — Szerothin és öcsém Csáky, mivel mind ketten németes emberek vagytok, mentek, s tudtára adjátok gróf Schwarzenbergnek, mikép őt, az örömatya követét, fogadom elől el.

Szerothin mellé egy szöke, magas, karcsu, eleven, Szerothinnál évekkal korosabb szép férfi lépett ki. S elmenének.

— Unni kezdem a hosszas komédiát — menydörgé magában. — S homlokán feltünt a korától rettegett harag-redő.

— Nos? dörgé az érkezők elébe.

— A vetélynek ma sem lesz vége.

— S a fejdelemné?

— Boszkonodik.

— Indulót és ágyukat! . . mit ők nekem? . . Melyiknek őse horda ott koronát, mint az én őseim? . . Dörgé Bethlen, ki magát szt. Istvántól származtatá le. Sarkantyúja vérrel önté el hattyu ménét. S megindult.

A fejdelemné is gyeplőt eresztete: átkelt a Hernádon. Hat, oroszlán módra festett fejkék mén repité, arany bojtokkal, s biborban uszó cselédekkel, egy hintóban, mit Bethlen Konstanczinápolyban szereltetett.

Végre találkoztak.

Ott álltak valahára a gazdag sátroknál, melyeket a várni nem bíró boldogság vonatott e perczre. Ott voltak valahára a ponton, hol tér és idő, a szerelem e két gyilkosa, többé nem állt közöttük. Bethlen mélyen meg vala hatva az ifju szép herczegnő látásán. Kezet szoritának, s az első csókot az életben. S szivök hó dobogását, ágyu, dob, trombita, s örvendező nép éljenzése nyomá el.

A szép hölgy, a férfias Bethlen karjain, méltóságosan lépdelt a sátrók

felé; s mire trónjára lépett, s uti palástját félrevoná: a legszebb termet, s a leggazdagabb magyar öltöny lepleztetett le.

Itt fogadta el Bethlen a külhatalmak követeit; itt mutatá be nejének Erdély s Magyarhon főurait.

Néhány percz, s útban valának. A hideg idő haladást parancsolt. A fejdelemnő kocsijába, a fejdelem lovára ült, s a két kíséret megindult.

Bethlen a kocsi jobbján lovagolt. Érzelme nem ismert határt. Tekintetében maga ült a boldogság. Azonban Katalin nem birta e boldogságot. A szép hosszú szakál között, szeme fejér szálakat keresett: s e férfi a kémpillantatokat, kéj pillantásainak hitte. Bethlen szeme örömtől sugárzott: Katalin pedig, hogy szívhangulatát fátyolozhassa, intett a kocsija ablakábani lantos gyermekeknek. A koboz megzendült. A művész-fejdelem, ki maga is dalokat irt, elbájoltatva, még lépteit is a lant hangjára intézé. S alig várta, hogy szívdobogását érezhesse az angyali nőnek, ki kocsijában úgy tünt fel előtte, mint Venus, mikor gyöngyragyogásu csigateknőjében a tenger hullámai közül legelőször felmerült.

A fényt, királyi pompát, mellyel a nász Kassán végbement; az örömittaságot, mely a fejdelem szeme előtt, mindent a szerelem rózsaszínével vona be: nem kívánom ecsetelni.

A tánczvizalomban az első táncz a fejdelmi páré volt. A fejdelem tánczánál minden fel szokott volt hajdan állani: egy itt ülve maradt.

A második táncz a római császár követéé volt. Ez papi ember lévén, egy zsebkendő két végét fogva lejté el tánczát; minden megtapsolta őket: csak két ember nem... Egyik szöke, magas termettel, kéjvágjó tekintettel, ki egészen elmerülve látszott Katharina fületlen kebelén, mit e hon hölgyei azelőtt elfedve hordnak vala. A másik, egy barna, búskomoly fiatal, a számüzött morva. . .

Csáki és Szerothin.

Az angyali nő nem vette észre őket: egészen férjeé volt. S a fejdelem e napjai holdvilágos éjhez valának hasonlók, mely felett a szerelem csillaga mosolyog. Vagy hasonlithatom a szeliden hullámozó tengerhez, mely minden dagályával újabb gyöngyökkel önti el a partokat.

II.

A boldog pár Erdélybe érkezett, a fejérvári fejdelmi palotába.

A férfiás Bethlen csakhamar belefáradt a gyermekded boldogságba. Neki örökös kelle, nem szerelem. Az örökshözi reménye eltűnt. . . El vele reményének háromszoros szívárványa.

Bethlen ismét csatára szált II. Ferdinánd ellen, dicsőséget keresett. Miért is nem lakhatik egy szívben dicsőség és szerelem?

Katalin élt mint özvegy, kinek sem jelene, sem jövője, ki csak túlvilági képekből szövi ábrándjait.

De Katalin szebb, fiatalabb, bájolóbb volt, semhogy a félzvegyi fátyol eltakarhatta volna a világot ő előle, s őt a világ elől.

Oh mert a nőnek gyermek kell, vagy szerelem. Miként a napnak földre kell jöni sugáiraival, hogy felmelegüljön: ugy a nőnek egy szív kell, mely felé dobogjon melegebb perceiben. Miként az éj csillagok, és a halál feltámadás nélkül: ugy a nő-szív szerelem nélkül pokol, melyben minden az irtózatosság sötét színében jelenik meg. És ez igen természetes. Mert a férfi, kinek a természet erőt, a polgárzat szabadságot adott, az erős és szabad férfi, ha fölébred nyugtalan éjszakáin: dicsőségről, nagy tettekről, hir-névről s halhatlanságra gondol, míg újra elszenderül. De a gyenge és korlátolt nő, kinek multja pusztá, jövője nincs, hová kösse ki ábrándos éber-álmainak hajóját, mint egy szív kikötőjébe, mely legalább jelenét rózsálmakkal önti el?

Bethlent érdek, egy örökös utáni remény, Európa királyaival sógorság dicsvágya vezeté oltárhoz. A remény, mint mondám, eltűnt. A fejdelem komorkodni, betegeskedni kezd. . . Visszavette szívét, visszalépett a szerelem édenéből. S szív helyett mit adott? . . Fejdelmi pálczát.

Katalint Erdély fejedelmévé választatá.

Oh, de a fiatal nőnek nem korona, nem királyi szék, neki szív kell, kiért hevüljön, kit boldogítva boldog legyen. Isten teremté ugy a nőt, hogy keblét semmi be ne tölthesse, egyedül egy szerető szív. Isten a férfit feje, a nőt szíve által akarta boldoggá tenni. S ha a nő, keble nagy tettei által koszorút nem arat; ha a jó gyermek anyjának, ki őt nevelte, dicsőséget nem hoz; ha a jó feleség, ki férjét lelkesíti, mint osztályrészes, Pantheonba nem jut: csoda é ha akkor a nő magának új pályatért követel; s minthogy azt nem talál, a tiltott szerelem karjaiba veti magát?

Két év tölt el, s köztük a szerelem barátsággá, a gazdag aranyláncz, mely egykor összefüzé, hajszállá változott.

Egyelőre, ha Katalin kocsizni ment, Bethlen vele van; ha lovagolni indult, Bethlen baljánál volt; ha vadászatra készült, Bethlen nyomban követé; s ha a fejedelmet a hon dolgai hívák, nem távozott, mig nejenek visszajövetelét nem ígerte; s ha távoznia kelle a fejedelmi lakból, Katalin messze kísérheté ha ment, eleibe mehetett ha jött. Ő tudá a perczet, a pillanatot, melyben mi történik a fejdelemmel, s ugyszólván még boldog vala. Pedig Bethlen közel járt az ötvenhez, s Katalin az élet tavaszán állt, miről oly jól mondja a költő, hogy életünkben csak egyszor virágzik.

III.

Tavasza volt, 1628 tavasza. Egy szép, egy felséges reggel Katalin szobájában ült, és imádkozott. Reggeli öltönyének éjszini bársonya, s az ájtatosság, melylyel imádkozék, kolostori szinnel önté el őt. Csak bársonyának hófehérre nyitott s gyöngyöktől csak gondatlanul összefűzött eleje gyaníttatá benne a világi nőt. Katalin oly bájos, oly igéző volt e helyzetben, mint csak egy fiatal nő lehet. S e festői helyzetben találja őt Szerothin.

— Szerothin ur! — szólt a búskomoly nő, — mit mivel e szép időn a fejedelem?

— Bibliát olvas, fenség.

— Menjen, mondja: kéretem egy reggeli sétára.

Szerothin ment és jött. — A fejedelem kihallgatandókat várt.

— Menjen, és kérje nevemben, egy sétakocsizásra a kihallgatás után.

Szerothin ment és jött. — A fejedelemnek leveleket kellett tollba mondania.

— Menjen, Szerothin ur, — mond sohajok közt a szenvedő nő, — s mondja: kéretem egy esti lovaglásra, mit hajdan úgy szeretett.

Szerothin ment és jött. — A fejedelem estve a vár fölött akart szemlét tartani.

— Menjen, uram — szólt Katalin titkolhatóan ingerültséggel, — s emlékeztesse, mikép tizenöt napja már, hogy nálam nem volt; s ha én mentem is, csak dolgozó szobájában találtam. Kérje meg, hogy holnap engedjen egy vadászattal összekötött kirándulást rendeznem számára, melyen együtt lehessünk.

— Fenség — hozá válaszul Szerothin — a fejedelem még ez éjen induland traktára Debreczenbe.

— Jól van, uram; — szólt ajkába harapva Katalin, — elmehet. — Ön, uram, legközelebb áll a fejedelem szívéhez... ön nem kegyencze, ön barátja. De jól van! — szólt a fájdalom elfojtott hangján, — ő nem volt rossz irántam, — hanem rosszak, kik körülte vannak. Nincs rossz fejedelem rossz tanácsosok, s rossz férj rossz tanácsadók nélkül. — S itt Katalin egy nagy könnyseppet törölt ki szemeiből.

Szerothin, a lovagias és szenvedő kedély, mint egy márványszobor állt, elsáppadtan a fejedelemné könyein.

— Mondja meg ő fenségének — folytatá Katalin — köszönöm az aranylánczokat, melyekkel békóba vetett. Én hordozni, viselni fogom, annál hamarabb vége szakad minden földi lánczaimnak...! Uram, — szólt tovább, könnyeit rejtve, — férfiakul tudhatnák, mi nyomorult egy nő még testvérei között is... és épen ön, kinek hazája nincs.

— Asszonyom! — szakítá meg Szerothin esdekelve.

— Kinek hazája nincs, mert számüzött! Ki itt az idegen ég alatt gyermek-óráira, csak mint tiltott édenre emlékezhetik... tudhatta volna, hogy én szerencsétlenebb vagyok egy számüzöttnél, mert ide vagyok lánczolva. Láthatta volna bennem a szenvedőt, a foglyot, a marttyrt, ki a kereszthez oly közel állok. Minden, minden vigasztalt, minden nyájasan kívánt egy jó napot, annyi roszt után... csak ön, a jéghideg kebel, jár körülöm mint egy sírásó, ki vigaszt helyett szeretne tán eltemetni, elevenen befalazni.

— Főnség! — szakítá meg Szerothin, mind közelebb menve, a fájdalom mély hangján — ne tiporjon el, elég nyomorult vagyok!

— Jól van, uram! — folytatá Katalin mind sötétebben, — ez a nők sorsa... Ezer mértföldre hagytam el hazámat férjemért. S úgy állok itt, mint gyermek a rengeteg közepén; hyénák, tigrisek vesznek körül, kik véremre ásitoznak; kiknek minden gyönyörük, látni azt, miként vérzik el egy szív, miként hervad el egy arc, s miként görbed meg önfájdalma alatt a pár év előtt fiatal nő... Önnek mi sem szerezne annyi örömet, nemde, mint ha huszonnégy óra alatt megöszülne s ránczok boritnák az arczokat, melyekre ön föltekinteni sem tartá méltónak, s ha föltekinte is, habozott, mintha gyilkosom lenne!

— Asszonyom! — szólt Szerothin, térdre hullva a kifakadt Katalin lábaihoz, — mindenre, mi szent, kérem, hallgassa meg szolgáját!

— Eleget hallgattam! Ön volt az, kinek kedvét kerestem, mert láttam, hogy a fejdelem szívéen uralkodik. A porban csúsztam, hizelkedtem önnek, köszöntéseit megelőztem; ha beteg volt, gondom vala, és imádkoztam önért... Férjem után leginkább önt udvaroltam! S ön álarczot, átláthatlan álarczot viselt ellenemben; férjemet, kit ön által magamnak megtartani ohajtottam, jéghideggé tette irányomban. Mint éjféli rém, oly rejtélyes alakban tünt fel minden órán! Nem használt kedvkeresésem; ha egy órán nyájás képet ölte; heteken át borús volt, mint fergeget, mint kísértetektől rajgó éjszaka! Hogy nem lehetek villám, hogy széttiporjam lábaimnál! De van Isten, uram...

A hontalan fiatal, zokogásától nem szólhatott. Lábaihoz borult a könyeiben fürdő fejdelemnének, kit ő az eltítkolt szerelem dühével szeretett. Mint egy imádkozó szent nyúlt fel a fejdelemné megtagadott jobbja után, hogy bár kézcsoékjaival engesztelje...

De mint sötét felleg, homályt terjesztve, egy férfialak jelent meg hátuk mögött s ki volna az más, mint a fejdelem?

E jelenetet, az ingerült szenvedély e háromféle nemét, az annyiféle gyanutól hajtott kétségbeesést, csak festész adhatná... a hideg betük rajzolni nem képesek.

— Uram, — fordult a fejdelemhez Katalin a megsértett női büszkeség dühével, — öntől ma négy dolgot kértem, nemde, mind a négyet magtagadá? Bethlen a gyanu s kétségbeesés lesujtó bánatában nem talált szót, nem

hangot, nem mozdulatot, mellyel keble csalatásán magát kiönteni kezdje; s viharzó szívének hevével válaszolá: ugy van!

— S ön holnap elutazik, igaz?

— Ugy van!

— Reményelem, uram, egy ötödik kérést csak nem tagad meg nejtől?

A fejedelmet gyanujának vihara irtózatossá tevő.

— Halljuk, asszonyom! Nem tagadom meg! — szólt, egy nem várt titok nyomát remélve.

— Köszönöm... Kérésem az, hogy e kegyencze 24 óra alatt hagyja el udvarát. Meg vagyok győződve, hogy ő nekem, — nem, nem! hogy ő nekünk ellenünk... Ő megölte benned az irántami szeretetet. Én, vagy ő! Válassz!

Nagyszerű csend állt be... A fejedelem, mély sohajban fejezé ki, hogy lelkeből a kétely enyészni kezd.

— Szerothin, — szólt a fejedelem, távozást intve, — várja parancsodat.

— Nem, nem szabad innen távoznia; akarom hallani az elbocsátó parancsot. Ideje, hogy nekem is beteljesüljön valaha vagy egy akaratom. Uram, válasszon neje, s kegyencze közt.

— Szerothin, kegyelmed a fejedelemné ő fensége aláírásával fog egy parancsot kapni: azt teljesíteni fogja... Elégséges é, asszonyom?

— Elég, uram.

Szerothin eltávozott... A fejedelem engesztelőleg nyúlt Katalin jobbja után, s egy kerevetre ülteté maga mellé.

— Katalinom, — szakítá meg a csendet örömtől derült képpel; — hazudott é valaha neked, Bethlen?

— Nem.

— Véled é, hogy valaha hazudni fogna?

— Igen, uram, ha most azt akarná mondani, hogy még mindig szeret!

— S ha egyebet mondana?

— Annak igaznak kell lennie.

— Ugy Katalinom hallj, higj s tégy, miként akarsz. Hiszed é, hogy egy férfi, ki honáért, vallásáért magát feláldozza, s azért szerencsétlenné lesz: hogy az akkor becsületes ember.

— Hiszem.

— Ki téged az előszeretet minden módjával nekem nőül ajánlt, holott csak egy udvari gyászotokon látott téged otthon imádkozni; ki imádkozásért tisztel egy nőt, hiszed, hogy jó ember?

— Hiszem, uram!

— Ki, miután te himlőbe estél, s én kétségbeeséshez voltam közel, nekem új hitet adott, szerelmemet irántad kettőzteté: hiszed é, hogy az jóakaród volt?

— Hiszem.

-- Ki Kassa alatt, midőn hozzád küldém, visszajövéni tőled, nekem s népemnek éjig magasztalt, s mindnyájunk szívét boldogságod ügyében föllobogtatá; ki azóta életének minden percében, rólad csak szépet, jót, magasztost mondott nekem; ki, ha benned s benne annyira nem bíznám, eddig ezerszer gyanussá lehetett volna előttem: hiszed é, hogy neked ellenséged lehetne?

— S ki volna ez ember?

— Szerothin, Katalinom; Szerothin, ki mint hű emberem, minden gondolatomat tudja; ki magyarhoni táborozásaimban ezerszer kockáztatá életét értém; ki minden viharban, mint szilárd jellem, oldalomnál tántoríthatlanul állt s kit te most el akarsz tőlem szakasztani!

Katalin csak feje ingatásával felelt, mert Szerothin jellemét megfogni nem tudá.

— Jól van, Katalinom, mindent áldozok érted, mert érzem, roszt vagyok irántad: és te oly jó, hogy szemrehányással sem illetél. Megvallom neked: az életben egy örömem lett volna, és attól is megfosztott a végzet. De én téged azért áldani, szeretni, becsülni foglak. . . . Igen jól látom én, hogy a fecske ablakomnál párjával rakja fészket; hogy a tavasz minden élő állatnak, még a növényeknek is megadta a szerelmi vágyat; csak engem átkozott el a végzet, csak én nem tudok többé szeretni, csak bennem ölte el a dicsvágy a házi örömek ingerét. De azért fogadom, úgy foglak tisztelni, imádni, mint egy szentet, ki áldásként lebegsz házam fölött. Fogadom, mihelyt hazajövök, ismét a régi leszek. . . S mind ezt nem azért mondom, hogy Szerothint megtartsd nekem. Reád bízom, tégy, mit akarsz, csak higj nekem. Az imént is még, szemrehányásokat tett érted, hogy ha majd elhajolsz, magamat vádoljam, Szavai hoztak ide e perczen, midőn őt bujdosóvá akarod tenni. Én indulok. E perctől az udvar kormányát átadom; ő parancsodra vár: én rajta nem változtatok. Fáj, hogy hűségét meg sem jutalmazám. Épen most akarám a hon főhivatalnokai közé, főlovászmesterré emelni, hogy téged lovaglás, kocsizás, vadászatodon szóval, minden lépteden, követhessen. Itt hagylak; tégy, mit lelked ohajt.

S ott hagyá izgatott kedélylyel, várva a történendőkre; mert a gyanu kebléből egészen el nem enyészett. Ugy rémlett neki, hogy vagy kegyencze-, vagy nejétől csakugyan szakadnia kell.

Katalin indulatossága egész hevével asztalhoz veté magát; tollat ragadott. Buknia kell! Ez csak ámitás. . . Kémül akarja mellettem tartani, ez minden. . . minek is lenne másként nyomomban? . . . Nem, nem! kémet nem tűrök. . . . Csengengett, s Szerothint hivatá.

Irt, s az iromány percz szülöttje volt.

— Igy, — tört ki hevében — sietnem kell, könnyen lebeszélhetné a fejlődelmet.

Szerothin belépett. Ifju arczán a legnagyobb bánat, szemében törölt könyek nyomai. A tisztelet minden jelével közeledett.

— Szólt a fejdelemmel?

— Nem, fenség.

— Akart volna szólni?

— Nem, fenség.

— Jól van, itt a parancs. . . Olvassa, hallani akarom.

A hontalan, mire kezébe vevé a parancsot, égre veté szemeit. S Katalin, mint boszuló Cherub állott fájdalma fölött. . . . Ő nő volt, s a nő boszúja rettenetes.

— Olvasom, asszonyom; — szólt a fájdalom mély hangján. — Köszönöm, fenség, a sietést; hisz a kivégeztetendők mi lehet nagyobb kegyelem, mint ha nem nyújtják kínait?

S Szerothin olvasá: „A fejdelem egyenes parancsából . . . ezennel meghagyatik. . . Szerothin.“

— Szerothin elnémult. — Eleget olvastam fenség, — szólt küzdés után — arra, hogy lássam szerencsétlenségem egész nagyságát. . . . Hanem én köszönöm, csak fáj becsületem. Ah! hogy nem tárhatom ki keblemet; hogy fény derülne útaimra! . . . De nem, nem! Ugy van, megérdemlem. . . . Azért én áldani fogom fenséged emlékét, bár hova vessen a sors. . . . Vigasztal az, hogy fenséged boldogabb lett távoztamon.

Szerothin menni akart. Végszavai Katalin lelkébe villámként sujtának; s érzé, mintha a távozni akaróhoz szavai lennének; de szókat nem talált.

— S önnek semmi kívánni valója sincs? — szakítá meg e nő a néma kétségbeesést.

— Nincs, asszonyom.

— És semmivel sem lehetek javára? Elég pénze van?

— Van, asszonyom.

— S ön oly átalkodott, hogy mitsem kíván? — szólt Katalin egy nemével a nemértett lélekfájdalomnak.

— Majd, asszonyom, ha napok után egy szerencsétlen, egy kétségbeesett, egy örült lépend fenséged küszöbére; s szavaiban fenséged nevét fogja emliteni, fenségedet áldani, imádni: szánja meg őt, zárassa el, hogy ne legyen tárgya a világ gúnyjának. . . . Ez minden kérésem.

— Nem, nem, uram, ön nem távozzhatik így, — szólt a fejdelemné a csaknem kilépőhöz, — ön a fejdelemtől fogja venni a parancsot, ön kéziratomat nem viheti.

Csend, a küzdés nagy csendje lett.

— Itt van, asszonyom. . . . Legyen . . . mert fenséged . . . úgy akarja. Éltem legszebb öröme volt, ha fenséged akaratját teljesítém, előmozdítám . . . miért ne teljesítném ezt is.

— S ön egy szóval sem akarja magát menteni?

Szerothin ajkai összeszorultak, mintha keble kiömlését akarná elfojtani. Küzdelmei közt csak fejével inté, hogy — nem.

— S hová fogna menni, uram? — szólt Katalin oly hangon, melyben a szánakozás minden húrja hangozék.

— Mit tudom én, — szólt a számüzött könyeinek kiömlő árjával. — A számüzöttnek egész világ hazája... Ha fenséged megelégette boszuját, bocsásson el... Hisz az ur Isten is, mikor a vétkezőket kiüté édenéből, örültté nem igyekezett tenni!

— S el fog ön bucsúra jönni?

— Nem, asszonyom.

— S a fejedelemhez?

— Mint fenséged parancsolja.

— Uram, — szólt Katalin sokat jelentő hallgatás után — várjon parancsomra... Mi itt történt, egy léleknek sem szabad tudnia... Értsen meg... itt mi sem történt... Ha ön oly lovagias, itt semmi, de semmi se történt.

Katalin nem foghatá fel Szerothint, de volt benne sejtelem, mi a szerető szívet szokta vezérleni. Egy perczen mint regényhős, másban mint nőgyűlölő állt képzetében. E megfajthatlenség csak érdekesebbé tette őt. Érezte, hogy uralkodik felette; de fájt hiúságának a gondolat, hogy rajta szépsége hajótörést szenvedhet.

— Nem fog elmenni, tervelé magában. Legyen kém, legyen bármi, maradnia kell. Ki kell őt ismernem, addig nem tehetem bujdosóvá... Oly ifju és szép; mit mondana a világ... Ő hívem, s ez elhagyottságomban utolsó hű ebemre szükségem lehet. Nőt nem illet boszú; igyekezni fogok, hogy a történeteket elfeledtessenem... Könyeit illő lesz kárpótolnom... Igen, kárpótolom.

Ilyszerü eszmélánczolon sikamlott végig a hevében tulságos, de természeténél fogva angyaljóságú Katalin.

És Szerothin még az nap főlovázmesterré lön kinevezve... S ez által az ország főhivatalnokai közé lépett az, ki pár órával azelőtt bujdosásra vala kárhoztatva.

Igy sújt a nők szenvedélye egy órában poklokra, s más órában így emel mennyekbe.

IV.

Bethlen nejeinek most, még kevesebb időt áldozhatott: elfoglalák dicsvágyának nagyszerü terveit.

Bevégezvén Ausztriával háromszoros táborozását: fogyerét, mit eddig

a protestantismus lobogója mellett villogtata: a kereszténység nevében, a pogány török ellen akará fordítani.

Más felől lengyel forradalmi emberek, megunva Sigmond királyuk negyven éves uralkodását, egymásra küldék követeiket, hogy királyukat vesse ki. E terv a svéd királynak is tetszett volna, ki a lengyelek ellen hadat viselt. Sőt e tárgyban megérkezett a muszka követ is, az első követ Erdélyhez e hatalmasságtól.

Minden kedvezett: egyedül a portát kívánta még megnyerni, mire követeit el is küldé.

Azonban a hadi készület folyt. Udvarnokai öltönyét ez alkalomra már készítették. . . Ily tervek közepett, szerelemnek, ifju szép nejjének gondjai időt nem engedtek.

Katalin mind búskomolyabb lett. Őt a fejedelmi gondok nem érdekelték; anya nem volt; az imádkozásba bele fáradt: s mi természetesebb, mint hogy tétlenség; magány, és unalom ellen, nő szerelmi ábrándokban keressen élvezetet?

S mi természetesebb, hogy a nőszív ahhoz fordul ilyenkor, ki hozzá legközelebb áll?

Két férfi tűnt fel Katalinnak, s kettőnek Katalin: Szerothin- és Csákinak. Az ábrándos Katalinnak az ábrándosabb Szerothin érdekesebbé vált. Szolgálatánál fogva pedig, mindennél közelebb állt hozzája.

A nap legnagyobb részén együtt valának. Mint főlovászmester, sétalovaglás-, kocsikázásnál mint árnya követé. Részt vett a fejdelemné kedvencz kártyázásainál. A legmegelőzőbb, legnyájásabb, legudvariasabb volt úrnőjéhez; de a fennebbi gyászos nap emlékéről a fátyolt szétvonni soha nem segített.

Neki nem engedé lovagiassága; Katalinnak nem női szemérme, nem a félelem, nehogy visszautasítsák.

Katalin búsan látta a heteket, hónapokat rohanni. Keblében szerelem és hiuság emésztett: fájt, hogy a fiatal ember, kihez annyi ábránd csatolja, meghajolni nem akar. Egy perczben boszút esküdött ellene; másban imádtá őt. Nyugtalanága szenvedélyével egyaránt nőtt: egész délelötteket elkacsikázott, egész délutánokat ellovagolt. S ha Szerothin késéretében volt, magát boldognak érezte. S mégis még önmagának sem akarta megvallani, hogy szerét, hogy Szerothin felette uralkodik.

A kegyecz érteni kezdé az eltitkolt vágyak soháját; de fiatalabb, a nővilágban járatlanabb volt, mintsem kezdeményezni mert volna.

Nem is mert, de nem is akart: ő a száműzött, becsületet keresett önmegtagadásában.

Eljött 1628 ősze is. Egy egész hosszú nyár telt el a nélkül, hogy Katalin egy boldog perczet élvezett volna. A fejdelem vagy honn sem volt, vagy elfog-

lalta magát. Egy férfi, ki negyvenkét csata, s még több életévek emlékeivel mulathatja magát, ki huszonhatszor olvasta át a bibliát; ki csak a fejedelemnek hozza nőt, nem szívének: ha fiatal szép nejét szenvedni látta, azt hitte csak rosszul aludt, feje fáj.

— Fenség — lépett be egy napon Szerothin — a fejedelem vadászatra fogná holnap kísérni.

Katalin erre magán kívül volt még ekkor is örömeiben. A vadászatot elrendelteté. . .

Reggel korán az ötven kutya, mit a fejedelem tart a lánczain az udvaron állt. A peczerek, lovászok, puskások sergétől pezsgett a fejedelmi udvar. Katalin egész vadászöltönyben, már csak a fejedelemre várt.

— Ásszonyom — lépe be újra Szerothin — a fejedelemnek követeket kell elfogadni; ma nem oszthatja fenséged társaságát.

Mint egy örült tépte szét magán öltönyét, s a fegyver kezéből kireszketett.

— Ez, ez az én sorsom. . . Elvagyok átkozva.

Szerothin némán nézte a fájdalmas jelenetet.

— Oszlassa el a vadászatot . . . nem akarok senki szeszélyére tánczolni. . . Ma nem leszek itthon senkinek.

— Fenség! — szolt az ifju az érzelem leglágyabb hangján — parancsa szent . . . de ha a fejedelem marad is, mi mindent elkövetünk, hogy kárpótolva legyen.

Katalin e hangot először hallá. Ajkába harapott. Habozott, gondolkodott.

— Jól van — szolt idővel — nem akarom a fejedelmet megbántani. Ám legyen. . . S ön is jön, uram?

— Mint fenséged parancsolja.

A vadászszereg megindult. Később Katalin is követé. Kíséretében egyedül Szerothin, s a fővadász. Szolga kevés.

A királyné kutja mellett vitt el útjok, honnan a fejedelem inni szokott, s hová a fejedelemné gyakran kilovagolt. A kutat most gyönyörű új márványban találták.

— Ki gondolatja ez? bár kié, igen szép faragvány.

— Szerothin uré — felelt a fővadász.

— A fejedelem parancsára. — Egészté ki lángba borultan a fiatal ember.

Ott emelkedett előttük már a százados erdő, ott a hegy és völgy, forrásvitzől öntözött bujzöld bársonyával, hova a kutyákat özre akarják eresztetni.

A lovakat elhagyák. Ott álltak a völgy felett, a fejedelemné legkedvencebb állásán.

— Mi rég nem valék a kedves helyen. . . De mit látok? e hely egész tiündérkertté van téve. . . ki gondolata volt?

— A Szerothin uré. Volt ismét a felelet.

Katalin ifja arczáról megdőbbenve kapta le tekintetét. Figyelmének ennyi jelére, örömet nem bírta eltitkolni.

A fővadásznak parancsolá, hogy jelt adjon, s a vadászatot megkezdesse.

— Mégsem kell vala elbocsátanunk — szakítá meg habozva a csendet a fejdelemné.

— Parancsolja fenséged, hogy visszahijjam?

— Igen... mégsem... Nem akarnám, hogy e perczen valaki lásson, oly különösen érzem magamat... Hogy rég nem voltam itt... oly csodálatos most e hely... az erdő nekem oly setét... körülünk minden oly ábrándos... Nem találja ön?

— Fenséged ma oly bájló, oly szenvedő, oly tündéřileg néz ki: én csak ennyit találok... Im, medvebőr fedi a mohos kőszirt-nyugágyat: nyugalomra van fenségednek szüksége.

— Nem, nem, ott oly méla setét az árny, oly kábitó a homály... Ah minő gyermek vagyok. — Nem tudom, ugy félek... a virágok illatja ugy égeti agyamat... a madarak zenéje ugy szédít...

A fejdelemné kendőjébe rejté lángoló arczát.

Mélységes szünet lőn.

Szerothin fájdalmát egy halandó sem bírta volna tovább. Annyi éven át leküzdött szerelme keblét szét akarta repeszteni. Mint holdkőros, vonszódása egész fájdalmával csüngött a fejdelemné hullámozó kebelén. A némaság, siri csend, az erdő költészete, a virágillat olaj-árja, s a nő szenvedése, kit annyi éven át szótlán szerelme tüzével szerete: az ész iránytűjét nála szilakba törék. Kezeit összekulcsolva, mint ki imádkozik, fájdalmasan, mint egy bűnbánó, lábaihoz borult elfedett arczu asszonyának, s a kétségbeesés nyugalmaival szólt:

— Asszonyom, ön szenved...

Katalin környezete legérdekesebb ifját maga előtt térdein látva, csak egy megtört sikoltással tudta felelni.

— Önnek, asszonyom, fájdalmai vannak, — szólt Szerothin emelkedő hangon.

— S ön jégkeblével annak kétségkívül örvend? — Válaszolt a küzdő Katalin egy nemével az el nem titkolható gúnynak. De ki mondja, hogy szenvedek?

— Szava, hangja, minden mozdulata.

— És ön?

— Négy hosszú évtől, asszonyom! — szólt Szerothin kitörve, — négy kinteljes évtől fogva hordozom lánczait, fenség! A rab lábainál van, tiporja el... Ah! mert szeretlek, Katalinom, szeretlek, mint csak halandó szeretheti imádása tárgyát; gyűlölj, tégy bujdosóvá, tégy semmivé, nyomorultabb nem lehetek.

A jelenet szivrázó volt. Mindkettő mozdulatain vihar ömlött el. Szerothin mintegy megtört kereszt állt, melyen a megfeszítés minden nyomai látszának.

És Katalin, anyai öröm és fájdalom közt, mint szoktak a szenvedélyes nők, görcsösen fölnevetett. A két szív boldogsága és nyomorultsága egész képcsarnokát látta föltárulva.

— Óh ég! — tört ki tovább Szerothin, — ő szeret, ő nem taszít el!... Érzem lágy kezének melegét, ... ajkaimhoz engedte szorítanom... Oh, asszonyom! ne tegyen örültté... Keblem tenger, mely partot ismerni nem akar; keblem aetna, mely négy éven át elfojtva emésztődött s most kiümleni, lángjával mindent elborítani vágyik... Oh, Katalin, agyamban hatalmad trónja összedőlt; koronád romjaiban hever lábaimnál, s gyémántjait tapodom... Ne nézz, ne nézz oly búvösen reám!... Fuss, fuss! Érzem, én rettenetes, én irtózatot vagyok. Fejemben menydörgés, szememben villám robog! Fuss, fuss, mentsd meg magad... Nem bírok szívemmel... Legdrágább gyűrűd gyémántját vágyik összetörni.

Katalinon a szenvedély erőt vön; csak reszketett és sohajtott.

De a tiltott szerelem végzete: hogy éppen legkéjteljesebb percei zavartasanak meg... Rajtok is beteljesedett.

S van a nőkebel előérzetének egy csodálatos hurja, mely mindannyiszor megrezeg, valahányszor tiltott szerelme koczkán vagyon. Katalin boldogsága végtelenségében is érezte e húr zengzetét, visszavonta forró kezét az ifju lán-goló ajkától... S magát a mohpamlagra vetette.

Szinte késő már, mert mire kéjfátyolozott szemeit fölveté: előtte egy férfi állt, az ő démona. E férfi Csáki István, egy ember, ki a grófi czímet akkor egyedül nem veté el, gróf és tábornok, ki egyébiránt több csatát nyert nőkkel, mint ellenségeivel szemben.

A gróf mosolylyal jártatá tekintetét végig a zavarodottakon. Gúnyos hidegen üdvözlé őket; s Szerothinnak egy nyilt parancsot nyujta át, melyben a fejdelem rögtöni visszatérést parancsol.

Szerothin e perczen kétségbeesése mellett is engedelmeskedett. Visszatért.

— Igy verik meg észszel az ellenséget, asszonyom — szakítá meg a mély-séges csendet föl kaczagva Csáki. — Rég boszant e fiu... Fenséged megalázta, eltiporta őt; de fenségedtől eltiportatni is boldogság... Visszautalta fenséged merész kezeit, haragjának villámával sujtá vissza föllemelkedő tekintetét; s magamról tudom, mikép magát mégis a légszerencsésebb halandónak érezheti... Oh, mért oly alávalók is az emberek; talán mert a föld minden erénye egy nőkebelbe menekült, ezen áradozó kebelbe, melynek egy sohajtásáért életemet áldoznám... De fenségednek tán alkalmatlan lehet ittmaradásom.

— Mindegy, édes Csáki — volt a nő hideg felelete.

Csáki elég férfias volt arra, hogy Katalinban nőt, s ne ábrándos gyermeket lásjon. Ő nem a fellengős kedélyű Szerothin, ő a percz, a csapongó szív embere volt. Tetszett neki a fejdelemné; de ügyességének szebb nők hajoltak meg, s e perczig nem érdekelte őt. De e nap kalandor lelke egész vágyát föllán-

goltatá: s így terme itt e perozben. Ő eddig is játszodta a széptevőt, s Katalin, hogy keble valódi hajlamát elpalástolja, néha szabadalmakat is engede számára: s innen e bizalmas hang.

— A féltékenység nevetégséssé tesz, nemde? — folytatá megfogva a nő reszkető kezét. — Valóban, ha gróf Csáki nem volnék, e morvától irigyelném jövődjét... s fenséged lelkemben hagyja a kétséget?.. Oh mi dőre is vagyok? Vádolni merem a föld legártatlanabb angyalát, kit nekem küldte az ég, kiért évek óta szenvedek, s kiért éveken át szenvedni fogok, s kit a földön vagy a siron túl egyedül kívánok birni.

A fejdelemné néma maradt. Arcza még mind égett. S mikor Csáki utolsó szavainál melléje ült, s szenvedélylyel kezét megszorítá: csak reszketett, s keble ismeretlen érzelmeinek szót adni nem tudott.

— Oh ne taszítson el, fenség — folytatá szenvedélytől elragadtatva a fiatal férfi. — Ismerem helyzetünk talányosságát, az erdő hallgatása lánggal futja át idegeimet. De egy nő van itt, kit én csak imádni tudok, ki koros férje mellett mindedig az erényt képviselte; kit még akkor is bálványozok, midőn azon vakhítt hallom ajkáról, mikép örök hűséget esküdött. Bálványozom, mert nem ismerem nőt, ki vele versenyezzen; s nem kívánom fejtegetni, mikép szeretetet igen is ígérhet egy nő, de szerelmet nincs eskü, mely biztosíthasson.

Katalin e szavakra, mintegy varázsilletésre fölkapta fejét, s kérdő tekintetében olvasható volt, mikép a csábító szavaknak oly hajlandó lenne hitelt adni.

— Vajha igaza volna önnek! sohajtá el magát az önmaga előtt is mentegődzni ohajtó Katalin.

— Asszonyom — szólt mind közelebb hizelegve magát — igazam van. Mit is ígérhetni többet egy koros férjnek, mint szeretetet? S mit is kívánhat széptevő egy nőtől egyebet, mint a legétheribb barátságot? S hová kell más boldogság a nőnek, mintha férje iránti gondjai után egy részvékeny kebel várja, mely fölmelegíti a kezét, melyet a férjtől elfagylalva hoz; mely mindent ohajt, s mégis oly kevéssel boldog? Katalin, ön nem ismeri a világot; nem ismeri az élet azon ösvényeit, mely boldogságra vezet a nélkül, hogy a kötelesség korlátait tulhágna. Ön angyal, s angyalok országának hiszi e poklot, melyben csak az ördögemberek boldogok. Ön egyedül, elhagyatottan, örömtelenül áll, mert ábrándos lelkek, vagy kifáradt férfiak környezik.

A fiatal nő, nem ismerte a világot. Egy egészen új tan nyílt meg előtte, mely ingadozó lelkének hízelt. Szerette volna nem hallani, nem érezni az ifju férfi mind forróbb lehelét: de öntudata mondhatni elhagyá.

— Katalin — folytatá ismét a férfi, mind több szabadságot véve a fiatal nő ellenében — ön oly nemes, s nem ismeri a férfiak roszaságát. Nem érzi a rablánczot, melybe a nőket verik, hogy ők szabadok lehessenek? Nem gondolt rá, mikép erkölcsiséget csak azért követelnek a nőtől, hogy annál ízesebbé

tegyék a tiltott kéjt önszámukra. Önöktől angyali természetet igényelnek, míg ők magok nem tudják feledni, mikép férfiak. Nincs egy, ki esküjét meg ne szegné!

— Ah! — sikolta föl az ártatlanság fáklyáját elejtő Katalin — oh ha tudnám, hogy ő is...

— Katalin — ragadá meg Csáki az elalélt nőt — nincs angyal a földön... emberek vagyunk.

A kutyák hajtani kezdének, a vadászat megkezdődött, ... Katalin nem lött ... ő gondolatai új színezetével tépelődött.

V.

E percztől Csákinak egy vágya volt, Szerothint, kit útjában vélt, az udvarból eltávolítani.

— Napok mulva Katalin a fejdelem látogatására megy. Bethlen egy bársony zselyében ült; dagadozni indult lábait egy zsámolyon nyugtatá. Mellette kis asztalon bibliája, gyümölcs és orvosságok.

Cseléd nem volt jelen. Csákival látszott elmerülten beszélgetni.

A fejdelemné beléptére halotti csend lőn. Csáki, miután a nőre egy sokatmondó pillantást vete, távozott.

Katalin jó kedvben volt. Mitsem gyanítva, gyermeki játszisággal szólt:

— Nézd, nézd, Gábor, az öreg Tigris ismét karszékedbe kezd fölkapaszkodni; kár, hogy nincs itt most is Kemény János, hogy tüvel megrakja, s a Tigris helyett ismét te ülj beléje.

A fejdelem néma maradt.

— Te ma oly komor vagy, Bethlen — folytatá Katalin könnyeden, — látod, az engem is elkomorít. — S a fejdelemnek keletiesen metszett szakállát édesdeden simogató.

A fejdelem csak ült, rejtélyesen, mint kösziklán a vihar.

— Látod édes Gáborom, úgy félsz, ha vagy egy ősz haját fedezek föl, s te mégis örökös gondban vagy. Engedj egy kis irtó-háborút tartanom ősz szálad fölött, s aztán ne lássalak többé ily gondteljesen.

— Hadd el, Katalin, — szólt komoran a fejdelem, — maholnap hófehér haj fogja borítani e fejet.

Elhallgatott, mert fájdalma rémitő. Csáki fölveré lelkében a féltékenység lángjait; s neje és kegyence visszaidézett szavaiban, tetteiben nem látott egyebet, mint árulást, cselszövényt. A rengeteg sértett királyaként dühöngött. Homlokán a bethlen-redők, koronkint mint villámok jelentkezének; s miként villámra a mennydörgés, úgy e redőkre a Bethlen haragja csalhatlanul mindig kitért.

— Katalin! — sohajtott föl végre, ültében más helyzetet véve, — e fej

miattad fog megöszülni, ha te engem megcsálnál... S úgy is van. Nálad sok minden megváltozott; s ez szálla nemzetem szemében. Hogy lovagolni szeretsz, az ellen nincs kifogásom. Hogy vadászatokat tartasz, azt sem bánom. Nincs semmi aljas az életben, a mód, mellyel üzzük, adja meg mindennek árnyékát. . . . De előbb nőkiséret volt mindig veled, később feles nép, főurak; most egy ur, a többi oly szolgál, ki nyelveteket nem érti. Előbb az urak távol kísérének, mint illik, most, mint megannyi fejdelem, veled egy vonalban. . . . Nem megmondám: őrizkedni kell a férfaktól. Egy hang, egy mosoly kell nekik, s többé nem fogod zabolázhatni, többé nem ismerik benned a fejedelmet. . . . Hogy kártyasztalt tartasz, az ellen sincs szavam; ámbár, mint mondják, egy idő óta, pénz- és kártyával alig győzik asztalodat. De van kifogásom az ellen, hogy előbb nőekkel, később férfakkal kezdéd, s most bizonyos urnak magad csinálsz helyet jobboldon; ha ott mindjárt testvérem, a kormányzó ülne is. . . . A magyar nép, asszonyom, bűnnek nézi a tetszvágyat, mi meglehet, nálatok oda kün csak játéknak tekintetik. A magyar nő büszke erényére, s azt kívánja, fejedelme nője is az legyen. A magyar, úr kíván lenni vérrel szerzett s még több vérrel oltalmazott hazájában; azért, asszonyom, az idegeneket csak úgy kegyeljük, hogy szemet ne szúrjon. Gondolom érteni fog.

A hadban nőtt, ifjodott, s öregedett Bethlen, mint már láthattuk, a nőszívet nem ismeré. . . . A nőszív végzete az, hogy mindig tiltott szerelem után vágyik, de ezt ajkaihoz vinni nem meri. A nőszív örök törvénye az is, hogy elkezdett szerelmét önmagától félbeszakasztja, ha lábainál látja ifjút; de ha tárgyát tőle eltépni vágnak, fölláldoz mindent s mégis birnia kell. Mert a nő szerelme mécszláng, mely csak olykor olykor vet egy félenk sugárt, mig titoknak véli; de ha egyszer a férj szétvonja a kárpitokat, lángbaborul a viharban, s mig mindent hamuba nem dönt, nincs ember, nincs erő, mi azt kiolthatná.

Azért, ki azt véli, hogy Katalin e szavakra könyezett, vagy épen kétségbeesett volna: nem ismeri a nőszívet. Ő lelkének egész erejével szembeszállt, s mire a fejdelem bevégezte szavát, méltósággal szólt:

— Minek tart, uram, hogy ily hangon intézi beszédét? Gyermekeknek, hogy könyekre fakadjak? vagy rabszolgának, hogy térdreboruljak? Uram! itt az idő, hogy elvessem lánczait. Én itt fejdelemnő, otthon nagyhercegnő vagyok. Ha önnek örökös kelle, vett volna örököst, ne tett volna engem ily nyomorulttá.

Katalin elrohant. Bethlen e szavak igazságától meglepetve, s a hang által lesujtatva, nagy biboros karszékébe veté magát, kedvencz gondolkozó helyére. Elmélyedett, de nem volt egy üdvös gondolatja. Elmúlt a délután, el a nap, de keble nem csöndesült.

-
- Nem tudod, mit mivel a fejdelemné? szólt estve egyik komornyikához.
 - Hogy fenségedtől távozzék, befogatott.
 - És a főlovászmester, Szerothin ur?

— Honn van, fenség.

Jött az éjféli, s a fejdelem még mindig gondolkozott.

— Haza jött a fejdelemné? kérdé ismét?

— Haza fenség.

— Kialudt gyertyája?

— Épen e perczben.

— Hidd föl a fölövászmestert.

Szerothin megjelent. Nyugott vala, mert a nap eseményeiről mitsem tudott; de a méla csend, mely a fejedelmet környezé, mit csupán ismeretes vizslájának szuszogása zavart egy karszécéről, sejteté vele ura rossz hangulatát.

— Őcsém, — szólt a fejdelem, minden jele nélkül a viharoknak, — egy hű emberre volna szükségem.

— Fenséged előtt áll, parancsoljon.

— Hogy engem lengyel királyságra hínak, tudod. Egy emberre volna szükségem, ki ott megfordulna. De ugy, hogy sem itt, sem ott egy lélek se gyanítsa.

Szerothin elsápadt.

— Őcsém, — folytatá a fejdelem kémlődve, — te morva vagy, érted azon táj szokásait. Született úr vagy, érted miként kell bánni az emberekkel.

Szerothin néma maradt, ámbár a fejdelem minden szava egy kérdőjel volt hozzája.

— Tehát mégy; s ott bevárod parancsodat. De erről magának a fölöttünk ragyogó holdnak sem szabad tudnia. Értesz, ugy é?

— Értem, fenség — szólt Szerothin eltitkolt küzdés után.

— Bölcslet küldök s nem kell utasítanom. De még ez éjen indulnod szükséges. Gondold meg, hogy ezzel nem téssz nekem kisebb szolgálatot, mint én tevék neked, mikor a számüzött hontalant befogadtalak, s ily magosra, országom nagyai közé emeltelek. Mégy tehát, de onnan még nekem sem fogsz irni, míg követemet hozzád nem küldöm.

A számüzött megemlékezvén annyi jótéteményre, határozottan szólt: uram, ott leszek.

— S nem fog hollétedről senki tudni?

Szerothin gondolkozva állt s egy nem titkolható sohaj után kimondá a nagy szót: Nem!

— Megtörténhetik, követséged hosszu lesz, — szólt habozva a fejdelem, — de ott is fogok rólad gondoskodni. Azért esküdjél meg, hogy a mit ígértél, megtartod.

— Esküszöm.

— És esküdjél meg arra, hogy nőm, tudtod szerint ártatlan.

— Értem fenségedet! — tört ki egyszerre a kegyencz, — új számüzetés kapuja nyílik. Hanem ott leszek, örökre ott leszek... Jól tette fenséged, hogy

megelőzött. Mert nekem egyetlen kincssem a becsület. Ő tiszta, még mint gyermek anyja emlőin.

— Szerothin! — szólt a fejedelem karszékéből nagy bajjal fölállva, — igaz é mit mondál s nem késő tehát? Szólj, öcsém, szólj, tehát nem késő, nemde?

— Nem, fenség.

— S ő tehát ártatlan? — folytató, fájdalmai miatt tipegve, s arcza az öröm miatt lángolni kezdte. — S te megesküszöl?

— Meg, uram.

— S ő nem szeret?

— Volt idő, mikor hittem.

— És te őt.

Szerothin hallgatott.

— Öcsém! — szólt Bethlen elhatározó tekintettel, mind közelebb menve, — kérdezél te valaha olyat, melyre azonnal ne feleltem volna?... Ne félj, öcsém, meghittem valál, ellened nem lehetek. Mondd, hogy nem! hiszek neked s te nálam maradsz... becsületes emberre most a legnagyobb szükségem van. Mondd, mondd: ugy é, soha sem szeretéd őt?

— Uram! — válaszolt Szerothin sötét hallgatás után, — most mondhatnék bár mit, s fenségednél maradhatnék. De az ember, ki fenséged előtt áll, mikor homában a lázadás után barátai belőle bünbánatot akartak kicsikarni, hogy honn úr maradhasson, azon férfi, uram, száműzetést választta. S im, most is e férfiú keze, reszketegség nélkül akasztja le nyakából a fenségedtől nyert proczeri aranylánczot, s kezét arról a bujdosás botjára teszi... Köszönöm, fenség, jószágát, mit soha el nem feledhetek; de mit, miután nyugalmát háborítom, tovább el nem fogadhatok.

E szavaknál épen az éjféli kongó. S Szerothin mint egy örült rohant el, a nélkül, hogy a fejdelmet egészen kihallgatta volna.

Szerothin még az éjjen elhagyá az udvart. Hova ment, egy lélek sem tudta.

Másnap reggel a fejdelemné ajtai senkinek sem nyíltak föl. Csákinak jelenteni valója lett volna; de a fejdelemné nem volt látható.

Szerothint hivatá.

— Fenség — szólt a komornyik — a főlovászmester szobája üres, az úrról senki sem tud. Szobája már kirabolgatott.

Katalin sejtett. A fejdelemhez rohant. A cselédeknek távozást inte.

— Uram! hol van Szerothin?

— Nem tudom.

— Nem igaz, uram! Mikor fog visszatérni?

— Soha.

— Soha! soha!!... Mikor én Szerothint, akkor fog itt engemet látni... Tudja meg; ép-ugy szerettem őt, mint gyűlölöm őnt.

Katalin lélekhelyzetét ecsetelni nem lehet. Oh az ábrándos szerelmet csak a szívvel együtt lehet a nő kebléből kitépni. Ő még csak szenvedett szerelmeért, s elveszté a perczben, hol kárpótlást remélt. Hasonlita kedélye a kénégeny mámorához, a perczben, melyben a szívó már édeni álmokba, kéjézetbe ringa: s ajkáról az ismeretlen élvét egyszerre leragadják. Ha láttál embert, kit így hozának dühbe, szikrázó tekintetével, szaggatva, rombolva öntudatlan mindent: úgy ismered a tetőpontján megszakasztott szerelmet; ismered Katalin kedély-állapotát.

VI.

Tél lett a természetben, tél a Katalin lelkében.

Bethlen betegeskedni, fuldokolni kezdett; a vízkórság dagadozásai megjelentek. Lengyelországi útjáról letette esztét; életét féltette.

Katalin gyűlöletét megengesztelni, nem volt már ereje.

Elvette kezéből a gyermekjátékot, az ábrándos szerelmet: imakönyvét ada helyébe, életöröm nélkül. Nem ismerte, mikép a női szívnek ábrándot vagy valót, de egyet ölelnie kell.

Az ábrándos Szerothin szavát beváltá: elment, fájdalmával együtt eltűnt, eltűnt, eltemette magát.

Katalin egyedül, elhagyatottan, szerelem, barátság nélkül állott; nő volt a nélkül, hogy férje lett volna. Kolostori életet élt.

Voltak az udvarban szép, deli fiatalok; Bethlen ohajtotta volna fölteni őket neje körébe. A fiak nem ismerték az ábrándos női szívet: azt hívék, ha a szív ajtaja egynek megnyílt, azontul csak kopogtatni kell, Szerelmet kerestek, vagy épen kéjt: s mind megaláztatának. S a nő ismét magára volt hagyatva.

Egyedül Csáki volt az élet embere. Ő ritkán mutatá magát, ekkor is csak mint barát. Időt engedett a kebel kilávázásának. Játszodta a szenvedélyest, de mintha titkolná. Egész órákat elmulatattá, egész délutánokon elszánkáztatá: de szerelemről egy hangot nem szólt. Szerothin magasztalásában központosítá minden erejét; könyeket hullata utána; s Katalin valóknak hitte könyeit.

Csáki elég eszélyes volt Katalin titkait le nem leplezni; s ha a nő Szerothint magasztalá, azt igen természetesen találta. Soha se szaggata új sebeket. Hónapok mulva idejét látta föllépésének.

— Asszonyom — lépett elébe színlelt fájdalommal — kedvetlen hírrel kell meglepnem. A fejdelem igen rosszul kezd lenni; csak legnagyobb gond mellett fog tavaszt érni.

— Sajnálom. Szólt hidegen a fejdelemné.

— Sajnálom őt — folytatá Csáki színlelve, mintha feszült viszonyukat nem ismerné — de sajnálom fenségedet. Oly fiatal és szép, s már özvégy. Nincs bor-

zasztóbb helyzet, a fiatal özvegysegnél. A mellett az ország gondjai; a sok csel-szövény, irigység, rágalom, fondorkodás: s fenséged mégsem hagyhatja magát egészen barátok nélkül; barátok nélkül, kik fenségedet szeretik, imádják; kik egy intésére készek mindennel szembeszálni.

— Hisz itt vannak önök, barátaim, hívéim. Fejezé be egykedvűleg Katalin, ki buskomolyságát teljességgel nem titkolá.

Csáki még nem látta idejét többnek. Hetek teltek el, Katalin kibékült férje bekövetkező halála gondolatával; s már terhére kezdé válni; s a fejedelmi gondok átvétele, lelkének egész új életet adott.

Csáki tovább lépett.

— Asszonyom — folytatá — igen fontos levelet kaptam. A fenségedtől már szinte feledett Szerothin barátomról írnak benne.

A fejdelemné szenvedélyesen ragadta ki a levelet kezéből.

— Ah — sikoltott föl — ő él tehát... ő haza ment... jószágait visszakapta... multját elfeledte... Pedig reá szükségem lett volna.

— Igen fenség — szólt Csáki, hogy bekövetkezhető zavarából kiragadja — Szerothinra, az én lelkem jobb felére, szükségünk lett volna. Ha ketten fenséged mellett állhatánk, trónja kösziklán emelkedik. Két férfi, egyik kézebb meghalni fenségedért, mint a másik, megtörhették volna a pártot, mely a koronát okvetlen el akarja rabolni.

— Mivel hálálhassam meg ennyi jószágát, édes Csáki — viszonzá Katalin kétségbeesve Szerothin felől — számítson barátságomra.

Csáki hévvel csókolta meg a nyujtott kezeket: érezte rajta, hogy a nő egészen hatalmában van. Koholmánya jobban sikerült, mint gondolá. A nőnek büszkesége vala megsértve.

Eljött a tavasz, el egy tavaszi est. A fejdelemné kertjének árnyában sétálva nézte a lemenő napot. Merengéséből Csáki léptei verik föl.

— Szabad fenséged merengését zavarnom? Lépett e szavakkal, a bús kedélyűt játszó Csáki a nő közelébe.

— Önnek egyedül, mindenkor.

— S az engem oly boldoggá tesz. Viszonzá szenvedélyesen a fiatal férfi. Jövök — folytatá — a fejdelem nevében bucsút venni fenségedtől. Reggel elutazik, megy a száldobosi savanyuvizre. Nem kívánja fenséged a fejedelmet meglátogatni?

— Nem.

— Katalinom, ma oly rosز kedélyű, pedig legyen szabad megjegyeznem, mikép azt hittem, ez elutazásban örvendetes hírt hozok... Ne mentse magát. Nem csodálom, ha e gondolat lelke terheit könnyíti. Vagy kívánhatni a rabtól, hogy ne örvendjen, ha börtönökre távozik? Kívánhatni é a madártól, hogy bút énekeljen, ha a sas körmeitől megszabadul? Oh Katalinom, ideje volna, hogy lánczait szétszakaszsa.

— Ez aranylánczokat, melyeknek eddig csak sulyát érzem. — Jegyzé meg a szenvedő nő.

— Nem csodálom kétségbeesését — ámitá tovább — szerelem nélkül a nőszívnek az éden is pusztá. Szerelem a mindenség alapja. Miért virít a rózsá mert szeret. Miért dall a madár? mert párját várja. Miért ragyog a csillag? mert boldog. Miért borul a természet virágos zöldbe? mert eljő a tavasz, megcsókolja a földet... Minden, minden szerelemnek él: egyedül Katalinom akar a természet örök törvényével dacolni.

A nő keblének minden hurja megrezdült.

— Ha szeret, most elhagy engemet. — Szólt elmélyedve Katalin.

— S mikor láthatom viszont?

— Ha szobámban leszek.

Egy óra múlva Katalin szobájában ült, egyedül, magányosan.

Csáki belépett.

— Átok és kárhozat! — rohant Katalin közelébe. — Hát azért teremté isten a virágok legszebbikét, hogy így hervadjon el, örömtelenül? Azért küldi le legszebb angyalát a földre, hogy csak szenvedés jusson osztályrészeül? Katalin ez így nem mehet.

— Csáki, ne éljen vissza hatalmával, barátságommal. Nem szabadott volna most meglátogatnia. E szoba csak nők s a fejdelem előtt nyílik meg... Mit tenne ön, ha valaki meglepné?

— Mit, folytatnám küldetésem előadását. A fejdelem küld, asszonyom azon izenettel, hogy ma estvé, ha ügyeit elrendezte, bucsúra fog jöni.

— Mikor?

— Gondolom, mint hajdan szokott... E kulccsal.

Katalin a kulcs látására megreszketett.

— Hol vette ön e kulcsot, mit elveszettnek hittem?... mit bár soha se láttam volna... Ide vele, a tenger fenekére vele... Nem, nem akarom őt látni... nem leszek azon szobában... Itt ez asztalnál fogom átvirasztani az éjjel.

— Katalin, barátja, imádója, istenítője szól önhez: győzze le ez egyszer gyűlöletét. A fejdelem napjai megvannak számítva. Elvesztette fejét. Ellenségei orvosokat küldöznek hozzája, ez orvosok a vízkórosnak fuldoklás ellen savanyuvizet ajánlanak. Mérget itatnak vele, s nem hisz saját orvosainak. Ő többé viszatérni nem fog: engedjen ez utolsó kérésének.

— Nem, nem, soha sem. Két száz napja csak hivatalosan láttam őt, csak halva akarom látni.

— Katalin — borult le elébe kezét megragadva a férfi — ha volt szivednek egyetlen ütése, mely értem sebesebb lett, az ég szerelmére kérlek: ne tagadd meg a haldokló végső kérését.

— Nem, nem, ide a kulcsot.

— Katalin — esdeklelt tovább lábainál. — Hát minden könyörgésem hasztalan?

— Hasztalan.

— Ugy — végzé be büszkén fölkelve — úgy tudd meg, nem engedelmeskedem többé... kockáztatok mindent... de sorsodat én fogom intézni.

— Ugy holnap, uram, a fejdelemmel el fog utazni.

— Asszonyom! — ragadá meg hévvel a parancsoló kezét — nem büntetés, áldás lesz az nekem... Inkább ezer halál, mint fenséged közelében, kinomnak tengerében élni. El elmegyek. Nem nézhetem tovább szenvedését, nem szent örülségét... Hogy bódultságig szerettem, bocsásson meg. Isten velünk.

— Csáki elrohant. Katalin nem fogható föl helyzetét. Sokáig gondolkozott, nem talált egy enyhítő gondolatot. Fel s alá járta szobáit: azokat most kihoztabbnak találta, mint eddig. Szerethín elmenetele, követelt feledése lebegett előtte. Oly elhagyatottan érezte magát. Imádkozott, de ez nyugalmat nem hozta. Egész estve magánkívül volt. Hálószobájába ment, de az, mintha sirboltta változott volna. Ablakához jött, melyen szelid holdfény terjeszté ezüsfátyolát. Lekönykölt. Szemét az égre, a halvány csillagokra függeszté... Sírní, zokogni kezdte.

Éjfélt üt... A szobában halvány mécs világít. Katalin nem bírja fájdalmait. Elfeledett mindent, csak vesztéseit érezé. Ha ez is elhagy! szorult szive e gondolatra... s könyének árját nem tartóztathatá.

— Mi ez? — emelkedett föl — neszt hallok... az ajtó zára megzörrent... S én itt?... Jön tehát kinzóm... Jól van... a fejdelem és fejdelemné fognak egymástól bucsút venni...

Az ajtó fölnyilt. Lány léptekkel férfialak nyomult elő. Katalin szive hallhatóan vert. Hogy könyeit elrejtse, kinézett a holdas éjszakába... A léptek közleledtek... Katalint nem érdekelte.

— Katalin — szólalt meg lábaihoz borulva Csáki — bocsáss meg.

— Ah — sikoltott föl megfordultában; s aléltan omlott ifja karjaiba.

A boldogság egy nemét bírák néhány néma perczig. Néhány perczig mondom: mert ők nem azon szerelemmel szerették egymást, mely fájdalommal is boldogít. Katalin még mind csüngött első szerelmén, e férfi csak lelke elhagyatottságának szüksége volt; Csáki pedig Katalinban nem a nőt, ő a fejdelemnét, a gazdag, magasan álló nőt, nagyravágyásának eszközt szeretete.

— Ah! ha meglátták, ha észre vették! szakítá meg a csendet a nő.

— Nem senki, Katalinom.

— S a fejdelem?

— Rég alszik.

— S az udvar?

— Minden, minden csendes.

— S mit akar ön itt?

— Semmit, semmit, angyalom. Legfelebb hallani ajkadról, hogy nem követem a fejedelmet... hogy örökre melletted maradok... hogy örökre enyém vagy...

— Az vagyok! az vagyok!! rebegé a nő. — Most mindent tudsz, mindent birsz... távozz... siess... észrevehetnének.

— Esküszöm magunkban vagyunk.

— Nem vagyunk, nem, nem vagyunk... Lát a hold, látnak a csillagok, lát maga az ég.

— A csillagokat, s a hold fényét kizárjuk... Az éghoz imádkozni fogunk, s — megbocsát.

E szó a kegyelet nélküli ajkáról, megülte a nőkebel végső támaszát, a hitet. E percz óta Katalin vezéresillaga elborult, a hold előtte elveszté ábrándosságát... S a női ártatlanság aranyalmáinak Argusa, a szemérem, keblében elszenderült.

Hogy is van az, hogy a legnemesebb nők, nemtelen férfiak ellenében leggyöngébbek? Hogy van az, hogy nőknél a legábrándosabb szerelmet a legkönnyelműbb szokta felváltani?

Katalin a nemes, béketűrő jellem, a házi kör szelid kikötőjéből a szenvedély nyílt tengerére sodortatott. A férfi, kinek nem szerelem, csak a nő fénypolcza kelle, gondoskodott, hogy a nőszív horgonya, az édes emlékezet, s iránytűje az erény, sirba szálljanak.

S néhány holnap múlva, mikor a fejedelem meghalt, (nov. 15. 1629.) Katalin, ez egykor gyöngéd lélek: ott állt mig a holt tetemet felboncsolák; nem hitte, hogy e hideg, önző kebelben szív dobogott. Nem sirt, nem könyezett... S mikor szívét kimetszék: elkérte, kezébe véve, a káröröm minden jelével sokáig nézte... s az elhunyt fejedelemért, kiért a hon patakban ontá könyét, egy sohaja nem volt.

Nem költemény, a történelem hagyta irva e vad jelenetet.

VII.

A fejedelmet eltemeték: a hon meggyászoló. Legnagyobb fejedelmével dicsőségét is eltemetve látta.

A fejedelem meghagyta volt, hogy öt biborban temessék, biborban gyászolnák: a közbánat a véghagyomány pontjának nem volt képes engedelmessékedni. E gyász egyedül Katalin lelke hangulatával vala összhangzásban.

Halálával szabad lett, s a mellett Erdély fejedelme. Átvette a kormányt.

Erdély népe Bethlen Gábor nejét, kit még férje életében megválasztott: beigtatá fejedelmi székébe. Csak annyit köte ki, hogy ne fejdelemnő, hanem fejdelemnek czimezze magát.

A magyar, mint lovagias nemzet, a nőnemet mindig legnagyobb tiszteletben tartá. Katalin szerelme nem volt titok, mégis tiszteltetett.

Elég nőt ismerünk a történet lapjain, kik királyi széköknek fényt hozának. Erzsébet, Anglia királynéja e korszakban alapítá meg országa mostani fényét, nagyságát, gazdagságát. E kor nőkormány ellen nem volt előítéletes.

Hány nőt nem ismerünk, kik mint Roma Lucretiaja, az eset után is, bálványai maradnak a férfikebelnek. Ő szerethetett volna: a trón nem rekeszti ki a szerelmet.

És Katalin birta a női nagyság azon nemét, mely őt fenttarthatá: de nem birta átlátni, hogy egyik szívtelen kezéből a másik birtokába tette le jövőjét.

Ezerszer elhatározta magában véget vetni e férfi uralmának; de Csáki ismerte az életet. Tudta, mikép a leányszívnek a magárahagyatás örültséget, a nőszívnek feledést hoz. Mint egy démon szüntelen nyomában volt.

Más órában, mint minden szenvedő kebel, egy rengeteg kebelébe szeretete volna eltemetni magát, lemondva a világról. De a lény, ki e magányát, édenne varázsolná, azt hitte elfeledte őt.

Szerothint még mindig szerette.

Szerette, s még sem tudott emlékének élni. Nom birta a mély lelkek azon kitartását, mely miután egy egész életen át hasztalan remél, átviszi reményét tul a siron.

A tolakodó szerelem pusztá kebelben szerelmet, az epedőben undort költ — ha ártatlan még a szív. Katalin nem birta már ez ártatlanságot, a kebel e nemességét. Ő Csákit ha nem látta, nyugodt vala; s ha hangját hallá, rabja lett.

Csáki iránt a vér azon szerelmével vonszódott, melyről a szív nem tud, melynek öleléseire a szív sebesebben nem dobog, melynek legkéjesebb perczénel is szorul, sohajtoz a kebel.

Csáki jól látta; de mi gondja rá: ő játszodta szerepét, mert szeme Erdély fejedelmi székén csüngött. A törpéknek is megvannak óriás vágyai. Nem számítá, hogy a sasok fészke kőszálahon emelkedik.

Azt hitte, ha egy nőkebelt meghódít, birodalmat hódít általa magának.

Sok nő örök szenvedésre van teremtvé. Katalin is ezek egyike. Bethlen elvette, hogy általa királyi székhez jusson; most csábittaték, hogy fejdelemségre emeljen egy mást, ki ép oly kevéssé szerette.

Mi szép, mi nemes, mi angyali teremtmény a nő: s mi az mégis, mit a természet kifelejtett e legsikerültebb gondolatából? hogy ők minden tökélyök mellett is, mint a selyemlepke önmagok szokták sirjokat beszöni? Honnan magyarázzuk ki azt, hogy a nőszív évekgig küzd, éveken át kíséri vezércsillagát:

s jön egy kábitó perc, feltűnik egy bolygóút, s elhagyja csillagát, s a közlelbbi hollyót követve, elveszti magát?

Igy vesztette el Katalin trónját, szerelmét.

Napok mulva Katalin szobájában tilve mélyen gondolkodott. A kegyenc látogatására jöve.

— Honnan e boru, királyném? — lépett elébe ragyogó ábrándossággal — ki lehet a föld kerekiségén boldog, ha te nem: ki szabad vagy mint a királyi sas; kit néped szeret, kit lángeszédért csudálnak, kit nőink szépségeért irigyelnek, férfaink bálványoznak.

— S te? — szakítá meg egykedvűleg a nő.

— Én nem szeretlek, nem csodállak, nem bálványozlak, hanem mint egy istennőt leborulva imádlak. Imádlak, mert enyém vagy; imádnálak ha minden elhagyna is. S csak az fáj, hogy népeddel, országgoddal osztoznom kell szeretetedben. Oh miért is fed e bibor, miért kell éreznem koronád gyémánt töviseit, miért nem szállasz le trónodból ide e kebelre, melyben királyi széked még akkor is áll, ha a föld összedül . . . vagy miért nem emelsz engem is magadhoz? . . . Ne gunyold ki Katalin ábrándjaimat.

— Látta volt ön, Csáki — szölt czélzólag a nő — a fejdelem szivét?

— Igen.

— S minőnek találta?

→ Az orvosok szerint, szabályos sziv volt, csak a gond és idő elsorvasztotta.

— Mondja inkább, a nagyravágyás.

— Igaza van, asszonyom.

— Mi is az a sziv — folytatá Katalin — hogy oly parányi, s mégis annyivágy, önzés, hiúság, és nagyravágyás megfér benne egymás mellett?!

— S szerelem, akará mondani, asszonyom.

— Nem akartam, uram, — viszonzá Katalin — a szerelmet a férfisziv nem ismeri. Azon indulatok mellé, nem férhet a szerelem. Hol szerelem az uralkodó szenvedély, ott csak a szerelem testvérei, a remény, emlékezet, s ezek árnya: az epedés és fájdalom lakhatik. Ez csak a nősziv sajátja.

— S ha volna mégis egy férfi, ki kivételkép állana neme felett, Katalinom?

— Hol van az?

— Itt fenséged lábainál, kinek keblében csak szerelem él, s boldogság, mert tárgya egyedül te vagy.

— Jól van — folytatá Katalin — maholnap megnyilik a medgyesi országgyűlés, lemondok trónomról, hogy egyedül tied legyenek. . . A nép, mely miattad gyűlöl, ugy is lefogna tenni.

A kegyenc elhallgatott.

— Meglep a boldogság nemde? — folytatá gunyosan Katalin. — Mintha látnám ajkadon a szavakat, hogy nem lelél szót ekkora szerencsét elfogadni.

— Nem tagadom, örültté tesz a boldogság — szólt eröltetett mosolyok közt a kegyenez — hogy megmutassam, mit éreztem e perczben, a tréfát viszszavonhatlanná fogom tenni. . . Negyvennyolcz óra mulva itt leszek.

Csáki elment. A kitűzött időn Katalin szobájába lépett, úti öltönyben, háziisan.

— Mindent elrendeltem, boldog vagyok.

— S ha szabad tudnom?

— Megelőztem ellenségeinket.

— S ki találjam, uram?

— Örvideni fogok, ha egyezik gondolatunk.

— Egyezik, igen is. . . Birom menyasszonyi ajándokul: Munkács, Tokaj, s Fogaras várát, nemde?

— Igen, asszonyom!

— Véghagyományozott férjem 100,000 aranyat, 50,000 tallért, s egy millió ezüstöt, nemde?

— Igen, asszonyom.

— Ez aranyak egy részét ön hadfogadásra már felvette, emlékezik ön még?

— Ugy van, asszonyom!

— S most — folytatá Katalin — rendelkezett, hogy a három vár, s a még birtokomban maradt pénz kezéhez kerüljön; nemde uram eltaláltam?

— Reméllem, birandom jóváhagyását, Katalinom.

— Nem! — felelt büszkén a nő. —

— Késő, asszonyom — metszé ketté szavát kétségbeesetten a kegyenez — a vár kulcsai kezemben; a pénzládákat kiüritettem, kövel tölve hagytam Fogarasban, hogy észre ne vegyék. . . S gondoskodtam fegyveres népről, hogy miután nőfejedelmet e nemzet nem akar túrní, kapjon férifejedelmet, ki a fejedelmét mégis megtartsa trónjában.

— Felesleges uram, nem fogok lemondani — soha.

— Én pedig tronkövetelésem vissza nem vonom — soha.

Ily feszültté vált köztök a viszony, mit a világ szerelemnék nevezett. Ily követelő lett irányában az egykor oly sima ajku kegyenez. Bethlen önzése, zsarnoksága árny volt ahoz képest, mit e férfi kezde gyakorlani. S Katalin mégsem birt elég lélekerővel magát karjaiból kiszakasztani. Nem, mert a nő ha sülyedni indul, önmagát többé fel nem tartóztathatja.

A nőszív sulypontja a szerelem: e nélkül tántorgás mindenik élete. Katalin nem ismerte az élet legfőbb kincsét, a valódi szerelmet. A valódi szerelem

mély mint a tenger, s magas mint a csillag: ő e szent érzelemnek csak másolatát tanulta ismerni.

Innen volt, hogy élte nem volt egyéb folytonos hánykodásnál. Bethlenben tetszett neki a nagy fejedelem; Szerothinban a lovagias számüzdött; Csákiban a szép világsí. Bethlen hiuságának, Szerothin ábrándjainak, Csáki romlottságának hízkeledett. S három vétke lett e nőnek: Bethlen elleni bűne, miért lett neje, ha nem szereté; Szerothin ellen, ha szerette, miért feledte oly könnyen; Csáki irányában pedig, ha nem szerette, miért nem utalta vissza mindjárt első lépését.

Háromszoros bünéért, háromszorosan kelle lakolnia. Hogy hűtelen volt férjéhez, elveszté trónját; hogy hűtelen volt mint szerelmes, elveszté hitét; s hogy a szerelem szent nevével visszaélt, elveszté becsületét. S mi aztán az élet egy nőnek, ki a földön mindent veszítve még mennyre sem számíthat?

Katalin e perczen csak egyet birt már — trónját. S mely hitét, s becsületét elrabolta: ugyanazon kéz nyult ki ez utolsó kincse után is.

Nem sokára az országgyűlés Medgyesen csakugyan összejött. . . Bethlen István a fejedelem öcsöce, mint főkormányzó szőnyegre hozá Katalin letétetését. . . Csáki fegyveres néppel mint trónkövetelő fellépett. . . A gyűlésben majdnem vér ömlött. . . Katalin trónja két szélvésztlől ostromoltatott. . . Bethlen nem akarta az országot viharnek kitenni, saját fejére tévén a fejedelmi süveget. . . S hogyan oldák meg a gordiusi bogot? Katalint hagyák meg inkább, mintsem Csákit emeljék fel.

A kegyencz rózsafátyollal tudta bevonni Katalin előtt újra a multat és jövőt. Eszélyesség és erény, a lélek ezen két sasszeme hiányzott nála: az elsőt soha sem bírta, az utolsót már elvesztette.

Csáki fentartá vele a viszonyt; szerelmet színlelt, jövőt ígért, minden léptét Katalin boldogításából magyarázta ki; trónkövetelését merőben tagadta, szerinte az általa gyűjtött sereg Katalin érdekében tartatik.

S e nő még mindig hitt.

Kegyencze már csak ha dolgai engedék, ugy látogatá meg. Hetekig odajárt, mint egykor Bethlen, midőn lengyel királyságot keresett. Ő odajárt és szervezett az országban: gyűlöletet Katalin, s egy serget önelleneségei ellen.

Katalin kétszeres özvegy levé. Csáki ellenében már csak könnyének, a nőnem ezen leghatalmasabb, egyszersmind utolsó fegyverének maradt fen hatása.

Igy tölt el 1630 tavasza, nyara.

Azon korban Erdélyben évenként több hongyulást is tartának. Csáki csak augusztusra számíthatá ki államcsinijét. De ellenpártja se nyugodott. Bethlen szerényen visszavonult, s a fejedelmi palástot a hatalmas Rákócziinak ajánlta fel.

Mind két felől gyűjtetének a seregek, s mikor az ország Kolozsvárra ösz-

szegyiült, s Csáki felakart lépni: Rákóczi néhány ezer jobbágyával, már Váradon volt.

És hol van a fejdelemné?

Számosujvár várában, Kolozsvár közelében. Csáki rendelte oda, hogy az általa intézett forradalom Kolozsvártt ne találja, s hogy szabad keze maradjon.

Az országgyűlés megnyílt. A kegyencz fejedelmi kísérettel lépett fel; s megdöbbenve látta, hogy csak bérenczei éljenzik, hogy népszerűsége nincs, hogy trónkövetelése dugába dőlt.

Mint böszült oroszlán veté magát lóra, s sebesen mint villám vágatott a néhány órára eső Szamosujvárra, Katalinhoz.

— Asszonyom — rohant be a fejdelemnőhez — elvagyunk árulva, elvagyunk veszve.

— Mindenre kész vagyok.

— De csakugy, ha bevárjuk, hogy ők veszessenek el, mikor az ellenkező megment.

— Legyen nyiltabb.

— A Bethlenek, saját sógoraid, Rákóczit hozzák reád... Még Váradon van... Még van időnk egy vérpad állítása-, s új sereg toborzására.

— Mivel fogja ön vérpadát felállítani, én az ácsot sem vagyok képes kifizetni. Száz ezer aranyat, ugyanannyi tallért, s mit tudom én mennyit vett által ön sergekre, s most az ezredek mellé, még bakót is fogadjak?

— Nincs ideje a gunynak. Sereg nélkül trónod tovább fen nem áll.

— Mondja, mi az mit kívánni akar?

— Egy elfogatási parancs... S felhatalmazás, hogy ön ezüstjére félmillió kölcsönt vegyek.

— Nem, soha! soha!!

— Itt a papír, asszonyom... E tinta... e toll... Tessék írni, mit mondani fogok.

— Mondtam egyszer, hogy — nem.

— Irni fog, asszonyom, különben...

— Oh ég eléged meg szenvedésem, ments meg ez iszonyu ember hatalmától.

Katalin az asztalhoz tántorgott... S a papírt könyvének özönével áztatá.

— Angyalom — borult elébe a kegyencz ördögi kárörömével — üdveztöm, megváltóm, mivel érdemeltem e kifakadást ellenem; ellenem, ki életemet kockáztatom most is trónodért; kinek minden gondolata, szívdobbanása boldogságodért esd... Mondd ó mondd, hogy e szavakban csak a felelősséget kívántad rám háritani, mondd hogy mint nő, irtózol attól, mit férfiakul közesszökznek tekintünk... mondd, hogy szeretsz ugy, miként én imádlak... Ne tedd

le a tollat . . . képeden írva látom, mit mondanál . . . Irj . . . Irj . . . S magadat megmentetted.

— Elvesztetted! — memydörgé háta megett egy magas férfialak.

Csáki és Katalin felrettentek. Előttök egy barna termet állt, hosszú szakállal, hosszú hajjal, bő köpenyben burkoltan, fegyveresen. A halvány gyertya, szemének haragos tüzeben megtört, arcvonalait nem tudák egyhamar felismerni.

— Fenség — szólalt meg a setét alak — meg fog halni ha ezen papirokat aláírja.

Katalin e hangra minden idegében összereszkedett.

— Ki ön, uram? — volt Csákinak minden felelete.

Az alatt köpenyét szétbontá, kardjára hatalmast ütött.

— Ki vagyok kerdi ön? . . . egy lovag.

Katalin, ki a lovagot mind mélyebben kémlelé, ki ez elaszott arcban, heesett szemekben egykori emlékeit keresé: az utolsó szavaknál, a Szerothin névvel ajkán — összerogyott.

— Ön megkapá a feleletet — folytatá a férfi — s ki ön, uram? Magunkra vagyunk. . . E szegény szerencsétlen nő öntudatát elvevé az ég, hogy ön magát illően megnevezhesse.

— Nem szégyellem nevem . . . gróf Csáki vagyok.

— Gróf?! — Jegyzé meg gunyosan Szerothin.

— S mi ön?

— Én . . . gróf ur . . . honn lovag . . . itt most . . . jótévőm, fejdelmem boszuló szelleme . . . gondolom felér ön ezimével.

Csáki mozdulatot tett.

— Maradjon! uram — folytatá — nem vagyok boszuló szellem, még csak a boszuló szerelmes sem: egyedül ez elfésábitott nő nemtője vagyok.

— Szolgák! — kiálta magához térve a kegyencz — szolgák, ki vele!

— Uram — ragadá meg karját elaszott csontkezeivel Szerothin — azon szék, jelenleg fejdelmi szék, rajta fejdelve ül. Meglátom én, ki mer parancsolni itt kivüle. . . Fenség, még pár óráig bírja fejdelmi pálczáját, hogy e pár órát használhassuk: egyikünknek intsen hallgatást. S meglátom én, ki nem fog itt engedelmeskedni?

— Bészéljen ön — szólta Katalin székében karjára nyugtatva lesütött tekintetét.

— Lovag — emelte fel Csáki fejét — ön szemtelen . . . szolgák! hajduk!

Fegyveres nép lépett be az előteremből.

— Vissza! kiáltott fel parancsolólag Katalin.

— Helyesen — folytatá Szerothin — fenség, méltoztassék e heves embernek fenszóval olvasni, mit átnyujtok.

Katalin olvasá:

A szamosujvári várparancsnoksághoz, Rákóczi, fejedelem. A vár körül van véve... A fejedelemnét, s kegyenczét, fogjátok meg, adjátok kezembe.

Csáki megborzadott. A fejedelemné nyugodtan hanyatlott vissza székére.

— Uram? gondolom, most ki fog hallgatni.

— Ütött az óra, hogy ismerje fenséged démonát. Elmondom ki ő, tegyen fenséged mit tetszik. Im az elfogató parancsot kezébe nyujtom, fenséged szabad, én szolgája vagyok.

— Vegye köszönetemet, jó ember. — Rebegé a nyujtó kezét félénken megazoritva Katalin.

— Ez egy ember, ki nagyravágyásának fenségedet feláldozta... Hogy engemet elüldözött, legyen neki megbocsátva. Ez embert nem lehet bevádolni, pedig méregkeverő, beesület-gyilkos, honellenség. Minden szentet lábbal tapodott, csakhogy célját érje. Emlékezik-e fenséged a vadászatok azon jelenetére, hol meglepett: mit tett? Összerontá egy gyenge, egy kinzott nőben férje iránti hűségét, a női ragaszkodást? S adott helyébe gyűlöletet; fölkelte keblében az elégtelenség kigyóit....

— Emlékezem.

— Miután engem számüzetett, a fejedelem mellé bérélt orvosokat szerzett, kik életére törtek... Mit tett ez alávaló? Felkölté fenséged keblében az elhagyatottság legkinosabb fájdalmait... Beerőszakolta csellel magát titkos szobájába, s ott kétségbehozta a hitet, összerontá a nőkebel oltárát, a vallásosságot.

— Emlékezem, emlékezem.

— A fejedelem megholt. Ő, ki mindig szerelmével ámitott, elveté a világ előtt álorczáját, azt hirtel, mikép gyűlöli, s trónjából ki akarja taszítani: fenségednek pedig szerelmet színelve, elvevé szabadságát, beköté hizelgésivel szeméit. Stegy csellel a fejedelem véghagyományát, pénzt, drágaságot kézre kerített... Azt mondá, hogy fenséged érdekében rajta serget gyűjtte: nem igaz, Magyarhonban yarakat vett.

— Iszonyu ámitás! sohajta fel a szenvedő Katalin.

— S ki fenséged lábához ezer esküt teve le, kinek ajkán hűség hangozott mindig: azon ember fenhangon nevezé fenségedet eszelősnek, kit elvenni soha nem fog. Nem titkolta, mit férfinak nem titkolni alávalóság. S mig fenséged remélt, addig Magyarhonban Forgács Évát jegyezte el... Ne szóljon ön, én Ugocsában, Prényieknél élém a napokat, mindent tudok; még azt is, hogy ön engemet el akart fogatni. Ugy van asszonyom. S ez ember, ki hitétől, pénzétől megfosztá, megfosztá a legszentebbtől, jónevétől... megfosztá hogy ki mondjam, becsületétől.

— Ah — sikoltott fel Katalin, lesujtatva.

— Megenged fenség, a fájdalom nem latolja a szavakat.

— Nem önt — folytatá könyes szemekkel a nő — ezen embert illette fáj-

dalman : ki előtt eltiporják követelt imádottja becsületét, lábaihoz vetik a kesztyűt, s ő hideg marad.

— Uram — szolt tovább Szerothin. — Egy út még vissza vezetheti önt a becsület ösvényére, e nőnek még kárpotlást adhat.

— Mi az ? kérdé egész hidegen Csáki.

— Ah alávalóság, még kértheti ön ?

— Párviadal ? vága közbe.

— Kétszeres alávalóság ! Uram — kezének felajánlása.

Csáki a boldogot kezdé képével játszani. Mintha mondaná : az őt is boldogítja. S ő nem hazudott : miután trónkövetelő terveit összedülni látta, Katalin kezében még kárpotlást érzett. Szerothint úgy szerette volna szívéhez ölelni.

De léptek szakíták meg a szívszaggató jelenetet. Kardok csörgése, s méltóságos mozdulatok, parancsoló hangok váltogaták egymást az előteremben. Több férfi lépett be, mind nehéz nemzeti öltönyben, élükön Fekete László.

A fejedelemné azonnal felismerte benne az országos küldöttséget : szíve dobogása mondá, hogy Szerothin jövendölése teljesedik be.

— Fenséges asszony, nagyságos fejedelem ! — szólalt meg Fekete László, országgyűlési tag — bánatos szívvel jöttem fenségedhez, hogy meghozzam szerető népének azon üzenetét, mikép mondjon le fejedelmi székéről, mert Rákóczi közelget sergével.

— Holnapig meggondolom ! — felelt magán kiyül a fejedelem.

— Késő, fenség. Ha le nem mond, le fog tétetni. Sajnálná országunk, hogy dicső Gábor fejedelmünk neve így meggyaláztassék.

— Egy órát kérek, urak ! — szolt a küzdő Katalin.

— Egy percze sincs, fejedelem. Ha becsülettel nem kíván országunktól elválni, elválík az ország gyalázzattal.

Mély, kétségbeesett hallgatás lön.

— Vigyék meg, urak, mikép lemondásomat, s a fejedelmi diszjeleket minden órán készen kapják. Isten önökkel.

— Fejedelem — szolt visszaleptében Fekete, Csákira mutatva, — köszönje bukását kegyenczének.

— Semmim, semmim se maradt... mindent elvesztettem... gazdagon jöttem e honba, a szív gazdagságával; fényesen jöttem, a becsület gyémánt palástjában... s most nyomorultabb vagyok a koldusnál, az legalább nem vesztette el emberek iránti bizalmát, nem fél az istentől, s nem pirul el a világ szeme előtt.

Katalin e szavakra kendőjébe rejté szemét, s nem tartóztathatá könyeit.

— Szerelmem ! .. trónom !! és ... becsületem !!! kiálta fel az indulatoság támadó viharával.

— Kiket az édenből kiűze a végzet — emelé fel ismét szavát — annak

hazája lett az egész föld... nekem is a föld lett hazám, mert gyalázatomat a szülői házhoz nem vihetem.

— Asszonyom — szakítá meg hidegen Csáki — váram tárva áll számára.

— Csak vára, uram — sujtá le Szerothin — s hol van a kéz, a kebel, mely trónt ajánlt akkorra is, midőn ég és föld összedül... Minő nagylelkűség! Nincs reá szüksége, menyasszonyi ajándéka várait, a nemzet biztosítja.

— Váram és kezem, — szolt helyreigazitólag a férfi.

Katalinban feltámadt a büszkeség. Felemelve haragtól szikrázó szemeit, karjának parancsoló mozdulatával visszautalta ajánlatát.

— Nem kell... maga a mennyek országa sem kell ön kezéből... gyűlölöm, megvetem... szeretném, hogy a lég se volna közös többé... új hazát, új világot, egy más földrészt keresek magamnak... Ha ön mennyekben lesz, a poklokra fogom magamat levetni... Megátkozom a napot, ha rámlöveli sugarát, mely önt érinté. S ha önt földbe temetik, meghagyom, hogy poromat a levegőbe szórják el.

Szerothin, Szerothin, megtud-e nekem bocsátani? Ismert-e nőt, ki mélyebben sülyedett volna mint én? szánja, sirassa boldogtalanságomat. Látja mi lett a nőből, kit ön a legszentebb szerelemmel bálványozott. Egy száműzött, egy földönfutó, egy elátkozott. Tengerre, hánykodó tengerre jutottam, élethajómat maga az ég gyujtotta fel, hogy elmerítsen. Ég és föld ellenem esküdött.

— Szüntesse keservét, bukott anyyala a földnek: még bir egy tört deszkaszálat, mi révpartra vezetheti.

— Szóljon, szóljon, ragadjon ki ez örvényből.

— E deszkaszálnak sok neve van, asszonyom: nevezhetem megtérésnek... bűnbánatnak...

— S megtudná-e nekem bocsátani? Szakítá meg Katalin elragadtatva. Képes-e döbogni nemes kebele a hűtelenért? képes-e nyujtani karát, hogy az elsodró hullámok közül kiragadjon?

Szolt Katalin hévvel ragadva meg kezét. S mindketten elhallgattak.

— Katalin — vizonzá Szerothin idő után — óh mi boldog lettem volna, ha csak egy év előtt így szól hozzám. Mert szeretlek, az örütségig szeretlek, végzetem átka hogy szeresselek, hogy gondolatom, álmam, emlékezetem csak téged bálványozzon... te voltál lelkem első s utolsó szerelme... nem volt, nem lesz egy nyugodt perczem mig mentve nem látlak... De azon tul visszatérek a vadászlakba, az erdő rengetegébe, a vadonba, honnan jöttem, ott folytatom örütségemet... Te pedig...

— Siess, siess hallasd végzetemet! — vága közbe a kétségbeesett nő.

— Te pedig — végzé be Szerothin — rejtezzél el a világ elől... mondanám, menj kolostorba... De nem mondhatom... Hanem fuss, fuss, rejtezzél el a világ gúnyaitól, vonulj magányba... észlelj és gondolkozzál. Sze-

retlek, de nem becsüllek. Imádlak, de pirulok ha reád, s szerelmemre gondolok... Isten veled! isten veled!!

Bethlen Gaborné, Brandenburgi Katalin 1630. sept. 7-én lemondott: megszűnt fejedelem lenni.

Katalin elveszté trónját. Elvonult tokaji várába. Ott élte napjait. 1640-ben eladta itteni javait s visszamene hazájába.

E nőnek csak szíve volt. Csak érzett, de nem gondolkozott. Nem volt e polezra nevelve. Jó házi nő lett volna, magas állásában megbukott.

Nem birt önállósággal. Férjhez ment szerelem nélkül s mert szerelem nélkül nőkebel nem lehet: tiltott szerelmet engedett meg magának... Megbűnhődött.

KÖVÁRI LÁSZLÓ.

KIS-KUNSÁG.

Hova szívem, lelkem
 Mindig mindenhonnan vissza-visszavágyott,
 Ujra láttam végre születésem földét,
 A szép Kis-Kunságot!
 Bejártam a rónát,
 Mellyet átölel a Tisza-Duna karja,
 S ölében, mint kedves mosolygó gyermekét
 Az anya, úgy tartja.

Itt vagyok megint a
 Nagy városi élet örökös zajában,
 Oh de képzeletem most is odalenn az
 Alföld rónáján van;
 Testi szemeimet
 Behunyom, és lelkem szemeivel nézek,
 S előttem lebegnek szépen gyönyörűn az
 Alföldi vidékek.

Forró nyárközép van,
 Kapaszkodik a nap fölfelé; sugára
 Mint a lángeső oly égető özönnel
 Ömlik a pusztára
 Puszta van körülöm,
 Széles hosszú puszta, el is látok messze,
 Egész odáig, hol a lehajló ég a
 Földdel olvad össze.

Gazdag legelőkön
 Víz az út keresztül: ott hever a göbölly,
 Rekkenő a hőség, azért nem fogyaszt most
 A kövér mezőből.
 Cserény oldalánál
 Szundikál a gulyás leterített subán,
 Kutyai is lomhák, nem is pillantanak
 Az utazó után.

Itten a lapályon
 Egy ér nyúlik végig, meg se mozdul habja,
 Csak akkor loccsan, ha egy-egy halászmadár
 Szárnyával megcsapja;
 Szép fővény az alja,
 Egészen lelátni sárga fenekére,
 A lusta pióczák s a futó bogarak
 Tarka seregére.

Szélén a sötétzöld
 Káka közt egy-egy gém nyakát nyujtogatja,
 Közbe hosszú orrát üti víz alá a
 Gólyafiak anyja,

Nagyot nyel, és aztán
Fölemeli fejét s körülnéz kényesen,
A vízparton pedig töméntelen bibicz
Jajgat keservesen.

Amott egy nagy ágas
Áll szomorún, egykor kútágas lehetett,
Mellette a gödör, hanem már beomlott,
Be is gypesedett;
Elmerengve nézi
Ez a kútágas a távol délibábot,
Nem tudom, mit nézhet rajta? hisz affélét
Már eleget látott.

Ott van a délibáb
A láthatár szélén . . . nem kapott egyebet,
Egy ütötkopott vén csárdát emelt föl, azt
Tartja a föld felett.
Emerre meg gyérül
A legelő, végre a nyoma is elvész,
Sárga homokdombok emelkednek, miket
Épít s dönt a szélvész.

Nagy sokára egy-egy
Tanya tünedez fel, boglyák és kazalok,
Rajtok varju károg, itt-ott egy mogorva
Komondor csavarog.
Tenger szántóföldek
Terjednek szerteszt, rajtok áldott búza,
Lefelé hajlanak, kalászaikat a
Nehéz mag lehúzza.

A zöld búza között
Piros pipacsok és kék virágok nyilnak,
Imitt-amott sötét-vörös tüskerózsa,
Mint egy vérző csillag.
Közeleg az este
Megaranyosodnak a fehér fellegek,
Szép felhők! mindenik úgy megy el fölöttünk,
Mint egy tündérrege.

Végre ott a város,
 Közepén a templom, nagy komoly tornyával,
 Szanaszét a város végén a szélmalmok
 Széles vitorlákkal.
 Ugy szeretek állni
 A szélmalmok előtt! elnézem ezeket,
 A mint vitorlájok hányja, egyre hányja
 A cigánykereket.

(Pest, 1847.)

PETŐFI.

Figyelmeztetés. Tompa Mihály „Lidércz“ című regéje, a Heilprin által kiadott regé-gyűjteményben is megjelenés, nehogy utánnymotással vádoltassam, ki kell jelentenem, miként szerző ezen regéjét még a Phönix 1-ső kötetébe adá, s midőn most sajtó alá bocsátám azt, még akkor Heilprin úr vállalatáról mit sem tudtam.

Szerk.

A LOSONCZI PHÖNIX

III-ik KÖTETE ALÁÍRÓINAK NÉVSORA.

Agárd. Fabó András.
 Alsó-Vereczke. (Bereg.) Gyűjtő: Szálek Kovács Julia. — Nusser Cicella.
 Baán. (Trencsén.) Gyűjtő: Blaskovich Antal. — Lathóczy Timót. Divóky Józ. Passkay Gyula. Bachó Mór. Ifj. Lathóczy Sánd. Ztuparich Péter. Moró Ist. Kmetykó Ján. Brogyányi Leander. Szmeccsányi Kár. Eördögh Im.
 Balassa-Gyarmat. Gyűjtő: Mester Ede. — Kalmár Ist. Kapor Gy. Bodnár Ist. Höppner Vencs.
 Bodmér. Gyűjtő: Szöllősi Benő. — Vukail Ján. Koronyi és Karsay Ján. Juth Henr. Barcsay Ist. Csikós Julia. Engelbrecht Kár. Setóth Gáb. Miskey Rud. Barnafi Fer. Gunda Ferencz. Kőröndy Sám. Szabó Sánd.
 Bucsány. Gyűjtő: Gróf Zay Károly. — Gr. Zay Károlyné, szül. b. Prónay. Gr. Zay Laj. Gr. Zay Alb. Gr. Zay Fer. Gr. Zay György. Gr. Zay Eleonóra.
 Csákán. (Somogy.) Gyűjtő: Hodászy Ign. — Sometke Laj. Boronkay Ist. Domániczky. Kovács Gy. Böröczffy Péter. Páhy Ján. Nagy Sám. Vlasits Ign. Kalmár Józ. Pfeiffer Mih.
 Debreczen. Gyűjtő: Orbán Pető. — Szikszayné. Balogh Im. Lugossi Józ. Berghofer Ist. Nagy Józ. Klein Ernő. Lugossy Józ. Kádár Fer. Svetics Kár. Szöllősy Ján.
 Gyűjtő: Mannó József. Dragota Ig. Rickl Józ. Márton László. Lőrincsik Mih. Molnár Sám. 3 p. Jenei Fer. Farkány Pál. Barcsay Ist. Boros Ist. Udvarhelyi Kár. Ambrus Ist.
 Gyűjtő: Csáthy Lajos.
 Gyűjtő: Hanke Leo. — Körner Ad. Kiss Sánd. Dholutzky Mikl. Reviczky Emil.
 — Telegdi Lajos.
 Duna-Földvár. Perczel Gyula.
 Dombóvár. (Tolna.) Gyűjtő: Nikl Mór. — Bene Pál. Miltényi György. Hebrony Ján. Kur. Adolf. Rácz Alajos.

Endrőd. (Békés.) Gyűjtő: Nagy Ambrus, járásbíró. — Babó Im. Mihalkovics Ján. Takacs Benj. Mezei Balázs. Hoffman Józ. Asztalos Ist. Koszta Sánd. Pap Krist. Mészáros End. Koritsánszky Mih.
 Eszék. Gyűjtő: Ifj. Fözmayer Józ. — Gr. Khuen Henr. Redelstein Klára. Szabó Józ. Mohácsi Ferd. Schlegly Józ. Jandl Kár. Marinovics Mikl.
 Esztergom Gyűjtő: Mendek József. — Farkas Kár. Kollár Ist. Nemesújfalvi Mih. Marczel Joach. Szakmáry Ján.
 Fogaras. Keresztényi Antal.
 Gyöngyös. Gyűjtő: Böszörményi Józ. — Teutsch Ist. Petróczy Ján. Bernátski Kár.
 Gyűjtő: Filo Alajos. — Kaszap Józ. Dely Fer. Zimányi Alaj. Pyrkler Ant. Kern Józ. Filo Alb. Földváry Lászlóné. Mórócz Mikl. Zatyko Józ. Eötvös Antónia.
 Győr. Gyűjtő: Böröndi Jánosné. — Nagy Ist. Nagy End. Vinkle Katalin. Kautz Ign. Hagen Ist. Puntigam Rud. Loksa Dán. Böröndi János.
 Gyűjtő: Karsay Lajos. — Kalóczy Mihályné. Argay Jánosné. Vörös Jánosné. Karsay Lajosné. Szalacsy Lajosné. Vörös-Zánkay Amália. Gulik Ján. Kömivesné. Zathureczkyné. Tóth-Vörös Luiza. Szalacsy Józsefné.
 Gyula. Gyűjtő: Rácz József. — Léhner Mih. Németh Józ. Csingulzski Józ. Ormos Ján.
 Gyűjtő: Bonyhay Benő. — Szénási Kár. Baranovics Róza. Autonovics Irma. Bauer Alaj. Kalmár Mih. Kis Antal. Czagányi Mih. Lakatos Kár. Kontúr Józ. Sipos Sánd. Bodoki Kár.
 Haczfeld. Gyűjtő: Wiszkidonszky János. — Cselko Ant. Ruttkay János Tullics Gy. Gómesy Kár. Freund Kúnegunde.
 Hajdu-Böszörmény. Gyűjtő: Pápay Imre. Somosi Mih. Oláh Lajosné. Wesszprémny Gáspárné.

Gaal Mihályné. Nagy Imre. Kálmánnehellyi Józsa. Varga Antalné. Ifj. Fábidián Ján. Lengyel Ján. Szekeres Pál. Budaházy Ist. Gergely Mari. A reform. tanodai könyvtár.

Holdmező-Vásárhely. Gyűjtő: Lócszilika. — Nagy Emma. Medgyaszay Kár. Fekete Mth. Liebl Ede. Illés György. Hódi Pálné. Nagy Róza. Varga Ist. Kovács Ferenczné. Nagy Jánosné. Kecskeméty László. Beretz Kár. Lukács Fer. Szomor Józsa. Beretz Pál.

Gyűjtő: Balás János. — Jeney Laj. Paricz Ján. Lubinszky Igu.

Gyűjtő: Kovács J. István. — Ifj. Fejérváry Ferencz.

Ipolyság. Gyűjtő: Buday Sándor. — Gonda Ján. Bene Józsa. Bory Kár. Plachy Fer. Raksányi Emilia. Benyovszky Péter. Sarnóczay Józsa. Gyürky Med. Majláth-Zmeskall Antónia.

Jolava. Gyűjtő: Ferentsik Soma. — Szojka Mih. Farkas testvérek. Remenyik Pál. Benkár And. Bemenik Kár. Lehotzky Tivadar. Wietorisz Ist. Torkos Pál. Maklár Laj.

Kálna-Borfő. (Hont.) Baros József. Ka posvár. Gyűjtő: Rády Mihály. — Ferber Józsa.

Károlyvár. (Horvátország.) Báró Neustadter József, cs. kir. altábornagy.

Kassa. Gyűjtő: Kleszinszky László. — Gazsik Fer. Hagen Kár. Komjáthy Lőr.

Kecskemét. Gyűjtő: Losonczy László. — Özv. Buza-Kiss Jánosné. Kovács Rozália. Zabolai Eszter. Gömri Frigyes. Horváth Vilma. B. Kiss Mih. Kollonics Fer. Bobis Fer. Bagi László. Tóbi Ján. Antal Pét. Sárközy Laj.

Kelemér. Gyűjtő: Mocsáry Eszter. — Recski Benedekné. Hamvai László. Özv. Molnár Károlyné. Kerczlessy Fer. Pauer Miksa. Rádelt Mih.

Kercza. Baki Gábor.

Kiss-india. Gyűjtő: Placsintár Kár. — Kosztolányi Ant. Both Józsa. Kővér Józsa. Novák Farkas. Kovács Józsa. Szőke Kár. Pichler Józsa. Stettina Lip. Tessényi Antal.

Kunhegyes. Gyűjtő: Kolosy Lajosné. — Magyar Ján. Takácsy testvérek Nagy Péter.

Losonc. Kunszt János.

Lugos. Gyűjtő: Szende Béla. — Balogh László. Szende Béláné. Papházy Ist. Gyika Szilárd. Jakabffy Kristófné. Jakabffy Pál. Mály Ján. Faur Ján. Kiss And. Szende Zsig. Szende László. Szerényi Fer. Tallián Sánd. Szivos Laj. Zseney Mór. Bobik Vilhelmina. Makaj Ágost. Hosszú Gy. Demeter Tam. Izsák Sánd.

Magyar-Óvár. Gyűjtő: Szulcz Antal. — Keimel Elek. Tóth Józsa. Kálóczy Mik. Dornér Ign. Hólczl Gyula. Major Pál. Kehlowszky Ant. Schott Józsa. Kajdacsy Ad. Bendl Kár. Noszdroviczky. Nagy Budolf. Glad Jak.

Makó. Gyűjtő: Mészáros Lajos. — Petes Gáb. Elek Laj. Tarnay Sánd. Nyéky László. Szöl-

lősi Ant. Szirbik Gáb. Sepsy Pál. Tarnay Ján. Farkas Mih. Lonovics Kár. Gazdagh Pét.

Margits. Gyűjtő: Kecskés Julianna. — Lázár Imre. Laky Laj. Kalmár Józsa. Kovács Flóris. Kis Kár. Jeney Laj. Balog Im. Fazekas Mih. Kassai Kár. Áros Józsa. Kálmán Györgyné.

Marmaros-Sziget. Gyűjtő: Kramer Fer. — Borzasi Nagy Pál. Szöllösy Mikl. Lipcsy Pét. Fábör Ján. Berghoffer Ján. Gaal Sánd.

Maros-Vásárhely. Gyűjtő: Lázár Adám. — Kenyeres Kár. Ifj. Fogarasi Dem. Földvári Borbála.

Mernye Gyűjtő: Tót Péter. Miskolcz. Gyűjtő: Teórék Vilma. — Piskóty Ján. Apostol Józsa. Barczikay Ján. Bakos Ant. Szücs Sám. Szabó Igu. A m. r. lyceum m. könyvtára. Hailprin Mih.

Munkács. Guthy László. Nagy-Bánya. Gyűjtő: Hosszu László. — Nyirő Józsa. Olvasó-egylet. Szendy Ján. Agricola Ad. Simai Tivad. Harácsék Igu. Ujfalu Miklósné. Szirly Fer. Veres Ist. Peleai Józsa. Turman Ant. Kovács Lőrinczné. Glanzer Kár.

Nagy-Becske. Gyűjtő: Kovács Ágost. — Korách Mária. Várkonyi Józsa. Kovács Katalin. Baráth Matild. Kovács Pét. Tölggy Laj. Várady Ján. Hegyi Ján. Jezovich Eliza. Veiterschán Mária. Váradí Mih. Menciaer Mih. Pálly Sánd. Kümmer Ján. Feigl Zsig. Tichy Mób.

Nagy-Kálló. Gyűjtő: Kállay Ákos. — Fisch Em. Kúbek Sánd. Mandel Ábr. Fráidheim Sol. Fintor Józsa. Zelenay Mik. Korányi Ad. Kállay Leop. Kállay Ákosné. Kállay Meagh. Hubaly Sánd.

Szondi László. Nagy-Maria Gyűjtő: : Szigethy István. — Csernovics Péter. 2 p. Bedthy Alagaron. Komáromy György. Vass Sánd. Márton Mih. K. — Maria város. Csanády Sánd. Zichermann.

Nagy-Szalouta. Gyűjtő: Mezey Ferencz. — Debreczeni Mih. Bajó Ján. Lovassy Fer. Pidy Laj. Balogh Pét. Nagy Sánd.

Nagy-Szelezsény. Gyűjtő: Bodó Lipót. — Frecska Sám. Ruttkay Ist.

Nagy-Szöllős. Lator Gábor. Oravicza-bánya. Szentkirályi Zsigmond.

Orosháza. Kéblowszky. Oagyán. Gyűjtő: Michna Ist. — Horváth László. Lucze Ist. Garamszegi Józsa.

Paczolaj. Grmanecz Pál.

Palota. Gyűjtő: Benkő Sámuel. — Lakatos Fer. Marton Imre. Merreider Ján. Verhas Kár. Amon Ant. Lintenthaler Józsa.

Pápa. Gyűjtő: Horváth Ign. — Körmeny Dán. Frantsis Jak. Pápai Kör. Barloyay Vincze. Kerkápoly Kár. Röck Ján. Hets Ján. Lamperth Ist. Pápay Mik. Koller Ig. Nagy Ignácúé. Tarcsi Lajosné. Paál End. Rösler. Rikóty Józsa. Hencz Ján. Kelcz Józsa. Martonfalvy Elek. Gitting Ig. Timár Elek.

Páty. Gyűjtő: Györy József. — Várady

Józs. 3 p. Nemcsik Kár. Madách Béla. Homan Bálint.

Pécska. Gyűjtő: Kleé Károly.

Pelsőcz. Gyűjtő: Fábry Pongrácz. — Ragályi Laj. Vladár Ant. Szentpétery Sám.

Pencz. Gyűjtő: Csörföly Ilma. — (A neveket nem kaptuk.)

Pest. Gyűjtő: Kismártony Ede. — Ótocska Ign. Práznovszky Fer. Rydlo Ján. Paulik Gáb. Tóth Ján. Koller Gáb. Tamaskó. Vörösmarty Pál. Czikanek Józs. Illés Laj. Schmid Pál.

Gyűjtő: Emich G. Desewfy. Mészáros Zsófia. Scheich Kár. Kontser Ján. Náthi György. Barta Fer. Kubinyi Ágoston. Ghicz Ign. Fáy Ign. Tóth Ist. Bánó György. Pásztor Laj. Lőrincsik. Lőrentei Imre.

Podszkal. (Trencséu). Gyűjtő: Kvassay Antal. — Schvertner Ant. Melcsiczky László. Vagyon Mik. Koreska Józs. Zamaróczy Ist. Grotkovszky Róza. Begyáts Laj. Katona Fer. Szalay Mih. Balgha Alaj. Piaccsek Mih. Kvassay Fáni. Kvassay Irma. Szádeczky Laj. Hulyák Már. Marsovszky Kár. Marsovszky Bernát. Marsovszky Jusztin. Nozdroviczky Gyula. Majerszky Fer. Boraiczky Irma. Kvassay Mária. Chorény Józs. Kosztelny And. Balogh Aug. Potoczky Ist. Keb-lusek Mik. Thurzó Mih. Baross Ant. Chudovszky Józs. Zental Imre. Hulyák Ist. Rucsek Ján. Rédeky Kár. Tersztyánszky Alaj. Tersztyánszky Tam. Pozsony. Dióssy Imre.

Gyűjtő: Gróf Dessewffy Virginia. — Gr. Stuart Albanie Mária. Gr. Zichy-Kray Irma. Gr. Apponyi-Sztáray Zsófia. Odescalchi Anna herczegnő. Gr. Paar-Andrássy Paulina. Gr. Széchen Antal. Gr. Zichy Pál.

— Schwaiger.

— Gróf Teleky Ferencz.

Pomáz. Gyűjtő: Gűböl Gáspár. — Nyikos Józs. Lупpa Krisztina. Mándy. Takách Mih.

Pusztaszentlászló. Gyűjtő: Sipos Ferencz.

— Márton Mih. Márton László. Monzpart Ig.

Rimaszombat. Kubinyi Ödön.

Sár-Bogárd. Gyűjtő: Sallay Pál. — Ujváry Ján. Huszár Sánd. Molnár Zsig. Kovács Pál. Zsigray Antalné. Horváth Laj.

Sáros-Patak. Gyűjtő: Soltész Ferencz. — A sárospataki ifjak magyar könyvtára. Finkei Józs. Pálkóvi Ant. Lányi Laj. Rácz Laj. Ifj. Finkei Józs.

Sarkad. Gyűjtő: Zay István. — Matta Ferencz. Zay Ján.

Szegszárd. Gyűjtő: Martin Antal. Kuti Csórónyi Ján. Szabó Mih. If. Schöner Fer. Dorusics Ján. Thodorovits Laj. Ribay Fer. Pázmány György. Martin György. Borovszky László. Ferdinánd Ant. Györfy Ján.

Gyűjtő: Domcsics Lajos. — Tóth Ist. Balogh László. Merwerth Ig. Radocsay Józs. Szelle Soma. Stann Fer. Pap Ant. Balogh Pál. Séner Ján. Séner Imre.

Szentmiklós. (Liptó) Gyűjtő: Meskó Arisztidesz. — Pottornyai Mik. Id. Szentiványi Ján. Benedekfalvy Vendel. Bobrovniczky László. Plathy Adeodat. Burján Ján. Diener Samu s fia. Gombos Endre. Szmrcsányi Istv. Pongrácz Imre.

Székelyhid. Gyűjtő: Horváth Emma. — Trenhauser Pét. Nikolits Simonné. Kemény Ign. Lyskiewik Szilvester. Garán Dán. Soltész Józs. Papának Laj.

Szemcz. Gyűjtő: Kolmár István. — Koronthaly Ferenczné. Zmentyik Sim. Wanitsek Mih. Kucsera Ig.

Szécsény. Gyűjtő: Lovczány Géza. — Ferenczy Teréz. Lovczány Gézáné. Turnay Juli. Velits Antalné.

Szered. Gyűjtő: Kóczy Lajos. — Kenyeres Kár. Karsay Ján.

Szilas. Szabó Ferencz.

Szirák. Gyűjtő: Özv. Dömök Jánosné. — Ösz. Szentmiklóssy Alajosné. Meskó Sándorné. Kovács Zsófia. Dömök Elekné. Dömök József. B. Barkóczy Pálné. Novák Etel. Rajcs Dina. Beniczky Hermina. Bulla Eugénia.

— Meskó Johanna. Gyura Lajosné.

Szolnok. Gyűjtő: Pap Melkizenedek. — Biederman Józs. Bódy Imre. Bokor Ged. Czinege Abel. Gajzágó Lukács. Galambos Áron. Gáspárdy Laj. Gyurkó Imre. Hegedűs Ant. Herbály Fer. Kindlovics Ján. Pethes Ján. Rácz Sánd. Rédl Jenő. Szomolányi Modest.

Szombathely. Gyűjtő: Simon Vincze. — Szabadfi Ján. Feigelstock Vilmos. Tóth Ist. Köves Ant. Casino. Gitling Józs. Czivitkovics Kár. Csik Ján. Kardos Mih. Szabó Mik. Horváth Bold. Molnár Istv. Máthortsich Józs. Zarka Sánd. Kulcsár Pábián. Uzsay Ágost. Ligits Imre. Szabó Józs. Antal Laj. Hrabovszky Ján. Hodászy Józs. Péchy Em. Vaisz Józs.

Tamásfalva. Gyűjtő: Pongrácz Lázár. — Benczúr János.

Temesvár. Gyűjtő: Stokinger Mór. — Takács Mária. Gotthilf Fer. Vidma Ant. Cserményi Józs. B. Hiller Gundár. Vincze Pál. Karácsonyi László. Krayer Józs. Urbányi Lőrincz. Kakuja Mih.

Gyűjtő: Aigner Károly. — Wettstein Elek.

Tisza-Füred. Az asztalos-czéh.

Tisza-Ujlak. Gyűjtő: Gottier Lipót. — Martineck Emilia. Royko Alvina. Domahydiné. Dessewffy Manó. Dobsa Johanna. Buzáth Már.

Tokaj. Gyűjtő: Szabó Károly. — Oláh Miklósné. Papp Fer. Komáromy Kár. Tóth Sám. Habinai Mih. Görgey Mik. Komáromy Vilmos. Pauer Milósz. Rácz Dán. Trombitás Ign. Serke Sám. Ferenczy Laj. Jóni Tódor. Oláh Dán. Azari Mih.

Ungvár. Gyűjtő: Dr. Turner Ferencz. — Piliay And. Bogáthy Fr. Gr. Török Etelke. Fekjérváry Imre. Hazslinszky Józs. Dr. 'Siró Ist.

Kelemen Fer. Machnik György. Polányi Ist. Bal- Zala-egerszeg. Gyűjtő: Bükky Miklós. —
 zam Emil. Hrivnyák Ján. Az ungvári casino. Zudovits Ist. Bükky Gyula. Gombossy Ján.
 Keller József. — A szegedi feltanodai ifjuság által kiadott
 Vatta. Gyűjtő: Tóth Endre. — Okolicsá- „Virányfűzér“ című zsebkönyv jövedelme, 21
 nyi Amália. Tóth Endréné. Fái Gizella. ft, szinte a Phoenix kiadóhához küldetett be.

Az aláírók nevei naggyobbára azok, mellyek az 1-ső és 2-ik kötetben már megjelentek; csak-hogy a 3-ik kötet előfizetőinek száma felét sem teszi a 2-ik kötet előfizetői számának, s ez a kiadási költségeket sem fűdözé. Remélni lehet azonban, hogy azon t. egyének naggyobb része, kik már az 1-ső és 2-ik kötetet birják, a 3-ikat is 2 p. forintjával mielőbb megrendelendik. A három kötet tiszta jövedelme a vidéki könyvtárosok számadásaiából fog kitűnni, melynek teljes bevérgzését csak a jövő év elején lehet várni.

Azon t. cz. gyűjtőket, kik a 2-ik és 3-ik kötetre csak utólagos fizetést ígértek, s kiknek száma nem csekély, tisztelettel figyelmeztetem tartozásaik mielőbbi lerovására.

K I V O N A T.

A REMÉNYBEN MEGJELENT „LÁTOGATÁS LOSONCZON“ CZIMŰ CZIKKBÖL.

Képzeltetni, mint elfogódott keblem, midőn ezen, a sors által oly keményen sujtott város, melyet még pár évvel ezelőtt virágzása, emelkedése boldog korszakában láttam, — most részint fűdetlen romjaival, részint félig-meddig fűlépített házainak új fűdeleivel előmbe tünt.

Mintha egy, mindenéből kifosztott s a legborzasztóbb kínzásokkal össze-gyötört beteg feküdnék előttem, — még nyílt és hegedő sebeit némi új de szűk és keskeny foszlánnyal takargatva, — a sors kemény csapását néma fájdalommal tűrve, — de megtört fényű szemekben a tiszta öntudat s már már az életremény sugárait is villogtatva.

Hazám kedves betege, légy üdvöz általam! ki parányi erőmböz képest minden embertől kitelhetőt elkövettem, hogy segélyedre lehessenek, s iszonyu sebeidnek égető fűjaldalmát az emberbaráti részvétnek jótékony hatású gyógybalzsamával enyhithessem.

Hosszas gondjaim, aggodalmaim, s diadalmi örömeim szent tárgya, —

hazám legszánandóbb vértanuja, könybe lábadt szemekkel s megrendült szívvel közelitek hozzád, — mert halvány arczod bágyadt mosolya is észrevétem velem, hogy egyike vagyok legszivesebben látott vendégeidnek. — A te üdvözlő pillantatod, a te irantom táplált rokonszenved és bizalmad melege rám nézve mindennél többrebecsült és boldogítóbb.

Mint egyes ember, mint hazafi, lélekben magam is oly összezúzott nyomorék vagyok, mint te, — de azért mégis üdvezítő rám nézve annak tudata, miszerint ép karomat annak idejében kibírván nyújtani, ezzel a magyar testvérek emberbaráti és hazafiui sympathiájának tengeréből a közrészvét gyöngyeit számodra kihalászhatám, — és most egy szerény füzérben átnyújthatom neked, hogy azt gyógyyerejü talizmánként hordozhasd fájdalomtól pihegő kebleden! —

Harmadnapra, miután Losonc közdolgai- és viszonyaival közelebről megismerkedém, ugyanazon előkelő férfiak előtt, kikkel a közintézeteket megvizsgálám, — tehát egészen magánkörben — egy emlékiratot olvastam fel a Losonczy Phönix történetéről, mit eddig még sehol és senkivel nem közlöttem, s mit még most, bizonyos körülmények miatt, egész terjelmében nyilvánosság elé hoznom nem lehet. — És épen ezért igen méltánytalan volt ellenemben azon névtelen író, ki a Pesti Naplóban, már csak a felhívás által is gyanusítólag számadásra szólított fel engem, mielőtt ezen, a számolással lényeges kapcsolatban álló emlékiratot olvasta volna, vagy csak mielőtt a Phönix kiadási ügye egészen be volna végezve.

Ezen, Losonczon kelt emlékiratom így kezdődik: „Most, midőn szerencsém van ezen, a legközelebb lefolyt háborus idők zivatarában feldult, s elpusztított város némi fölsegélésére általam kiadott emlékkönyv eddigi jövedelmének második részévé a losonczyak tisztelt körében megjelenhetni, — kettős érzelem fogja el keblemet; egyik: a fájdalmas részvétel a fölött, mit a pusztítás rémitő nyomainak látása költött fel bennem, — másik: a méltó öröme a fölött, hogy ezen, csak még pár évvel ezelőtt oly virágzó állapotra emelkedett, derék magyar város a sors vaskeze által még sincs végképen kitörölve a létezők sorából, sőt részint önereje, életrealósága által, részint az emberbaráti és hazafiui részvét nemtőjének védszárnyai alatt, már is a felüdülés, az ujjaszületés reménydús jeleit viseli magán. — És én valoban fölöttem boldognak érezem magam, hogy mint a nyilvánosság küzdterének egyik parányi, de buzgó munkása, az ismét felvirulásnak indult nemzeti irodalom szellemi emeltyűje, különösen kettős célú irodalmi vállalatom által egy részben szinte segédkezett nyújthattam a boldogtalan lecsúszottak föllemelésére, s még tömérdek nyílt s alig hegedő sebeinek ha nem is tökéletes begyógyítására, de legalább némi-nemű enyhítésére. — A bár valamely rendkívüli eredményt fel nem mutatható, de a többi országos segédkezés irányában mégis kellő nyomatékkaal bíró sikernek, mely vállalatomból már eddig is elháramlott, annyival inkább örvideni lehet, mert a jelen körülmények közt, ismerve ezen ügy viszonyainak tömérdek rejtélyes bonyodalmaikat, épen nem leheténk feljogosítva csak annyit is remélni.“

Ezen előzmény után elősoroltam mindazon súlyos akadályokat, mikkel a Phönix kiállítása körül oly hosszasan kellett küzdenem, nem mulasztván el egyszersmind egynémely jó hazafinak ármánykodását, s az ügy ártalmára célzó törekvéseit is leplezetlenül föl tárnai. Azt is ki kellett mondanom, miként kedvezőbb körülmények közt vállalatom sokkal több sikert és eredményt lett volna képes felmutatni. És kellő tájékozás végett jónak láttam röviden kijelölni ezen álli-

tásom mélyebben rejő okait. — Megemlítém mindenekelőtt, hogy bizonyos öknál fogva az előfizető közönségnek nem igen nagy bizalma volt a könyv megkaphatásához. Minélfogva az előfizetéssel mód nélkül késedelmeztek. Ebből az következett, hogy miután a kitűzött határidőre az 1-ső kötet előfizetői összes számának fele is alig érkezett be, gazdálkodás tekintetéből, nem mertem igen sok példányt nyomtatni, s a könyv kinyomatása után azt vettem észre, hogy még a váratlanul megszaporodott előfizetőket sem vagyok képes kielégíteni. Ez okozta az 1-ső kötet második kiadását, melynek tetemes költségeit az ujonan érkezett előfizetők csekély száma koránsem egyenlíté ki, úgy hogy egy részét a második kötet jövedelméből valék kénytelen fődözni.

Az 1-ső kötetnek sok viszontagsággal történt kiadhatása szinte ártott a vállalatnak, mit körülményesebben fejtegetni most itt sem helye, sem ideje. A vállalatra nézve mostoha körülménynek mondható az is, miszerint kiadása épen oly időszakban esett, midőn a papír ára 50 percenttel szállott feljebb, s általán véve a tapasztalt közdrágaság miatt a kiállítási költségek minden faja tetemesen növekedett — mi egy ily nagyobb kiadású könyvnél fölötté érezhető teher, — úgy hogy az 1-ső kötet első kiadása, már t. i. a nyomás, papír, képes boríték, közönséges és diszkötés, több levelek ujrayomatása s újra bekötése, a példányok elszállítása, több mint 200 diszkötésű ingyenpéldány kiszolgáltatása, 4500 aláírási iv kinyomatása s lapokhozi melléklése, a levelezés s több mindenféle kiadási és szerkesztői költség, — az írók nagyobb része illő díjazásának, s az előfizetési pénzek átvétele után huzott, és százakra ment könyvárusi percentek beszámításával együtt majdnem három ezer p. forintba került. — Előadtam azt is, hogy a professionátus írók műveinek érdem szerinti díjazását — mi csak az első kötetnél többre ment 500 pftnál — szükségesnek láttam azon okból, mert pályatársaim nagyobb része az idő viszontagságai miatt sokkal mostohább helyzetben van most mint volt azelőtt, és mert a díjazás által ösztönt nyertek minél jobb művek alkotására, mi a vállalat belső becseré nem kis befolyással volt.

Vége, miután azt is kimutatám, hogy némely könyvárusok mily nagy lelki részvétellel viseltettek az ügy iránt, s a journalistika mily jó lélekkel és barátságos indulattal ügyekezett azt előmozdítani, ily szavakkal zárám be ezen irodalmunk történetében egykor nevezetessé válendő emlékiratot:

„Mindezen akadályozó, kártékony és zsidbasztó körülmények daczára is még az 1-ső kötet megjelenése előtt, jelentékeny összeget siettem átadni Losoncz részére, nehogy bármely közbejöhethő baleset idő előtt megsemmisítse a nemeslelkű előfizetők főirányzatát. — És habár az 1-ső kötet második kiadásának költségeit — mint már említém is — az új előfizetés nem fődöze, s habár az érintett akadályok miatt a 2-ik kötetnek nincs annyi előfizetője, mint volt az elsőnek, sőt az aláírók közül többen még majd csak utólagosan fognak fizetni; mindazáltal leginkább azon intézkedésem folytán, miszerint az 1-ső kötet második kiadásának, és a 2-ik kötet kiállítási költségeink egy részét a könyvárusi uton eladandó példányok fogják fődözni: — most ismét kétezer pengő forintot vagyok képes Losoncz részére átadni, és így e város közintézeteknek gyámolítására most már összesen négy ezer pengő forintról rendelkezhetem, miből öt rendbeli, folytonosan jövedelmező örökalapítványt tettem le erre vonatkozó külön oklevelek kiadásával. —

„Ezen összeg magánosok közt kiosztva az egészen semmit s egyeseken is igen keveset segített volna; de így talán az általam kitűzött nemesebb, magasabb szellemi célért képes lész némileg megközelíteni. —

„Ezeknek előterjesztése után a sokszorosan sujtott, de épen ezért még nagyobb erőben és díszben feltámadandó Losoncznak üdvét és mielőbbi teljes felvirulást kívánok, ügyemet istennek, s magamat a város érdemdús előljáróságá-, s minden egyes lakójának hazafiui, rokoni szeretetébe ajánlom. — Adja az ég, hogy az új Losonc majd annak idejében még a réginek fényét is elhomályosítsa s a szellemi és anyagi jólét malasztjai mindenkire egyaránt áradjanak ki annak kebelében.“ —
 VAHOT IMRE.

ALAPITVÁNYOK

a Losonczy Phönix jövedelméből.

I. *Alapítvány a losonczy kiseddévó javára.*

Tekintvén azt, hogy a növelés alapkezdetét, a kiseddek testi lelki ápolását, megvédését illetőleg, az ovodáknál átalán véve hasznosabb, életbevágóbb gyámintézet nem létezik, s tekintvén azt, hogy a háborúi dúlás által elpusztult Losonc város kiseddévó-intézete a közelebbi viszontagságok közepett szinte a legszomorubb állapotra jutott; — az általam szerkesztett Losonczy Phönix jövedelmének egy részéből 2000, az az, kétezer pengő forintot teszek le örökalapítványul annak fentartása-, s újjáalakítására, oly kikötéssel, miszerint a nevezett összeg Losonc város t. előljárósága által kamatozás végett biztos helyre és csak hiteles testületnek adassék ki, s az egész kamat az óvónak évnegyedenként kiadandó rendes fizetésére fordíttassék mindaddig, míg ezen alapítványról, ha netalán a szükség úgy hozná magával, másképp nem intézkedném. — A még m. évi december hó elején a Phönix jövedelméből általam Losoncra küldött 2000 pft, már eddigelő 56 pftot kamatozván, ezen összeget a Paks város részéről beküldött 24 pfttal együtt a losonczy ovoda felszerelésére kívánom fordíttatni. — Szabad legyen ez alapítványozás alkalmával az intézet gyökeres reformjának érdekében, egyszersmind azon ohajtásomat is kifejezni: vajha a losonczy kiseddévó ügyei, pénzbeli viszonyai minél előbb a legnagyobb rendbe hozatván, erélyes és szakértő kormányzás, a jövedelmek pontos kezelése, s tőkének minden módni szaporítása által, a lehető legvirágzóbb állapotba tetetnék. — Isten áldása legyen e közérdekű, minden vallásrang- és osztálykülönbséget kizáró intézeten, mely az annyit szenvedett losonczy lakosok növeletlen gyermekeinek, s több gyámoltalan árvák testi lelki megóvását, elemi kiképezését, s a szülék terhes gondjai- és bajainak megkönnyebbitését oly üdvösen eszközli. — Kelt Losonczon július 6. 1851. Vahot Imre. m. k.

II. *Alapítvány a losonczy közkönyvtár részére.*

Miután a nemz. muzeum igazgatója, Kubinyi Ágoston úr által legujabban összegyűjtött és megalapított Losonczy Közkönyvtár öre, felügyelője, még eddig nincs ellátva fizetéssel, mit az intézet körüli fáradozásaért valóban megérdemel, s ezen közkönyvtár, mint minden losonczy lakos közös vagyona, a város szellemi életének egyik főtényezőjeként tekinthető; — azon célból, hogy ezen közhasznu intézet a losonczy közönség javára, lelki fölépülésére minél nagyobb díszben s erkifejtéssel fenállhasson: részére a Losonczy Phönix jövedelméből 1000, azaz, ezer p. foritnyi örökalapítványt teszek le oly kikötéssel, hogy ezen összeg a t. városi előljáróság által kamatozás végett biztos helyre, s csak hiteles testületnek adassék ki, s kamatjából évnegyedenként a könyvtár öre fizetessék. És hogy ez ügygyel egyszersmind a losonczy köztanodák érdeke is összekapcsolassék, azt

is föltételül tűzöm ki, miszerint ezen könyvtári alapítvány mindig egy, a t. városi előljáróság által valláskülönbőség nélkül kijelölendő közoktatói tanszékhez legyen kötve. Most pedig egyelőre ez alapítvány keletkezésétől fogva a reform. lyceum szóoklat- költészeti osztályának nyilvános tanára, Homokay Pál úr, ki eddig az általa rendezett közkönyvtár körüli foglalkozásokat minden díj nélkül a legnagyobb buzgósággal teljesíté, — fogja annak évi kamatját fizetésképen huzni mindaddig, míg hivatalát kellően betölteni el nem mulasztja. Kívánatos, hogy az illetők részéről ezen közkönyvtár iránt, mind a könyvek, mind az alaptőke szaporítására nézve, minél nagyobb s részvétgerjesztőbb munkásság fejtsék ki. — Kelt Losonczon, július 6-án 1851. Vahot Imre. m. k.

Alapítvány a losonczy köztanodák részére.

Alólirt az általam szerkesztett Losonczy Phönix jövedelmének egy részéből a losonczy katolikus elemi tanoda, az evangel. gymnasium, s a reform. lyceum részére összesen 600, egyenkint két—két száz pftnyi örökös dijalapítványokat teszke le oly czélból, hogy ezen összegek évi kamatja három, Losonczyi szülétésii, szegényebb sorsu, s a szorgalom -, s jó erkölcsben egyaránt kitünő tanulónak adassék ki nyilvános vizsgálatok alkalmával, felülről lefelé évenkint felváltva az iskolai osztályokat. — Kelt Losonczon, jul. 6. 1851. Vahot Imre. m. k.

Alapítvány a losonczy szegény- és kórház fölszerelésére.

F. évi július elején Losoncz közintézeteit közelebről megismervén, azt tapasztalám, miként a város minden közintézetei közt legelhagyatottabb, legszomorubb állapotban sinlődik a szegény- és kórház, sőt ez, nemcsak hogy a legszükségesebbekkel nincs ellátva, de azon körülmény, miszerint itt jelenleg 17 beteg és ügyefogyott egyén két kis szobában, a legrondább tisztátalanság közepett kénytelen nyomorogni, valóban fölláztatja az emberbarát kebelét. Ezen kiáltó inség, ezen, leginkább a város közjövdelmeinek megcsökkenéséből származott borzasztó baj és hiány rögtöni orvoslása tekintetéből elhatározám a különben táplálékkal eléggé ellátott losonczy szegény- és kórház tágitása-, kitisztítására, s főleg ágy- és ruhabeli fölszerelésére a Losonczy Phönix jövedelmének egy részéből 400, azaz, négyszáz pftnyi segélypényt adni át oly kikötéssel, hogy a t. vár. előljáróság e czélra ideiglen is tágasabb szállásról gondoskodván, az egészségesebb ügyefogyottak a betegektől azonnal elkülönítessenek, s a nevezett összegből a jótékony intézetnek minden egyes tagja új nyoszolyával, új és tiszta ágyneművel, több rendbeli fehér és felöltő egyenruhával láttassék el, ezenkívül egykét fürdőkád is készíttessék számukra, s általán véve az egészség föntartására oly igen megkivántató tisztaság egészen meghonosíttassék ez intézetben. És én megvagyok győződve, hogy az ekként újonan. fölszerelt losonczy szegény- és kórház fizetéses orvosai ezentúl még nagyobb figyelem- és gonddal leendenek a betegek lelkiismeretes ápolására. — Ezen 400 pftos segélyezési összeget csak a legelső, legsürgösebb szükség fődözéseül s tisztaság és rend tekintetében csak mintegy irányadó példaadásnak lehet tekinteni. — Nem mulasztatom el egyszersmind legforróbb óhajtasomat kifejezni az iránt: vajha Nógrádmegyének — a mennyiben ez intézet vidékieket is táplál kebelében — és Losoncz városnak t. előljárósága minél több figyelmet fordítana ezen philantropikus intézet gyámolítására, s különösen azok, kik a Losoncz egyes lakóinak fölsegélésére begyült adakozási pénzek aránylagos kiosztása után a maguk részéről nagylelküen lemondani hajlandók, ezt a losonczy szegény- és kórház alaptökéinek növelésére ajánlanák. — Kelt Losonczon, július 6-kán 1851.

VAHOT IMRE m. k.

LOSONCZ VÁROSA TANÁCSÁTÓL

T. Vahot Imre urnak!

A jelen kormányzati szabályok szerint, a nyilvános gyűlések tartása, a városokban is némi megszorításokhoz levén kötve, — azoknak, ez előtti gyakorias tartása megszűnt, s ez volt egyedüli oka annak, — hogy az ön által nagylelkűen tett alapítványokról szóló levelek, a közönségnek eddig fel nem mutattattak, jóllehet azok f. e. szeptember 28-ától fogva, a polgármesteri hivatal által megőriztettek.

Az alapítvány-levelek felolvasásánál jelen volt, szép számú közönséget, — a legédesebb öröm, s a legőszintébb polgári érzés fogá el, — mert ez alapítványok által, nagy részben felsegítve látá azon intézeteket, — melyek városunk szellemi előhaladása, s nemzetiségünk támaszai, — melyek a szerencsétlen események csapásai által, fenállásukban megrendítették, melyek, a társadalmi élet köréből, — az egyesült erők közremunkálásán nőttek fel, — de melyeket, mi jelen elpusztult állásunkban, régi erejükbe visszaállítani képesek nem lettünk volna.

Ez emberbaráti, e nemes, e hazafi részvételeért, — fogadja ön ismét, őszinte, igaz köszönetünket, melyet bevallani, melyet kifejezni, annál nyiltabban merünk, mennél inkább meg vagyunk az iránt győződve, — hogy ön városunk segélyzési ügyét, mint emberbarát, mint hazafi az emberiség, és polgári érdek magas szempontjából egyszerre, s legerőteljesebben karolá fel.

A kisdudóvó, s a közkönyvtár alapítványai, — a város pénzárába, s a takarékpénztárba, — a legbiztosabb helyeken tőkésítették. — A kamatjövödelmekből, már a könyvtárnokok félévre kifizetteftek, — a kisdudóvó fizetésére, az alapítványi tőkék kamatai, egy részben már felhasználattak, — s mihelyt az ujonan megválasztott óvó, állomását elfoglalandja, azok egyenesen évi fizetésére fordittatnak.

A kórház felszerelésére tett alapítvány, az alapítói akarat nyomán használtatott fel, — a számadást, a felszerelést bevégezte után, önnek, azonnal megküldjük, — s a nagy közönség elébe hirlapok útján tárjuk ki. — A kórházbeli személyzet, ágy- és ruhaneműekkel, már eddig is elvan látva tökéletesen.

A tanodáknak szálló alapítványi levelek, a mai ülésből küldetnek át hivatalosan.

Költ Losonczon, november hó 27-én, 1851. évben tartott tanácsülésünkéből.

Jeszenszky Samu m. k. polgármester. Oroszy József m. k. főbíró. Farkas Károly m. k. főjegyző.

EISENFELS ÉS EMICH-KÖNYVNYOMDAJA